

.....
66.790

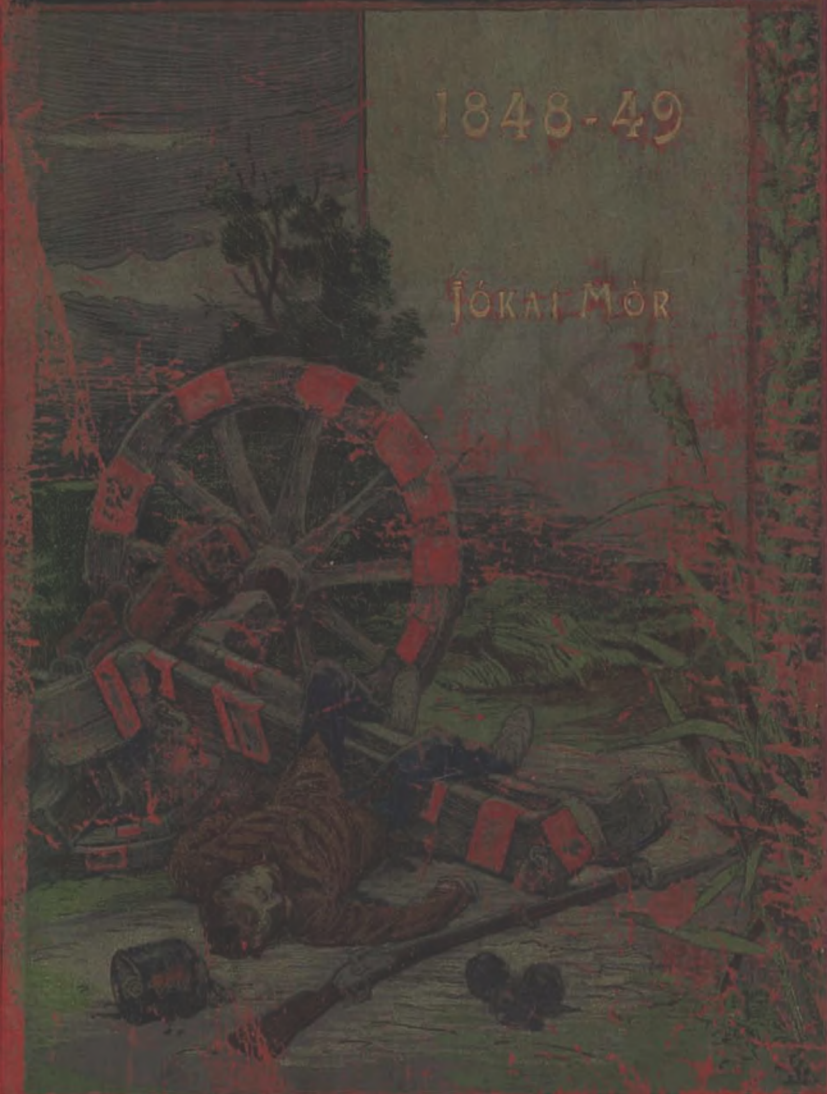
OSZK

66.790

Csataképek

1848-49

JÓKAI MÓR

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

CSATAKÉPEK

A MAGYAR SZABADSÁGHARCZBÓL

IRTA

JÓKAI MÓR

KIMNACH LÁSZLÓ RAJZAI UTÁN KÉSZÜLT FAMETSZETEKSEL

HATODIK ILLUSZTRÁLT DÍSZKIADÁS

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1899.

Nemzeti Széchényi Könyvtár

66790

M. N. MŰESEM KÖNYVTÁRA
12. Nyomat. Névedéknapló
1921 év 95. sz.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

TARTALOM.

A két menyasszony	5
Egy bál	43
A gyémántos miniszter	61
Az ércz leány	121
Az elesett neje	157
Székely asszony	195
Szenttamási György	223
A Bárdy család	269
A zsolczai hős	343
Komárom	353
A tarczali kápolna	379
A fehér angyal	407
A kis szürke ember	419
Nomen et omen	427
Párbaj a csatatéren	437
A vörössipkás	443
A szerencsétlen szélkakas	463
Szegény asszony áldozatja	475
Az utolsó vers s az utolsó golyó	485

A KÉT MENYASSZONY.

Országos Széchényi Könyvtár

Elt Szolnokon egy özvegy asszony két szép leányával; Rózsa volt az egyik, a másik Anikó. Feketében járt az özvegy asszony, rózsaszínben a leányai.

Tíz év óta volt özvegy asszony, tíz év óta hordta gyászruháját; két év óta volt a két szép leány menyasszony, két év óta hordta jeggyűrűjét.

Az özvegy napról-napra aggott, fogyatkozott, közeledett férje sírja felé; a két szép leány napról-napra szépült és vidámult, közeledve menyekzője felé.

Katona volt mindkettő kedvese. Derék, jó, hű, fiatal. Messze jártak sivatag külföldön, mégis minden hóban érkezett levelük váró mátkáikhoz, tele reményekkel, tele szerelemmel.

Most két hónap múlt el egymás után, hogy semmi tudósítás nem érkezett róluk.

Bizonyosan maguk fognak jöni, gondolák a szép menyasszonyok s megnyugodtak benne.

Vége felé járt a zaklatott év. Csikorgó hideg volt. Esztendő utolsó napja.

Az emberek ilyenkor otthon szoktak ülni, templomba járnak, megköszönik a napok urának az elvett évet s áldást kérnek az ismét jövőre. Estenden beülnek meleg szobáikba, mulatnak, beszélgetnek, kártyáznak, éjfélig eltelik bizalmas tréfa közt az idő s az első óraütést az új esztendőben üdvözlő pohárcsendülés köszönti fel . . .

1848. év utolsó napja nem látta az ihlett örömeket Szolnokon, és túl és innen rajta fél Magyarországon.

Nem a hálaadás, az ádáz rémület ünnepe volt az.

Egész nap, egész éjjel szakadatlanul hallatszék a jövő és távozó gőzmozdonyok zúgása, füttyülése. A pályaudvarban rendetlen időközökben érkező vonatok álltak meg, tömve-tömve emberekkel, kik rémült, kétséges arcokkal szálltak ki a vagonokból, összefagyva, elkényszedve s nem tudva merre fordulni az ismeretlen, túltömött városban.

Hátrább nehéz málhás-szekerekből hánytak le mindenféle uratlan jószágot, mikért senki sem volt felelős. Turkált közte boldog boldogtalan, keresve eltévedt holmiját.

Még hátrább födetlen szekereken nagy, nehéz ágyúkat lehetete látni, otthagya az út közepén, össze-vissza döntögetett ládákat, az ország pecsétjével záraikon, ruha-kelméket, fegyvereket, hordókat s más egyéb a gondviselés örökösére bizott tárgyakat.

És újra meg újra jöttek a dübörgő, füttyülő vonatok,

hozva összefagyott, összeéhezett népet, a már ottlevők odatódultak a kiszállókhoz. Soknak volt valakije, a kit várt, és összefutva minden szekeret, nem talált rá s búsan nézett újra a másik vonat felé.

Kardos, nehézkes emberek szálltak ki, beburkolva, deresen, zuzmarásan, reszkető, fázó nők, szepegő kis fiaikat vonva kezeiknél fogva, az ott lévők az érkezőket, ezek amazokat ostromolták kérdésekkel, száz kérdésre egy válasz.

Olykor az egész vonat csak katonákat hozott, kik éh és fagy közepett vad harci dalt énekeltek a rohanó vaskocsi mennydörgése mellett.

Az emberek össze-vissza futkostak. Legjobb ismerősök észre sem vették egymást, tulajdon bajukkal lévén elfoglalva, a nagy dúlt tömegben mindenki magára volt hagyva, senki sem segített egymásnak.

Benn a városban azalatt házról-házra jártak az ujon érkezők, szállást és meleget kérve, a náloknál szomorúbb gazdáktól.

Kényelmes nagy urak, kiknek egy palota alig volt elég máskor, jól érzék magukat egy-egy nádas hajlék földes szobájában.

Régi ellenségek, kik egy országban nem fértek el egymástól, most összetörődve lapultak meg egymással egy szobában s finnyás úrhölgyek köszönettel fogadták a fekvő helyet, mit idegen férfi engedett át nekik, míg magának a földön vetett ágyat.

S aztán egész éjjel dörgött és füttyült a járó-kelő gép. Vörös tűzszemei messzire belátszottak a vak éjszakában, kéménye bömbölve okádtá a szikrával elegy fekete füstöt.

Néhol az út közepén elmaradt. A forró gőz megfagyott csöveiben, a tűz kialudt a rettentő hidegtől s az útban tüzet raktak az üst alá, hogy ismét felolvaszszák a jeget.

Túl Szolnokon pedig a tovább menekvők szekerei futottak hosszú, szakadatlan sorban. Rossz, csikorgó járművek, a göröngyös felfagyott úton, megrakva málhákkal, betakargatott nőkkel, gyermekekkel és férfiakkal, kiknek bajuszán, szakállán jégcsapokat vert a deres zuzmara.

Majd egész karavánok, gyalog, szegényes ruhában megapadt tarisznzával, — fegyvermühelyek és felszerelések személyzete.

Ismét nagy, nehéz vasgépek rozzant szekerekre rakva, miknek tetején pokróczokba burkolt férfiak, asszonyok gubbaszkodtak.

Egy-egy fekete hintó, mely az előtte menő szekerek végtelen sorát nem bírva kikerülni, kénytelen volt lépést baktatni a többi nyikorgó szekerek nyomában.

Igy volt az esztendő utolsó napján.

Az új év első napja csak folytatása e szomorú képnek.

A gőzgépek újra jártak egész éjt, egész naphosszant, hordva a bús, elfásúlt képű népet, málhákat, szekereket és nagy, nehéz ágyúkat.

A tegnap jöttek siettek odább, az újan érkezők jár-

tak házról-házra, szállást és meleget keresve. Csak néhány várakozó nézte a szüntelen jövő szekereket, keresve és nem találva és újra várva kedvesét, barátját, urát, vagy málháit.

Túl a Tisza másik partján pedig szakadatlanul mentek tova a menekvők szekerei, itt-ott egy-egy gyékényvel fedett kocsi, hol férje után futó nő vitte ágy közé pólyált gyermekeit; a szél fútt, hordta a havat a menekvő arczába. A hideg majd megvette szegényeket.

És ez így tartott az esztendő második napján, így tartott a harmadikon, negyediken, ötödiken.

Mindig több, mindig kétségbeesőbb arcok, iszonyú hideg, iszonyú hófuvás, — gyalogló csapatok, fázva, éhezve, keblükbe dugott kézzel s nehéz, dübörgő ágyúk el-elakadva a hótól felismerhetlen úton.

A hatodik nap megszűnt e járás-kelés! Az utolsó gőzgép is megérkezett, már azzal alig jött egy-két ember, az is kedvetlen, szótalan, bánatos.

A kiknek várva-vártjaik eddig meg nem érkeztek, azok most búsan, csüggedten keltek egyedül a szomorú útra. A biztossági hivatalok elhagyták helyeiket, a mi málna, ágyú, készletszer eddig el nem vitetett, ott maradt, senkinek sem volt többé rá gondja.

Egy óra múlva az utolsó szekér is elhagyta Szolnokot, a vissza-visszatekintők nem láttak maguk után egyebet, csak a kanyargó fekete útat a néphagyott fehér pusztaságon.

Ilyenek voltak az ezernyolczszáznegyvenkilencedik esztendő első napjai Szolnokon és túl és innen rajta fél Magyarországon.

*

Az utolsó menekvő korán reggel elhagyá a várost. Csöndesen maradt az, várva nyugton az ismeretlen jövődőt.

Dél felé hangos dobverés és trombitaszó verte föl csendjét. A magyar hadseregek vonultak keresztül.

Haragos, elmérgesedett nép, gyalog és lóháton, szidva a rossz időt, a szelet és havat, és az örökös hátrálást, és az egész kaputos világot, mely előlük minden enni-valót fölfalt.

Egy óráig pihenni telepedett a sereg. Szives házi gazdák örömet megoszták vele utolsó falatjaikat s tüzet raktak neki, hogy melegedjék sok nap és éj viszontagságai után.

A jó özvegy házához is betoppant egy huszár, szép karcsú szál legény, veres csákóján kettős arany paszomány, szép fekete bajsza pörgére pödörve, arczát a csi-pős szél pirosra festette, s bár váltig akarja türtöztetni magát, kitör rajta az el nem rejthető mosolygás.

E mosolygásról mind ráismernek.

Az özvegy és a két leány egyszerre kiáltanak fel:

«Gábor!»

S azután oda rohannak hozzá, összeölelgetik egyik érzékenyen, a másik nevetve, hosszan, forróan a harmadik — ifju menyasszonya, Rózsa.

— Sejtettem, hogy eljössz. Sírhatnám volt már az egész héten. Meddig maradsz nálunk?

— Még tán egy óráig lelkem, egyetlenem.

— És mikor jössz vissza?

— Talán soha többet.

A leány könnyezve simult vőlegénye érdemjellel díszített mellére, — a másik menyasszony is odafúrta magát, s leenyelvegve testvére arczáról a bút, kérdező az ifjú huszártól halk, szemérmes hangon:

— Hol van Róbert?

— Estére úgy hiszem itt fog lenni.

— Miért nem jött veled?

A huszár mosolygott.

— Én futok előle, ő pedig üldöz.

A leány elhalványult.

— Félévvel ezelőtt áttétette magát a vértésekhez, — magyarázá a huszár szavait, s most egymás ellen küzdünk.

A két menyasszony rémülten tekintte egymás szemébe.

— Ti egymás ellen harcoltok! Az én jegyesem testvérem jegyese ellen. Ez az égre kiált! — szólt a huszár arája remegve.

— Nem gondoltok olykor mireánk is? — mondá a másik testvér.

— Ez a katona sorsa, barátném. Szeretni, boldognak lenni, örülni, s mikor a trombita megszólal, elfeledni

szerelemet, örömet, boldogságot és nem gondolni másra, mint a kemény kötelességre.

— Ah Gábor, tinektek nem szabad egymás ellen küzdenetek, mi el fogjuk valamelyiteket csábítani, hogy a másikhoz áttérjen.

— Nem fog sikerülni gyermekem. Ismerem Róbertet, épen olyan, mint én. Katonának ott a helye, a hol zászlóját látja. A hová az vezeti, menni kell neki is, menni a halálba, menni a tulajdon testvére ellen, ez a katona sorsa.

— És ha a csatában találkoznátok . . .

— Kicsinybe múlt, hogy már meg nem történt. Mikor Téténynél összecsaptunk, alig voltunk már ötven lépésnyire egymástól, midőn egymásra ismerénk. Hirtelen félrekapta ő is a lovát, én is másfelé fordultam, hogy kikerüljem. S kerestünk mindenikünk magunknak más ellenséget. Véresen tértünk vissza mind a ketten; ha összecsapunk, egyikünk hihetőleg nem tért volna vissza. . . . Ez a katona sorsa.

— S meg tudnád őt ölni?

— Hamarabb megöletném magamat általa. Azért nem szeretem én a kardcsatát, kedvesebb előttem az ágyú, kedvesebb a golyó, — a tüzér sokkal boldogabb. Soha sem látja annak az arcát, a kit megölt, nem kénytelen jajgatását hallani. Mig én sokszor a legdühösebb csatában, mikor a dicsőség mámora elkábítja agyamat, nem egyszer hallom magamat nevémen szólíttatni a levágott

ellenséges vitéztől. «Köszönöm pajtás» kiált rám lováról lehullva. Valamelyik tanulótársam, régi ismerősöm lehetett ifjabb éveimből, vagy egy ezredemből elmozdított tiszt s aztán valahányszor egyedül vagyok, mindig a «köszönöm pajtás» hangzik fülembé. Oh a tüzér milyen boldog. . .

. . . Künn az ablak előtt megszólalt a trombita. Az indulót fújták.

Búcsút vett a huszár, egy rövid szó és egy hosszú csók s egy az arczon végig gördülő könny. . . A következő perczben már osztálya előtt ült délczeg paripáján, és nem látszott arczán sem a könny, sem a csók.

Újra hangzott a trombita. A csapat megindult. Az özvegy ablakából fehér kendők lobogtak utána. Egy óra múlva üres volt Szolnok ismét és az maradt késő alkonyatig.

*

Estefelé csengő táborig zenével vonult be az elhagyott városba a császári had.

Vértés, sisakos csillogó vitézek, nehéz, jól tartott harczméneken.

Csinos, rendesen ruházott, fegyverzett népüket, az előttük elvonult, sanyargatott, mindenben fogyatkozást szenvedő magyar hadsereggel ellentétben látni oly leverő, oly nyomasztó vala.

Hát még az a jókedv, az a délczeg öröm, — míg amazok csupa keserű bút, csupa elvadult bánatot mutattak arczaikon.

Az özvegy házához egy vértés százados szállásolá be magát, a legvígabb vitéz az egész seregben, legvígabb most különösen azért, mert a két leány közül egynek vőlegénye.

Ez a fiu nem beszélt csatában-elveszésről, mint a másik vőlegény. Hogyha ráért kedvesével szemben harczairól is megemlékezni, diadaltól lángoltak szemei, imádta a csatát, a benne folyó vérért s a benne termő dicsőségért, szenvedélye volt az.

S ha látta a másik testvér-arát könnyes szemekkel félre, magányba vonulni, el-enelegte búját katonás tréfával.

— Ne félj jó teremtés, elhozom mátkádat a legelső harczból, fogolylyá teszem és nálad hagyom hadi fogóságban.

De a leánynak fájt a tréfa. Komoly büszkeséggel válaszolt rá:

— Gábor nem hagyja magát elfogni, inkább meghal, de fogolylyá nem lesz.

Igy folyt nap-nap után. Róbert nemsokára nőül veendő jegyesét. A *legelső diadalnap estéjén*, mondá, ekkor leend az ő menyekzője.

— A legelső diadalnap, sohajta Rózsa, az ellenfél vesztének napja lesz. Te akkor menyasszony fogsz lenni, én akkor talán özvegy.

És azután sokat sirt a leány, vígadott a másik, de ha együtt voltak, visszafojtá mindegyik könnyét és örömet, mert tudta, hogy az a másiknak rosszul esik.

— Ne közelíts! E sír határ köztünk és köztetek.

Országos Széchényi Könyvtár

Egy napon Róbert komoly hangon, kissé titkolózva mondá Anikónak: «Mához egy hétre csatánk lesz», s az a forró kézsorítás mondani látszatott hozzá «és diadalunk».

Titokban e napra mindkét leány ünnepélyes öltönyt készítettett. Titokban, nehogy testvére megtudja.

Fehéret, himzettet varratott Anikó, *menyasszonynak* való lakodalmi ruhát.

Feketét, egyszerűt varratott Rózsa, *özvegynek* való gyászruhát.

Mindakettő oly szép, oly ifjú volt, termeteik egészen egyenlők.

*

Hetekig, havakig feküdtek a császári seregek Szolnokban, ezalatt erős sánczokat hánytak fel a hely védelmére.

Túl a Tiszán egy terjedelmes csillagsáncz készült, mely a hídfőt védte. A hosszú töltés mellett kivágott fákból rakattak pallisadokat védgátul a lövöldözőknek, a töltés előtt pedig egy hosszúkás fűzfa-erdőcskében rejtett ágyútelepek voltak felállítva.

E védkészületek mögött volt a császáriak által tutajokra épített *hid*. A nagy dobogóhidat még januárban leégették.

Ki e hidat el akarta foglalni, annak először is a töltés mögött felállított seregek biztos helyzetét kelle megostromolni, s föltéve, hogy ha ez sikerülendett neki, akkor a csillagsáncz és a fűzes rejtett ágyútelepei keresztüzében találta volna magát. A helyzet megkerül-

hető nem volt, mert mindkét vége a Tiszával érintkezett.

A túlsó parton fekszik Szolnok, melyet fölülről a Zagyva vize s a Tisza járhatlan mocsarai védnek, míg alulról szintén stratégiai művészettel rendezett sánczok és védpontok tartják fedezet alatt.

A hídfőn innen három egymást védő megerősített pont volt félkörben felvetve.

A Tisza mellett egy hosszú *futósáncz*, ettől lőtávolságra az elárkolt s ágyúkkal ellátott pályaudvar, várda-szerű erős épületeivel, melynek ágyúi az egész odáig vezető útszorost végig söpörhették, s a nyugoti részen egy dombra épült kápolna, mely egyetlen emelkedett hely az egész síkságon.

A támadás e részről csaknem hihetetlennek tetszék.

Egyedül a Zagyva felőli mocsáros rész maradt fedezetlen, mint a honnan erélyes támadást várni nem lehet.

E mellett a Tisza jobb oldalán parthosszant őrszemek voltak felállítva egész *Czibakházáig*, mely a magyaroknak átjárási pontul szolgált, de a hol tudomás szerint néhány alakuló tartalék-zászlóaljjon kívül semmi haderő sem volt, a magyarok két dandárja Török-Szent-Miklóson levén egyesítve *Vécsey* és *Damjanics* alatt.

A támadás innen váratott s mint a kémek kitudák, a határozott napra egyenesen a tizántúli állomásnak volt intézendő.

Szolnok és Czibakháza között van egy rév. Egy kötél átkötve a Tiszán, melynél fogva annak egyik partjától a másikig egyszerű mesterséggel húzzák-vonják az idom-talan kompot. E komp épen a túlsó parton volt, valaki a császáriak engedelmével ment át rajta, kiknek egy őrszeme tartá ez átjárást felvigyázat alatt.

A várt napot megelőző estén egy vén huszár érkezett e révhez a Tiszántúlról egy másik fiatalabb huszár-közlegénynyel, kivel szünet-szüntelen zsörtölődött.

— Látja kend azt a kompot? rivallt a legényre, midőn a parthoz érve, megsejté az átjárást.

— Látom, káplár uram.

— Akár látja kend, akár nem, azon át kell menni.

— Jól van káplár uram.

— Ne rezonirozzon kend! kend még járatlan a hadi regulákban, ha egyszer az az *ordé*, hogy át kell menni, akkor át kell menni, ha ezer tüzes ördög volna is odaát.

S azzal bezörgetett a révész fabódéja ajtaján.

— Gyere ki hej!

Odabenn valami morgó dörmögő hang szólalt meg rá:

— «Gyere é?» Majd még «hallja kend» is lesz.

— Ne rezonérozz *öcsém*, hanem bújj ki, mert úgy felrúgom a deszkarezidentiádat, hogy az ég alatt maradsz.

A révész előjött. Vén, szürke ember volt.

— Régen hittak engemet «*öcsémnek*» katona uram.

— Hány esztendőös vagy?

— Biz ötvenkilencz én.

— *Tacskó!* Én hatvanöt vagyok. Indulj! Előre!

Sajátságos, hogy a vén huszár, míg az ősz parasztot egész lenézőleg per te s tu szólongatta, a fiatal rekrutát megbecsülé és hallja-kendezte.

A komp megindult a két katonával, a túlsó félen egy határvadász állt puskával s rákiálta az átjövőkre valami idegen mondást.

A vén huszár megértette, hanem azért magyarul felelt rá vissza:

— Látod, ha szemed van, hogy huszárok vagyunk. Az ór újra kiáltott, a huszár öklét rázta felé.

— Azt próbáld csak, ha ki nem fordítom a bőröd!

A granicsár úgy látszott, hogy a mit ígér, meg is szokta tenni, mert a következő perczben rálőtt a két huszárra, a golyó keresztülütötte az öreg csákóját.

Az pedig neki fordult mérgesen a rekrutának.

— Hát kend mit kapkodja félre a fejét? Mindegy a golyóbisnak akár elől talál, akár hátul. Te meg öcsém, ne bújj a lovam hasa alá, mert agyon rúg, nem szereti a csikót maga alatt. Csak eredj, húzd azt a kötelet.

A révész azonban sehogy sem volt hajlandó szót fogadni, hanem hasra feküdt a komp fenekében, a mint meglátta, hogy ötven-hatvan granicsár ugrál elő a töltés mellől s elkezd tüzelni a két huszárra.

— Szálljon le kend, mordult a vén huszár a rekrutára, s kirántotta kardját; — hajtsa ezt a kompot, már ezt a parasztot a nyavalya töri. S ezzel elkezdé a hu-

szár szidni a túlparton levőket, s biztatta erősen, hogy el ne menjenek addig, míg ő oda átér s forgatta a kardját szörnyen kihívólag.

A granicsárok azonban látván, hogy ezt az embert a golyó nem fogja, odafutottak a kompkötélhez s mire a huszár a Tisza közepéig jutott, elvagdalták azt a kardjaikkal.

A kompot az elszakadt kötélnél fogva visszaverte a víz a túlsó partra. Az öreg huszár káromkodott, fenyegetőzött s forgatta a kardját nagy haragosan, igérve rettentő dolgokat. De a kompot visszavitte a víz.

Mérgesen ugratott ki a partra a vén huszár. A közel erdőben rejtett osztálya várt rá, odanyargalt vissza.

Megállt a kapitány előtt. Gábor volt az, a szolnoki leány vőlegénye. «Mi történt Gergó?» kérdé.

— Nem sült el a csel, monda a vén huszár.

— Azt próbáld csak, ha ki nem forditom a bőröd!

Mondtam, hogy ne menjünk egyszerre *annyian!* meg-sokalltak bennünket s elválták a kompkötelet, a hogy a fele úton voltunk. Lám, ha magam megyek, tán átbocsát-nak, s akkor majd védtem volna én a kötél végét addig míg a komp egyet fordul.

— Se baj *Gergő*, szólta a kapitány. Hát mikor még nem volt komp a világon, hogy járták a vizeket? Át-úsztatunk úgy-e?

— Eszem a szentjét kapitány uramnak. Régen azt gondoltam már magam is, de nem akartam rezonérozni.

— No fiúk, hát a ki szereti a fürdést, utánam! ki-álta az ifjú vitéz s azzal sarkantyúba kapva lovát, bele ugratott a tajtékot verő vízbe, másik kezében kivont kardját tartva csípejéhez.

Gyönyörű látvány volt, mint úszott másfélszáz vitéz a kék vízszin fölött, mint vándor vadludak az égen, lovaik nyaka és tüsszögő feje látszott ki a habokból, maguk is derékig víz alatt, piros csákóikon a zöld forgó tollát lobogtatta a szél.

A granicsárok egy sortüzelés után, mely kevés sikert látszott mutatni, hirtelen elhagyák helyöket, s mire a huszárok a túlpartra kiértek, már jó tova haladtak, igen megzavart csatarendben.

E manœuvre által a czibakházi révnél figyelő őrszem el volt vágva Szolnoktól s nem jelenthető meg, hogy azon nap estéjén oda Damjanics egész dandárával meg-érkezett s átkelni készül.

Az egyes futárokat a huszárok elfogdosák s midőn késő éjjel az egész őrcsapat jött Czibakháza felől túlnyomó erőtől szoríttatva Szolnok felé, útját állták s heves verekedés közben leterelték Kecskemétnek.

Még azon éjjel Damjanics egész dandárjával átjött Czibakházánál a Tiszán s ott meg sem pihenve, erőtetett marsokban éjen keresztül vonult fel Szolnok felé, a nélkül, hogy e mozdulatáról az ottani dandárparancsnokokat valaki értesíthette volna.

*

Holnap csata lesz. Holnap megtudjuk, élünk-e vagy halunk.

Ezeren fognak sírni, hogy ezeren örüljenek.

A két menyasszony együtt ül — bágyadt csillagfény-nél — szobája ablakában. Tavasz első estéje van.

Holnap boldog nő lesz az egyik, özvegy a másik.

Nem örülsz-e? nem félsz-e?

Nem

Holnap menyekzője lesz az egyik vőlegénynek, diadallal, érdemrenddel, koszorúkkal fog megjönni a csatából a kedvese ölébe, — temetése lesz a másiknak, halaványan, vérző sebbel fog feküdni a csaták mezején, megtiporva deli termete a gázoló lovaktól.

Nem örülsz-e? nem félsz-e?

Nem

A vesztett vőlegényt visszaadja majdan arájának a boldog túlvilág, de nem a magyar hölgynek elvesztett hazáját.

Egymásra borulnak, kezeiket egymáséba teszik, imádkoznak. De nem kedveseik érteért, magasabb, fönségebb eszméért járnak föl lelkeik az égbe. Sírnak, de nem szeretőik elé.

Azonban eljő szemeikre az álom. Álmaikban megjelennek előttük ifjaik. Semmi más kívülok, sem a harcz, sem a haza, csak egyedül, az ő szép arcaik, mosolygó szemekkel, enyelgő, hizelgő beszéddel az egyik; búsan, szótlánul a másik. Ragyogva, repülő fekete paripán, csókokat hányva az egyik; halaványan, aléló szemeit le-lehunyva, haldoklóan a másik.

*

Damjanics serege Szolnoktól mintegy két óra járányira ütött éjjeli tanyát. Csatarendben, őrtüzek nélkül várták ott a jelt, melyre ismét meg kell indulniok.

E jelt a Tiszán túl megdördülendő ágyúk szavának kelle adni.

A magyar tábornok sok csatát vívott már, sok győzelmet szerze, sok zászlót elfoglalt.

Mikor csatát kezdte, kiállt a serege élére, megnézve, hol legerősebb az ellenség, akkor elkiáltá magát: «utánam» s tört, zúzott, a mit elől-utól talált. Neki ez volt a szokása.

Voltak, kik nem elégedtek meg e rendszerrel, s váltig bizonyíták a tábornoknak, miszerint arra, hogy az ember hires hadvezér legyen, nem elég az, hogy csatákat nyerjen meg, annak maradandó érdemeket is kell szereznie,

mikről az utókor majd megemlegesse, annak *dikciókat* kell tartani, *proklamációkat* kell kibocsátani stb.

Így történt, hogy a bánáti csatatért elhagyva, ottani ellenfeleihez egy famosus proklamációt bocsáta ki, mely így hangzik szórul-szóra ekképen:

«Ti kutyák!

Én elmegyek. De visszajövök.

Ha ti azalatt meg mertek moczczanni, kiirtalak benne-tek a föld színéről, s hogy magva szakadjon a rácznak, utoljára magamat is föbe lövöm, mint az utolsó ráczt.»

A legelső kísérlet sikere annyira fölbuzdította a tábornokot, miszerint a sok unszolásra elhatározá magában, hogy a legközelebbi csata előtt *beszédet fog* tartani hadseregéhez s erre ünnepélyes ígéretet tőn . . .

A csata előtti éjjel tehát rendkívül szorongó kedélyben érezé magát a vezér.

— Különös, gondolá magában, soha semmiféle csata előtt sem remegtem, s most úgy vagyok, mintha szeretnék nem lenni. — Azután haragosan kereste magában e csüggeteg elbúsulás nyomát, de csak nem akadt rá.

Egyszer azonban egyik törzstisztje figyelmezteti rá, hogy holnap csata lesz, hát azután halljuk azt a szép dikciót!

— Hogy a tatár vigye el! kiált fel a tábornok. *Ez volt az*, a mitől én úgy féltem, hogy szökhetném volt a bőrömből, de ne féljetek, meglesz, nem marad el, megbirkózom vele.

A hadi tervvel egy óranegyed alatt készen volt a vezér, a dikcióval még késő reggelig sem.

Fölállítá seregét csatarendben s végig lovagolt előtte.

Mindenki tudta, hogy ma beszédet fog tartani, s azt is tudta, hogy ez tőle épen akkora áldozat, mintha egy félnapig parlamentáló táblabirónak ágyútelepeket kellene elfoglalni.

Megállt a kilenczedik zászlóalj lobogója előtt, *kalapját megemelte*, elhalványult és szólt:

— Bajtársak!

E perczen megdördültek a Tiszán túl az ágyúk . . .

A tábornok arcza kigyuladt, elfeledett dikcióát, frázisokat, kirántá kardját, csákóját fejébe csapta, *«ott az ellenség, utánam!»* kiáltá dörgő hangon, mire a sereg viharos éljenzéssel felelt, s megindult vezére után rohanva, sebesen — sebesen — mint a helyét változtató tenger, a hivogató ágyúk ismert mennydörgése felé.

*

Ezalatt Vécsey hadteste a Tiszán túli sánczokat ostromlá.

De az ostrom csak látszólagos volt. Mindkét ellenfél manœuvreivel látszott egymást csalogatni.

A császári seregek lovassági rohamokkal iparkodtak a magyar seregeket ágyúik veszélyes kereszttüzébe csalni: össze-összecsaptak a huszárokkal s azután hirtelen megfordultak, látszólagos futamodással csábítva elleneiket az üldözésre, — míg ezek a vasasokat egész

csatarendben látva visszavonulni, szintén «jobbra át»-ot csináltak és csendesen visszaballagtak a harcvezonalba.

Majd a magyarok intéztek rohamot a sánczok ellen, s mikor már a zászlóaljok szintén lőtávolságnyira voltak az ágyúktól, ott megállították őket, ágyúkat vontattak elő s minden eredmény nélkül lövették a földből hányt sánczokat.

Általában a magyarok főtörekvésül látszának venni ágyúerejük nagyságát bebizonyítani az ellenfél előtt, míg amazoknak egészen ellenkező volt a céljuk. Alig szólalt meg itt-ott a sánczokon egy ágyú, az erdő melleti telepek lételét pedig épen semmi sem gyaníttatá. Azt akarták láttatni, hogy a hely csak igen gyéren és erőtelenül van védve, úgy, hogy alig volt érthető, miért nem próbálnak derék támadást a magyarok? miután a császáriak minden részletes összeütközésnél készakarva nagy előnyt engedtek nekik.

Ez így folyt egész *délig*.

A messziről néző nem látott egyebet, mint sakkzerűen mozgó szabályos tömegeket. Egy-egy csapat vértés vonult nagy csendesen át a csatatéren, sisakjaik taréja csillogott a szép napvilágos időben. Majd vágatva közelgett egy osztály huszárság, lobogó mentéje repkedett utána. Hosszú gyalogsorok alakultak hirtelen négy-szögge és sortüzeket adtak a közelgő lovasokra. Másutt szuronycsillámlás árulja el az árokban orozva vonuló csapatot s a kerülgetett ágyútelep lovait befogja s tova

nyargal, egy dombon ismét megáll s újra tüzelni kezd. Még sehol összeütközés, még sehol sem hallatszik a «*rajta magyar, rajta!*» a huszáros «*haj rá!*» és a «*szuronyt szegezze!*»

Az egész még egy eleven harcjátékhoz hasonlít. A trombita harsog, — a dobok recsegnek, — a rohanó paripák patkói alatt dübörög a föld, — az ágyú bömböl, csak emberi jajszó nem vegyül még a zajba. A halál még éhen, szomjan nézi az ütközetet.

*

E perczben hirtelen megdördültek a tulsó parton az ágyúk!

Gyorsan, véletlenül, mint a felhőtlen égből lecsapó villám rohanta meg Damjanics Szolnokot.

Egy rettenetes halálhirdető «*éljen!*» hangzék a támadó sereg ajkairól. Éljenkiáltás a halál szemébe!

S azután megdördültek az ágyúk . . .

A császáriakat nem találta a roham készületlenül, mindamellett, hogy váratlanul jött, az ez oldalrólí sánczok nem voltak ugyan a seregek száma, de annál inkább ágyúk által védve.

Félkörben jött rohanva a forradalmi sereg e sánczok ellen, mint egy aczél-ív, a szélnek eresztett lobogók a csapatok fölött.

Középett jött a szegedi zászlóalj, többnyire kaszákkal fegyverzett ujonczhad. A Tisza felől a vörössipkások s a kápolna felől a huszárság egész tömegben.

Most nézz ide harczok Istene!

Az ágyúk pusztítva szórják reájuk minden oldalról öldöklő tekéiket.

A villám így hasítja keresztül a felhőt, de a felhő azért előre rohan, alakja megháborodik, de útját nem téveszti.

Rohannak a csapatok, — az öldöklő golyó egész utczákat vág magának köztük, jobbra-balra elhullott jó fiuk maradnak el tőlük, el-eldülve mély sebben a kemény véres földön. — Fölemeli arczát még egyszer a honvéd, kezét lüktető sebére nyomja, és néz, néz merően haladó zászlója után. Már nem láthatja a zászlót. Messze benn jár az az ellenség tüzeiben. Még egyszer éljent kiált halálhörgő hangon s azután leveszi sebéből kezét, hagyja folyni véré, és nem lát semmit többé.

Leghamarabb jut ellenével össze a szegedi zászlóalj. Sietniök kellett, kaszáikat csak elleneikkel szemtül-szemben használhatják. Kezeiket arczuk elé tartva rohannak a pályafő ágyútelepeire, hogy ne lássák azoknak emésztő tüzelését. Egy kartács tizenegyet söpör le közülök egyszerre, az utánok jövők átlépik a holttesteket s még sebesebben rohannak. Még egy pillanat... Valamennyi ágyú egyszerre megdördül, az eloszló füstben százak hevernek megcsonkított testtel a mezőkön, de társaik éljenordítása hirdeti, hogy az ágyúkat elérték.

Az ágyúkat fedező csapatok egy percz alatt szét vannak szórva. Kardot rántva állnak ki a tüzerek ekkor

ágyúik védelmére s küzdve az utolsó emberig, az utolsó lehelletig, vitézül hullanak el telepeik előtt.

Még azután dühös tüzelés fogadja az épületek ablakaiból, a torlaszok mögül a támadókat, sokáig tart a zaj, sokáig tart a verekedés, míg az épület egyik ablakából kitűzött háromszinű zászló végre hirül adja, hogy az ellentállás leküzdett.

A szegedi zászlóaljnak ez volt a legelső csatája. Százaknak belőle ez volt legutolsó.

Szilárd, bátor léptekkel közelít ezalatt a vörössipkás ezred a futó-sánczokhoz. Ezek nem takarják el szemeket a feljűk süvöltő golyók elöl; — tizenhetedik csatájuk ez már. Jó ismeretséget kötöttek már a halállal, nem félnek tőle. Már ők jól értik, mint kell az ágyúgolyónak utat engedni, vagy megbukni előtte, s nem lönek a levegőbe soha, mint az ujonczhadak.

A futó-sánczokat vadászcsapatok tartják elfoglalva, tartós, irtó tüzet intézve a feljűk közeledőkre.

Hirtelen megritkítják azok soraikat, csatárlánczot alakítanak s egy vezényszóra elkezdenek futni a sánczok felé, a ropogó puskatűz nem tartja vissza őket. Magas ifjú vitéz rohan elöl a zászlóval, egy golyó elsodorja annak kopjás nyelét kezéből, ekkor kardjára tűzi, úgy rohan vele tovább. Másik golyó jön, és magát a vitézt dönti a porba. Még akkor is feltartja az kardját és kardján a zászlót, míg egy másik le nem kapja azt onnan s szuronyára tűzve viszi mind előbbre.

A sánczot elérték, egymás vállaira ugrálva másznak fel reá, már pengnek az összeütköző szuronyok, csattog a megfordított puskaagy. A rohamtól neki pirult arczok szemben állanak elleneik meglepett képeivel. Egy óra alatt övék a vitatott sáncz, a vad ostromtól fölülmúlt ellen kényszerülten vonul vissza a hídfőig, hol a túlpartról érkező segédcsapatok veszik fedezet alá megomlott sorait.

A vörössipkások az új csapatokkal is csatába keverednek s már hallik a csataordítás a túlsó parton is. Vécsey seregei rögtöni rohammal fordulnak a csillagsáncznak, melyből a véderő egy része Szolnok felé sietett s ott is bomlásba kezd jöni a csatarend.

De amott a kápolna felől foly legiszonyúbb hévvel az ütközet. Négyszögben áll ki a síkra egy ezred határvadász, mit szilaj rohammal támad meg a huszárság egész tömegével, kétszer visszaverik, harmadszor megtörik a négyszög, a paripák a szuronyok közé rohannak s egy percz alatt szétszórva, elgázolva rohan a kápolna sánczainak a rendvesztett csapat, ott megtorlík, vele egyszerre érnek az ágyúkhöz üldözőik, egy kanyarulatlan el vannak vágva a városba visszavonulhatástól, rendetlenül felbomolva rohannak azután, merre még utat látnak, üldöztetve egész a Zagyva partjáig, ott a kétségbeesés elszántságával fordulnak meg újra a vitézbegek, két halál közül a dicsőbbet választva, a csatamezőét. Az ijedtebbek pedig beleugrálnak az újtjokat

álló folyamba . . . Messze, messze üres csákókat visz alá a vérrel vegyült hullám.

E perczen trombitaharsogás hallik, — a harc új arcot ölt, — a túlpartról segélyül érkező vasas ezred látszik száguldva közelíteni a csatatérre. A fölvert porfelleg közül ki-kivillan néha a fénylő réztarajos sisak és a kivont ragyogó kard.

A huszárok rögtön tömeget formálnak s arczczal fordúlva az érkező ellenek, nem várják be annak támadását, hanem nyargalva rohannak vele szemközt. Mint két egymásba szakadó fuvatag közelít egymásra a két lovas ezred, egyik nehéz, kemény fal, mintha egy bástya indult volna járni, a nagy harci mének közül egy sem előzi meg a másikat, oly rendben, oly pontos egységgel robognak elő, mintha az ezer embernek csak egy lelke volna.

A másik csapat, mint a szél, oly könnyű, vidám paripáik nyerítve szökellnek előre, mintha mindenik első akarna lenni a csatában, a lovagok után repül a sok pitykésmente, s kezeikben villognak a kardok.

— Hurrah, hurrah! — Rajta, rajta!

A két sereg összecsap, s azon perczen szét van szórva mind a kettő. A kölcsönös ütközés szétbontotta mindkettőnél a rendet, s a két csapat most egyetlen összezavart tömeggé válik, melyben férfi férfi ellen küzd, néhol egy vértés a huszár-csapat közepében, másutt vértések között egyes huszár; az összebomlott tömeg

hol előre, hol hátra hullámzik, a mint a huszár vagy vértés kezd benne erőre kapni.

A fölvert porfellegből csak néha tűnik ki egy-egy csatakép, magasan a porfelleg fölött csak a két ellenséges lobogó hajlongásait látni s néha-néha ki-kivillanó egyenes és görbe kardokat s ha olykor a szél elkapja rólok a porködöt, kitűnnek a ragyogó sisakok, a lobogós kokárdák, kitűnnek a küzdéstől piros arcok, a tomboló paripák, míg közlők néha egy gazdátlanul száguld el a csatamezőről, míg elesett lovagja testét dulakodó társai tiporják a vérázott földön.

Kardok csattogása, lovak dobogása, diadalkiáltás és halálhörgés hangzik mindenünnen.

Egy roppant termetű férfi nyargal elől, az óriási magyar vezér; már a harmadik lovat nyargalta e napon, kettőt kilőttek alóla, nehéz neki verekedéshez jutni, huszárai mindenütt megelőzik. Mellette a zászlótartó nyargal, egyik kezében a lobogó, a másikban az éles, véres kard; túlnan messziről az ellenfél zászlója látszik közeledni, a legjobb vitézek keresik a legjobb vitézetek, egyik zászló a másikat, s törnek maguknak véres, küzdelmes útat a találkozásra.

A porfelleg ismét elnyeli a küzdőket s nem látni egyebet, mint a magasban a két ellenséges zászlót, a mint lassan, nehezen közelítnék egymáshoz, meg-megakadva és visszanyomva.

És ismét kardok csattogása, lovak dobogása, diadal-

kiáltás és halálhörgés . . . A szél elkapja a porfátyolt a csatáról.

A vén huszár verekszik vértés ellenfeleivel. Tüzesen de harag nélkül küzd, mellette az ifjú ujonczhuszár, kit nem győz oktatni.

— Kend nem érti a hatvágást, ki látta azt úgy vágni a karddal, mint a buzogánynyal. Azt csak olyankor teszi az ember, mikor már elfáradt. — Tanuljon kend huszárosan vágni, így ni visszakézzel. Látja kend? Azután ha baj kendnek, hogy az ellenség fején sisak van, elébb üssön egyet a tarajára, akkor az lecsúszik neki az orrára s a másik ütéssel levághatja kend . . .

Ilyforma oktatásokkal táplálta a vén huszár ujoncz alattvalóját, théziseinek valóságát ott mindjárt példákkal is illusztrálva.

A porfelleg ismét elfedte a csatát . . .

Kardok csattogása, lovak dobogása, halálhörgés, diadalkiáltás . . .

Ismét új kép.

Két csapat ütős ze. Fialat vezetőik csapatjaik jobb oldalán levén, egymással nem találkozhatnak.

Az egyik Gábor, a másik Róbert.

Egyik csapat sem akar kapitányának szégyenére válni. Mindegyik helytáll magáért, férfi férfi ellen küzdenek.

A vezetők jó példával mennek elő. Hull, a ki halandónak született, csapásaik alatt, mindkét fél hátranyomja

— Add meg magad, pajtás!

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

a másik csapat balszárnyát, úgy hogy ekközben a két csapat, mint egy közös tengely körül, mereven megfordul, a huszárok a vértések helyét foglalják el, ezek amazokét. S akkor, mintegy közös megegyezésből, visszavonul mind a kettő.

A két ifjú vőlegény megismerte egymást a csata hevében, de e fölfedezés nem tette őket gyávákká. Egyik sem akart rosszabb lenni a másikinál és ha utoljára ketten maradtak volna, ketten folytatták volna tovább a viadalt.

Eközben a vértéseknek segélyül érkezett egy számosabb csapat, a huszár-kapitány, nehogy két tűz középjőjön, kénytelen útat törni magának s odább vinni a csata színhelyét. Eközben közel jut pajtásához.

— Add meg magad pajtás! — kiált rá Róbert vigan. Megigérttem menyasszonyodnak, hogy ma elviszlek neki.

— Majd ha vége lesz a csatának, keress föl a mezőn, ott rám találsz, elvihetsz. Felelt a huszár szomorúan s aközben oly közel nyargaltak el egymáshoz, mindkettőnek kezében ölésre volt emelve a kard, szemeik vad tűzzel villogtak egymásra, de mintha fogná valami kéz mindkettőnek karját, mereven állott az. A másik perczben mindkettő elfordul ellenfelétől s ennek társaira csap le. Róbert egy huszárt szúr le vad haraggal, míg Gábor elbúsult keserű csapással úgy vág egy vértesnek sisakos fejére, hogy a sisak fejestül jobbra-balra hull le. S azzal vágat előre, nyomában a vértések csapatai. Hurrah, hurrah! rajta, rajta!

Kardok csattogása, lovak dobogása, halálhörgés, diadalkiáltás. A porfelleg elfedi a képet.

*

Ezalatt egy osztály vértés csendben, sietve vonul keresztül Szolnok egy utcáján, hátába kerülendő a vivó huszárezrednek.

A mint robogva haladnak előre egy utca kanyarulatnál, hirtelen, mintha a földből bújt volna ki, előttük áll két század vörössipkás.

Egy perczre megdöbbenve állt meg mind a két, véletlenül találkozott ellenséges csapat, s tétovázva nézett egymásra.

És ekkor történt az a harczi jelenet, mely a hadak historiájában oly kevés párját találja. Gyalogság intézett rohamot lovasok ellen.

Egyszerre, alig negyven lépésnyi távolból, sortüzet adott mind a két század a vértésekre s a következő perczben ordítva rohant rájuk szegzett szuronynyal.

És a veterán hősök, kik annyi csaták tüzét bátran kiállották, kik Mórnál a forradalmi hadsereget egyedül gázolták halomra, kénytelenek voltak visszavonulni ez irtózatos roham elől!

E roham által a szép vértés-ezred el lőn vágva a főse-
reggel való egyesülhetéstől. Nyomva a túlpartról Vécsey
által, sebesen áthuzódott Szolnokra, annyi ideje sem
maradván, hogy ágyúit megmentse s a hidat elrontsa

A következő perczben ordítva rohant rájuk.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

maga után. Az ágyúkat a Tiszába hányták s nyomban utána a hidon átrohant Vécsey hadteste.

Az osztrák haderő ekként két tűz közé szoríttatva, kénytelen volt Szolnokot elhagyni s a Zagyva mocsárai között felfelé vonulni.

A vértés-ezred, miután a derék-seregtől elvágatott, a túlnan érkező új huszár-ezred által túlszárnyalva tömegestől neki vágatott a Zagyvának. A kifáradt csatamének közül sok nem birt átvergődni a túlpartra, a nehéz fegyverzet nem hagyta a lovagokat úszni, sokan odavesztek.

*

Az este közel volt, midőn a csatának végen lőn; egy-egy gazdátlan paripa nyargalt még föl s alá a csatamezőn, egy-egy sebesült mén hánykódott a földön, fölfölemelkedve s szomorún végignyérítve a vérlepte mezőn.

Szerte feldöntött lőporos szekerek és leszerelt ágyúk heverték a földön s mindenfelé elhunyt jó vitézek, nagy nehéz sebekkel, sohajtalanul fekvé a szomorú ágyon.

A trombiták a takarodót fújták. A huszárok gyülekeztek mindenünnen össze, tánczoltatva az utczán lovaikat. A huszár-paripa két lábon ágaskodva járt, mintha egy lépést sem tett volna még ma.

Egy óra mulva minden csapszékben harsogott a zene, a vidám czimbalom és klarinét hangjánál pengett a huszárok tarajos sarkantyúja s víg tenyércsapkodás mellett járta a jókedvű legénység a kuferczes tánczot,

mintha nem is emlékeznék nehéz munkájára, s hogy e nehéz munka embervérontás volt.

A vén huszár itatja minden pajtásait, sok pénze van, főtisztet vágott le.

Tanítványa, az ujoncz-huszár már alig áll a lábán s még folyvást itatná, az váltig szabódik.

— De majd káplár uram, ha most mind megiszszuk, holnapra egy pénze sem marad kendnek.

— Kend ne rezonérozzon! Kend igyék, mi megint vágunk magunknak le egyet, ha az lesz az ordé...

És a czimbalom zeng, a klarinét sikolt, pengnek a sarkantyúk, csattognak a tenyerek, tánczol a katona, mintha lakodalomból jött volna.

*

De künn, künn a holtak mezején, mi fájdalmas hangok köszöntik az estét.

Szörnyen elhullottak végsóhajai azok. Hazát, dicsőséget, anyát és elhagyott kedvest illetnek e hangok. Elhordod-e azokat esteli szellő, hová küldve vannak?...

... Egy huszártiszt járt a tábori orvosokkal szerte a harcmezőn, kiválogatva a holtak közül az élőt.

Olykor négyesével látni távozó katonákat, kik egy egy sebesültet visznek tova, fegyvereikre fektetve.

A csatamezőt vizsgáló huszártiszt — Gábor.

Mily szomorú most is, mint sajnálja azokat, a kiket megölt, mint borzadoz, midőn ez iszonyú sebeket látja.

— Kend ne rezonérozson!

NEMZETI SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

Legszörnyűbb sebek, miket a kard oszt, oly hosszú, oly mély mindegyik. Néhol egy elesett vértest találni, kinek a mellvasán keresztülment kardhegy a hátán jött ki, képzelhetni, minő kar volt az, melytől e dőfés származott! Másutt az összevagdalt arcz porral éktelen,

— Tégy le a földre, meghalok.

senki sem ismer rá. Itt egy férfi fekszik hanyatt, kinyújtott kezében most is marokra fogja kardját, ujjai meg vannak merevedve rajta, nem lehet azt kezéből kivenni. Amott lovára borulva fekszik a vén harcos, egyetlen lény volt az, a mit még szeretett, együtt halt meg vele, ráborúlt, úgy halt meg.

Gábor szomorúan járta végig a harczmezőt, csak

akkor örült, ha egy sebesültben még életet talált; el nem kerülte egy is figyelmét.

Egy bimbózni indult hangabokor mellett észrevett egy fehér alakot mozogni, odament. Karcsú vértés tiszt volt a haldokló. Alig pihegett már, arcza a nagy fűbe volt fektetve.

Gábor odament, felemelte a sebesültet s hitta az orvosokat segélyére.

Köszönöm pajtás — nyögé az elesett bágyadtan, — arczát fölemelve.

És az alkonyi nap rásütött a szép halvány arczra, megtört szemeibe és a nehéz sebre épen szíve fölött. A nap és az élet utolsó sugári oly bágyadt fényt adtak a szép ifjú arcznak.

— Róbert! — sóhajta föl a huszár. — Így látjuk-e egymást?

— Tégy le a földre, meghalok — nyögé az.

— Segítsenek önök! Kiáltá Gábor az orvosoknak.

— A seb halálos, felelék azok, megvizsgálva a véres ajtót, mit éles kard nyitott a szív fölött a lélek számára.

— Mondd meg jó arámnak — nyögé a haldokló ifju, hogy utolsó gondolatom ő volt. Viseld gondját, légy testvére és temess oda, a hol rám találjon.

Az ifjú huszár keservesen zokogott haldokló ellensége fölött.

— Oh, hogy egyikünknek áldozatúl kelle esni!

— Légy boldog . . . susogá Róbert, . . . szegény Anikó . . .

És lehajtá bágyadt fejét ellene térdére. A nap leáldozott, az ég túlsó felén feljött a teli hold, rásütött az ifju szép halavány arczára, lezárt szemeire s elnémult ajkára. A hold és a halál legelső sugara oly sápadt fényt vete a szép ifjú arczra! . . .

*

Elmúlt a várt nagy nap, a két jó leánynak félt és remélt napja.

Elhozta örömét, elhozta bánatát mindkettő számára.

De az örömet nem a remélőnek s a könnyeket nem a remegőnek osztá.

Oltár előtt várta az egyiket vőlegénye, másikat föl-hantolt sír alatt.

A fekete ruhát fölvette az egyik, a fehér himzettet fölvette a másik, de egyik sem azt, mely számára készült. — *Termeteik oly egyenlők voltak.*

A szolnoki özvegy házánál egyszerre köszöntött be öröm és siralom. Temetés és násznap.

Rózsa lett a boldog, Anikó az özvegy; még reggel mást hitt mind a kettő.

És azóta másodmagával járt fekete ruhában a szolnoki özvegy és sokszor elgondolkozék róla magában, miért hogy a sors mostohább apja egyik árvájának, mint a másíknak?

Miért nem lehet mindkettő egyenlőn boldog, egyenlőn megáldva?

A sors meghallgatta... Egy év múlt azóta.

... És most mind a hárman feketében járnak, mind a három özvegy, egyenlőn megáldva.

EGY BÁL.

(EGY KISASSZONY LEVELÉBŐL.)

Országos Széchényi Könyvtár

Kedves Eleonorám! Beteg vagyok, fekszem, kétségbe vagyok esve. Ah, én soha sem fogok quadrillet táncolni többet. Apáczává leszek, vagy férjhez megyek, vagy más egyéb módon ölöm el magamat.

Képzeld, mi történt velem?

Oh, az borzasztó! az rettenetes! az iszonyatos! azt még regényben sem olvasád soha.

Hallhattad, hogy a múlt héten a branyiszkói csata után, a magyar seregek itt mentek keresztül. Volt rémülés, hurczolkodás mindenfelé, jövetelök hírére azt hittük, hogy föl fogják gyújtani a várost, hogy kirabolnak és megölnék bennünket, sőt a mama azt mondta: hogy még annál sokkal rosszabb történhetik velünk s erővel rá akart beszélni, hogy fessek be a képemet korommal, hogy utálatos legyek.

Hallottál valaha ilyen kívánságot?

Nemsokára zeneszóval bevonult a magyar sereg. A papa kiment eléjük a deputatióval, a cselédek mind

elszaladtak a katonákat nézni, a mamát pedig az egész háznál sehol sem találtam, már azelőtti napon is mind azon törte a fejét, hogy hová bújhatna el, s ha híttam, kerestem, soha sem felelt, sőt ha véletlenül az almáriomban rátaláltam, szörnyen megszidott, hogy minek fedezem én föl az ő rejtekhelyét?

Magamra maradva, legokosabbnak tartottam, ha sok mindenféle ennivalót és bort kirakok az asztalra, így csak nem fognak tán a magyarok engemet megenni, ha más okosabb ennivalót találnak, s föltettem magamban, hogy akármit kívánnak, mindent adok nekik és nem mutatom, hogy félek tőlök.

S azután vártam egész rezignációval, hogy mikor fog már a népség szaladni az utcán és segítségért kiabálni.

Végre sarkantyús lépteket és kardcsörgést hallok az előszobában, de még semmi káromkodást, sőt au contraire igen illedelmes kettős koczogtatást az ajtón.

Ijedtségem, elfogultságom, vagy nem is tudom, mi miatt, nem birtam kimondani e szót «szabad».

De ne képzeld, hogy ezért puskaagygyal ütötték volna be az ajtót, sőt a koczogtatás ismételve lőn s csak szavamra nyílt meg az ajtó.

Én azt vártam, hogy legalább hat hórihorgas tatár fog belépni rajta, négyszegletű fejekkel, singes bőrcsalmákkal, övig érő szakállal, medvebőrrel körülcsavarva, hátán bőrszákkal, a mibe mindent bepakolhat, a mit

megkíván, és késekkel, pisztolyokkal fölrettenesítve, a mint őket nekem a mama látnoki ihlettséggel lefestette; de képzeld meglepetésemet, midőn mindezek helyett két csinos fiatal tiszt nyit be hozzánk, egyik szőke, másik barna, és mind a kettő igen módos, igen takaros.

Elegáns piros-zsinóros mente volt vállaikra vetve, az alatt feszes atilla, medvebőrnek és négyszegletes fejeknek semmi híre náluk, sőt úgy találtam, hogy az egyik igen is jóképű barna fiú.

Első dolguk volt engedelmet kérni, hogy alkalmatlankodnak, mire én olyasmit hebegtem, hogy azt nem tartom alkalmatlanságnak, sőt kész vagyok nekik szolgálni mindennel, a mit parancsolnak.

Az a barna fiú némi vonatkozásnak vevé szavaimat az asztalon fölrakott oldalszalonnákra és boros cilinderekre, nem birt egy elértő mosolygást visszatartani, mi engem véghetetlen zavarba hozott, úgy hiszem, hogy igen el kellett pirulnom, ha ez észrevette, hogy azt a két mázsa szalonnát az ő számára készítettem.

Végre a szőke tiszt ragadott ki az embarrasból, igen szelid, behizelgő hangon köszönve meg minden ajánlott szolgálatot, s csupán azt kérve, hogy mutassak ki számukra valahol egy szobát, hol kipihenhessék magukat, mert igen fáradtak, már hat hét óta nem feküdtek ágyban és két nap óta épen le sem feküdtek.

Szegény fiúk, szinte megsajnáltam őket. Hat hét óta nem feküdni ágyban!

— Pedig úgy-e milyen rossz dolog divánon, vagy épen tábori ágyon hálni? kérdezém tőle.

Mind a kettő elneveté magát.

— A puszta földön, a havon, az ég alatt, felelé az egyik.

No nézd! És kibirják! Nálunk a cselédség is holtra betegednék, ha egy éjjel kinn hálna télen. Csakugyan valami tatárfajtának kell nekik lenni.

Jőjjenek utánam, mondám s elvezettem őket legszebbik szobánkba, hol épen két ágy volt. Cselédjeink mind elmentek hazulról, s magam akartam az ágyakat felvetni számukra.

— Ah, azt meg nem engedjük, majd el tudjuk azt mi rendezni magunk is, mondák udvarias megelőzéssel, s én látva, hogy nyugalomra van szükségök, egyedül hagytam őket.

Alig érek a szobámba, midőn rettenetes sikoltást, kiabálást hallok szobájukból. — Segítség! rablók! gyilkosok!

A hangot ismertem, de ijedtemben nem tudtam ki találni, hogy kié?

— Rablók! gyilkosok! segítség!

Ha helyzetembe képzelheted magadat, gondolhatod, hogy én bizony nem futottam segítségére a kiabálónak, míg az végre keresztül nem rontott a szobákon egyenesen hozzám.

Az édes mama volt...

De milyen állapotban?

Ruhája összevissza gyűrve, főkötője a szemére lecsúsztatva, félcipőjét valahol elvesztette s maga vörös volt, mint a kit a kemenczéből vesznek ki, és folyvást kiabált és jajgatott és hitta a segítséget.

Sokára birtam kitudni tőle, hogy hol volt és mi történt vele?

Hát épen abban a szobában rejtette el magát, a hová a két jövevényt beszállásoltam, még pedig az ágy fenekére valamennyi derekalj alá. Már most gondolhatod hozzá a többit, hogy mikor az a honvédtiszt nagy fáradtan odavetette magát az ágyra, bizony szegény mamának volt oka miért kiabálni segítség után.

De micsoda gondolat volt az tőle?

Nagy munkába került a mamát némileg megnyugtanni és elhíttetni vele, hogy azok a katonák épen nem rabolni és gyilkolni jöttek ide; végre is annyira vittem a dolgot, hogy ő megígérte, miszerint nem rejti el többet magát, én pedig majd megmagyarázom a tiszteknek, hogy a mamának rheumatizmusai vannak, azért bújt valamennyi derekalj alá izzasztó fürdőt venni.

Alig volt azonban idejük az én vendégeimnek elszenderedhetni, már jött valami ordonáncz és beszélni akart velök.

— Nem lehet, mondám, várjon, vagy jöjjön később, mert alszanak.

— Hol alszanak? kérdé az.

Én megmutattam neki a szobát s az, a nélkül, hogy legkisebbet gondolkozott volna rajta, hogy illik-e az embert fölkelteni, mikor harmadnapra egyszer elalszik, belépett a szobájokba.

Én megijedtem, azt hittem, hogy a tisztek mindjárt összefaragják ezt az embert, a miért fölkelte őket.

De nem tették, sőt pár percz mulva mindketten teljesen felöltözve, legkisebb jele nélkül a kedvetlenségnek, követték az ordonánczot. Az őrnagy hívatta őket.

Különös ez a katonanép! Hogy tud engedelmeskedni minden ellenvetés nélkül! De már én nem jó volnék katonának. Én szeretném mindig előre tudni, ha valamit parancsolnak, hogy miért parancsolták?

Félóra mulva visszajöttek a tisztjeink. Semmi rossz kedv, semmi álmatlanság nem látszott rajtuk, nem is igen kívánczok szobájukba, hanem fölkeresték a mamát meg engemet s behizelgő örömmel adták tudunkra, hogy ma este a tisztikar táncvizalmat fog rögtönözni, és hogy oda mi is hivatalosak vagyunk és rögtön foglalót kértek tőlem quadrillere, csárdásra és lengyelre, mert keringő nem lesz.

Természetes, hogy rögtön megigérttem nekik mindent. Ez volt az első táncvizalom nálunk farsang derekáig. Úgy látszott, hogy ők sem kevésbé örültek neki, mint én, mert azután tudni sem akartak többet az alvásról.

Hanem a mama folyvást ránczigált és ellenvetéseket tett.

--- Nincsen báli ruhád.

— Hogy ne volna, hát az a fehér. Csak egyszer volt rajtam.

— Az nem divatos.

— Csak egy kis nemzeti szalagot rá, szólt közbe az én barna tisztem és a divatok legszebbikét fogja kegyed viselni.

— De az én lábam fáj, mentegetődzék a mama.

— Hiszen magának nem kell épen elkerülhetetlenül táncolni, édes mama.

A tiszték csupa udvariasságból nem nevettek, a mama hasonló tekintetekből nem szidott össze s csak akkor támadt rám, mikor amazok szobájukba távoztak.

— Te szerencsétlen leányzó! Így rohansz a kész veszedelembe! Így veszted el magadat készakarva!

Én azt hittem, hogy szokás szerint, mint máskor, ha bálba készültem, a hektikától félt, s azt hittem, hogy nagyon meg fogom nyugtatni, ha eszébe juttatom, miszerint keringőt nem fogunk táncolni. Ez még jobban haragba hozta.

— Nincsen eszed! Minek adnak ezek most bált, azért tán, hogy táncoljanak? S épen azért, ez mind csak finesse, csak complott a magyaroktól, hogy a város leányzóit így mind egy csomóba csalogatva, hirtelen magukkal elragadják s elvigyék Törökországba.

— Ah mama! Hiszen a tisztéknek nem szabad háború idején házasodni. Felelék én kaczagva.

Erre még erősebben megmosdott.

Estig dolgom volt a készüléssel. Az én tisztem utasítása szerint széles piros-fehér-zöld szalagot kötöttem öv gyanánt fehér báli ruhám derekára, a két végit elől hosszan le hagyva függni, — a coiffeureömbe egyszerű fehér és piros eleven rózsát tűztem, mi a zöld levelekkel szintén nemzeti színt adott ki. Csak most vettem még észre, hogy ezek a színek milyen jól állanak együtt.

A két tiszt már en plein parade várt ránk, az a hamisabbik annyi complimentet mondott, hogy alig győznék rá emlékezni.

Kénytelen voltam zavarodásomat hangos kaczagással elrejteni.

— No no — mind sírás lesz ennek a vége, — mormogá a mama félig hallhatólag, hanem azért folyvást igazgatott, rendezgetett rajtam valamit, hogy ha elrabolnak, legalább mindent rendben találjanak rajtam.

A két tiszt fölkiért bennünket a tánczterembe. Előre büszke voltam arra a hatásra, a mit nemzetiszín szalagommal s két csinos kísézőmmel fogok a többiek fölött kivívni.

Köztünk mondvá, még folyvást nem akartam letenni arról a reménységről, hogy hátha a többiek csakugyan mind négysegletes fejűek, csupán nekünk jutott a gömbölyűből.

De mekkora volt csalatkozásom és meglepetésem!

Barátnéim mindegyike legalább kétszerannyi nemzeti

színt rakott föl magára mint én, s a mi a többi magyar tiszteket illeti, ah azok mellett az én két chevalier servantom csak a másod- és harmadrangú csillagok közé tartozott.

Egyik kedvesebb, egyik csinosabb volt, mint a másik, ügyesek, módosak, megelőzők; az ember alig hinné, hogy ezek annyi vért ki tudtak ontani!

Különösen egy tűnt a szemembe, de nemcsak az enyimbe, hanem mindenikébe.

Egy gyönyörű, magas, karcsú honvédkapitány. Szép barna piros arcához jól illett az a kis fekete koszorúszakáll, a piros-zsinóros atilla, mintha csak öntve lett volna rá.

És hogy tánczolt! milyen tűzzel járta a lengyelt, a csárdást, az ember szeretett volna oda rohanni hozzá s ország-világ előtt összecsókolni, — nem csak magamról beszélek.

Egy óra alatt minden leány, minden asszony bele volt bolondulva.

Magamat sem veszem ki.

No ha ezek a csatéren is ilyen hódításokat fognak tenni, úgy nem tudom, hogy marad-e előttük vár bevétetlen?

S képzeld már most érzelmeimet, midőn egyszer odalejt hozzám s fölker a legközelebbi quadrillera.

Én szerencsétlen! El voltam rá igérkezve. Mint szerettem volna, ha tánczosomat elküldték volna hirtelen valahová futárnak!

— Tehát az utána következőre, vitatá tovább az engagement a szép kapitány s odaült mellém.

Nem tudom, hogy szóltam-e neki valamit, de azt igen, hogy úgy éreztem magamat, mint a ki álmában repül.

— De majd el fogja kegyed felejtetni, hogy nekem ígérkezett, kötődék velem tovább.

Ha hirtelen észre nem veszem magamat, majd olyasmit találtam volna neki felelni, hogy elébb elfelejtem azt, hogy a világon vagyok. Azonban meglehetősen mérsékelt hangon válaszolék neki, hogy nem fogom elfelejtetni.

— De majd nem ismer kegyed rám . . .

Valami falusi liba azt felelte volna erre helyzetemben: — Száz közül! ezer közül, első tekintetre!

Én nem.

Mintha a világon a legközömbösebb dolgot tenném, kivettem a keblembé tűzött magányos rózsabimbót, mely ott nyílt ki félig s a nélkül, hogy a hatást akar-nám észrevenni, odanyújtám neki.

— Erről meg fogom önt ismerni.

Mіндеzt olyan hangon mondtam, mint minővel a szolgabíró passust ad az utazónak.

A kapitány halkán ajkához szorítá a rózsát. Nem néztem oda, de azért láttam. A félvilágért szemébe nem néztem volna e perczen.

Azután eltávozott, velem szembe egy tükör alá leült és nem tánczolt. Ott egészen elmélázott magában.

— Erről meg fogom Önt ismerni.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Eközben még két csárdást és egy lengyelt jártak el, csak azután jött a sor az én quadrilleomra.

Gondolhatod, mily hosszú volt nekem odáig az idő, azok a véghetetlen «három a táncz»-ok nem akartak lejáródni. Soha olyan dühösen tánczolni mint ezek. Pedig már harmadik éjjel nem alusznak s még sem tudnak elfáradni, hogy az én quadrilleomra jöhetne a sor.

Hanem eközben sok mulatságot szereztem magamnak azáltal, hogy az ott levő zászlóalj parancsnokával Schulz őrnagygyal kötöttem ismeretséget, a ki igen víg, mulattató ember.

Német neve van, magyarul szörnyű rosszul beszél, de azért mégis mindig magyarul beszél, ha németül szólnak is hozzá.

De legjelesebb benne az, hogy szörnyű nagyot hall.

Igen, olyan fönhangú beszédhez van szokva, a milyenen az ágyúk konverzálnak egymással.

Hanem azt mondják, hogy igen vitéz katona.

Alakja nem valami csábitó. Hosszú, sovány arcza, termete, — a rövidre nyírott haj és a nem rég növesztett bajusz sehogy sem állanak jól neki.

A mi mulatságunk rendkívül sajátságos volt, a mit én beszéltem, azt ő nem hallotta, s a mit ő beszélt, azt én nem értettem.

Odahozott nekem egy papiros tölcseért bonbonokkal töltve, én panaszkodtam, hogy milyen rossz cukrász van itt a mi városunkban. Ő a mimikámból azt következtet-

hette, hogy valaki rettenetesen megbánthatott a bálban, mondott rá valamit, — a szavait kísérő taglejtésből ítélve semmivel sem kevesebbet, mint hogy ő azt tarkótul talpig ketté fogja hasítani, — hacsak azt nem hiszem, hogy ennek a háborúban élő embernek rendes akciója az, a mivel más ember az agyonütést szokta kifejezni.

Végre elkövetkezett a quadrilleom. A zenekar a bevezetést elhuzta s erre mindenki sietett a tánczosnéjához.

Majd kiverte szívem a corsettem oldalát, úgy dobogott, midőn tánczosomat láttam felém közelíteni; meghajtá magát előttem, kezében tartott virágomat szívéhez szorítva.

Oly forró volt a keze, midőn kezemet megszorítá vele. Örültem, kaczagtam, magamon kívül valék.

— Ah, ön elrabolja szomszédnémat! kiálta rá az őrnagy nevetve (csakugyan rendes akciója az a fejbeütésforma).

Mi pedig a tánczcolonneba lejténk. Úgy hiszem, mintha hátam mögött suttogni hallottam volna: «Mily összeillő pár».

Ah Eleonora! mily boldog voltam, úgy érzém, mintha egymást szorító kezeinken keresztül az én vérem az övébe folyna át s az övé az enyémbe.

Vártuk a zenét.

De mielőtt az megszólalhatott volna, hirtelen nyargaló paripák robaja hallatszott az utcán s a távolból néhány ágyúlövés, melynek hangja a terem ablakait megreszketteté

S ugyanazon perczen egy férfi lépett be a terembe, föltett csákóval, sárral összefecskendve s jelenté, hogy az ellenség megtámadta az előörsöket.

Az őrnagy az ágyúlövést is meghallá s a futár arczából is olvashatá, a mit szavaiból meg nem érte.

— Ah! hiszen nagyon jól van! szólta tenyerébe csapva, — ismét azzal a mozdulattal — a mivel emberhalált szokás kifejezni. Épen vártuk őket. Messieurs, egy perczre kérjenek engedelmet hölgyeiktől. Csak egy perczre mesdames, rögtön visszajövünk, tartsanak kegyetek addig nyugórát.

S ment kardját felkötni.

És a többi tiszték is ugrottak fegyvereik után, a nyájas, mosolygó, hizelgő arcokat láttam hirtelen haragos, vakmerő, fenyegető képekké válni, ijedtté, remegővé egyet sem.

Engem is elhagyott a tánczosom. Ment kardját felkötni. Mindeniknél merészebb volt a járása, arcza legbátrabb, szemei legvillogóbbak, ha szerelmet, gyönyört éreztem miatta az elébb, most bámulatot, hódolást gerjeszte bennem.

Midőn kardját felkötötte, valami oly különös hév fogott el minden ízemben, szinte kedvem lett volna vele menni a csatába, mellette lovagolni és biztatni s gyönyörködni benne, mint ront ellenei közé.

Rózsámat még mindig kezében tartá, midőn csákóját föltette, odatüzte kokárdája mellé s ekkor visszafordult és szemeivel látszott keresni a tömeg között.

Szemeink találkoznak. Ő elsietett, vele együtt a tiszték mind.

Mi azonban együtt maradtunk, mintha mi sem történt volna; az őrnagy parancsot adott, hogy senki se távozzék el visszajötte előtt.

A leghosszabb órát ekkor éltem át életemben.

Többen kiállottunk az ablakba hallgatózni, és figyeltünk és okoskodtunk a távolabb, vagy közelebb hangzó ágyúördülésekből ítélve.

Haza menni senki sem tartá tanácsosnak, miután megeshető volt, hogy valahol a két sereg utczai csatába keveredik. Jobb volt elvárni itt együtt a harc kimenetelét.

Nemsokára mindig távolabb-távolabb kezdének hangzani az ágyúördülések, végre egészen elhangzottak.

A velünk volt czivilisták ebből azt következtették, hogy a magyarok győztek.

Igazuk volt.

Alig egy negyed múlva nagy robbajjal és víg lármával hallánk visszafelé jönni a tisztikart, bejöttek a terembe, vígan, nevetkőzve, mintha semmi sem történt volna, némelyik még most törülgetett le ruhájáról valamit, (tán sár, vagy vér?) és sietett mindenki a táncosnőjét fölkeresni és megvigasztalni.

— Hol is hagytuk csak el? kérde az egyik.

Igen! quadrillenál. Szóltak többen, s rendezni kezdék a colonneokat, mintha csak az étteremből jönének.

Csak az én táncosom nem volt még itt és az őrnagy.

Váltig néztem az ajtóra, szüntelen jött be valaki rajta, csak az nem, a kit én vártam.

Végre belépett rajta — az őrnagy.

Szétnézett, a mint engem meglátott, odajött. Egy furcsa complimentet csinált előttem s nem várva, hogy én beszéljek hozzá monda :

— Szép kisasszony, kegyed tánczosa ezerszer engedelmet kér általam azon udvariatlanságáért, miszerint a legjobb akarat mellett sem képes azon élvezetben részesülhetni, hogy kegyeddel az ígért kontratánczot eljárhassa, miután a féllábát ellőtték a csatában s kénytelen azt térden felül amputáltatni . . .

Ah Eleonora, én soha sem fogok quadrillet tánczolni többet.

Beteg vagyok, fekszem, kétségbe vagyok esve.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A GYEMÁNTOS MINISZTER.

(EGY SKIZZE A FORRADALOMBÓL.)

1850.

Országos Széchényi Könyvtár

Magyar forradalom! Te egetgyújtó alak! Véres arczú kép! Senkinek gyermeke, — mégis mindenkinek halottja! Kelj föl a sírból és mulattass bennünket!

Míg éltél, nem festette le senki arczodat. Most jelenj meg nekem az éjfél óráiban, mikor a temető elbocsátja elkárhozott lelkeit, kik nem tudnak alunni az önátkozta sírban, ülj festőtáblám elé és mutasd meg arczodat képezetemnek.

A nemes büszkeség lángja égjen azon, midőn a nép áldozatairól fogok veled beszélni, azon népéről, melyet Isten jó kedvében teremté a világnak, de melynek számára rossz kedvében teremté a világot.

De szégyen pirja ömöljék el arczodon, midőn azoknak neveit hallod említeni, kiket e nép nagygyá tett, s kik e népet semmivé tették.

Sírj, fehérüljön el képed azok sírhalmánál, kik mások dicstelen nagyravágásáért dicső halált haltak.

De fekete légy a bosszútól, midőn az oltár papjait hozom emlékedbe, kiknek kezei közt elvesztek az áldozatok.

Némulj el. Remegj, reszkessen alakod, midőn sírást hallasz. Karének az, millió és millió ajakról. Özvegyek, árvák, koldusok és örültek siralma az. Hallgass, ne szólj bele. Rejtsd el arcodat.

De kaczagj fel és tartsd arcodat az égre, hadd lássa meg az, mint néz ki egy lélek, mely holta után tébolyodott meg, ha meghallod, mint vígadnak azok, kik ennyi könnyeknek voltak teremtoi.

Azután tűnj el ismét. Menj vissza a sírba. És imádj Istent: hogy engedjen meghalnod és ne hozza el rád a föltámadás napját.

*

Hideg januári éjszaka volt. Sem holdja, sem csillaga nem volt az égnek, a zúzmarás zivatarban fekete hollók falkái kovályogtak, szüntelen kiáltozva alá egyhangú szavakban «halál! halál!»

A fergeteg fütyült, az egész föld fehér szemfedővel volt leterítve, a farkasok üvöltve felelgettek egymásnak egyik berekből a másikba.

És e hózivataros éjszakákon kétszázezer ember nem aludt fedél alatt.

Az ország minden részein hosszú fekete vonalok húzódtak keresztül. Kényszerű sietséggel törekvő hadcsapatok. Éjjel és nappal, hegyeken és rónákon, éjszaktól délig lehet látni e vonuló seregeket, a mint dobszó, trombitahang nélkül mindenféle irányban átszeldelék az országutakat.

Zúzmara-lepte lovasság, utána rosszul öltözött gyalogsorok, hallgató, beszédtelen nép. Dübörgő ágyúk, ágyúszekerek, egyik a másik után, azután megint elrongyollott gyalognép, élén gubába burkolt vezetője, nehéz harci ménen, azután megint lovasság, ágyúk és így tovább. A kardok, szuronyok csillogtak az éjszakában.

Néhol egy-egy siető dandár látszott, mely egy másikat üldözni látszék, az alakok sebesen vonultak el szem előtt, mint álomárnyak, s órák mulva vörös villogás látszék a láthatáron, s egy-egy eltévedt dörrenés az ütközet távoli morajából.

Azután ismét néma lett minden. Új csapatok jöttek és mentek. A hófuvat behordta nyomaikat. Sehol őrtűz, sehol megállapodás, szüntelen előre, előre, pihenés nélkül. Fel a hegyeknek, az ágyúkat nem bírják a lovak, a csatárok tolják felfelé. Maguk is leroskadnak. — Keresztül mély, meredek sziklautakon, övig érő hófuvatagban, éhezve, szomjazva, fázva. Dübörgő hidakon át, befagyott folyók jegén. Elöl-hátul oldalról üldöző seregek között, golyók zápora közt. Mindig odább, mindig odább. Fáklyafénynél, földalatti úton, s azután ismét föl meredek hegyekre ágyútűz ellen, ágyútűz elöl, vészvihar elöl és hátul, vészvihar még az égen is s mindig előre, végtelen, irtózatos úton. Egy-egy beteg vagy sebesült kidúl a sorból. Ott marad. A hó ellepi, megfagy, jól jár. A többi sort zár és siet, pihenése ütközetben van csak. Nyugodt álma, ha elesik.

És nem zugolódik senki. Tűr, szenved, küzd és meghal. Még akkor is szent ihlet zárja le szemeit s a haladókó nem átkozza meg a földet, mely vérét megiszszas testének nem ád temetőt s a tűró nem átkozza meg a szenvedést, mit nyugalmaért cserélt. Az áldozat panasztalan.

Tiszteljétek a katonákat.

★

A rendőrminiszter úr ablakai még mind ki voltak világítva, pedig az idő már éjfél után járt.

«Én Istenem! sóhajtja az azon menő civis, kalapját megemelve az ablakok előtt, milyen szorgalmatosak ezek a haza atyái. Még éjjel sem alhatnak az ország gondjaitól. Bizonyosan itt készítik azt a sok ménkű puskaport, vagy azon tanácskoznak, hogy milyen árkot húzzanak nemes Debreczen városa körül.»

«Szegény urak! sem éjjelük, sem nappaluk. Majd szétreped a fejük a sok aggodalom miatt. Nyolcz óraker összeültek s még nincs vége a tanácskozásnak. Hja, sok mindenről kell gondoskodniok. Az egész ország sorsa az ő kezükben van. Akármit tesznek, az sok hányásvetés után történik s mennyi mindent kell pedig tenniök.»

«Egy rendőrminiszter!»

«Szentséges Jehova, mennyit kell annak tudni, látni, érteni, cselekedni, kifőzni. Ő levelezésben áll valamennyi külföldi udvarokkal, megvizsgálja a passusokat, quár-télyt rendel a deputatusoknak, elolvas minden ujságot,

a melyiket megunta olvasni, betiltja, dictiót mond az országgyűlésen, olyan szépet: hogy senki sem érti, kis ujjában viseli az egész diplomatikát, előre tudja még azt is, a mi történni fog. Hogy fér ennyi tudomány egy emberbe? Kivált egy olyan kicsiny emberbe?)

«Gyerünk haza, szomszéd uram, alhatunk mind a két fülünkre, virraszt mi helyettünk a rendőrminiszter úr és végzi az ország minden állapotját.»

Épen dolgom volt a miniszter úrnál. Benyitottam az előszobájába, a holott is majd leütött a lábamról a pipafüst.

A bureau 66 hivatalnokai közül csak hat volt jelen. A többi otthon volt és aludt, mint illik rendes emberekhez.

A hat közül kettő rettenetesen nyirt valami üres papiroost, a másik kettő a postára ment s a jött leveleket tördelte fel ex offo s nagyon jól mulatott holmi családi titkok fölfedezésén.

A harmadik pár pedig a miniszteri szalon ajtaját ülte el. Mondanom sem kell, hogy mind a hat rettenetesen pipázott.

— Lehet Laczival beszélni? kérdém az egyik ajtónállót, a ki egy igen szép szálás termetű orang-utang lehetett, míg miniszteriális irnokká nem promoteálták.

Az én majmom végig nézett rajtam, nem csekély szimptomáival a megvetésnek s nyomatékos hangon kérdezé: a miniszter urral?

— Hát önök mióta hijják Laczit miniszternek?

— Mióta fizetéseinket felemelte. Hanem beszélni most nem lehet vele. A conferentia fontos. Megzavarni nem szabad. A haza, tudja ön, uram, a haza elébbvaló minden privát dolgoknál. Tessék máskor ide fáradni.

— De magam is közügyben jövök.

S közelíték az ajtóhoz.

— Uram, egy lépést sem tovább, szólt a tisztelt pávián pathoszszal, én a fejemmel vagyok felelős.

S élembe állt egész hosszában.

Nem voltam róla bizonyos, hogy nem harap-e meg, s már szinte visszavonulni kezdék, midőn a belőli conferentiából ilyen töredékhangok üték meg füleimet:

«Négy király!»

Ur Isten! gondolám magamban, mi bajuk lehet nekik egyszerre négy királylyal?

«Nem ér semmit, kiálta egy másik hang, melyet világosan Lacziénak ismertem fel, mert az enyém négy disznó!»

Ránéztem a cerberusra. Az először el akart vörösdödni, de a mi nem sikerülvén neki, belém kapaszkodott s kifelé szorongatva erősen allegált, hogy itt nem szabad hallgatózni.

Birkózni kezdtünk. Én erősebb voltam s egy ügyes boxirozás segédelmével egy flankenbewegungot tettem az ajtó felé s azt minden további ellenállás nélkül bevevém.

A conferentia szörnyen állt. Három asztalra volt

terítve. Az egyikén thea és punch, a másik kettőn mindenféle akták forogtak kézről-kézre, miket a parasztvilág kártyáknak nevez.

Az egyik asztalnál diabolkát játszottak vagy hatan, nagyon el voltak merülve, egyik sem vett észre, a másik asztalnál praesideált a miniszter, ott ferbliztek.

A miniszter nem volt valami magas ember, valamivel több lehetett, mint Tom Thumb, ha mellette ülő tanácsosa lett volna a rhodusi colossus, ő maga pedig egy vitorlás hajó, kényelmesen áthajókázhatott volna annak szárai közt.

Arcza sok keletiességgel birt, teintje némileg közelített a cigány-colorithoz. Sok vonásaiban a cercopithecusok nemzetségével rokon, csakhogy azok persze nem tudnak olyan szépen beszélni, mint ő.

Szakállá az övig ért s mikor kaczagott, reszketni szokott, a mit hajfürtei nem tehetének, a lehető leg-rövidebbre levén lenyírva.

Pörére volt vetkőzve s a rettenetes sok ránczról arczán gyanítám, hogy kaczag. A miről később feketére nyitott szája is meggyőzött.

Mellette jobbról egy hosszú ifjú ült, sovány, satyricus arcza nem igen látszott osztozni a közjókedvben. Hihetőleg valami brodsitzer volt.

Balján egy termetes férfi. Szabályos, de kissé elhízott arcza igen tudományosnak akart látszani egy malopropos applicált pápaszemmel. Szakállá, haja jól

soagnirozva, maga tūrhetőleg elegáns és jókedvű. A miniszter pecsétőre.

Laczival szemközt űlt egy roppant titanicus férfi, kinek nyaka és könyőkei arany paszomántba voltak húzva. Bizonyosan generalis. Képéből kilátszott, hogy ez az ember maga megenne egy hadsereget, ha valaki előre megsűtné azt számára.

A mellett egy sejtes barna férfi, kinek arczán első perczben észrevehető volt, hogy lengyel.

Az asztalszegleten végre az ördög helyén egy kis nyápicz férfi űlt, a ki rettenetesen nyert és boszantott mindenkit.

— Ah servus! Kiálta rám Laczi, a mint megsejtett. Te vagy az, a kit olyan nehezen eresztenek be. Foglalj helyet, ide mellém. Osszszatok neki is. Aztán ott a punch.

— Köszönöm, nem játszom, igen nagyba megy itt. — Láttam a sok aranyat és bankjegyet heverni az asztalon egész garmadákban.

— Oh nem. Felelé Laczi, mind a két lábát maga alá szedve. Egy arany a vízi. Ez nem hazard. Nemde édes generalom.

Ez utóbbi szavak a magas athletai termetű férfiúhoz voltak intézve, ki példás phlegmával szemlélte a sántát. Kettős álla volt. Orra, ha jól emlékszem rá, csak egy.

— Nem mondhatnám, felelé gordon hangon. Már a második itcze aranyat vesztem.

— Haha! neвете föl a kis nyápicz emberke az asztal-

szegleten, a kiről soha sem bírtam megtudni, hogy gyermek-e vagy vén ember, annyi silányság és aggság egyesült arcán. Ugy látszék, hogy ő nyert legtöbbet. Haha! nevette impertinens éles hangon, az én generalisom nem is marékka, hanem itczével méri az aranyat! Mindezt oly élesen, hogy a fülem csengett bele.

Erre általános lett a nevetés, mintha valami rendkívüli jó ötletet hallatott volna, s valójában valakitől egy itcze aranyat elnyerni azon időben, mikor az országot papirosokkal láttuk betérítve, megérdemli: hogy az ember jó kedvű legyen utána.

Nevetett maga a miniszter úr is. Majd kitörte a széke hátát, annyira nevetett s egyik lábát feltette az asztalra.

— No meggyülik majd ezért a bajod az öreg kóficzzal, hogy elkártyáztad a pénzt, a min kapszlikat kellett volna vened a felső hadsereg számára. Ezt a reflexiót elég genialisan a miniszter úr tevé.

— Azt mondom majd, hogy elvesztettem a csatában.

— Abban, a melyikről így ír a német bulletin: General Böse, der den Rückzug deckte, oder wenigstens decken sollte?

— De megmentettem én azért a zászlómat.

— Igen, mert elszaladtál vele az első ágyúszóra.

Erre ismét hangos hahota keletkezett. A haza atyjai rettentőképen mulatságosnak találták, hogy egy generalisuk az első ágyúszóra kezébe kapta a zászlót s elfutott vele.

Tán még most is nevetnének, ha a szomszédasztalnál ezalatt csetepaté nem támad.

A zaj magára ragadta a figyelmet, a scena még inkább.

Két gentleman volt egymással épen hajban. Az egyik jó szál férfi, a másik egy még Laczinál is csekélyebb individuum, mely utóbbi, hogy társával egyenlő lehessen, egy székre hágott fel s onnan kiabálta csatahangon: «ez czudarság, ez lovagiatlanság, ez illoyalítás» és tudja a jó ég még mi minden iszonyuságot nem.

— Mi baja annak a fiúnak? Mi lelt, fiam, Hetveni? Dugjátok be a száját, ne sikoltson olyan nagyon! Hetveni, mit ordítasz?

— Ide nézzetek! Legyetek biráim, declamált a czinegének született férfi s hatás végett most már az asztalra lépett, ez a longurió là aranyakban veszt s most bankókban akarja kifizetni, per hat forint darabját.

Az egész társaságban egy közös elszörnyedést jelentő «ah!» hallatszott. «Szörnyűség!»

— Az a kérdés, szólt a miniszter úr suprematiáját éreztető tónon, hogy minő bankjegyekben? Osztrák bankjegyekben igenis hat forint mostani kelete az aranyaknak.

— Dehogy! ordítá az emberaprólék türelmetlenül, magyarokban.

— Ah, ah! Szörnyűködék az egész coetus, maga a miniszter úr is úgy rázta a fejét, mint szokta országgyűléseken, midőn a karzatnak tudtára akarja adni,

hogy valamire pisszegni kell s egy földresujtó tekintetet vetve a vádlott egyénre, szárazon kimondá rá az ítéletet.

— Magyar bankjegyekben nyolcz forint az ára az aranynek s azzal noble nonchalance-szal vette fel ismét kártyáit és kérdezé, mi a vizi?

A pecsétőr dupla vizit tett.

— Nem hijába magad is dupla vagy, tréfálódzék a miniszter úr, s a többiek kötelességöknek érzék a tréfát megkaczagni, csupán a generalis nem kaczagott, az egész társaság közbotránnyára.

— Bizonyosan nem érti a vicczet.

— Mit tudhatom én, hogy mi történik itt közötetek, — míg én a hazáért a csatatéren —

— Szaladok. Egészíté ki a miniszter. Mondd el neki Móricz magad a tréfát, hadd mosolyogjon ő is.

— A viccz jó, csak az rossz benne, hogy velem történt meg, kezdé a pecsétőr mondását. Jól tudod, hogy én két hivatalt viselek, mint komám Laczi is, és te édes generalom és valamennyi okos ember, a ki teheti. Egyfelől pecsétőr vagyok, másfelől őrnagy. A legközelebbi fizetés felvevésnapján felveszem az én ezüstös attilámat, tetejébe öltöm ezt a zsemlyeszín kaputot s megyek a pénzügyminiszterhez tisztelkedni. Kérem tőle a pecsétőri fizetésemet, azt előmbé számlálja, én beseprem s akkor újra meghajtom magamat s bemutatom előtte, mint ez s ez őrnagy urat, ki a fizetését jött felvenni. Az ember nem confundálódott, megczirógatta két kézzel

a képet s rettenetes nyájasan kért engedelmet, hogy most nincs nála pénz, hanem egy óra múlva lesz, ne is fáradjak oda érte magam, csak egy káplárt küldjek el a zászlóaljamból, csak egy akkora kis káplárkát, mint a kis ujjam, abból a zászlóaljból, a melynek őrnagya vagyok.

De már erre méltán kerekedett fel az universalis röhej, mert olyan zászlóalj nem existált sehol.

— Valami számár ujság aztán felkapta ezt a viczet s bemutatott a közönségnek, mint azt az embert, a ki nem egy ember, hanem két ember, s szépen rajtam száradt a «dupla» epitheton.

— Nagyon jó, mondá rá jó kedvvel véleményét a generalis ur, kivált miután akkor ő húzta be a nyápicz embert mintegy száz aranyig, a ki ellenben igen silány-nak találta az egész bonmot históriáját.

— Az a furcsa, hogy diákkoromban a professorom mindig azért szidott, hogy simplex vagyok, most meg azzal vexálnak, hogy dupla vagyok.

A játék ezalatt tovább folyt, a miniszter ur vesztett s mentül jobban vesztett, annál jobban kezdte szidni azokat a gyáva képviselőket, kik minden perczben készek az alkudozásra, kik egy gironde-ot akarnak Magyarországon megalapítani, és a kiket ő le fog guillotinoztatni a debreczeni piac közepén, egytül-egyig, mint a legyeket, stb. stb. — s mérgesen lehányt magáról minden öltözetet, azután megint mind felszedte magára, szidta

az egész országot, egész Európát, mind az öt világrészt összevéve, az egész systema copernikianum valamennyi csillagait s utoljára az egész lump kompániát: hogy minek jöttek ide az ő idejét és pénzét lopni!

A kompánia szokva volt a miniszter úr kedélyváltozataihoz s sans gêne koppasztotta egymást, míg a miniszter úr egyre-másra vesztve és vetkőzve, mikor már csak az volt hátra, hogy a csizmáit is lehúzza, felugrott, hátrárúgta a székét s ment az írószekrényéhez, új pénzerővel jelenendő meg a csatatéren.

A ki látott már békességesen mulató társaságot, melynek közepébe hirtelen egy száz ötven fontos bomba esik be a stucfatúron keresztül, annak lehet fogalma a következő jelenetről, senkinek másnak nem.

A miniszter beletekinte a fiókjába s azzal fölördítá oly hangon, mintha harmincz cserépkorsót csaptak volna egyszerre a falhoz.

— Ki járt itt?!

Mind oda néztek. Legalább is azt hitték, hogy valaki egy puskaporos minát rejtett el a miniszter íróasztalába.

— Ki járt itten? Kérdé ujra stentorral s öklével a fiókra mutatott.

A társaság kővé válva nézett rá s a generalis úr épen úgy kezdé magát érezni, mint mikor Zólyomban először meghallotta az ágyúzást.

— Akarom tudni, hogy ki járt itt!

— Megvesztél, czimborám? Mit kiabálsz? ki bántott?

szólalt fel végre a pecsétőr. Én is jártam ott és más is, oda tetted a szivarokat.

— Engem megloptak.

— Lehetetlen.

— Két százas volt itt fölül, most nincs.

— Valamikor pipára gyujthattál vele. Ez a magas, satyricus ifju észrevétele volt, első és utolsó ez estén.

— De nem viccz ez, hallja az úr, mert ez komoly dolog!

— De ugyan Laczi, legyen eszed, ne csinálj belőle skandalumot. Azért a rongyos kétszáz forintért.

— De én akarom tudni, hogy engemet ki lopott meg. Az én házamnál tolvaj van. Az én házamnál az ország kincsei vannak. Én semmiért sem vagyok felelős.

— De hát mi szükséged van erre a lármára?

— Nekem szükségem van erre a lármára. Az én házamnál, az országnak több milliót érő kincsei vannak. Én akarom tudni, hogy kitől őrizkedjem?

De már ennyi skandalum mégis több volt, mint a mennyit egy táblabíróból csinált generalis gyomra eltűr.

— Ejnye, ilyen adta-vette, káromkodék mindig magasodó hangon, míg végre oly dörgéssé vált irtózatosszá, mintha tízezer ember beszélt volna egy gégeből. Hát kinek néz az úr minket? Tolvajok vagyunk mi? Erre amarra, szedte-vette! Köszönje meg az úr, hogy lealázzuk magunkat a társaságába, nem hogy még itt bennünket dehonestáljon, mert ha itt volna a kardom, mindjárt

karmonádlinak aprítanám, a ki cigánypecsenyéje van! Azért, hogy én a status pénzét elkártyázom, nem loptam én még senki fiától egy garast sem, hallja az úr! Ha policzajminiszter úr meglopatja magát, van kopója elég, szagláltassa ki a tolvajt, de becsületes embereket ugyan ne derogáljon, mert ha azt nem nézném, hogy Debreczenben vagyunk, a helyett, hogy mi megyünk el innét, az úr menne most ki az ablakon, veszedelem terringette!

Szólt és két széket két csapással összetörött, egy ökölütéssel a kártyaasztalt ketté hasította, a bundáját felvette, annak egy legyintésével az egész punch-servicet leverte az asztról, a kettős ajtónak egyik szárnyát kivette sarkából, egy írnot ledobott a lépcsőn s ekként szörnyű erejének tanújeleit hagyva mindenütt, hangos káromkodással eltávozott s hazáig valamennyi civist felmorgott az álmából.

A többi assessorok meghunyászkodva előkeresék téli kaputjaikat s egyenként elosongatának. Legutoljára előbújt az ágy alól Hetveni úr is, hová a csata folyama alatt egy eléggé bölcs rückgängige Bewegungot csinált s megilletődve nyujtá kezét a háborgó miniszternek, mondván:

— Miniszter úr! Én rám csak nem gyanakszik ön. Hisz arról meg lehet győződve, hogy én öntől nem lopok.

— Jól van jól, csak eredj.

— Hát kineveztetsz holnap őrnagynak.

— Hová a pokolba? nincs üres hely.

— Szabad csapathoz?

— Van mindenütt.

— A bihari oláhok ellen még nincs.

— Hisz azok senkit sem bántanak.

— Majd bántanak, ha én oda megyek.

— Jól van no. Kineveztetlek, csak vigyen a ménkü!

Magam mindekkorig ott vártam egy pamlagra dülve a konferencia végét s mikor hozzá juthattam, én is belekötöttem a miniszterbe.

— Hát neked mi bajod? mondd frisen. Három szóval elvégezd.

— Nem is lesz hosszabb. Kétszáz szekeret rendeltél ide a piacra. Tegnap estétől itt állnak hóban, fagyban, mit akarsz velök?

— Mondd meg nekik, hogy ha eluntak állni, hát leülhetnek! Ezzel az instrukcióval kitolt az ajtón s a szegény szekeresek másik éjjel is ott háltak a havon, hozzájuk sem szólt senki.

A miniszter pedig egyedül maradt az ő pecsétörével.

— Te Laczi. Szólítá ez meg a minisztert, ki hallgatva és sebesen járt alá s fel, mint szokott, ha összeszidták. Igazán ellopták a pénzedet?

— Dehogyan lopták.

— Hát mért csináltál olyan nagy zajt semmiért, még az a dromo levág, híre lesz a városban.

— Azt te nem érted. Nekem kellett ez a zaj. Mentül nagyobb híre lesz, annál jobb, magam is úgy akarom. De te nem értesz hozzá. — S ezzel kiszólt az ajtón: Simon!

Egy még minden eddig előfordultaknál apróbb egyén lépett be e hívásra. Úgy látszik, mintha a miniszter szemén szedte volna a magánál kisebb embereket.

— Ismersz itt valami ügyes lakatost? — Szokása volt a miniszternek mindenkit tegezni.

— Akárhányat.

— Ne beszélj, számár. Nekem nem akárhány kell, hanem egy bizonyos. Ha lehet, néma, de minden esetre olyan, a kinek senki sem hisz és a kit kevesen ismerjenek. Eredj, mindjárt visszajöjj.

A küldött igen alázatosan betette az ajtót s eltávozott.

Az előszoba is megüresült. A miniszter bezárta az ajtókat s egyedül maradtak.

A miniszter úr sebesen járt fel s alá, mintha a világon minden attól függne, hogy ő meg ne állapotdjék, a pecsétőr pedig végig feküdt a pamlagon és ásítózott.

— Öcsém, szólala fel hirtelen megfordulva sarkán a miniszter s homlokát összeránczolva. Öcsém, igen rosszul állunk.

— Tudom, sóhajta fel a pecsétőr.

— Seregeinkről azt sem tudjuk, hogy hol vannak? Az osztrák hadcsapatok körös-körülálltak bennünket, a legmesszebb távolság 12, a legközelebb hat mérföld. A magunk katonái szidnak bennünket, az ellenéi fenyegetnek. Elől tűz, hátul víz. Huszonnégy óránál tovább itt nem maradhatunk.

— Rettenetes! — és nem lehet valamerre menekülni?

— Tán nem azon gondolkozom éjjel-nappal?

— Tán álruhában? Én mint hentes, te mint puska-műves?

— Nem ér semmit, hiszen én nem értek a puskához.

— De hát nem gondoltál valamit?

— Azt hiszed? Nézz ide! Mindenféle útlevelek, csak be kell tölteni.

— Ah, ez pompás, ez nagyon derék, mit kellene bele írni?

— Ne törd rajta a fejedet. Magam ékszerárús leszek, te pedig a segédem.

— Ahhoz ékszerek kellenének, gyémántok s több a féle.

— Bizony simplex ember vagy te, édes öcsém, nem látod itt ezeket a ládákat?

Az alcowenben három különböző nagyságú láda volt egymás mellé elhelyezve. Iszonyú vaspántos és rézczirádás ládák. Két három nehéz lakat lóggott rajtok elöl, fölül mindenféle cifraság alá rejtett vexir zárok és mind hatrendbeli pecséttel lepecsételve.

— Most értelek, szólt felszökve fektéből a pecsétőr, hisz ezek úgy is res nullius.

— Törődöm is én azzal, most nálam vannak, s ha holnapután Törökországba találok velök menni, szeretném tudni, hogy ki kéri tőlem számon.

— De hisz e végett kár volt lakatosért küldened, vannak nekem ditricheim, értek is egy kicsinyt az ilyesmihez.

S tüstént előkeresett néhány girge-gurba eszközt s a pecséteket pietástalanul letépve, sok ügygyel-bajjal és nyögéssel valamennyi zárát és lakatját felnyitotta a kérdéses ládáknak, melyeket azután a miniszter úrral két fülénél fogva megragadva per pausch und Bogen kitaláltak a legszélesebb asztalra. Sok egy és más szétgurult az ágyak és szekrények alá, miket másnap a szobaseprő megtalált és megtakarított.

A csodálat «ah»-ja röppent el a pecsétőr ajkairól e kincsek látásán.

Nehéz masszív aranylánczok, ragyogó drágakövekkel rakva, nehéz arany serlegek, ritka antik ékszerek, pompás szelenczék, egyetlen darab drágakőből faragva, remek faragványú szoborművek, mind, mind tömör aranyból és ezüstből, nagybecsű órák, fölséges boglárok, annyira rakottak drágakövekkel, hogy izzadni látszanak a gyertyák világában és a töméntelen gyűrűk, mellkövek, az ízlés minden választásainak elegettevők. Minden, mit egy aristokratikus fényvagyó oligarcha család kincsben századokon át passionate összeszerze.

— Ah! Mi kár, hogy mind ezt el nem vihetjük.

— Mind semmi ez. Ez mind itt marad. Csak terünkre volna. Én csupán egy kis fekete bársony aranynyomatú futrált keresek, te választhatsz belőle magadnak, a mi tetszik.

Dúltak a kincsek között.

Millió szikrát hányva heverték azok előttük az asztalon

szétszórva, mintha ugyanannyi szem nézett volna rájuk szótlán szemrehányással.

— Itt egy chrysopras ékszer. — Igen nehéz. — Legalább a köveket szedjük ki belőle. — Emitt néhány nagybecsű gyűrű. Hát ez micsoda? «Föveny a Saharából» — szórd a szemétre. Itt ismét egy gyönyörű numismatikus gyűjtemény. — Tedd félre. Holnap kifizetjük vele a bureau-személyzetet. — Hát ez? «Nevezetes férfiak kézvonásai», vesd a kandallóba. — Hát ez a gyémántos kard? Ki vinne kardot magával? A gyémántok eljöhethetnek belőle. — És így tovább. Minden darabból volt valami elszakasztható, elvihető. Az arany lánczokról letettek a boglárók, az ékszerekről a gyöngyök, a gyűrűkből, a pompás faragványú cameák, a boglárokból a ritka nagyságú turquisek, minden a mi csak kis helyet igényelt és nagy értéket képviselt.

De a keresett fekete bársony, aranynyomatú tok nem akart előjönni.

A miniszter arcza elsötétült. — Megjárnám, ha valaki megelőzött volna.

Elővették a másik ládát. — Az előbbibe visszaseperték a megvámolt tartalmat s amazt szinte kiürítették az asztalra.

— Jól van! kiáltá lázas örömmel a miniszter, egy tekintettel kiismerve a sok kincs közül az igénytelen külsejű skatulyát. «Ez az», szólott remegő kezeibe véve a keresett tokot. Ez az. Látod?!

A pecsétőr kíváncsian hajlott oda, megtudni az anyyira keresett tok tartalmát.

Külön le volt pecsételve egyetlen pecséttel, melyet a kormányelnök sajátkezűleg nyomott rá.

A miniszter egy perczig tétovázni látszék, vajjon föl merje-e szakítani azon pecsétet is, s remegve nézett maga elé.

— Nos, nyisd fel hát, mi van benne?

— Nézd, a kormányelnök pecsétje van rajta.

— Törd fel, holnap nem leszünk itt.

S a következő perczben nyitva volt a tok.

Míntha a szivárvány szállna le kristályalakban!

Nyolcz solitaire gyémántgomb. Akkorák mint egy mogyoró, mikből millió sugara lövellt szét a prizmatikus színeknek. Vakító, kábító kincsek, miknek mindegyike egy-egy uradalommal fölér. Mikről azoknak egykori viselője minden díszmenetek alkalmával oly kitünő, oly nevezetes volt.

Némán, elvarázsolva bámult a két férfi a nagy kincsre, midőn a külső szobában léptek hallatszanak s míntha nyitná valaki kívülről a zárt ajtót.

— Ki az?! Kiálta mindkettő ijedten, halálra sápadva. Az irnok volt, kit lakatosért küldtek.

— Mit akarsz?

— A lakatost hoztam. Engedelmet kérek.

— Úgy! — S ekkor nagy hirtelenséggel összetakarítottak mindent a ládába, azokat helyökre tették.

Az érkezett lakatosnak nem volt egyéb dolga, mint a ládákat újra bezárni, mely után azokat a miniszter ad terrorem populi a rendőrség hivatalos pecsétjével újra biztosította.

A lakatosnak meg kellett vallani becsületes nevét s az irnoknak bizonyítványt adni róla, miszerint nemes Kánya Antal lakatos majszter uram ez s ez napon az éjnek ezen s ezen órájában a rendőrminiszternél három ládát bezárolt, mely teketóriák Kánya Antal uramat úgy megijesztették, miszerint az egész eseményről még a feleségének sem mert egy szót is szólni.

— Hát ezzel a fiuval mit tegyünk? kérdé suttogva a pecsétőr, az irnokra czélozva.

— Ne törődj vele. Elküldöm Pestre iratokkal, mikéért bizonyosan főbe lövik. Jojczakát.

A pecsétőr eltávozott.

— Simon! szólítá a fiut a miniszter. Végy egy szekeret magadnak. Még ez órában Pestre fogsz indulni. Ezen iratokat viszed, oda, a hová czímezve vannak. Egy perczet se késsél. Minden minuta egy század a nemzet életére nézve. Itt ezer pengő utiköltségül; siess. . . .

A fiu elment. A miniszter lefeküdt. Késő éj volt az idő.

A toronyörök rekedten kiálták a három órát éjfél után.

Minden jó lélek dicséri az urat.

És másnap az országgyűlésen kemény peremptorius

törvény hozatott azon képviselők ellen, kik a forradalom ügyében nem bízva, eltávoztak, vagy meg sem jelentek.

A törvényjavaslat a rendőrminiszter úrtól jött.

És tartatott nagy dikció azon gyávák ellen, kik minden leverő hírre a megbékülésről vagy megfutamodásról gondolkodnak.

A dikciót a rendőrminiszter úr tartotta.

És adatott ki veresbetűs plakát, melyben azok, kik a magyar bankjegyet az osztráknál alább becsülik, bitófával fenyegettetnek.

E plakátot a rendőrminiszter úr adta ki.

És végre iratott egy katói vezércikk egy olvasatlan hírlapba azon alávaló könnyelmű emberekről, kik a haza ily szomorú napjaiban nem átallanak a kártyaasztal mellett éjeket tölteni.

A cikket a rendőrminiszter úr írta.

El e rút képektől! Keressünk szebbeket. Menjünk a csatamezőre.

Emelkedjél föl lélek, rázd le az undort magadról, mit az önzés, a piszkos lelketlenség, az álarczos bűn látása gerjeszte benned; jer, láss vért, láss halált, láss könnyeket és vigasztalódjál.

Nézd amott túl a Királyhágon azt a kis, ifju, hős sereget.

Ruhája nincs, de van dicsősége. Hazája alig ad neki mindennapi kenyeret s ő mégis mindennap vért ad hazájának s véren vesz diadalt.

Nézd azt a kis őszhajú, őszszakállú embert, mint áll ott a golyózápor közepett, mint ragyog arcza, ha kis seregét éljenezni hallja a golyók süvöltéseire.

Csak egy szót tud magyarul. E szó «előre». S serege mindig megérte őt.

Három sebhely van most is rajta, de a halál kerülni látszik őt, vagy nem tudja megtalálni.

Nézd azt a fiatal hőst. Kiáll serege elé. Buzdítva szól hozzá. A legelső golyó őt éri, leesik lováról, vére festi a földet. Özvegye szép és fiatal szíve megszakad, de nem siratja a hőst, hisz halála dicső volt.

Nézz amoda. Ott is egy hős esik el. Nem egy seb, tíz érte egyszerre. Ellene is becsüli a hőst. Bekötik sebeit, ápolják, mondják neki: hogy a csata elveszett s ő letépi sebei kötelékeit és hagyja folyni vérét, hagyja jöni halálát, mert a csata elveszett.

Láss ott egy hidat. Két ezer ember áll előtte és védi, túl rajta iszonyú erővel egy ostromló sereg. Nézz oda ismét. Már alig vannak ezeren. Ugy-e, nem futott el egy is? Elestek! Mire az éjszaka eljön, ezernek csak fele marad ott, de helyéről meg nem mozdul egy sem.

Nézz végig a Tisza mentén. Látod ama kis piros vonalat? Mily sebesen halad előre. Egy csapat ifjú az, kik piros főveget viselnek fejükön. Micsoda tűz az, melynek szembe mennek? Ágyúk azok. Hallod ropogásaikat. Látod mennyien hullanak el belőle. De látsz-e elfutni csak egyet is? Most oda értek. Az ágyúdörgés elhal.

Menj tovább. Láss ott a Duna közepén egy várost. Le van égve a porig. Lakói a föld alá, a kriptákba rejtőztek. Ezerei a tűzgolyóknak repülnek bele minden oldalról, földrengető dörgéssel ijesztve a levegőket. A városban éhség, nyomor, fagy dühöng. Nem tudja senki, a halállal hol találkozik. De látsz-e egyet is, ki megszöknék onnan? Túrnek, szenvednek és nem panaszkodnak.

Látod amott azt a vezért! Csákójához emelt kézzel seregét megesketi, hogy nem fog elfutni a csatatérről s midőn a halál zápora ömlik, egy kiáltás, mely túldörgi az ágyúvihart, egy kiáltás, mely azt mondja: «Emlékezéssel esküdre!» megfordítja a csata sorsát. Fele elhull a seregnek, de a másik fele győz.

És mindenütt, merre nézesz, nehéz csatákat látsz. Csatát a Tisza jegén, véres harczot a folyam pánczélozott hátán, csatát a sziklás hegytetőkön, csatát sánczok, várfalak közt, városok utcáiban, vértől vörösre festett vizek partjainál, égő falvak éji lángja mellett. . .

Az áldozat panasztalan. A dicsőség nem kérkedik. De panaszszal van tele szája a gyávaságnak s fizetést kér a tolvaj.

A katonák rongyosak, véresek és lelkesültek. . .

A diplomata jól érzi magát. Neki nincs lelke. . .

A katonának egy gondolatja van, a dicsőség! ha meghal, végsóhaja a haza. . .

A diplomata azt nézi, merre szökjék? . . .

Debreczenben ezalatt szépen kigömbölyödtek az ábrázatok.

Kik néhány hét előtt futásról, menekülésről elmélkedtek, most egyébről sem akartak hallani, mint háborúról, melynek soha sem lesz vége.

Az apró emberek egy-egy roppant vörös tollal toldoták meg fejüket, hogy kilátszassanak a tömeg közül, a miniszternek és öcscsének még ez sem volt elég. Nekik egészen vörös kalapot kellett hordani, hogy tudhassa mindenki, miként ők nem félnek a vértől.

Meg lehet tudni, hogy mikor lesz csata. Aznap rendesen teli volt aranyos tiszt urakkal a város, kik jól megőrzék a haza számára becses életüket, még a honvéd olcsó életével adózott a síkon.

Ah! Az mennyei élet volt.

Az ember kilencz óráig igen-igen nyugodtan aludt.

Az ember, ha honvédtiszt volt, vagy miniszteriális hivatalnok, tartott igen csinos társalkodónőket, kik a status költségén utaztak vele mindenüvé.

Tíz órakor elment az ember a collégiumba, ott hallott iszonyú szép dictiókat, ordíthatott a montagnardoknak, a mennyit tetszett, lepisszeghette, leröföghette az aggodalmaikat kifejezni merész táblabírákat és coquettirozhatott a város karzati szépeivel.

Azután elmehetett az ember a nagy erdőre, járhatott térdig a sárban és találkozhatott mindenféle ismerősökkel, kik mindig tele voltak szebbnél-szebb ujságokkal.

Délután leülhetett az ember kártyázni, elveszthette az utolsó garasát, másnap elküldette magát futárnak és harmadnap ismét úr volt.

Elmehetett az ember az egyenlőségi clubba, ott halálra nevezhette magát, melyért aztán másnap kárpótlásul a Közlönyből halálra unhatta magát.

S ha néha napfényes idő volt, láthatta az ember ama minden gyönyörűséget felülmuló látványt, mint lovagol a miniszter egy babos lovon, az ő pecsétőre kíséretében.

Oly kecsesen, oly possierlich vette ki magát azon a roppant táltoson, hogy az ember semmit sem kívánt egyszerre egyebet, mint hogy bárcsak tevén látná őt eképen ülni.

— Ugy-e, néznek utánam a dámák? kérdé a miniszter úr pecsétőrét, mert maga nem mert hátranézni, félt, hogy leesik.

— Az egész világ enchantirozva van általad, csak ne csinálj pupos hátat.

— Brrr! Hogy tele fecskendett sárral ez a griff! Hoho ne, hoho ne! Ki hitte volna, hogy még sarat is lássunk Debreczenben. Nem azért, mintha az itt ritkaság volna, hanem azért, hogy mi itt értük a sáros hónapokat.

— Az igaz. És milyen jó volt, hogy akkor el nem mentünk. Rögtön utána másnap jöttek a győzelmi hírek. S mi néhány rongyos százezerért szinte itt hagytuk pompás, gyönyörű állásunkat.

— Az igaz. Nagyon belevesztettünk volna. Azóta két milliónál több fordult meg a kezemen.

— Mennyi van mindössze kiadva?

— Harminczkét millió hat hónap alatt. Az előbbi hat hónap alatt csak hat millióra volt szükség.

— Hát számadás mennyiről van?

— Egy batkáról sincs.

— Nem is fognak követelni?

— Kicsoda? Ez a soklábú országgyűlés? Mernek is ezek ellenem szólni. A minap plena sessione mondtam meg nekik: hogy mindnyáját le fogom guillotiniroztatni, egy ugyan azt kérdezte tőlem gúnyosan, hogy kiket? Mind azokat, a kik félnek tőlem. Az ember elnevette magát, de én bizonyos vagyok róla, hogy azóta nem tud nyugodtan aludni.

— Csak az a baj, hogy Debreczenben vagyunk.

— Az bizonyos, hogy nagy baj. Ez a nép oly phlegmaticus, oly rettenetes józan, hogy épen semmi crawallt sem lehetne vele indítani. De jussunk csak vissza Pestre! Megvannak még ott az én embereim, kiket két forint diurnumért láthattál a redout előtt órákig ordítózni az októberi napokban. Jussunk csak Pestre.

— De hátha elébb belénk kötnének, mint odajutnánk?

— Gondoltam rá. Az egyenlőségi clubbnak meg van hagyva, hogy dolgozzék erősen. Nyárinak legközelebb macskazenét adatok, az ilyesmin leghamarabb megizelíti a pór nép a crawllokat, Kovácsot elfogatom, mint titkos

összeesküvőt, vele az egész békepártot, Kazinczit, a Zeykeket, Pálfit, Farkast, azt a rongyos ujságirót kiutasítom a városból. Ha ez nem segít, berendelem Hetvenit az ő guerilláival s szétveretem az egész parlamentet.

— Parbleu, ez nem ér semmit, mert meglehet, hogy Hetvenit és a macskazenéző compániát, ez a tréfát nem értő publicum, meg találná botozni s ez csak azon esetre lehetne elővehető, ha valami eclatans brutaliter támadnának rajtad a gyűlésben. De mit teendnél akkor, ha szép lassan, körülkerülgetve, egész szelidséggel oly téren támadnak meg, hol nem csata, hanem egy egyszerű dialog, egy nyugodt pertractatio által érheted el megbukásodat.

— Azt nem merik tenni.

— Lehet, hogy nem merik, de akarják. Ezek a sűgőbűgő emberek főznek valamit s csak az alkalmat lesik, hogy elejthessenek. Félnék tőled és ez rossz biztosság rád nézve. Soha sem szerettem ezeket az embereket. Különös ellenszenvem volt mindig a becsületes emberek ellen. Ezek nem valók politikusoknak. Ezek sohasem azt nézik, hogy mi hasznos, hanem azt, hogy mi illendő. Jó professorok váltak volna belőlük.

— Pah, pah! Félnék és van okuk rá.

— De mégis ha valamit kitudhatnának rád. Teszem föl azt a ládahistóriát.

— Csitt! Lassabban. Nem tudhatnak ki semmit. Különben gondolkoztam felőle.

— Simont megint itt láttam.

— Visszahozta az ördög. Ma megint elküldtem, meg sem hagytam pihenni. Ez úgy hiszem utolsó útja lesz. Egyébiránt te mindenesetre küld el a feleségedet a lengyelhez. Ijeszsen rá erősen, most tudom, hogy egy fillérje sincs. Sikerülni fog.

Uj lovagok jöttek szembe. A beszéd megszakadt s nem sokára a nagy erdő szépei egy csapat gavalléron legeltethették szemeiket, kik közül egy úgy ült a lovon, mintha penitenciából tenné.

*

Még aznap este a pecsétőr felesége, egy kis ravasz katolizált zsidónő, fölkereste a lengyelt, kivel ama mulatságos konferencián találkozánk, s ki ott oly igénytelen szerepet viselt.

A lengyelnek igen sok gyermeke volt és igen kevés pénze.

Becsületes ember volt és szegény.

Az asszonyság ezt jól tudta s épen erre a körülményre volt szüksége.

— Édes barátom, szólt a lengyelhez, helyet sem foglalva nála, ön emlékezni fog azon estélyre, mikor Laczi véletlenül fölfedezte, hogy valaki a szekrényéből pénzt lopott el.

— Emlékezem.

— A pénz kétszáz pengő volt.

— Ugy mondta.

— Laczi azt hiszi, hogy ezt a pénzt ön vitte el.

— Asszonyom!

— Nekem azt mondta, hogy ön vitte el.

— Asszonyom, ön és mindenki, a ki valaha ismert, tudhatja, hogy én szerencsétlen vagyok, de becsületes ember. Senki egy megalázó tettet nem vethet szememre. Sokszor éheztem, de nem loptam soha. Esküszöm az Istenre, hogy nem láttam a miniszter pénzét.

— Én elhiszem, barátom, de Laczi gyanakszik és Laczinak ez elég arra, hogy önt elfogassa.

— Engemet? Minden alapos ok nélkül? S ki adott erre neki hatalmat? Ez nem történik sehol.

— Hja, barátom. Itt nem úgy megy, mint másutt. A, minap, azaz hogy jó minap, ezelőtt mintegy hat héttel, Laczi Szemerének egy biztosát csukatta be, csak azért, hogy őt miniszternek nem titulálta, most is ott ül és hihetőleg ott fog ülni, míg Szemere érte nem jön. Tegnapelőtt pedig tulajdon titoknokát csukatta be, a mért az Esti lapokba mert írni.

— De hiszen ez szörnyűség.

— Nem tagadom, hogy az. Én önt sajnálom, önnek gyermekei vannak és ön nem tudná őket hova tenni, ha fogságra jutna.

A lengyel szemeibe könnyek gyülekeztek.

— Minő méltatlanság — minő gyalázat!

— Egy esetben ki tudnám önt menteni, ha tudni-illik azt a színt adná a dolognak, hogy ön csak tréfás

bizalomból vette el azt a pénzt Laczi fiókjából s később visszaadná.

— De nekem, asszonyom, nincs, nem is volt annyi pénzem régtől fogva.

— Arról lehetne tenni. Ön irást adhatna magáról, hogy a pénzt Laczi fiókjából elvéve, azt mihelyt lehet, neki visszafizetendi.

— Azt, asszonyom, nem fogom tenni.

— Akkor a pénzt lesz kénytelen előteremteni.

— De hol vegyem azt, asszonyom?

— Azt én nem tudom. Hanem arról biztosíthatom önt, hogy ha holnap reggelig vagy a pénzt, vagy az irást nem fogja kézbesíteni Laczinak s az egészet bizalmas tréfára nem igyekszik fordítani, délre a börtönbe kerül.

— Rajta leszek, asszonyom.

— Isten önnel.

Az asszonyság eltávozott, a lengyelt egyedül hagyva síró gyermekeivel.

★

Másnap reggel a miniszternél látjuk az asszonyságot. A miniszter még negligében volt.

— Voltam a lengyelnél, mondá, az ember sirt, megijedt nagyon. Igen fél az elfogatástól. Egy óra mulva itt lesz. Pénze nincs, kénytelen irást adni magáról, hogy az ön pénzét elvitte.

— Igen jól van. S azzal rögtön küldöm őt Galiczia

szélére oly megbizással, mely miatt kénytelen lesz magát rejtve tartani. Mihelyt távol lesz, előlépek az irattal, nagy zajt ütök, hogy az én emberem megszökött és engem meglopott. Az a bizalmasság, melylyel házamhoz ki- s bejárt, valamint saját elismerése tökéletesen valószínűvé teendik a mesét. A ki nem hiszi, azt hazaárulónak kiáltjuk s veszve van. A feltörött ládák neki fog-nak beszámíttatni.

A miniszter úr tovább is igen kedélyesen mulatott a fentisztelt hölgygyel, de a mi inkább tartozván a romantika, mint a história köréhez, hallgatunk róla, míg férfias koczogtatás az ajtón ismét historicummá teszi az elbeszélést.

A lengyel volt, a ki belépett.

A miniszter úr nem tudta, milyen arcot csináljon egy hirtelen, bár azt már hetek óta betanulá, de a lengyel komoly arcza kissé zavarba találta hozni.

— Uram. Szólt a lengyel hidegen. Ön rám gyanak-szik, hogy kétszáz forintját elvivém s fenyeget, hogy megbecstelenít, ha vissza nem adom.

— Nem, nem, öcsém, vága közbe confidens hangon a miniszter úr. Látod, nem értesz, az a pénz nem volt az enyém, nekem arról számolnom kell. Én tudom, hogy te azt most vissza nem adhatod...

— Kérem, vágott közbe a lengyel, az asszonyságot észrevéve, e párbeszéd nem igényel tanukat.

A miniszter intett az asszonyságnak s az félrevonult

az előszobába, az ajtót félig nyitva hagyva. Ez szokás volt az udvarnál.

A lengyel hidegvérrel becsukta az ajtót s közel lépett a miniszterhez.

— Uram. Ön igen jól látszik tudni, hogy a szegényt mindenkinek és a hatalmasnak mindenkit szabad bántani.

— Ne tüzelj, öcsém, ne tüzelj. Hisz nem akarlak én megenni. Elhiheted, hogy iratoddal én vissza nem élek, csupán a magam igazolására akarom azt felhozni, a legbizalmasabb privát conferentiában. Csak néhány sor elismerés, azontul ne legyen semmire gondod. Már el is van készítve, csak alá kell irnod.

A lengyel a nélkül, hogy a miniszter szavait feleletre méltatná, elővette tárczáját s belenyult.

— Ah, vagy már el is készítetted, annál szebb, nem tesz semmit. Azért jó barátok maradunk.

A lengyel büszke megvetéssel számlált le tárczájából kétszáz pengőt az asztalra.

— Itt van a pénz.

A miniszter elhült, elsápadt. Nem tudott mit szólani.

— Itt van, számlálja meg. Nem csaltam-e meg.

— Hogy jutottál hozzá? dadogá csalatkoztában az ember.

— Nem volna ugyan senkinek gondja rá, de elmondhatom. Eladtam gyermekeimnek minden ruháját, el meghalt nőm jegygyűrűjét; a mi ki nem telt, azt Dembinszkitől kértem fel kölcsön becsületszóra s ő adott,

mert tudta, hogy lengyel vagyok s a lengyel becsület tiszta. Most tegye el ön e pénzt.

— De én nem így akartam ezt. Nekem soha sem kellett volna e pénzt megadnod, csupán elismerned, hogy elvived.

— De nem vittem el, kiáltá a lengyel és szemei szikráztak, én hazudni nem fogok. E pénzt nem az adós fizeti hitelezőjének, hanem a megtámadott utas fizeti az utonállónak váltságul életéért. Tegye ön el.

— Takarodj! vidd pénzedet. Hadará a miniszter, kinek jó vastag bőre volt sértések elszivlésére s a pénzt a lengyel markába nyomta vissza. Elmehetsz!

— El fogja ön venni?! Vagy azt várja, hogy az arczához vágjam? Ordítá a dühtől sápadtan.

— Mit jelent ez? szólt a miniszter visszahökkenve.

— Ez azt jelenti, hogy ilyenkor becsületes ember kardjához nyul és megverekszik.

— Ah, barátom, nekem nem elvem a párbaj, ezt már kimondtam az országgyűlésen. A párbaj aristokratikus institutio és én testestül-lelkestül demokrata vagyok.

A lengyel fogait csikorgatta, minden izmai reszkettek a boszútól.

— Ön egy — — nyomorult gazember!

Magát e kifejezést négyszem közt bizton eltúrte volna a miniszter, de a lengyel oly előkészületeket kezdett tenni ökleivel, hogy Laczi jónak látta a csengetyű felé retirálni.

— Most elfogathat ön, de tudja meg, hogy Dembinszki-nek elmondtam, mire kell nekem e pénz.

A miniszter mérgesen harapott ajkaiba s ujjaival hosszú szakállát borzoló.

— Itt van, szólt a lengyel, a pénzt a törpe lábaihoz vetve. Szedje fel ön! S egy tekintetre sem méltatva a kormányférfiút, eltávozott, valamennyi szobaajtót úgy csapkodva be maga után, hogy a ház regett bele.

— Tervünk füstbe ment, szólt az asszonyosság belépve a szobába, hol a miniszter lehető legnagyobb léptekkel nyargalt fel s alá.

— Beszélt kegyed tán velem?

— Megállítottam. Hallani sem akart engesztelődésről. Azt mondja, visszamegy Lengyelországba, ott legalább becsületes ellenség teszi fogságra politikai vétékért, míg itt hóhérszerepre jutott zsebmetszők üldözik oly vétékért, melynek gyanúja is megölő.

— Ki hinné, hogy ezek a lengyelek mind oly borzasztó dölyfösek? És épen ez? olyan földhöz ragadtnak látszott. Semmit sem lehet velök ostoba kevélységök miatt kivinni.

— Más tervet kell kigondolnunk.

— Már készen vagyok velem.

— Halljuk.

— Az egész Zichy-féle ingóságokat elárvereltetem, így nem tudják meg, mi hiányzik belőle? és jogot nyerek a pecsétek feltörésére.

— De hátha a táblabírák beleszólnak.

— Letorkolom őket. Ich kenne meine Pappenheimer. A ládák új felbontása saját hivatalnokaim előtt megy végbe s azok, ha kell, olyan visum repertumot adnak róla, a melyet diktálok nekik.

— Ezt mégsem tanácsolnám. Azok ott a szegletházban erősen fujják ön ellen a követ. Félő, hogy az árverés által gyanút kapnak. Hiba lesz, önnek fegyvert adni ellenei kezébe.

— A gyűlésen letorkolom őket, ha pedig lapban támadnak meg, betiltom lapjukat.

— Én nem mernék hozzá fogni.

— Mert nem ismeri őket, úgy mint én.

— Mert jobban ismerem őket, mint ön.

★

Másnap meglehetősen kurta plakátok hirdetétek, hogy a rendőrség szállásán a Zichy-féle holmik árvereztetni fognak.

Az emberek a falra s onnan egymásra bámultak, mindenki kérdezett, senki sem felelt.

Várták az országgyűlést, remélve, hogy ott fel fog világosíttatni e váratlan dobraütés, melynek okát senki sem tudja.

Úgy történt.

A reggeli ülésben több képviselő méltó méltatlankodással szólalt fel, felvilágosítást kérve ez ügyben a bizottmánytól.

Elmondták, hogy ez árverés törvénytelen. A megöltnek törvényes ítélete nincs, vagyonait elfoglalni senkinek nem volt joga, míg rendes proceszszusa le nem foly, akkor is gyermekei részét elébb el kell abból különözní, mielőtt valaki rátehetné kezét.

Elmondák, hogy ez árverés okatlan. Aranyat és ezüstöt elprédálni ilyen időben kétséges papirosokért esztelenség, midőn ugyanolyan papirosokat harminczkét nyomda ingyen készít a kormánynak.

Elmondák, hogy ez árverés rendetlen. Ez nem tartozik a rendőrminiszterium köréhez, hanem a pénzügyminiszteriuméhoz.

Elmondák, hogy ez árverés szemtelen. Máskor az elitélt köntösein a hóhérlegények osztoztak s most egy országgyűlés fogja-e azokat elkótyavetyélni?

A szónokok határozottan becsületesen beszéltek, látszott rajtuk, hogy érzik, miként fejökkel játszanak, de az is, hogy végtére le akarják onnan rázni az oda ült hydrát.

A miniszter valamennyi beszéd alatt folyvást mosolygott és billegette fejét, mint egy gipsz pagódlí s minden nyomósabb kifakadásra egy-egy «hm, hm, — ej, ej. — lám, lám» interjectióval válaszolt.

Végre fölkelt ülőhelyéből s miután magáról először egy piros gallérú, szürke köpenyeget, azután egy felső s végre egy alsó kaputot levetett, elkezdte dikciózni.

Elmondá, hogy a kormányzónak legbenső barátja,

és hogy ő a republikát a legtökéletesebb alkotmánynak tartja, s hogy ő mennyit küzdött már a szabadságért s mennyit fog még érte küzdeni, hogy ő Debreczen várost mennyire tiszteli, azt milyen strategicze nevezetes pontnak tartja, mint fogja egykor körülsánczoltatni. Hogy ő a fiatalságnak mekkora barátja, hogy a haza üdvét egyedül azoktól várja. Hogy a ráczok milyen kegyetlen ellenségei a magyarnak és hogy Perczel hogy fogja őket megenni. Hogy ő az országgyűlésnek milyen imádója in solidum néhányak kivételével, mely néhányak szüntelen azon törekednek, hogy a hazát elárulják, hogy bármi áron kibéküljenek, hogy a hadsereget eladják, hogy Debreczenből elszökjenek, hogy Olmüczbe levelezzenek, hogy a kormányzót kisebbsítsék, a ki ő neki legbensőbb barátja elannyira, hogy a ki őt megbántja, az a kormányzót bántja és így az egész hazát bántja, a miből természetesen következik, hogy a kik az ő ellenségei, azok ellenségei a hazának, azok hazaárulók, azokat le kell nyakazni. A mi végre a kérdéses tárgyat illeti, tudatja az országgyűléssel azon jogkifejezést, miszerint a «res servando non servabilis» (tartva nem tartható dolgok) azoknak gondviselője által bármikor eladathatnak.

«Éljen, éljen! Vivát! Dobre ránó!» hangzott mindenfelől, ordított mindenki mindenféle tónusból és nyelvből, tán koszorút is hánytak a szónokra, ki most egyenként ismét felszedé leszórt öltönyeit s fejével billegett, mint egy gypszpagódlí.

Az interpellans képviselők ugyancsak szerencséseknek tarthaták magokat, hogy a második emeletről az ablakon fejtetőre le nem hajgáltattak.

Mi pedig ezuttal megtanulhattuk, hogy az arany és ezüst bizonyos fajta emberek kezeiben el nem tartható portéka.

«Res servando non servabilis.» Mint a miniszter úr bevallá.

*

Útban voltam. Kardszagon, míg lovakat váltottak, betértem a vendéglőbe, midőn unatkozásaimból szörnyű zaj riaszta fel. Kocsizörgés, kardzörgés, ajtózörgés, káromkodás és tudja a jó ég mi mindenféle emberhalált jelentő hangok nem.

Már resignálva voltam arra a gondolatra, hogy vasas németek rohanták meg a várost, midőn felpattan az ajtó s belép rajta egy rettenetes apró ember, egy rettenetes nagy szál karddal az oldalán s világverő lármával szidja a kelnereket, marqueureket, vendégfogadósokat és mindenféle szolgálattelvő lelkeket Kardszag városában, a miért őt kész ebédre nem várták reggeli tíz órakor.

— Én futár vagyok! Egy futárral így bánni hazárulás. Én önöket feljelentem, én önöket leguillotinirozatom. A haza megszabadítóival így bánni!

A korcsmáros végre nagy alázatosan jelenté a haragos urnak, hogy egyszeribe készen lesz egy egész pulyka.

— Meg két font rostélyos! vága közbe a haza egyik megszabadítója.

— Igenis és egy fél kuglihupf.

— Ha egész volna, jobb volna.

— Lehetne tán addig valami omelettet készíteni.

— Három adagot. Bátran.

A korcsmáros nézte, hogy maga van-e az ember, vagy még vár valakit?

— Most kaptunk friss kecsagéket a Tiszából — szólt kétkedve a kocsmáros.

— Igen? Abból is öt fontot halászlével. S kerítsen egyuttal valami finom konfektet. Nini, kiálta a távozó korcsmáros után, ott künn egy nyulat láttam lógni, azt pörkölje meg.

— De könyörgöm, az sokáig fog tartani s a lovak már itt vannak.

— Én parancsolok, ön engedelmeskedik! Addig is hozzon ide két palaczk madeirát. Sietve!

A korcsmáros szaladt, az apró férfi pedig hátratett két kézzel büszkén sétált fel s alá a hosszú szobában, véghetetlen sokat tartva arra, hogy kardjával mentül nagyobb zajt csináljon.

A bor megjött, a kis bőrben lakó nagy férfi csak-nem az orrom alá tette a czifra palaczkokat s mikor töltött belőle, rám nézett, mintha mondta volna: láttál-e már olyan embert, a ki madeirát iszik? Pedig jobb lett volna, ha a korcsmárosra nézett volna ilyenforma kér-

déssel: láttál-e már olyan embert, a ki megiszsza a cukorral és spiritussal kőferyált kerti vinkót madeira képében?

Az ember oly impertinens volt, hogy lehetetlen volt bele nem kötnöm.

Pro primo, a kalapjáról akkora vörös toll lógott le, hogy az ajtót sohasem csukhatta be maga után, a nélkül, hogy azt oda ne csukta volna. A kardját valaha akkor csinálták, mikor két kézre szokták fogni a pallost, akkor sem az ő számára. Csizmái hónaljig értek, miket sarkantyúk díszesítének, minőket a hochselige Ritter Fridolin viselhetett. Tulipiros bársony mellényének mindenik zsebéből egy-egy nehéz aranyláncz csüggött ki s humoristice kötött shawlja csokrából nagy patheticus vatermörderek meredtek elő, különösen kedves ellentétben a rendkívül czirmos ritka szakállú mongol ábrázathoz.

Mondom, hogy bele kellett kötnöm.

— Ugyan kérem, szólítám meg, hová tetszik utazni.

Az ember felém fordítá arczát, végig nézett, lábát előre veté és szólt kemény, szétmorzsoló hangon.

— Azt ne merje ön kérdezni, tudja ön, mert az statustitok s ezzel kardja markolatára csapott merészen, mintha azt akarta volna tudtomra adni, hogy e titkot fegyveres kézzel is kész megörzeni.

Azután felemelé poharát és magas leereszkedéssel kihörpinté.

A kerti vinkónak az a jó tulajdonsága van, hogy az ember nem részegszik meg tőle, hanem megbolondul, kivált ha czukor és spiritus van közé főzve, tökéletesen, de legkivált akkor, ha az ember különben is meglehetősen bolond.

Az én futárom is majd így járt.

Az első pohár után mindjárt keresztbe álltak a szemei, odajött hozzám és barátjának nevezett, megszorította a kezemet s kérdezé, hogy tudom-e, hogy ő miért megy most Pestre?

— Hát Pestre tetszik? Nem tudom, miért? nem is találgatom.

— Tud ön titkot tartani?

— Nem próbáltam. Meglehet.

— Tehát tudja meg, hogy én fontos irományokat viszek itt a zsebemben. Látja.

— Látom, vigyázzon ön, hogy el ne veszítse.

— Oh attól nem tartok, mert Szolnokon mind valamennyit bevetem a kályhába, hogy ha elfognak, nálam ne kapják. Nem nagy tüzet ad ugyan ki, de az én hátamat meglehetősen borsódzásoktól menti meg. Szólott a nagy férfiú tréfásan és ivott.

— De hát ez esetben kár is kegyednek Pestre fáradni, ha depescheit már Szolnokon útba igazítja.

— Hm. Nem csupán ez irományokkal vagyok küldve. Látja ön a többi közt ezt a rózsaszínű levélkét, az bizonyosan nem statustitok, úgy-e bár?

— Úgy gondolom.

— Találja ki, ki küldi e levelet?

— Kis Péter? — nem az. — Nagy Pál? — az sem. —

No ugy nem találok ki, hogy kicsoda.

— Haha! hát nem ismeri az irást? Hisz ez a miniszter úr írása.

— Valóban az övé.

— Igen ám. Ő ezt egy szép hölgynek küldi. Hanem ez titok.

— Tudom. Bizonyosan valami finom összeesküvés.

— Dehogya az. A miniszter szerelmes. Egy hajfürtét küldi e levélben ama szép hölgynek. Ezzel kell Pestre bemennem minden héten egyszer.

— Tehát azért van ő olyan kopaszra lenyírva?

— Azért ám, az a szép hölgy pedig rendszeren a kandallóba veti a levelet olvasatlanul, egyszer már le is dobott a grádicson, azóta csak a portásnak kézbesítem. Szólt a nagy férfiú ama kis compendiumban őszintén és ivott.

— De hát visszatérőben nem veszik öntől számon hivatalos eljárását? kérdém.

— A status dolgaiban végezteket senki sem, hanem a miniszter úr a maga levelére annál inkább sürgeti a választ. Én azonban megveszek Pesten a fodrástól egy csinos hajfürtöt s válaszul azt hozom neki vissza, mit is ő rendszeren arany medaillonba zárva az inge alatt visel.

A testileg kicsiny férfiú rettenetesen kezdett ez ötletre nevetni, jó kedve csupán az által zavartatván meg, hogy a korcsmáros és pinczérei bejöttek teríteni, mire ő ismét előkelő mínákba kezdte szedni arczát, szidta a pinczéreket, hogy miért olyan lusták, már egy órája, hogy itt van, még sincs semmi. E philippica csak azért volt megkezdve, hogy legyen oka a testileg kicsiny férfiúnak egyik óráját a másik után kihúzni zsebéből, azokat füléhez tartani, felhúzni s más egyéb módon fitogatni.

— Szép órák, mondom.

— Hehő. Elhiszem azt. Egyik nyolcz köre, másik tizenhatra. Minő emaille! Zichy-féle mind a kettő!

— Igen? Res servando non servabilis?

— Harmincz forintért vettem mind a kettőt, testvérek közt is megér egy háromszázat. Nem tubákol ön?

E kérdés csak azért volt hozzám intézve, hogy legyen miért egy gyönyörű burnótszelenczét előhuzni a zsebből, mely egyetlen achatból faragva s arannyal gazdagon befoglalva, egyike lehetett a múzeumi ritkaságoknak.

— Ez is res servando non servabilis?

— Igen, hat forinton vevém, már ígértek értük hatvan aranyat. Ez a gyűrű is onnan való, de ezt nem vettem. Valóságos opál, ritka nagyságú, ezt Laczi adta, mikor a lakatost hoztam neki, hanem ez statutitok, ezt — megbocsát ön — de el nem mondhatom.

Hozták az ebédet. A kis férfiú neki ült, magam pedig elmentem egy helybeli ismerősömet felkeresni. Egy óra

mulva vetődtem haza. A kis férfiú akkor is ott ült, előtte üres tálak és üres poharak. Már ekkor annyira volt, hogy nem ismert rám.

A korcsmáros számolta az étkek árát, én pedig azt vettem fel magamban, hogy ha a nagy férfiú ily módon látna hozzá, mennyi idő alatt enne meg egy nyolczvan ezer főből álló ellenséges hadsereget munitio és patron-tás nélkül.

Végere kitámolygott a haza egyik megmentője várakozó furmányosához, köpenyét, kardját, táskáját odabenn felejtve s azokért egyenként küldözve be a fogadói szolgálkat. Mikor elvégre már fenn ült, még egyszer beizent, hogy hívják ki már azt a részeg gazember futárt onnan belülről, mert ő nem vár egy perczig sem reá tovább s csak miután esküvéssel bizonyíták neki, hogy az a futár ő maga, resignálta magát jelt adni a kocsinak az indulhatásra.

Percz mulva elnyelte a porfelleg rohanó szekerét. Az ajtóban álló nénémasszonyok ezer áldást sóhajtának a haza egyik megmentője után, ki oly sietve rohan és a haza üdvét viszi magával. Isten veled hőkeblű utazó.

Sit tibi terra levis. Azaz, hogy a szekerednek.

★

Azonban furcsa dolgok kezdtek történni Debreczennek városában.

Esténként egy piaczi boltban transparent felirat előtt lehele látni egy sereg minden szőrű, színű embert, a

holott is egy kis félíves lapocskát árult egy kis kerekhasú könyvárús jó három krajczárért igazi pénzben.

E három krajczárért csodadolgokat olvashatott az ember.

Nem volt az előtt semmi szent, még a miniszter úr maga sem. Ki előtt félelmesen hajolt meg az egész országgyűlés, ki imponált a kormányon, ki parancsolt egész Magyarországnak, azzal egy kis tenyéryi, sajtóhibákkal teljes ujságocska szembe mert szállni, hogy egyet-mást számon kérjen tőle.

Az eset oly hallatlan volt, mint csudálatos.

Hogy egy kis, sajtóhibákkal teljes garasos lap, a korlátlan hatalmú miniszter hajába merjen kapni.

Minden elkövetetett, hogy e botrány megszüntetessék.

Fenyegettetének a lap kihordói, hogy agyonkövezettnek, de e fenyegetés nem hozathatott teljesezésbe azon csekély okból, miszerint az ehhez megkivántató köveket harmincz mértföldnyiről kellett volna oda szállítani.

Tartatának egyenlőségi gyűlések, miknek resultatuma azon kegyes óhajtás lón, hogy bárcsak itt folya a Duna, hogy azon lap íróit bele lehetne hajigálni.

More patrio követeltetett a cautio, ugyanakkor, midőn maga a kormánylap sem tette azt le. Mind hiába, másnap a cautio is készpénzben le volt téve.

A lap ócsároltatott uton-útfélen sajtóhibái és vádjai

miatt. Hasztalan, másnap még több sajtóhibát s még több vádat hozott a miniszter ellen.

Indítottak meg ellene hasonló formatumban fogd meg lapok, a miniszter úr saját vezetése mellett, hanem az előfizetők nemsokára instantiát adtak be hozzá, hogy fordíttassa le magyarra, a mit ír, mert persául nem értenek.

Utoljára nem volt mit tenni egyéb, mint az országgyűlés elébe adni a dolgot és sajtópert kivánni a méltatlan rágalmak ellen.

A szerencsétlen ujság földig gázoltatott. A fekete földig!

És elrendeltetett ellene a szigorú törvényes vizsgálat.

A vizsgálat sokáig tartott, a sajtóhibás lapocska azzal vádolta a minisztert, hogy nem bánt tiszta kézzel az ország által reá bizott vagyonok körül.

A dolog borzasztó volt. A vizsgálat igen sokáig tartott.

A mely nap a vizsgáló-bizottmány referálandó volt, már azt előre tudta mindenki. A karzatok tele voltak úri hölgyekkel, kik már reggel hat órakor beültek, hogy helyet kapjanak.

Künn a piacon nézdelték a helyet, hogy hol fogják felállítani az akasztófát, hány foga lesz annak hogy minden ujságíró rá férjen, a ki a minisztert bántotta.

Tulajdonképen csak az volt még a kérdés, hogy vajjon akasztatni fognak-e azok, vagy guillotiniroztatni?

A váravárt óra végre megérkezett, az ülés megnyitott.

Jelen voltak a miniszter úr és párthivei, magasan ragyogó ábrázattal, fenhangon kaczagva, handabandázva és ingerkedve.

Jelen voltak a meggázolt férfiak is, kik mertek a miniszter úr ellen szólni, meghúzódvá, lenézve mindenkítől érdemeik szerint. Hátraültek szegények és lehúzták fejöket, hogy szemeik ki ne égjenek a szégyen miatt.

Felállt végre a vizsgáló-bizottmány elnöke. Alacsony ősz ember, becsületes magyar arczczal s elmondva vizsgálatai eredményeit, feszült várakozás közben, előadását azzal rekeszté be, hogy a megvizsgált holmikon *kétség-telen eltulajdonítás nyomai látszanak!*

Az emberek egymásra néztek, össze-vissza hüledezve, hallgatás lőn, a szunyogrepülést meg lehet hallani.

Az ősz férfiú azt hitte, hogy nem fejezte ki magát elég világosan s ujólag ismétlé:

— Itt nem vétkes hanyagság, hanem *világos lopas* kérdése forog fenn s kezével esetleg-e vagy készakarva? a miniszter felé mutatott.

Az, mintha súlyokkal csaptak volna a feje lágyára, hanyatt esett székében és néhány perczig meg volt halva.

A mint föleszmélt, azon vette észre magát, hogy egyszerre tizen beszélnek hozzá.

A ki csak szóhoz juthatott, válogatva, nem válogatva

a szót, szidta, mocskolta és legjobban szidták, mocskolták elvbarátai, kik mindent elkövettek, hogy e tett részeseinek ne látszassanak.

Végre a sok tépés, marczangolás és püfölés után szóhoz juthatott ő is, de ekkor meg oly furcsákat beszélt össze-vissza, hogy mindenki elkezdett rá fenhangon kaczagni.

A publikumnak mindegy volt, akárkin történt a skandalum. Látvány volt elég. A scena váratlanul ugyan, de azért drolatique végződött.

A miniszter e felvonás alatt tökéletesen pulverisáltatott.

Midőn a teremből eltávozott, az ugyane nap kinevezett főápolóné nyujtá neki karját támaszul, mire a debreczeni civis azt jegyezte meg, hogy a főápolóné a legelső masszakrirozott sebesültet hivatalos gondviselése alá veszi.

Látszott tagadhatatlanul, hogy e jelenés után az országgyűlés nyakára nőtt a miniszter úrnak.

Estig tartott a privát konferenzia a rendőri szálláson ez eset után s még azon éjjel gyors futár küldetett titkos misszióval Hetveni úrnak utána.

*

Meredek havasok állják körül Abrudbánya városát. Hegy hátán hegy, mint megöszült óriások, emelkednek szerte hóval fedett ormok, miknek szakadékain feketésen zöldel a hóban lakó fenyő.

A sziklákon járatlan ösvények vezetnek keresztül-kasul, néhol a hegyek éles gerinczein futva végig, honnét a ködös mélység fenekét nem látni, másutt meredeken alig tartó lépcsők viszik tovább a veszélyes utat mélybe és magasba, a tajtékot verő hegyi patak mély örvénye fölött egy-egy keresztül döntött fa revesedő törzse az átvezető hid. S lenn, lenn a visszhangzó mélységben egy egyenes út visz két magas sziklafal között, keskenyen, rögszen a bányavárosig.

Ez uton látjuk haladni Hetveni urat az ő csapatja élén.

A csapat rendetlen, útjában lármáz és verekszik, ruházata a hány, annyiféle, hanem a tiszt urak, kik világért sem elegyítik magukat a közkatonaság közé, annál ragyogóbbak, öltözetük piros prémes zöld dolmány, ezüsttel és vörössel, a hol csak lehet, kihányva. Maga Hetveni úr arany gallért visel.

Csupán egy kis csapat tart szigorú rendet. Vezérük fiatal, komoly, lelkesült arcú ifjú, maguk a fiúk mind oly érettek, oly okosak. Tán mindnyájan egy tanoda egykori tanítványai. Szórakozva mennek, hangot csak lépéseik taktusa ad.

Utánuk ismét ágyúk és ágyúszekerek, mik körül sem tűzér, sem fedezet.

Hetveni úr meghallá, hogy a magyar kormány a békülni kész románok lefegyverezésével foglalkozik Abrudbányán s rögtön sietett oda hivatlanul, kéretlenül, az alku pontjaiba beavatkozandó.

Még eddig a merre járt, a legjámborabb oláhok közt, kik soha a magyarra egy rossz tekintetet nem vetettek, mindenütt sarczot vetett a békés falvakra. Tudta, hogy az oláh pórnök arany és ezüst pénzeket viselnek fel-fűzve és gyűjte aranyat és ezüstöt.

Most úgy hívé, itt az idő Abrudbányára jönni, hol hite szerint sok aranynak kelle lakni, — miután az oláhok leteszik a fegyvert. Az előtt nem igen volt passiója őket meglátogatni.

A románok nagy része e közben már megadta magát s fegyvereit a békekövet kezeibe tevő, ki erős szavakkal ígérte nekik a multak feledését és közbocsánatot, ha ezentul békében maradnak.

A békülés legszebb folyamában érkezék meg Hetveni úr éhes csapatjával és saját kincsszomjával s megállítja az alkudozásokat.

Követelései botrányosak voltak.

Magyar vagyok, nem akarom azokat leírni.

Elég annyit mondanom, hogy azokat saját békekövetünk undorral utasítá vissza.

A guerilla vezér azonban nem volt az az ember, ki szép szavakra hallgatni szokott.

Fegyvereseit azonnal csatarendbe állítá, bevezette a fegyverlerakás színhelyére s a fegyvertelen oláhok közé lövetett vele!

Ha egy századdal később mondaná el valaki e tényt, azt felelnők rá, nem, az nem igaz, ily alávaló tett ma-

gyartól nem származhatott soha! De emlékezetünk még nagyon élénk s a mik ezután következtek, sokkal inkább el vannak terjedve, mint hogy valamit el lehetne belőlük titkolni.

E galád megrohanásra, mintha a föld okádná ki a harcosokat, ezrei és ezrei támadtak elő a fegyveres románoknak a körülfekvő bérceken, kik gyanúsan várták a békülés kimenetelét s még nem tevék le a fegyvert s boszúra lobbanva fogták körül a guerilla-sereget, mint egyetlen jelszóra, kürtök rivalltak mindenfelé s vérengző ordítás.

A békekövet még csillapítani akarta őket, de azt, mint árulót darabokra tépték s a guerillákat beűzték a városba.

Ha katona lett volna, ha magyar lett volna, utolsó csepp vérig védte volna a szerencsétlen várost, melyre vészt, pusztulást idéze, de nyomorú korcs volt a silány s meg sem állapodva futott serege előtt, meg sem állapodva, hátra sem nézve, hanem karddal vagdalva azokat, kik előtte akartak szaladni.

Csak egy csapat nem futott el, csak egy csapat állt ki a fenyegetett város védelmére, a komor, hallgatag ifjú kis serege.

Kétszer nyomta vissza a százszor nagyobb túlerőt, míg végre az oláhok elfoglalták ágyúit.

— Ne hagyjuk ágyúinkat, fiúk! kiálta megvillantva véres kardját az ifjú hős s elszántan a küzdő tömegbe rohant. Még egyszer elverte őket ágyúiról, tért hagytak

körül s csapatja körül a visszaszórt oláhok s azután felülről a hegytetőről kövekkel hajigálták őket agyon.

Igy esett el korunk egyik legszebb tehetsége, kibenny oly forró szív oly magas észszel volt párosulva, — hozzá és seregéhez nem méltó csatában, ágyúit és becsületét védve.

Ez ifjú hős — Vasvári Pál.

E rövid ellenállás után a felbőszült nép a martaléku vetett városra rohant.

Mi történt azután? Ne kérdjétek.

Azt tudni nem jó emberi léleknek.

Fátyolt reá, sűrű fátyolt. Beszélnek úgy is eleget a kihullott könnyek a kihullott vérről.

Hetven úr 1600 főnyi csapatából — hatvanad magával menekült meg, a többi a szorosokban agyonköveztetett, a nélkül, hogy csak egy puskalövessel védhette volna magát.

Abrudbánya most leégett laktalan rom.

Néhány nap mulva felkötött karral részvétgerjesztőleg járt Debreczen utcáin Hetveni úr papagályszerű uniformisában.

És a miniszter úrnak rettenetes rossz kedve volt.

*

Ez utóbbi eset nagyon elevenig ható csapás volt a miniszterre.

Nem ilyen véget szánt ő a gonddal és előnyökkel szervezett guerilla-csapatnak.

Mint hajdan Napoleon, úgy akart ő megjelenni ezek szuronyai mögött az ellene támadt országgyűlésen, de kegyencze elrontotta a tervet.

Még egy desperatus kísérletet próbált azután meg az országgyűlés ellen, de az is siralmas eredménnyel végződött.

Lázító czikkeket íratott bérenczlapjaiban saját sanscrit nyelvén és még sajátabb sansesprít modorában az országgyűlés tekintélye ellen, melyben annak feloszlatását sürgeté, még pedig rögtöni feloszlatását, nehogy ideje maradjon az ő fejére kimondani az ítéletet.

De pórul járt cikkeivel, mert az országgyűlésen megmosdatták értük és nem törülgették meg utána, a herkulesi nemzetőr generális pláne «gazember»-nek nevezte őt minden circumscripció nélkül egész pereputyjával együtt, mely kifejezést ugyan az elnök inparlamentarisnak nyilatkoztatott, de a melyet a jelen volt publikum osztatlan applauzussal fogadott.

A cikkíró, hogy mindezek általi sértetlenségét s egyszersmind az egész gyülekezet iránti lenézését kitüntesse, a tartott szellemi püfölések közben felkapaszkodott a gyülesterem kondignácziós kathedrájába s onnan kaczagott alá, fejét mindenféle oldalra billegetve, mint egy gypsz pagódlí, mindaddig, míg a sértegetett rendek elkezdtek neki mogyorót hajigálni fel, mint szokás a menageriákban kalitkázott bohókás evetkéknek és tengeri macskáknak mogyorót hajigálni.

Erre megszégyenlette magát s lekotródott.

Ez történt ápril 12-ikén.

Másnap ki kelle mondatni az ítéletnek a hűtlen miniszter fejére, kinek letüntével, a kormányon elhatározó majoritásban maradandott a békepárt, de másnap és harmadnap egészen más dolgok történtek Debreczenben, miknek auspicziuma alatt a miniszter gyöngyen megmenekült.

Volt-e a másnapi eseményeknek összeköttetése az előbbiekkal, vagy sem? Miért kellett azoknak közvetlenül másnap bekövetkezniök, azt mi nem akarjuk fessegetni, annyi bizonyos, hogy azok megtörténte után a minisztert a gyémántokért senki kérdőre nem vette.

*

Hová levétek ti napjai a ragyogó dicsőségnek, hová lettél te hőstettekben gazdag időszak, te hir mámorával ittas év?

Elmultatok, elenyésztetek.

Hová levétek ti hősei az új históriának, kiknek neveit két világrész tanulta kimondani?

Elvesztetek, gyászos, nyomorú halállal, nem a harczmezőnek dicső halálával.

Hová levétek ti szellemóriások, kik ujjá akartátok alkotni a világot?

Nyögtök lánczok között, vagy futva bujdosatok, elhagyva nőt, gyermekeket, hazát, elhagyva az ősi hajlékot s elhagyatva örömtől, reménytől!

Hol vagytok ti thermopylei hősök, fiai az ifjú hadseregnek?

Idegen tartományokban érdemjel-fosztottan bűnhődtek nem önbűnötökért.

És ti, kik sohasem szerettétek, csak loptátok a hazát, kik játszottatok mindennel, a mi szent, ti a szabadság hamis prófétái, hol vagytok, mint folynak napjaitok?

Farsang van. Mulattok, úgy-e bár?

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

AZ ÉRCZ LEÁNY.

Országos Széchényi Könyvtár

Írjunk mythológiát. Írjuk le az év eseményeit, híven, valóan, mindent, a mi megtörtént, minden csodálatost, emberfölöttit, nagyszerűt, a mit láttunk, a mit tapasztalánk, a minek szemtanui voltunk s akkor mondjuk rá, hogy ez mind mese, mert különben nem fogják elhinni.

A költő álmodta ezeket.

Annyi nagyság, annyi ragyogvány, az embererőt meghaladó tettek vakmerő képei, hol születhettek volna másutt, mint egy fantasztikus agy hagymázos képzeletvilágában?

De a köny, mely a földézett nevek emlékére a szemet elárasztja, nem fogja-e megmondani, hogy mindez nem álom, hanem egy eltemetett világ halott dicsősége?

*

Kisded házikóban pislogó mécsvilágnál virraszt az ős apa haldokló leánya fejénél.

Az égen üstökös csillag fénye mellett virraszt az őrszellem egy halálra szánt nemzet fölött.

— Apám, a halál órája kong. Először meghalok én, azután te, azután a haza. Engem megsiratsz te, téged a

haza, a hazát senki. Boldogok a kik meghalnak, jaj az élve maradóknak!

A halál órája kong.

Apám, nézz ki az ablakon, látod az égen az égő tüzes kardot, hegyével úgy-e a földnek áll?

Az öl meg engemet, az téged és mindenkit, a kiért imádkozunk. Mert lesz idő, mikor az imádságok nem hatnak föl az égbe.

Ne sírj, a könnyek nem e napra valók.

A halál órája kong. Én meghalok. Te eltemetsz.

De nem maradok soká sem a sírban, sem az égben. Eljövök.

Lesz egy pillanat, melyben megátkozod születésed óráját, azon perczben meglátandsz engemet. Leányod, az aranyos hajú Lóra eljő akkor hozzád s járni fog veled mindenüvé, és te dicsekedni fogsz vele, hogy leányod föltámadott.

És én védeni foglak téged tengernyi ellenség ellen, szavaimtól elsápadnak a havasok lakói és a Székelyföld minden ifjai szerelmesek lesznek belém, aranyos hajú Lóra leányodba.

Azután még egyszer meghalok, utánam egy perczzel mehgalsz te, és te utánad meghal Székelyország.

A halál órája kong.

A nagy akáczfát ablakod előtt ki ne vágasd; néha szélesendes időben, mikor más fának levele nem mozog, te annak lombjai közt suhogást fogsz hallani. Gondolj

olyankor rám, aranyos hajú alvó leányodra, ki látatlan szellő képében hozzád látogatni lejár.

Hímzett karszékemet ne tedd el helyéről; néha csendes estéken kandallóvilágnál hallani fogod az agg butort eresztékeiben meg-megropogni, mintha valaki ráülne. Gondolj akkor rá, aranyos hajú halott leányodra.

A halál órája kong.

Készíttess énnekem ércszobrot sírom fejéhez, nehéz szilárd ércből, négy szegletéhez négy gyászfenyőfát ültess, hol a székelly ifjaknak legyen miről zöld ágat törni kalapjukra a nagy menyekző napján.

A nagy menyekző napján sok ezer vőlegény lesz a Székelyföldön, menyasszony nem lesz, csak egy, a te aranyos hajú Lóra leányod.

Minden székelly legény elhagyja jegyesét, még a házas férfiak is megválnak hitveseiktől, hogy utánam jőjjenek és a székelly hölgyek sírni fognak haláluk hosszú órájáig, mert nem fogják őket látni többet.

Mikor én másodszor megszünök élni, őket is elviszem magammal, a szép, barna fürtü, napsütötte arcú székelly ifjakat; — nem marad itt egyéb, mint az özvegy és az árva.

A halál órája kong.

Nyisd ki az ablakot, hagyd' bejöni a szellőt, mely lelkemet szárnyaira veszi; hagyd besütni a holdsugárt, mely ezüst utat rajzol számomra az égen.

Ne sírj, zokogásod hangja megakasztja lelkem repülését Jó reggelt jó reggelt

... Szólt a leány és bezárta szemeit.

— Jó éjszakát, jó éjszakát, zokogá az öreg ember s fehér haja arczához tapadt özönkönyveitől.

Ősz az apa, még gyermek a halott, alig tizenhatéves és már meg van halva.

Úgy sem volt a földé egészen soha, lelke életében is mindig az égben járt.

Nem szeretett emberi szívvel soha, vágyai nem keresték a mindennapi tárgyakat, barátnékat, hiúságot, hizelgő ifjut. Az ő szerelme Isten és angyalok, és haza és túlvilág voltak mindig.

A halál nem változtatott rajta semmit.

Ugyanazon mennyei komolyság a zárt ajkakon, mely azoknak éltökben tulajdona volt, az arcz ép oly lilium-fehér a halálban, mint az életben, a hosszú aranyat játszó haj szelid habokban folyja körül az arczot, mely olyan, minőknek a szent képeket szokták festeni.

A holdsugár nem fehérebb, nem tündöklőbb, mint az ő arcza.

Az ősz ember reggelig virrasztott a holt ágya mellett, várta, hogy visszajő, várta, hogy fölbred, hogy majd elmosolyodik s szemeit fölnyitja; — reggel eljöttek a szomszédok, felöltöztették a halottat hófehér ruhába, myrtuskoszorút kötöttek homlokára, az nap siratta az egész környék, másnap esthajnalában kivitték a temető-kertbe, eltemették, dombot takartak rá, a domb négy szögletéhez négy gyászfenyőt ültettek, fejtől egy egyszerű

nyolczszögű ércz szobrot, mely hajdan török hadakban ágyú volt, csodálatos maradványa az ősi harczszereknek, s mely emléktelen időkből elmaradva a helység tulajdonává vált, ki azt most legkedvesebb halottjának sír-emlékké szánta, belevésve annak egyszerű névfeliratát s a sírjához leásva.

E dombhoz aztán sokáig kijártak még évről-évre a környék hajadon leányai, bús danáikat eldúdolva, tarka virágokkal hinteni be a holt angyal sírját és sokáig kijárt évről-évre, napról-napra e dombhoz a vidék legvénebb embere hófehér hajával, forró könnyeivel locsolgatni a sírt, hol eltemetve fekszik egyetlen leánya, az aranyhajú Lóra.

Az üstökös még két napig állt az égen Lóra halála után, hosszú halvány lángja, mint egy égő kard, hegyével a föld felé fordulva, azután ismét elveszett onnan, oly hirtelen, mint megjelent, mintha egy láthatatlan kéz letörölte volna az égről.

★

Napok multak, évek multak, az ősz ember még őszebb lett, soha sem látták őt vígnak; a vén fa sebe nehezen gyógyul.

Éjjelei, nappalai leánya emlékével teltek le, mindenkinek róla beszélt, még akkor is, mikor már mindenki elfeledte szépen, s ha valaki tudott róla valami elmúlt regét mondani, azt hallgatta, fejét elégülten billegette rá, a helység minden tárgyait csak ő róla ismeré. Melyik

széken ült a templomban, melyik orgonafából csinált koszorúkat, melyik kútról ivott? hol hallották őt egyszer énekelni, ki mit halott tőle valamit mondani? egyes szókat, gyakran minden jelentőség nélküli, még gyakrabban csak ráfogott szavakat, de miket ő magának annyiszor elmondott s fejét oly elégületen billegette rá, mintha valami meglepő ujságot mondanának neki mindannyiszor.

Otthon minden úgy volt, mint azt leánya évek előtt hagyta. A karszék ugyanazon helyen, a cipőcskék most is az ágy fejénél, a pohár, melyből inni szokott, minden reggel friss vízzel teletöltve, az ablak virágai mindennap megöntözve, minden könyv, melyből olvasott, minden papirdarab, melyre írt, megtakarítva, eltéve.

Volt e könyvek között egy vastag keménykötésű nehéz folians, minő aggott alakú könyvek majdnem minden protestans háznál találhatók, viselt fekete táblával, barnult rézkapcsokra, elhamvadt aranyozással rongált sarkain, nagy fakult aranybetűkben ez egyszerű szóval: biblia.

E könyvből szokott az ő kedves leánya méla estéken jósló ezüsthargon fölolvasni, míg apja, lelkével Isten szavain, szemeivel gyermeke ajkain függve, összetett kezekkel ült a vén zsölyeszékben és hallgatta a jósló hangokat.

Hajh, e könyv öt év óta nem volt már kézben. Ki tudott volna abból oly ihletten olvasni, mint ő, ki azt

utoljára bezárta? Az Isten ígéi nem voltak benne oly vigasztalók többé, mint azelőtt, míg azokat egy seraph olvasá ki belőle.

Egy csöndes, holdas estén, midőn temetői sétájából visszatért az öreg, szemei akaratlanul e szent könyvhöz vezették. Felsőhajtott. Mintha mondta volna neki valami, hogy nyissa föl e könyvet és hol fölnyitja, ott olvasson belőle. Tán emlékezni fog újra a jósló ezüsthangra, mely annyiszor végig járt azokon?

. . . A vén ákác lombjai csendesen susogtak az ablak alatt, s a kis hímzett karszék ízei ropogtak, csikorogtak magukban, a lámpa lobogott hol jobbra, hol balra . . .

Az ősz letette könyvét a lámpa mellé, leült széles zsölyeszékébe, megtörülte öltönye szárnyával a könyv tábláit s annak kapcsait kiakasztva, föltárta.

A hol a könyv kinyilt, egy kisdud írott szelet volt a lapok közé téve, rá egy orgonavirágokból tűzködött koszorúcska sajtolva. Az írott betűk oly veresek voltak, mint a vér.

Az öreg azonnal ráismert bennök leánya vonásaira.

«Uram, ne hagyd elveszni a te népedet.»

— Ő írta, ő tette e könyvbe, susogá és megcsókolta a levelkét, azután a koszorúcskát s mindkettőt ismét visszatevé helyeikre és homlokát tenyerébe fektette, elkezdte olvasni azon helyen:

«Emeljetez zászlót a magas hegyen. Szóljatok fölemelt szóval: Ime az Urnak napja eljő kegyetlen búsulással . . .

Távol földekről összejött népek kiáltása hallik . . .

Ordítsatok, mert közel van az Urnak napja, melyen a népekre romlás következik . . .

A csillagok, a nap és a hold elhomályosulnak, a kevélyek szarvai letörnek . . .

Olyanok lesztek, mint a futó szarvas. A ti kis gyermekeitek a kősziklákhöz veretnek, és házaitek lerontatnak . . .

A ti jajgatástok elhallik a szomszéd országokra.

A ti leányaitok olyanok lesznek, mint a fészkeből kiűzött madár . . .

Zúgnak a népek, miként a fölforrott tenger. De az Úr megdorgálja őket, mielőtt megvirrad, nem lesznek . . .

Megszűnik az öröm, az átok megemészti a földet . . .

Szállj le és ülj a porban te szűz, Babylonnak leánya, ülj a földön, nincs tenéked többé királyi széked. Özvegy-ség és árvaság egyszerre következnek tereád.

Közel, igen közel vagyon a te pusztulásodnak ideje, és napjaid messze nem haladnak.»

. . . Az ákácz lombjai csendesen susogva rezegtek a hold világában . . .

. . . A hímzett karszék nyikorgott, recsegett, a lámpa lángja kigyózva nyúlt föl magasra, fekete füstfoltot játszva a szoba fehér padlatára.

. . . A besütő hold a nyitott bibliára veté kisértetvilágát, mely a lámpafényben oly zöldes halottfényt adott a szent könyvnek.

«Uram ne hagyd elveszni a te népedet!»

— — Másnap híre futamodott, hogy az oláhok ropant csapatokban törtek alá a havasokról, s szerte mindenfelé égetnek, pusztítanak mindent a mi magyar, vagy székely.

★

Folyt már mindenütt a magyar vér, város város után elesett, csaták veszték el egymás után, egész Erdély fölött összecsaptak a polgárháború hullámai, a magyarnak nem maradt más a hantokból, mint véren vásárolt gyászemlékei.

Csak egy talpalatnyi föld volt még, melyet fegyveres had meg nem gázolt, Székelyföldnek egy kis szegletében a háromszéki székely szülőföldre.

Körül égett már a határ, sápadtak az arcok, hallatszott a vérszomjas hadak kiáltása, hallatszott az asszony-sírás, egész Erdélyben nem volt egy férfi-szív. Csak a háromszéki székely nem volt kétségbeesve.

Hidegen, makacs elszántsággal várta be a közeleget veszélyt, nem kérdezte azoknak számát, kikkel meg kell küzdeni, nem kérdezte, hogy győzni fog-e, még azt sem, hogy mivel fog küzdeni fegyveres hadak ellenében. De azt tudta, hogy vívni fog, és ha vesz, elvesz maga is, s várta nyugodtan, makacsul a veszélyt, melylyel egyedül maradt a csatában.

Ezt így szokta a székely.

★

Ezernyolczzsáz negyvennyolczadik év december havát éltük.

A nap véresen áldozott le Székelyhon fölött, — oly soká tudott elnyugodni, lementé után majd egy óráig fénylett még az ég tüzes-vörös fényben.

Azután fekete lett minden, az éj elfedte az eget és földet, s az emberek bűneit.

A sötét éjszakában néha tompa dördülés hallatszik, megelőzve egy-egy villanástól, mely lomhán lobban el a világtalan éjben.

Itt, amott, óriás bérczek háta mögött szembántó vörösség emelkedik az égre, nőttön növekedő, mintha tüzlélek emelné föl izzó árnyékát a végzetetlen úrben.

Elzárt völgyben, mit minden oldalról bérczek körítenek, kisdud hajlék ablakai fénylenek szétszórva a setéten keresztül s a helység egyetlen tornyából a csengő estharang intő hangjai beszélnek halkán a siket éjszakának.

A föld föl van fagyva, a göröngyös fagyon lókopogás hallik. Fáradt, sovány lovon egy férfi látszik ügetni a helység felé, olykor megáll, leszáll s hallgatózni látszik, vagy tán lovát pihenteti.

Az út hol magasba, hol mélybe visz, a lovag sokára ér fáradt lován a legelső házhoz, melynek világitott ablaka előtt vén akácza áll szomorúan, levéltelenül.

Itt bekopogtat az ablakon s azután rekedt, tompa hangon beszél a ház gazdájához.

— Áron apó! alszik-e kend?

— Nem alszom. Felel a szólított.

— Azt jól is teszi, ez nem aludni való idő az Istentől. Jöjjön ki Áron apó.

— Te vagy az, Andor, mit hozasz ?

Az ajtó csikorgott, egy ősz, zömök férfi lépett ki vállán bundával, kezében lámpáját hozva, melylyel a jövevény szemébe világított.

— Te vagy az Andor? mit hozasz? jer be a melegre.

— Melegből jövök apó, nem megyek be. Kend is csak azért menjen be, hogy kösse föl kardját, üljön lovára és jőjjön velem.

— Mi történt!

— Minden rossz, semmi jó. Aranyösséket elfoglalta az oláh! Felvinczet fölgyújtották. Mindig visszánéztem, azt hittem, hogy tán el tudom hagyni, de még tán a világ végére is utánam látszanék.

— Hát apádék?

— Apámat négyfelé vágták s vérét fölítették a kutyákkal, kis öcsémet bele dobták a tűzbe, sok ember elveszett, lehet tán kétezer is, kivált a szegény hajadon lányok, azokat nyomorú sorsra szülték édes szülőik.

— Testvéred?

— De annak nem jutott e nyomorú gyalázat; mikor az oláhok házunkra rontottak, látva, hogy nem menekülhet, kést vert a szívébe.

— Rettenetes!

— Nincs idő sopánkodni, öreg. Eredj be, köss kardot és siess utánam Vásárhelyre, még ma, még az éjjel. Isten veled és a szegény székelyekkel.

A lovag ismét felült ménjére, s tova ügetett, az öreg szoborra merevedve maradt ajtajában.

Néhány percz mulva több lovag ügetett ismét a helységen keresztül.

— Honnét jöttök? kérdé az öreg.

— Agyagfalváról!

— Igen. Mit csinál ott a székelly tábor?

— Semmit. Eloszlott. Négy napig nem adtak [neki] kenyeret, azután eloszlott mindenki a maga szülőföldre. Tova mentek.

Azután egy csoport gyalog nép jött, félmezitelen nők, rongyba takargatott gyermekeket hurczolva ölük-

— Adj szállást, üldözöttek vagyunk.

ben. Összefagyva, eléhezve a deczemberi hideg éjszakában.

— Adj szállást, üldözöttek vagyunk, rebegék az ajtajában álló gazdához.

— Tiétek házam, mindenem, foglaljátok el.

— Áldjon meg érte az Isten.

— Honnét jöttetek?

— Enyedről.

— Miért oly messziről ennyire?

— Útközben nem mertek bennünket befogadni ismerőseink, féltek, hogy üldözőink rajtok állnak boszút.

— Jó helyre jöttetek. Térjete be.

Vágtatva jött egy lovag ismét. Az öreg köszönté a hirtelen elvágatót.

— Jó estét földi!

— Jó az ördögöknek, de nem a székelynak! felelt az daczosan, meg sem állva.

— Mi baj?

— Kolozsvárott benn a német! kiáltá az vissza rohantában és toványargalt.

Az öreg tántorogva ment vissza szobájába. Mellékszobáit a menekvők foglalák el; egyik nőnek megfagyott kisdede az úton, azt siratta; a többi evett, melegedett vagy pihenni dőlt.

Áron lekasztá a falról vén ősi fegyverét s oldalára akarta kötni, midőn eszébe jutott, hogy tán ez utolsó útja lesz életében, s azzal letette maga mellé a kardot, előkereste a szent könyvet, hogy beszéljen Istennel, mielőtt azon útra kelne, melyből nincs visszatérés.

Ablakai olykor meg-megrezzentek egy visszhangzó dörrenéstől.

— Azok nem a mi ágyúink, sohajtá az öreg, nekünk egy sincs, s fölnyitotta a bibliát.

És olvasá benne e szavakat:

«Elveszszem a nap, melyen én születtem. Legyen azon sötétség, Isten ne látogassa azt meg onnan fölül...

A halálnak árnyéka feküdjék azon és a felhő lakozzék rajta...

Ne számláltassék az a hónapokhoz, töröltessék ki az esztendőből.

Várja a világosságot és el ne jöjjön, ne legyen hajnala annak.

Miért szült, miért nevelt föl engemet édes anya? miért nem tett a földbe születésemnek órájában?...

Most feküdném a földben és aludnám s nyugalommal volna nékem...

Miért ad az Isten a nyomorultnak világosságot, és életet a kesergőnek?!

Kik a halált keresik, mint az elrejtett kincset.

Kik nagy örömmel vigadnak, mikor koporsót látnak.

Az én lelkem választja inkább a halált, mint az én csontjaimat.

Távozzál el én tőlem Uram és hagyj meghalnom.

És legyek, mintha soha sem lettem volna.

Az én reményem napjai elmultak, az én gondolatim kigyomláttak szivemből. Az én lelkem megromlott, napjaim megrövidültek, és a koporsók várnak reám.»

Áron könnyezve olvasá a próféta szavait, oh úgy érezett, oly szívből érezett minden szót, oly igazán gondolá, hogy miért kellett neki megőszülnie?

Miért kellett ennyi rossz időt megélni? kezdeteit a gyászos balnapoknak, miknek végét tán a jövő hetedik ivadék sem fogja látni.

— Jaj azoknak, kik még meg nem haltak! Jaj azoknak, kik élve maradnak! De háromszor jaj azoknak, kik ezután születnek!

... Az ősz ember könnyes arcát a szent könyvbe rejté és keservesen sírt.

... A vén ákácz száraz gallyai halkán verődnek a jégvirágos ablaktáblákhoz.

... A hímzett karszék nyikorgott, ropogott minden eresztékeiben.

... A lámpa vadul hányta-vetette kigyózó lángját, fekete füstlombot hajtva föl a fehér padozatra.

— Elveszszén a nap, melyen én születtem! ...

Az ősz fölemelte könnyes arcát a bibliából, s a mint szeme könnyein áttekinte, maga mellett a hímzett karszéken leányát látta ülni, a szép aranyoshajú Lórát.

Ugyanazon mennyei komolyság az arczon, mely éltében, holtában, sírból fölkelésében tulajdona maradt, a hosszú, aranyat játszó haj térden alúl hullámszik le fehér ruhájára. Arcz, öltöny és kezek, minden oly liliumfehér, csak a szemek csillaga kék, és a haj fürte arany.

Áron reszketve törülte meg szemeit, és nem akart nekik hinni. Az alak ekkor fehér, átlátszó karját vállára tevé s fejét tenyerébe hajtva, apja vállán keresztül a

Ugyanazon mennyei komolyság az arczon.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

bibliába tekinte, mint annyiszor szoká apja vállára le-
hajtani kis aranyhajú fejét.

Áron látta a fejet vállán nyugodni, de terhét nem
érezé annak.

A tünemény a bibliában kezdett levelezni s egy
lapnál megállapodva, fehér átlátszó ujjával odamutatott.

Áron olvasá a mutatott helyet:

«Én vagyok az Úr, ki népemet kihoztam a tejjel-
mézzel folyó hazába, én vagyok az erős Isten, ki nem
hagyom el azokat, a kik én bennem bíznak.»

A szellem tovább lapozott, fehér ujja ismét megállt
egy helyen. Áron olvasá:

«Te jösz én ellenem dárdával, fegyverekkel, én te
ellened a seregek Urának nevével.»

Ismét új lap. A szellem ujja e helyre mutatott:

«Én vagyok az Úr, ki tenéked kezeidbe adom a te
ellenségeidet.»

Ismét új lap:

«Én veled leszek és ez jelensége, hogy én küldöt-
telek tégedet.»

Áron reszketve olvasá a szent sorokat. Vén szívében
valami soha nem érzett láng kezde meleget terjeszteni
s míg künn távoli ágyúdörgést vélt hallani, szívének
hangos dobbanásai voltak azok.

Fölnézett leányára, úgy tetszék, mintha beszédét
hallaná, azt a csengő jósló ezüsthangot, pedig az ajkak
zárva valának s a szemek nyitva bár, de lángtalanok.

A szellem fölkelte helyéről s megfogta apja kezét. Az öreg érzé az ujjak jéghidegségét, de nem azoknak nyomását. Azután megindult, apját vezetve maga után; ment előtte légi, zajtalan léptekkel, alakjával halvány sírboldi fényt vetve a házak falaira, melyek mellett el-suhant.

Kivezette apját a városból, ki a temetőig, elvívé sírhalmához. Ott megállt a szobor előtt s kezével rákönyökölve, apját arczczal felé fordítá.

És az öregnek úgy tetszék, mintha századok rég elfelejtett meséire emlékeznék vissza.

Látta e szobrot nehéz vastag kereken gördülni, vonatva erős fekete harczi ménektől; látta azt felemelt torokkal megállani távol fegyvertől csillogó hadi sorok előtt. Látta a villanást, a kiokádott tüzet, melyet az érczgyó torkából kilövelt, látta a földről fölpattogó fekete golyókat, szárnytalan dæmonait a sötét rémvilágnak, némelyik süvöltő tűzfarkat csóvált maga után, másik párjával összelánczolva fütyölt kettős röpüléssel egymás körül kerengve, mint elszabadult bujdosó magához kötött holdjával.

És látta, mint bomlanak a távoli fegyvertől a csillogó hadi sorok az érczesoda okádott lángjai előtt, mintha egy emberfölötti lény harcolná hadseregek ellen, kiknek karjai megrövidültek a náloknál erősebb lény hatalma ellenében.

A tünemény lehajlott hozzá, homlokára jéghideg csó-

A tünemény lehajlott hozzá, homlokára jéghideg csókot nyomott.

kot nyomott s fényes ujjával a szobor fölíratára mutatott. Ez egyszerű név volt oda vésve: «Lóra».

Áron ihletett buzgalommal csókolá meg az ércbe vésett nevet s reszketve tárta szét karjait, hogy leányát keblére ölelje, midőn a tünemény hirtelen eloszlott előle s ő szobájában találta magát, homlokával a becsukott szent könyvre hajolva.

... Minden csöndes volt, a gallyak nem zörögtek ott künn, a szék nem nyikorgott, a lámpa égett csöndesen, csak a mellékszobában alvó menekültek beszéltek álmukban egyes föl-följédő zavart szózatokat.

Áron lázasan érzé reszketni idegeit.

Kiment, felkölté cselédjeit, szomszédjait, szekerebe fogatott, ásót, kapát hozatott velük, s még azon nap éjszakáján fölásatá a leánya sírja elé ásott nyolczszögletű üreges szobrot, mely egy hosszú tizenyolcz fontos sugár csatakigyó lehetett valaha.

Ez órától fogva a kis völgyi hegység minden háza műhelyyé alakult; az ősz földmívelő az asszonyokkal salétromot főzetett, a száraz malomban puskaport gyártott, összeszedte a található vasat, azokból golyókat készíté, egész nap fűrt-faragott valami iszonyú nehéz vasas kerekeken álló csodálatos járművön, napestig kongás, ráspolyzás, pörölyzés hallatszott udvarából s a szomszéd agyagdombon katlan volt vájva, melyből éjjel-nappal nehéz, fojtó szagú fehéres füst csavargott föl az égre.

A falu vénei és asszonyai, mert minden ifju elment

már hazulról, hallgatva segíték a legöregebb férfit, nem érték mit akar, de vágytak tenni, fáradni, s éjjel-nappal ébrenlét és fáradtság lakott a kis völgyi helységben.

*

Csatára virradt föl a nap, magas bérczek kettős sorozata közt két hadsereg állt egymással szemben, csupán egy rohanó bércki patak által választva el egymástól.

A patak fölülről meredek szakadékos medret vajt magának két harántékos sziklagerincz között, melyeket keskeny híd köt össze egymással, kiegészítve a sziklába vajt útat, mely oly keskeny, hogy csak ember ember ellen küzdhet rajta.

Alább csöndesebben fut a folyam vize, s kemény telekben, mint volt az 1848-iki is, erősen be szokott fagyni.

E kis folyam jobb partján emelkedett tér van, két oldalról erdőktől megvédve, jóval magasabb a balpartnál, úgy hogy az viszont egy meneteles lapnak látszik minden hátvéd nélkül.

Ez erős dombocskát, melyet a patak félszigetként foly körül, választák oltalompontul a székelyek. Hadi-szerek bőségében erősen védhető állomás. De ő nekik egy ágyujok sem volt, fegyverük is kevés. Többnyire egyenesre ütött kaszákkal vagy kardokkal voltak ellátva, miknek a mostani csaták világában nem sok hasznát vehetni.

A tulsó oldalt az oláhok lepték el, rendetlen, szervezetlen tömeg, melynek túlnyomó ereje sokaságában áll, löszerei bőségét bizonyítja az, hogy szüntelen puskáznak, vagy kell, vagy nem, végtelen távolságban ellenfeleikre.

Ők készülnek a támadáshoz, a székelyek a védelemre.

Végig állják a hídhöz vezető keskeny hegyi útat, egyetlen ágyú végig leseperhetné őket onnan, de a székelyeknek egy ágyújuk sincsen.

Az oláhok nyolcz ágyút húznak a folyampartra, azokat egymás sorjában fölállítják, egyetlen ágyúval mind le lehetne azokat szerelni, de a székelynek annyi sincs. Egy csapat vadászt bújtatnak el csupán, az innenső part bokrai közé, hogy a tüzéseket puskázzák le onnan.

Végre éktelen, ijesztő ordítás jelenti, hogy kezdődik a csata. A támadók csapatjaitól fehérlik a bérczoldal, a föld reszket dübörgéseik alatt. Az ágyúk megdördülnek.

A székelyek hallgatva állják el az innenső partot. Egy csapat szuronyos fegyverrel a híd elé áll, melyet bár ráértek, nem rontottak el, remélve, hogy üldözöttekből tán ők válhatnak üldözőkké.

Az oláhok ágyúi a híd védőire valának irányozva, a füttyülő tekék hol fejük fölött repülnek el a bátraknak, hol lábaiknál furódnak a földbe; néha egy-egy találó lövés kiszakaszt egyet soraikból, az leesik és meghal, vagy kinlódik, szótlanul, szégyenelve jajgatni, midőn társai küzdenek.

Háromszor próbáltak az oláhok rohamot, mindannyiszor visszaverettek a hídról.

Egy kis zömök székely állt a híd közepén, vakmerően küzdve tűz és füst közepett, golyók záporában, szuronyos fegyvere hányta jobbra-balra az ellenséget, s nem látszott legkisebb ernyedés arczatán, fáradság tagjain.

Negyedszer válogatott vitézekből álló csapat jött a székelyek ellen, elől óriási termetű vezérük, széles ragyogó pallost villogtatva balkezében.

— Tedd le a fegyvert székely kiálta messziről az oláh a zömök férfira. Én vagyok Balahud, ki apádat is megöltem és téged is meg foglak ölni! S roppant lépésekkel közeledett dandárja élén, a híd rengett nehéz lábai alatt.

A székely nem szólt, de puskát ragadva, karjával eltakarta szemeit, hogy ne lásson s előre szegzett fegyverrel az oláhnak rohant.

Az oláh pallosa súlyosan hullott a székely nyakára, s azt félig levágta, de a székely szuronyának az oláh hátán jött ki a hegye, ki iszonyú ordítással dőlt a híd karfájának, mely letörött alatta, esni hagyva a súlyos tetemet, mely a melléből kiálló fegyvernél fogva a holt székelyt is maga után rántá, ki még holtában sem bocsátá ki kezéből fegyverét.

Erre ismét általános lett a viadal, oláhok, székelyek elkeseredett dühösséggel vívtak, hol az egyik foglalta el

a hidat, hol a másik, férfi férfi ellen küzdött, löni nem lehetett egymásra többé, kardok és fejszék pengtek a csatában s a hídon két oldalról vérszalagok csorogtak a tajtékozó patakba.

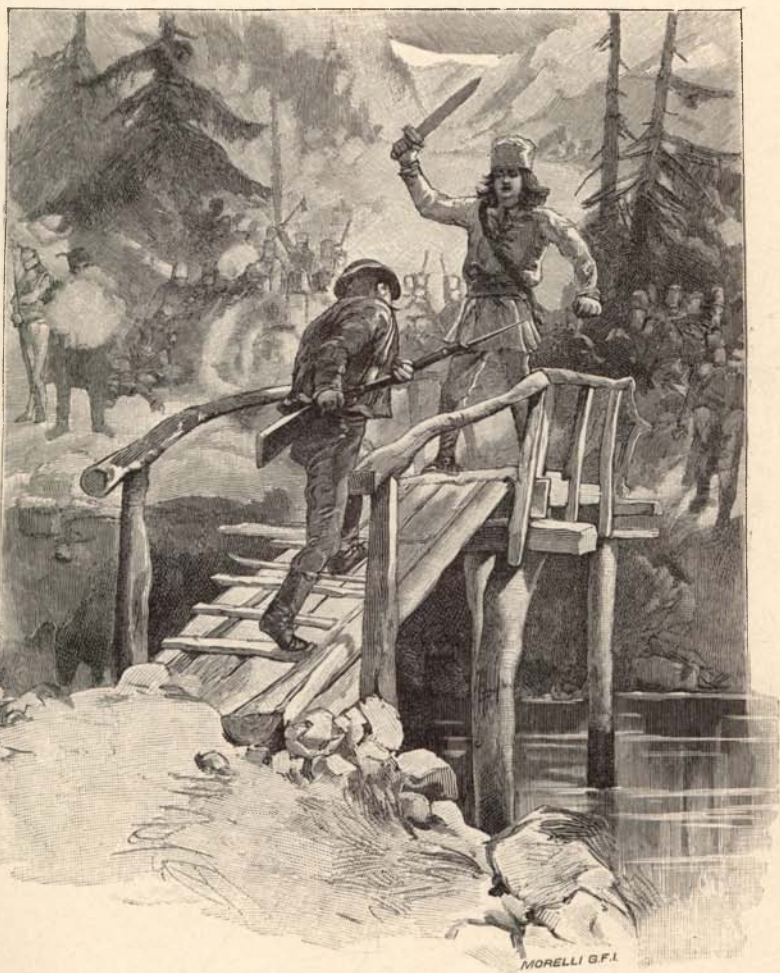
E perczen jobboldalt a folyam felől iszonyú ordítás támadt, az oláhok lekerültek a folyam befagyott részére s ott a jégre leugrálva, csoportosan jöttek fölfelé a jégen, az innenső part alacsonyabb részeit keresve, hogy ott ismét fölkapaszkodhassanak.

A parton álló székelyek puskaagygyal verték őket vissza, de az áruló tömeg mindig feljebb-feljebb szorította őket parthosszában, a támadók egymás vállára hágva iparkodtak fölkapaszkodni a meredek parton, a túlpan levők sűrű tüzeléssel fogyaszták a védőket.

A hídnál küzdő székelyek látták, hogy nemsokára körül lesznek fogva; ha csak egy ágyújuk volna, a folyam jegét be lehetne szakítani a támadók alatt, míg az most kényelmes hídul szolgál nekik, melyen gyalog hátukba kerülhetnek.

Egy csapat lovasság ugyan elindult az oldalt jövő tömeg föltartóztatására, de a túlpanti ágyúk oly erős kartácstüzeléssel fogadják, hogy kénytelenek voltak visszafordulni.

Már épen visszavonulásról kezdenek gondolkozni a minden oldalról szorongatott székelyek, midőn mögöttük az erdős út felől zajos csörtetéssel egy csapat öreg embert látnak közeledni, kik tajtékozó lovaikat verve,

— Tedd le a fegyvert, székeley!

egy hosszú nehéz ágyút vontatnak alá a köves hegyi úton; a lovak fáradtan gőzölögnek, az ágyú kerekei mennydörögve gördülnek végig a köveken. A vén emberek megállnak egy dombon, ágyújuk elejét lekapcsolják, a melyik legőszebb közöttük, irányoz, égő kanóczát megcsóválja, s percz mulva a hosszú csatakigyó torkából fehér füst és vörös láng lövell ki, mennydörgő pukkanástól követve, mit a sziklák oldalain százszor kiált vissza a fölriadt viszhang.

— Hajrá Lóra! kiált az ősz ember, süvegét elhajítva s égő kanóczával a folyam felé mutat, melynek lapját most szétzúzott jégtáblák s egymás hegyén-hátán kapaszkodó emberek tömegei fedék, kik ordítva kiabáltak segély után, sehol sem menekülhetve a két meredek part közt.

— Hajrá Lóra! kiálta az ősz ember, miután újra czélozott; — a mennydörgés szülte golyó most a híd ellen tolakodó csoportok között separt végig, véres utczát törve magának az útba jött emberi tagok közt.

— Hajrá Lóra! Egy jól irányzott lövés a parton álló telep egyik ágyúját döntötte az árokba, összetört kerekeit messze elszórva.

— Hajrá! hajrá! A havasok lakói félni fognak a te szavaidtól, a székely ifjak mind, mind szerelmesek lesznek beléd aranyoshajú szép Lóra leányom! És lőtt az öreg, minden lövése emberek halála, seregek ijedése lőn. A dombot, hová ő állt, nem birták találni

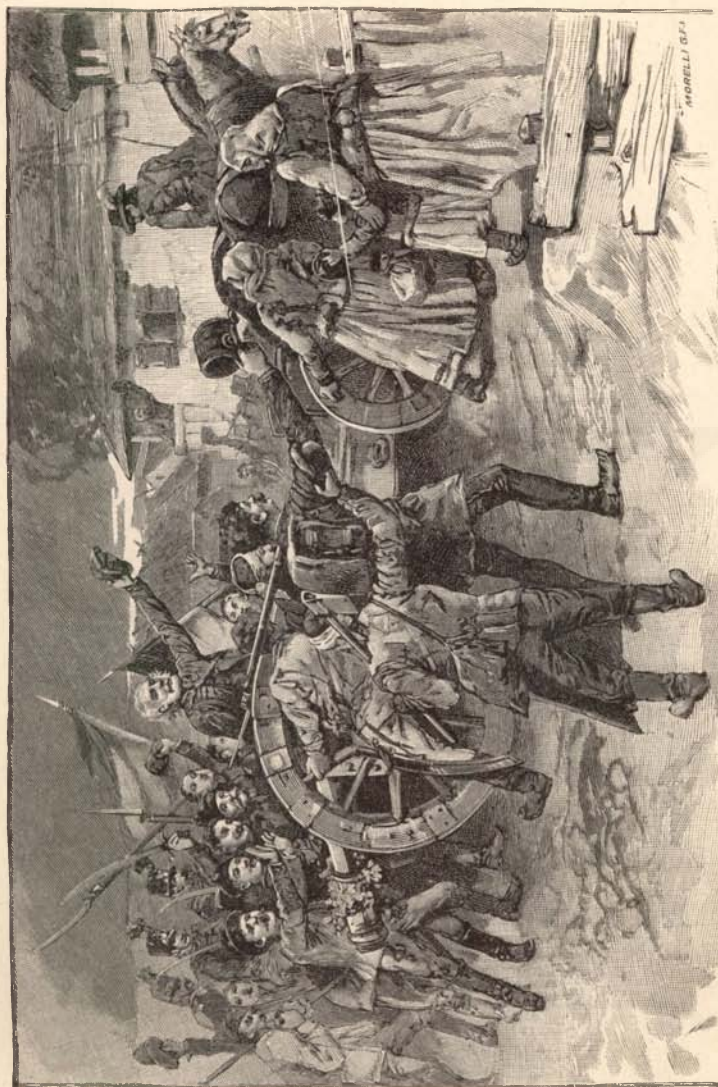

— Hajrá, Lóra! — kiált az ősz ember, süvegét elhajítva.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A székelyek felültették az öreget ágyújára.

Országos Széchényi Könyvtár

ellene ágyúí, míg ő minden lövéssel leszerelt közülök egyet.

Fél óra mulva vége volt a csatának, székely állt a folyam mindkét partján, az oláh vesztett. Igen sokat vesztett. Holtakat, ágyúkat, zászlókat és csatát.

Csata végeztével, miután a sebesülteket elhordák, mindenki az öreg Áron után tudakozódott.

Ott találták őt ágyúja mellett. Ölegette, törülgette, tisztogatta azt és sokszor megcsókolá. Szemei könnyben úsztak.

Örömhangan, mely a deliriummal rokon, rebegé az őt környezőeknek: «Nézzétek, ez az én leányom, az én egyetlen leányom, aranyoshajú Lóra!»

A székelyek felültették az öreget ágyújára, tölgyágakból koszorút fontak annak nyaka körül, feltűzték rá a nyert lobogókat s így vonták be diadalmenettel örömtől ujjongó kisdud városukba, Sepsi-Szt-Györgyre.

És lön, hogy a Székelyföldnek minden ifjú legényei, még maguk a házas férfiak is, elhagynák szép mátkáikat, el szende nőiket, hogy járjanak Áron apó leánya, az aranyhajú Lóra után.

És valahányszor a csatába mentek, megcsókolgatták azt, és mikor a csatában hallották szavait mennydörögni, új erő lángolt föl szivökben s ha valamelyik elesett, végsóhajában suttagó: állj boszút értem aranyhajú Lóra!

S csaták végeztével odamentek hozzá, összeölelgeték,

összecsókolgatók, diadalaik jelét föltűzték oldalára s ha városon mentek vele át, és a népség kérdé, mely diadal-szekér az ott, mi ott koszorúkkal és lobogókkal meg-rakva közelít, örömsugárzó arczezal felelé mindegyik:

— Az a mi menyasszonyunk, ellenségrontó ércz-leánya az öreg Áronnak, az aranyos hajú Lóra!

*

Csaták között folynak le hónapok. Szegény Székely-ország! minden darab földje vérrel áztatott meg. És mi gyümölcse lett az elvetett vérnek? Rövid dicsőség és hosszú, hosszú halál.

Voltak már a székelyeknek vitéz seregeik, ágyújok számtalan, de annyi ágyú hangja közöl is ki tudták ismerni az öreg Áron érczeánya hangját, aranyoshajú Lóráét!

Nem csak hazájában győzött a székely kar, vitte a diadalt a magyar földre is, fölkereste az oláhot havas bérceiben, rárontott a szerbre árkos sánczai közt s vívott a kozákkal Szeben bástyái alatt. Mindenütt kedves volt neki az ágyúszót hallani.

De még sem oly kedves sehol, mint a hazai bércek közt az aranyhajú Lóra szavai.

Az boldog volt, ki mellette küzdhetett; ha ott esett el közelében, bizonyosan hitte, hogy üdvezül.

A kis szürke vezér és fiai a barna székelyek, az ősz pattantyús és érczeánya, a hangos sugár ágyú, ki ne hallotta volna őket emlegetni?

Kérdezz meg a Székelyföldön bármely fiatal hölgyet felőlök, látni fogod, mint megerednek utána könnyei . . .

Nap után következik az éj. Életre a halál, csakhogy az élet rövid, és a halál örök.

Hőséges juniusi nap volt. Erdély határának bércein felhők gyülekeztek, fekete felhők nyugatról, keletről, egymással szembe fúvó forgószelektől kergetve égi csatára, a távoli mennydörgés meg-megrázta az eget.

És a földön is csata készült, keletről, nyugatról harci csoportok gyültek egymás ellenében, fegyvereik villogtak a nap rekedt hevében.

A felhők egy völgy fölött siettek összecsapni; a hadseregek is e völgyet választák csatáik helyéül.

A völgyön keresztül keskeny sziklaút vezet, magasan egy dombon magános zárda áll, elhagyott lak, sötét falakkal, körül vad erdőség.

A zárda mellett ágyúk állanak őrt, az erdőben fegyveres vitézek, kiknek ellenében a sziklaúton zászlós seregek látszanak előrevonulni.

Rövid szünet mulva háborgó zúgással örvénylik keresztül a völgyön rettenetes forgószél, mint egy tánczó oszlop, az égen felhőket, a földön sudaras fákat tépdelve haragjában, míg egy mennyrázkódtató csattanás jelt ad a viharok harczára s a felhők egymásba omlanak, dulakodva haragos hömpölygő tömegekben, s lángoló kigyókat lövöldözve egymásra; míg a napsugárnak egyes áttörő küllői, mint jeladó zászlók függnek alá a barna fergegben.

És lenn a földön is csata foly, az ágyúk halált szórva dörögnek, a szakadó zápor vérpatakokkal elegyül itt alant.

Az égen tán felhőszakadás lesz, ide alant egy nép fog összeomlani.

Az ágyúk dörögnek, a csatázó csapatok véres kézzel rohannak egymásra, majd előre, majd hátra hömpölygenek, a zászlók vadul lobognak a zivatarban.

Az ég zivatarát fölülmulja a földön csatázók ordítása.

Egy villám, vagy tán egy tüzes golyó fölgyújtja a zárdát; vad vörös lángot vet az égre és földre, a felhők vérben látszanak úszni odafenn és az emberek arcjai ide alant.

Az ágyú dörög, a villám harsog, a szuronyok csengenek, az embervér folyik.

Hol vagy aranyhajú Lóra! hol vagy érczleánya az öreg Áronnak?

Amott a zárda falánál, legelől valamennyi között, ott szórja haláltadó tüzét az agg ércz leánya. Hangja valamennyié közt legerősebb, tüze legvillogóbb, golyói legtávolabb visznek.

Ott áll az ősz maga, kezében kanócczal és szól: «Ne hagyj el leányom, szép leányom, aranyhajú Lóra, ne hagyj el.»

A székely fiuk is beszélnek hozzá. «Szép menyasszony, érczleány, ha meghalunk, állj helyt értünk!»

A csatakigyó, mintha értené szavaikat, haragos villa-

nással okádja elleneire halálos tüzét, s bömbölve dördül meg minden láng után, mint ha átkot is akarna azokra mondani, a kiket megöl.

Balról meredek mélység tátong föl a zárda mellett, melynek oldalát a sugár ágyú őrzi.

A te sírod lesz

Egy golyó jól szíven találta őt is.

az, ércz leánya az agg Áronnak. Jön egy ellenséges golyó, s te a meredekről halálra találva hullsz alá, nagyot kondulva a sujtott sziklavölgyben, mint egy harang, mely a toronyból leszakad.

. . . A halál órája kong! . . .

. . . Először én, azután te, azután Székelyország.

— Szép leányom, aranyoshajú Lóra! ordítá az ősz, midőn a golyó kedvencz ágyúját leseperte a meredekről, s a következő perczben halva rogyott le a helyen, hol ércz leánya állott; egy golyó jól szíven találta őt is.

Még azután egy óráig harczoltak a székelyek kétségbeesett elszántsággal, nem is foglalta el a csatatért tőlük senki sem. De halva maradt seregük virága, négyszáz ifjú székely és az ifjú vezér nehéz sebeiben és a vén Áron apó és a csaták bűvös menyasszonya, mind, mind elveszve, meghalva.

Elmult az égen, elmult a földön a harcz zaja. Csendes minden. A holtak alszanak.

Kelj föl éjféli szellő, szedd föl a lombokat, mik le vannak tépve a zivatar kezétől, hintsd be vele a halottakat. Hintsen be a szellő hervadt levelekkel titeket, kik meghalva feküsztek, barna székely fiuk, ifjú hadvezér, ősz ágyús, ércz menyasszony, és elmult dicsőség!

AZ ELESETT NEJE.

Országos Széchényi Könyvtár

I.

A negyvenkettedik zászlóalj s a lengyel vörössipkások egyedül maradtak a csatatéren. A többi elfutott. Csak egy nemzetőri kapitány maradt el futó századjától, letépte kardbojtját, fölvelt egy elhajított fegyvert a földről s odaállt a harczolók közé közkatonának.

És hangzott a riadozó dal, a lengyel katonaének:

«Jáczi táczy vojáczi	(Ezek a katonák,
Klapeczy krakoviáczi	A krakkói fiúk
Cservena csapicska	A vörössipkások,
Moja kohanyicska !»	Az én kedveseim !)

Közbe-közbe hangzott az ágyúdurrogás, a pariparobaj, az ellen hurrah-kiáltása.

Dalolva vonult odább-odább a kis lengyel csapat; — ha üldözői utol-utolérték, visszafordult, tüzet adott rá és szuronyt szegezve megállt küzdeni.

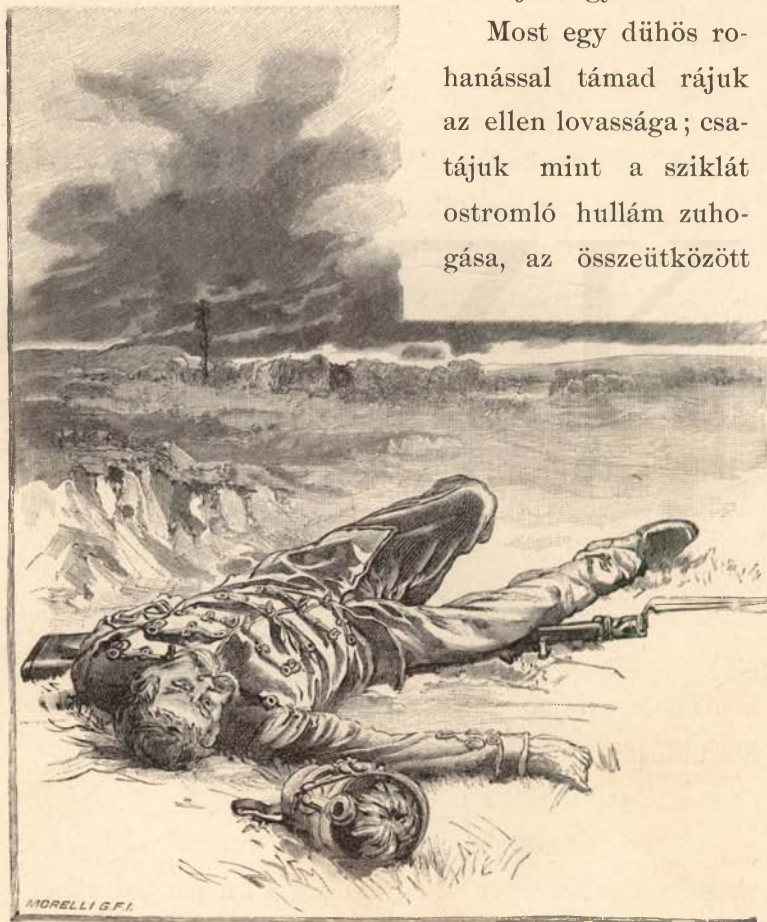
Azután csendesen ismét vonult vissza, dalolva a riadozó harczéneket; az ágyú dörgött, a paripák robogtak, a golyó füttyült.

A kis csapat ellentállása nélkül az egész vert sereg semmivé tétetik.

Ők egyedül tartották föl az üldöző hadsereget, melynek tizannyi ember egy óráig sem állt ellent.

Késő estig harczoltak, sebet kaptak eleget, de még halottjuk egy sem volt.

Most egy dühös rohanással támad rájuk az ellen lovassága; csatájuk mint a sziklát ostromló hullám zuhogása, az összeütközött

MORELLI G.F.I.

«Oh Hermin?» sóhajtja utolsó gondolatja nevét.

... Szólt a leány és bezárta szemeit.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

szurony és kard cseng-bong, a csatázók porfelleget vernek maguk körül, csak a zászlók hegye látszik ki belőle.

A porfelleg elnyugszik, a kisded csapat bántatlanul halad tovább az úton, az üldöző lovasságot visszatéríti a takarodót fúvó trombitászó, a csatatér magára marad.

A kéklő távolban rohanó seregek futása látszik még, mint sötét felhőárnyék, mely végig fut a földön, kergetve az üldöző szelektől.

A meggázolt fűben egyedül marad el egy elesett férfi, — haldokló arcza az ég felé fordítva, szemei tört csillagában az alkony bús fénye tükrözi magát.

Az égszínkép dolmányon végig folyik a piros meleg vér, a szép férfi-arczon végigfut a halál sápadt fagyos színe.

Még egyszer föl akar emelkedni a földről, — nem bír, visszahanyatlik, a kard kihull erőtlen kezéből.

«Oh Hermin!» sóhajtja utolsó gondolatja nevét és lehajtja arczát a fűbe s kinyújtott kezével kardját keresve, s haldokló ajkaival Hermint suttogva, meghal.

A tiszt nemzetőri kapitány.

S a távolban, a szürkülő éjben mindig enyészetesebben hangzik a riadozó harczzal:

«Jáczi táczy vojáczi
Klapczy krakoviáczi
Cservena csapicska
Moja kohanyicska!»

II.

Egy hónap mult el a budaméri vesztett csata után. A magyar fővezér Selmecezen volt, — körös-körül bekerítve egész seregével. Négyfelől próbált utat törni magának, mind a négyfelől el volt állva az útja, semmi oldalról sem volt szabadulás.

Mikor negyedszer kísértette meg a csatát, szinte ott veszett. Legkedvesebbik barátját mellette lőtték le, ő alóla kilőtték a lovat, egy huszár nyargalt azután oda, az ragadta meg kezénél fogva s erővel hurczolta el a csatatérről.

A mint hazatért a laktanyára, tisztjei figyelmeztették, hogy csákója keresztül van löve.

Levette fejről, megnézte; a golyó a kokárda és a viharcsat között fúrta át a csákót.

— *Miért nem egy araszsal alább!* mondá elbúsultan a vezér s a fáradságos éjek, napok után ledült fekvőhelyére, ébren álmodozni.

Éjfél után fölkelté az őrtálló tiszt, jelentve, hogy egy hölgy akar vele rögtön beszélni.

A fővezér fölkelt, nem kellett felöltöznie, ruhástul aludt mindig, s inte, hogy bejöhet, a ki akar.

A bejelentett nő belépett a szobába.

Fekete ruha volt rajta, fején gyászfőkötő, arcza bús, halovány.

— Te látogatsz meg engem Hermine, ez átkozott órában?

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Szép, nemes magatartása, komoly, szabályos vonásai, nagy, sötét szemöldötől árnyazott szemei oly ismeretesek voltak a vezér előtt.

Igen. E sötét szemek átható tekintete, e homlok alabástroma, ez ajkak, ez arcz maga, mind rég elmúlt idők ismert tüneménye, — új rajta egyedül a bánat és egy hosszú erőszakolt ráncz a homlokon a két szemöld között, mely az egész arcznak oly fenyegető, oly baljósító tekintetet ad.

A vezér oda lépett hozzá. Az asszony sokáig nem tudott szólni.

— Te látogatsz meg engem Hermine, ez átkozott órában?

— Beszélni akarok önnel, szólt az asszony hidegen, nyugodtan ülve le a vezér által ajánlott karszékbe.

A vezér szembe vele megállt, összefont karokkal s merően nézett a hölgy föl-fölpillantó szemeibe.

Oly sápadt volt mindkettőnek arcza.

— Arthur, kezdé a hölgy teljesen, de hidegen csengő hangon. Mi régen láttuk egymást. Akkor még gyermekek voltunk s virágokkal játszánk . . . Virágokkal akkor, most étellel és halállal. Ön megvénült, de én még inkább. Látja, özvegy vagyok.

— Az én nőm is az lesz nemsokára, szólt közbe keserűen a vezér.

— Férjem csatában esett el, folytatá a nő, nyílt, becsületes csatatéren, és én nagyon szerettem őt, de meg

nem sirattam, — mert tudom, hogy miért esett el. — Holttestét nagy áron vásároltam vissza; — reszkettem, midőn köpenyvel letakarva házamhoz hozták, ha nincs-e megcsonkítva? tán feje levágva, arcza eléktelenítve? Nem volt. Épen hagyták, minden vonása arczának halállal pecsételt bizonytságot tőn róla, hogy bátran, vitézül esett el. Egyetlen sebe volt, az is elől — mel-lén. — Csak gyűrűmet nem találtam ujján, jegygyűrűmet, melyet akkor vont ujjára, midőn velem az oltár-hoz lépett s azóta le nem tett soha. Alig néhány napja, hogy e gyűrűt megláttam egy embernek az ujján. — Egy fiatal tiszt szállásolta magát oda hozzánk, annak az ujján pillantottam meg jegygyűrűmet.

— Vehette valamely közkatonától.

— Nem. Azt mondá, hogy egy embertől vette el, a kit megölt.

— Nem mondtad neki, hogy azon ember férjed volt?

— Semmit sem. A tiszt szép fiatal ember, szőke, halvány arcza megcsalja látszó szelídségével a szemlélőt, bágyadt kék szemei nem árulják el a tüzet, mely rajtok belül lakik.

— Te szerelmes lettél belé? . . .

— Azaz ő én belém. Hízgelgéseivel halmoza el, szerelmet vallott, belém bolondult.

— S te férjhez fogsz hozzá menni? . . .

— Meg fogom őt ölni . . .

— Ahoz nem értesz, szegény asszony.

— Igaz. Ha erőm lett volna, tehettem volna, mert előttem volt, házamban aludt, csak akarnom kellett volna, hogy szobájába jussak, ott lehettem volna, míg elalszik, legyilkolhatám; de mind hiába, ahhoz én nem értek. És mégis akarom, hogy meghaljon.

— Ha jó katona, az nagyhamar megeshetik rajta.

— De én nem akarom, hogy mint jó katona haljon meg, nem a dicsőségért, én értem kell neki meghalnia nem a dicső csatamezőn, — a halál legirtózatossabb tűzhelyén, a vesztőhelyen kell életét bevégeznie.

— Szegény asszony, a fájdalom megzavarta agyadat.

— Tábornok úr, ön férjemnek jó barátja volt! — Arthur! Ha én azt mondom, férjem kiomlott véreért boszú kell! messze kell-e keresnem azt, ki e boszút teljesítse?

— Hermine! Térj magadhoz. Én tisztelem fájdalomdat, férjedet becsültem s ha e perczen tudnék szálni egyes embereket, őt megsiratnám, de gondolhattad-e azt valaha, hogy én egy egész rám bízott hadsereggel egyéb hivatást ne ismerjek, mint valakit, bárha legjobb barátom, testvérem, apám lett volna is az, megboszúlni? s hadi mozdulataimmal egyebet ne terveljek, mint azt az embert, ki őt megölte, keressem és üldözzem? S ha végre megtalálnám is, lehetne-e, illenék-e becsületes katonának becsületes katonát azért megöletni, mivel a csatában, a nyílt harcmezőn megölte azt, a kit én szeretek? Te teheted azt, mert asszony vagy és feleség, én nem, mert én katona vagyok és vezér.

— Ön engem őrzöngőnek tart, tábornok úr, szólt az asszony, fölemelve nagy sötét szemeit, nem akartam én, hogy ön keresse azon embert. Én fogom őt ide hozni. Én magam fogok neki okot szerezni arra, hogy ön méltán, törvény szerint megölethesse őt. És ha egy évig tartana is tervem, egy év mulva sikerülni kellene annak. Ide hoznám ön elé ez embert, elmondanám: ez ember vétette ezt! vétette azt! önnek hadbírái csak a hadi törvények büntetéseit olvasnák fejére, önnek csak a pálczat kellene eltörni feje fölött s csak azt kimondani, hogy «Istennél a kegyelem». — Azt megmondani neki, mikor halni megyen: «Nem e vétkeidért halsz meg így, én vagyok az, ki megöllek, férjem kiontott véreért tégedet» az az én dolgom lenne.

— Oh Hermin, beh boldog vagy gyűlöletedben. Egy egész évre vannak boszúterveid . . . Egy év mulva hol leszünk? ki marad meg közülünk?

— Ha nem leszünk, megszününk érezni s én azt sem bánom. A haláltól nem rettegek, de míg élek, nem felejték.

— Jó Hermin, eleget beszéltél már fájaldalmadról, most hagyj magamra az enyimekkel, én kevésbbé szeretek azokról beszélni. Nekem is vannak halottaim, pedig igen sokan, és még többen is lesznek.

— Nem hagylak el. Tudok mindent, a mi veled történt. Körül vagy fogva s vagy meg kell adnod magadat, vagy elveszned sereggestül. Három egész éjjel az ellenség táborát jártam, majd mint markotányosnő, majd vidéki

pórnőnek öltözve, egyszer férfi-álruhában is. Utaid minden oldalról el vannak zárva. Tegnap, hogy a hídtól visszavertek, még szerencséd volt, ott vesztél volna, a hegyszoroson nem lehet fölfelé menned. Szélakna felől a defilée úgy meg van ágyúkkal rakva, hogy ott sereg felét elvesztheted, még sem juthatsz keresztül, de ha e telep háta mögé kerülhetnél, az út egészen szabad volna azontúl, mert azután egész a branyiszkói hegyig egy helység sincs elfoglalva. Csak vagy két zászlóalj s néhány hatfontosat kellene a defiléet őrző telepek háta mögé vinned.

A vezér keserűen mosolygott.

— A levegőn keresztül úgy-e?

— Nem. A föld alatt.

A nő olyan komolyan mondta e szavakat, hogy a vezér arczáról elmaradt utánok a mosolygás.

— Igen, a föld alatt. Emlékszem rá, hogy mikor kis gyermekkoromban anyám születése helyén e magas hegyek közt gyermek-barátnéimmal játszani kijártam, gyakran találtunk a hegyoldalban egy mély földalatti tunnelt, melynek torkolatjánál olykor bújósdit játszottunk. Egyszer rossz gyermekek megkergettek bennünket, barátnéim szanaszét futottak, magam beszaladtam a bányatoroklatba. Nehány fiu utánam szaladt s ijesztetni kezdte a barlangban. Én még beljebb mentem, alacsony, de elég tágas folyosó tárult előmbe s én mindig mélyebben haladtam befelé. A fiúk ordítását folyvást

hallottam, a viszhangzó üreg még egyszer oly borzalmassá tette azt előttem s én futottam a sötétségben, lélekzetem visszatartva, tapogatózva omlott kövek és sáros földhányások között. A sötétségtől és magánytól nem félttem annyira, mint az ijesztgető fiúktól, s így mentem szüntelen előre. Egyszer úgy tetszék, mintha világosságot látnék magam előtt, távol, igen távol valami homályos csillám pislogott előmbe. Siettem arra felé, a világosság mindig közelebb látszott jöni, a besütő külvilág mint valami ezüstköd tört magának útát a földalatti sűrű sötétségbe, szinte egyórai futás után ismét a szabad levegőre értem, s nem hiszem, hogy ez útát még egyszer meg mertem volna tenni, melyet ijedtemben oly hirtelen bejártam.

A vezér várakozásteljesen figyelt a nő szavaira.

— Midőn kértem a szabadba, egy sűrű, vadonnan sötét fenyves-erdőt láttam magam előtt, melyből sehonnan nem találtam kijárást. Sírva ültem le egy kidült fenyőre; ott találtak rám azon járó hámosok s kevés kerüléssel egy faluba vezettek.

— Azon falu neve ...? vágott közbe nyugtalanul a tábornok.

— Szélakna ...

A vezér arcza égni, szemei ragyogni látszottak, oda lépett az asszonyhoz, megszorítá kezét, megölelte.

— Szólj, beszélj tovább, mondá és ajkai reszkettek az örömtől.

— Nagypám, a professor, kinek az eseményt elmondtam, a helyett hogy, mint féltem, megbüntettet volna, nagyon örülni látszott a fölfedezésen s mint emlékszem, nagy diadallal mondá: hogy ez lesz a «kuruczok útja», melyen II. Rákóczi Ferencz (az önéhez hasonló körülmények között) czernirozott seregét a föld alatt keresztülvitte. Ily elhagyott bányáüregeket másutt is találni, ezek az úgynevezett Erbschachtok, melyeknek azon jogaik vannak, hogy a fölöttük levő bányák terméseik egy tizedét nekik tartoznak adni, a miért ez vizeiket leszivárogtatja; ezen jogaikat azonban elvesztik ha egy más akna még náluknál is mélyebben furatik át a hegyen s ilyenkor elhagyatnak, elfelejtetnek, a mi akkor is megtörténhetik velük, ha a fölöttük levő bányák megszűnnek jövedelmezni.

— S e tunnelt, úgy hiszed, hogy kívüled senki sem ismeri?

— A nyílást igen, de azt ki sem tudja, hogy az egész a hegy túlsó oldaláig vezet, a hol a kijárási egésszen össze van omolva, úgy hogy külről észre sem lehet venni. Nagypám e fölfedezést a tudósoknál annyira sajátságos irigységből, holtáig titokban tartotta.

— El tudnál-e engemet oda vezetni?

— Azért jöttem ide, hogy azt tegyem. Nem panaszaimmal untatni, hanem önt megmenteni volt jöttem célja. Jőjjön velem.

A nő magára vette köpenyét, a vezér kardot kötött.

Két ordonnance-tiszt távolról követé őket égő fáklyákkal s így haladtak tova a téli éjszakában.

A föld fehér volt, az ég fekete. Zajos csata után néma volt a vidék.

III.

A nő biztos helyismerettel vezette a tábornokot a mondott hely felé. Egymás mellett mentek, sietve, komoran; egyes rövid szavakból állt beszélgetésök.

Egy hegykanyarulatnál megállt a nő, az egyik fáklyát elvette a kísérők kezéből, a másikat a vezérnek adta át s inte nekik, hogy menjenek vissza.

A vezér kérdőleg tekintte rá.

— Nem akarom — szólt a nő sűgva, — hogy e helyet ismerje valaki, míg biztosítva nem vagy.

— De ezek legbizalmasabb embereim.

— Én nem hiszek senkinek.

— De te nő vagy — és velem egyedül.

A nő magasztos fájdalommal nézett a vezérre, «e fekete ruhában!» szólt fölsohajtva.

— És e fekete órában, — tevé hozzá a vezér s mentek azután egyedül le a völgy mélyébe, a fehér zúzmarás fák közt, az úttalan hófúvatban, elől a nő, utána a vezér, — a lobogó fáklya vad világot vete komor arcaikra.

A hegykanyarulat tölcsérén kopár hegyoldalba vágva tátongott elő az elpusztult aknatorkolat.

Az elvadult bokrok benőtték nyílását, a zöld fű el-sarjadzott benne, a mennyire a napvilág beéri. Télen a szél behordja hóval.

A nyílás alig több, mint embermagasságnyi, oldalai harántékosak, mint az egyiptomi épületek ajtain látni s összerótt gerendákkal vannak elől kibéllelve.

Az asszony elől lépett be a tunnelbe, félrehajtvá szép fehér kezével az akadályozó deres csemetéket, utána a vezér. A nő leeresztett fátyolán keresztül villogtak nagy, sötét szemei.

— Az üreg kissé el van hagyva, nehéz benne járni, szólt az özvegy, de hol annyi kéz van, néhány óra alatt járhatóvá tehetni azt. A folyosó ágyúk számára is elég tág.

S haladtak mindig mélyebben a hegy szívébe, elől az asszony fekete ruhában, lobogó fáklyával, utána a vezér szürke köpenyében. Néhol oly meleg volt a föld gyomrában, mint a rekkenő nyári délben, másutt a földalatti víz záporalakban zuhogott alá, facsaróvá áztatva az alatta elmenőket.

A tunnel közepe táján látható volt az aknakút. Egy mély, rettenetes hosszú kútalaku üreg, mely megy föl-felé véghetetlen magasba, mint egy óriási kémény, föl egész a hegy tetejéig, hol mint négyszögű csillag, úgy látszik nyílása ide alatt a több száz ölnyi mélyben, azután ismét megy lefelé száz meg száz ölnyire a föld

ércztermő gyomrába, — a malom korongja, a nehéz gerendely még most is ott látszik, mely a kötelet huzta föl és alá, min bányászlegények ereszkedtek le és szálltak föl ismét s vontatták föl a nyers érczek köveit nagy kemény bőrökben.

A mély nyílás egész födetlen áll a folyosó mellett.

Borzadva nézett bele az asszony.

— Mikor először itt jártam, ezt nem vettem észre; — milyen könnyen beleeshettem volna.

Ismét odább egy patak folyt keresztül a folyosón.

— Ez sem volt akkor itt, — bizonyosan fölül vezették el valami csatornán s az most elromlott és a patak itt tört keresztül.

A nőnek nem lehetett a vízen keresztül mennie, a vezér fölvette őt ölébe, a nő ráhajlott vállára.

Mindkettő arcza oly komor, oly halovány volt.

Valaha — régen — ily esetben nem lettek volna arcaik oly halványak, de az a fekete ruha, és az a fekete óra...

A patakon túl ismét letette a hölgyet a vezér. Nem-sokára a tunnel túlsó végéhez értek, egészen be volt az omladozva, a vezérnek több nehéz követ el kelle hengeríteni az útból, hogy kimehessenek rajta s ott egy vadonat sötét fenyves közepében találták magukat.

A távolból hallatszottak az ellenséges seregek őrse-meinek sorba menő kiáltozásai.

Az erdő oly sötét volt, hogy nem lehetett belőle kilátni.

— Most Isten önnel, én tovább megyek, szólt az asszony, kezét nyújtva a tábornok elé.

— Hová gondolsz Hermin? az erdőben, ily éjszakában . . .

— Nem első járásom ez ily időben és utakban. Nem messze ide egy molnár lakik, ki jó ismerősöm, azt fogom fölkeresni, s ott pórruhát veszek magamra és megyek tova.

— Miért oly sietve?

— Ön már elfeledte, de én nem, hogy férjem házáznál egy embert hagytam, a ki férjemet megölte, ahoz sietek; Isten önnel!

— Nem bocsátlak magadat Hermin, elkísérlek odáig, legalább az erdőből ki.

— Ne feledje ön, hogy ön huszezer ember vezére, kiket meg kell szabadítania, és pedig sietve. Isten önnel. Még sokszor fogunk találkozni.

A rejtélyes nő e szavak után sietve távozott egyedül az erdőben, még a fáklyát is kioltá, melyet magával vitt s eltűnt a sűrű fák között, miknek lombja egyedül maradt a tél fehér világában haragos bánatos zöld.

A vezér sokáig nézett az eltávozott után, azután megfordult, keresztül sietett a földalatti folyosón s még tartott a hosszú téli éjszaka, mire hadiszállására újra visszatért.

Rögtön előrendelte utászait mind, a sereget rendbe állítá s csodás gyorsasággal rendbehozatva a földalatti utat, elkezdé serege javát azon keresztül szállítani.

Az elhagyott aknafolyosó szokatlan dübörgéstől visszhangzott, a századok óta ott lakó sötétséget szokatlan fény verte ki régi odujából. A fáklyáktól jobbra, balra hányt árnyékok mint alaktalan gnómok tűntek föl szerzetészt, mik fenyegető repdeséssel tűntek el a kemény sziklafal hasadékaiban.

A vezér és a tisztek fáklyákkal világítottak a dolgozóknak, s a mint elől az utászok a sziklákat, a földomlásokat elegyengették, már jöttek utánok a nehezen gördülő ágyúk, miket alig birtak vontatni az iszapos úton: maguk a katonák tolták fáradságosan tova küllőiknél fogva, a hol egy-egy megfeneklett.

Még tartott a véghetetlen téli éjszaka s már a sereg legjobbjai néhány ágyúval keresztül jutottak az alagúton. A sűrű fenyves elrejté őket szem elől.

S midőn szürkülni kezdte, a város felől megindult az országúton a derék-sereg Szélakna felé.

Az ellenfél nyugodtan várta támadásukat erős állomásából.

De a legelső ágyúszóra megjelent az erdő közepéből csaknem háta mögött az alagúton átjött hadosztály s a czernirozó had, nehogy két tűz közé kerüljön, kénytelen volt oldalt elvonulni az országútról s a derék-seregnek szabad utat nyitni.

Így menté meg seregét a vezér, mikor már azt mindenki elveszettnek hitte.

Szerencsecsillaga ekkor kezdett föltűnni az égen.

IV.

Az özvegy asszony hazaért távollevő lakába. De a kiért járt, a fiatal főisztet már nem találta ott. Hadi mozdulatok miatt egy állomással odább kellett neki menni s a házába betérő özvegy ott egy csomó köz-katonán kívül, egy alsóbb rangú tisztet talált szobájában, ki nyers hangon kérdé a belépőtől: hogy mit akar?

— Én e ház asszonya vagyok, felele az szárazon.

— Nagyon jó, mondá a hadnagy, épen parancsot kaptam, hogy mihelyt megérkezik az asszony, küldjem a szomszéd állomásra.

— Parancsot? Kitől és miért?

— Ugyanazon őrnagytól, ki előttem itt volt s ki nekem főnököm; hogy miért? arra nem felelhetek, mert arra nekem semmi gondom.

Az asszony nem mondott ellent, hanem rögtön parancsolá a szekeresnek, ki idáig hozta, hogy vigye a kitűzött helyre, a hadnagynak pedig átadta szobája kulcsait, sarcasticus hidegséggel mondva: «Ha már elfoglalta ön házamat, viselje egyúttal gondját vagyonaimnak».

A hadnagy előszólíta három granátost s parancsolá nekik, hogy üljenek szintén a szekérre.

— Minek az? kérdé az asszony sértett büszkeséggel.

— Önt fogják kísérni asszonyom.

— Ez is parancsolatban van önnek adva? kérde a nő élesen.

— Ezt így szokták asszonyom, válaszolt a tiszt, s becsapta maga után az ajtót.

A granátosok fölültek a nő mellé és vele szemben a szekérre.

A granátosok figyelve hallgatták.

A nő halavány volt, még ajkai is fehérek voltak a dühtől, de hallgatott és nem mutatta indulatját.

Az úton elkezdett a granátosokkal beszélgetni, mind a három lengyel volt, — sokat beszélt nekik, különös tárgyokról, merész eszmékről, nagy, csodás tettekről. A granátosok figyelve hallgatták, néztek reá, bámulták, egyre bámulták, — észrevétlenül szítták magukba per-

Borzadva nézett bele az asszony.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

czenkint az asszony szavainak csábító mérgét, s mikor a fuvaros egy helyen megállt a fogadó előtt lovait etetni, azt kérdezte tőle a három katona: hogy merre vannak a magyar seregek?

És rögtön mind a három átszökött!

A nő egyedül maradt. Ő is elszökhetett volna, ha kedve tartá. De nem tevė azt; hogy ha nem hivatta

És rögtön mind a három átszökött.

volna is azon ember, ő fölkereste volna. Elvitette magát a kijelölt állomásig, ott kifizette a fuvarost s visszaküldé, az hazament, a honnét jött, harmadik vármegyében fekvő lakhelyére s eltávoztával senki sem bizonyíthatá be, hogy a nő mint jött ide.

Hermin fölkereste az őrnagyot, a kihez küldve volt, — oly arczczal, melyen semmi nyoma sem látszék a haragnak, lépett be hozzá s midőn annak szép fiatal arczán a szokatlan hidegséget a visszautasító szigort észrevette,

úgy tett, mintha megütköznék rajta s remegve kérdezé: «Őrnagy úr, kegyed én rám haragszik?»

Az ember azt hitte volna, ez az asszony most fél, remeg; pedig akkor kezdett boszúja tárgyát megrontó tervéhez.

— Asszonyom, szólt az őrnagy, hideg erőltetett hangon, megbocsát kegyed, hogy ide hozattam, de a kötelesség...

— Engedjen meg ön, engem ön nem hozatott, magam jószántából jöttem önhöz.

Az őrnagy megütközött.

— S nem tisztem küldte kegyedet, kit lakházánál hagytam?

Az asszony mosolygott, elpirult, szemeit lesütötte... Minden kiszámítás...

— Kegyed tisztje engemet mindenestre küldött, de nem ide. Tudtomra adá, hogy kegyed engemet el akar vitetni s biztatott, hogy rejtsem el magamat oly helyre, mit csak ő fog tudni. Én azonban észrevéve, hogy az ember igen különös szemekkel tekintget rám, inkább akartam magamat önre, mint ő rá bízni.

Az őrnagy dühösen csapott öklével az asztalra. «Rögtön menjenek a hadnagyért», kiálta az ordonnancenak. Ha e perczben altisztje jelen van, talán megölte volna. Engedetlenség parancsai iránt, szövetkezés, egyetértés azzal, a kit el kellene fognia, mind elég vétek a fölebbvaló haragját megtorlásra gerjeszteni, hát még, mikor e harag tüzét a fölgerjedt szerelemföltés szítja!

A nő ennyi indulatot tudott néhány szavával felgerjeszteni.

— Kegyed tehát egyedül jött? kérdé az őrnagy, többé nem hideg, kényszerített hangon, hanem indulatosan, föllázadtan.

— Egyesegyedül, mint láthatja ön.

— S mi indítá kegyedet arra, hogy mégis eljőjjön?

A nő összetette kezeit s oly csábító, oly mosolygó, oly pokolra hívó tekintetet vetett a katonára.

— S nem találná ön ki?

A katona odalett e tekintet bűbájától. E kábító mosoly, ez észvesztő ragyogvány a nagy, epedő szemekben elfeledteték vele, hogy vádlott és bíró állnak egymás előtt. Odarogyott a nő lábaihoz és csókokkal halmozá el annak kezét s nem birt megválni annak mosolygó tekintetétől.

Ha észre tudta volna venni e mosolygó arcz homlokán azt a fenyegető egyenes ránczot, mely őrt állni látszék hidegen, változatlanul a hazudó arczvonalak szinpadi játéka fölött.

— De mindenekelőtt kérem önt, — szólt az asszony, negéyesen visszavonva magát, — beszéljünk arról, hogy mi haragja van önnek reám, a miért, ha magam jószántából nem jövök, erővel is idehozat.

A tiszt tréfásan veté le magát a pamlagra s odavonta maga mellé a hölgyet, monda:

— Kegyed kevésbbé volna találékony, mint én?

— De tréfán kívül, valami oknak, valami címnek csak kell létezni, a miért engem saját házamtól parancs által el lehessen idéztetni.

— Kegyed sokáig nem volt otthon, és az emberek azt beszéltek, hogy mint kém a magyarok táborában időzik. Ezért jogom volt kegyedet elfogatni, s kérdőre vonni.

— Az emberek valót beszéltek.

— Hogyan! szólt megütközve a tiszt, s ismét komolyan kezdte a nő arczába tekinteni.

De annak egy vonása sem változott.

— Úgy van, onnét jövök. Azt helyesen tudják az emberek. Csak azt nem tudják helyesen, hogy ki részére vagyok kém? A magyarokat kémlelem-e, vagy a császáriakat?

A tiszt gyanakodni kezdte.

— Asszonyom, nekem igen rosszul esnék, ha kegyedet oly állításokon kapnám, a mikről azon gondolatra jöhetnék, hogy kegyed nem mond mindig igazat; jobb lesz, ha nem beszélünk erről többet. Mert meglehet, hogy azon szomorú kötelesség, mely kegyed távollétét parancsolná megtorlanom, erősebb leendne, mint azon öröm, mely kegyed ittlétét ünnepeleti velem.

— Én akarom, hogy beszéljünk róla. Kegyednek bizonyosan más kémei is vannak, vegye ön kezéhez azok tudósításait s nézze meg, nem fogok-e igazat mondani?

— Jó, csak egyet kérdezek kegyedtől, — szólt az

őrnagy egy összehajtott papirba tekintve, — melyik oldalról készülnek a forradalmi seregek Selmeczen leg-erősebb védelemre ?

— Egyikről sem, — nincsenek már ott.

Az őrnagy visszahökkent a feleletre.

— Tehát csakugyan utat tört magának Körmöcz felé.

— Épen nem, Szélakna felé ment.

— De az lehetetlen, kiáltá föl a tiszt, a kezében levő papirra ütve; ez azt írja, hogy Szélakna felől oly erő áll ellent, hogy ott seregének felét is elvesztheti, ha ki akar törni.

— Az önök kémjei haszontalan ficzkók, szólt a nő, kivéve a tiszt kezéből az írást s ketté repesztve. — A forradalmi vezér egy emberveszteség nélkül vonult el az országúton, fényes nappal, zeneszó mellett. Ezóta Branyiskó alatt van.

— Az képtelenség, az lehetetlenség!

— Az ottani parancsnokok is azt mondták, midőn előre figyelmeztettem őket. Én bizonyosan tudtam, hogy a vezér a hegytetőkön keresztül akar háta mögé kerülni a szélaknai zárcsapatnak, de a parancsnok urak jobban hittek hivatalos kémeiknek, a kik a Körmöcz felé intézett színlelt támadást vitték hírül.

A tiszt még nem birt bámulásából magához jönni, midőn egy futár érkezett hozzá, tudósításokat hozva, miben szórul-szóra az jelentetik, a mit az asszony az imént elmondott neki.

— Valót beszéltem-e? kérdé diadalmaskodó arcczal a nő.

A tiszt kezét nyujtá neki.

— S nem tudja kegyed, mint menekültek meg? kérdi a nőtől.

— Úgy hiszem, a hegyi útakon; felelt az ártatlanúl.

— A föld alatt. A hegyen keresztül!

— Csodálatos! szólt a nő, kezét összecsapva. Csaknem hihetetlen!

És a nő arcán oly élethíven volt kifejezve a bámulás, a meglepetés.

Ki merte volna gyanítani, hogy épen ő volt az, ki ezt az utat a vezér előtt fölfedezte.

Az őrnagy világosan meggyőződött róla, hogy a szép asszony nemcsak szíve, de érdekei ügyének is meg van nyerve; a beszéd mindig melegebb kezdte kettőjük közt lenni; az asszony tréfált, kaczerkódott, az ifjú tiszt mindig szorosabban simúlt mellé, először csak kezét csókolá meg, azután karsú derekát karolta át; mindez nem esett meg ellentállás nélkül. A bűvös-bájos szemek minden tekintete ittasabbá tette, még közelebb simúlt, midőn hirtelen nyers hangon szólal meg valaki ablaka alatt, az ajtót benyitják s a hívott hadnagy belép rajta nagy bizalmasan.

Akárki lépett volna be e perczben, számíthatott a nagyon természetesen kimagyarázható legmogorvább fogadásra, — annál inkább a kérdéses hadnagy, kiben

a főtiszt egy engedetlen alattvalót s mi több, alattomos vágytársat vélt megismerni.

— Jőjjön ön a másik szobába! kiálta rá haragos hangon, s maga után bocsátva a szomszéd terembe, elkezdett neki egy rettenetes leczkét tartani szubordinációról, kötelességről s azon esetekről, mik árulásnak tekintetnek.

A hadnagy szemre-főre bámult, s némi tájékozást véve magának azon bizalmas helyzetből, melyben őrnagyát a küldött nő mellett találta, semmivel nem hitte magát jobban kimenthetni a még nem sejtett vádalól, mintha azt állítja, hogy ő a kérdéses asszonszággal különös gyöngédséggel és udvariassággal bánt mindenha.

— Épen az az ön vétke! önnek nem udvariasság volt utasításul adva, hanem szigorúság.

A tiszt zavarba jött. Azt hitte, hogy a szigorúság ellen épen nem lehetett panasz.

— Ön egyedül bocsátotta idáig az általam elfogatott vádlottat.

A tiszt állítja, hogy ő három granátos kíséretében küldte ide.

Az őrnagy dühbe jött. «A hölgy maga legjobban elfogja mondani.»

— Ez az úr azt mondja, hogy kegyedet három granátos kíséretében küldte idáig.

A nő hidegvérrel felelt:

— Valóban nem tudnám, mire lett volna e kíséret, miután önakaratomból jöttem.

— Asszonyom, ön kötődik velem, szólt a hadnagy kifakadva, ön még zúgolódtott ellenem, hogy miért ültetem én szekerére a katonákat?

— Ha úgy volna a dolog, nem találok rá okot, hogy miért tagadnám el, sőt biztosítom önt, hogy [panaszt tennék érte.

— De én parolámra mondom, hogy igaz, a mit állítok.

— Ha mind a ketten állításaink valóságára hivatkozunk, soha sem fogunk bizonyosat tudni. Én egyedül jöttem ide, az bizonyos, de ha kegyed azt állítja, hogy kísérettel küldött, hívja elő azt a három katonát, a kire rábízott, azok legjobban fogják bizonyítani.

A hadnagy végtelen zavarba jött. Érzé, hogy igaza van, és látta, hogy mégis az ellenkezőt fogják rábizonyítani.

— Valóban azt a három katonát azóta sehol sem találják.

A nő gúnyosan mosolygott.

— Ön csak nem fogja azt állítani, hogy én az ön három granátosát az úton meggyilkoltam s elástam az árokba!

Az őrnagy haragosan közbeszólt:

— Menjen ön, az ön három granátosa soha sem volt a világon. Ön hadi törvényszék elé fog állíttatni.

— Menjen ön, az ön három gránátosa
soha sem volt a világon.

A nő egykedvűleg játszott
egy az asztalról fölvett tol-
lal, mintha őt a tárgy tovább nem is érdekelné.

Ha vádolta volna az embert azon sérelemmel, mit
az rajta elkövetett, nem kapott volna elégtételt, míg
azzal merőben ellenkezőt állítva, teljesen czélt ért.

V.

A hosszas táborozások alatt gyakran leheté látni
majd itt, majd amott, majd a magyar táborban, majd
az osztrák seregek közt egy és ugyanazon nőt, ki szün-
telen más alakra változva, majd mint markotányosnő,

majd pórno, vagy fiatal férfi alakjában megjelent, s mire észrevéttetett, eltűnt. Ha gyanuba vették s üldözék, mire a személyes leírása közöltetett, már nem ő volt az, a kit keresnek, más arcz, más alak, más útlevel, semmi hasonlatosság előbbi alakjához.

Később megesett rajta, hogy el-elfogták, majd a császáriak, majd a forradalmiak és ő a legvilágosabb tanujelek ellenére mindenütt ki tudta magát vágni; a mely órában elfogták, a másokban már szabad volt.

Utóbb mind a két fél saját kémjének tartotta s ekként járt-kelt szabadon egyik táborból a másikba. Egy óránál tovább egy helyen sem maradt, egy embernél többel soha sem beszélt, írást soha sem letek nála. Sehogy sem lehetett rá bizonyítani, hogy az ellenfélnek is szolgálatot tesz.

Tudósításai mindig pontosak, kimerítőek voltak mindkét fél részére.

Hogy e tudósításoknak mégis oly kevés hasznát vették a császáriak, annak okát abban lehet keresni, hogy a forradalmi vezérek csaknem mindegyikének az a szokása volt, hogy csata előtti napon az egész tábor-karral tanácsot tartottak a másnapi ütközet diszpozíciói felől. Figyelmesen kihallgatták mindenik közbeszóló észrevételeit. A fáradságosan kidolgozott hadi tervet szépen leírátták, fölolvasták, helybenhagyták s másnap egy betűt, de csak egy gondolatot sem teljesítettek abból, a mi ott meg volt írva. A mi pedig a seregek létszámát

illeti, az minden számokon épült tudományt meghazudtolt, voltak zászlóaljok, miknek egy-egy századja többet nyomott a harcban, mint egy másik zászlóalj egészen.

Hermin gyakran megfordult a forradalmi fővezérnél s az nem ritkán leírva adta oda neki az egész hadi tervet, hogy vigye meg elleneinek, s miután a többi kémek szintén azzal összhangzó tudósításokat adtak, csakhogy sokkal hiányosabban, Hermint a legjobb kémek egyikének kezdék ott tartani.

Annak, hogy a kivitel a tervvel nem egyezett, természetesen ő oka nem lehetett.

A második szőnyi csatát megelőző napok egyikén ismét az ifjú őrnagy hadiszállásán találjuk az özvegyet. Épen akkor ment oda.

— Épen jókor jó kegyed Hermin, szól az őrnagy bizalmasan üdvözölve a nőt, a haditanács ma kegyedet különösen megdicsérte tudósításaiért.

— Nagy megtiszteltetés!

— Egy nagy föladat vár most kegyedre, mely koronája leend eddigi működéseinek.

A nő kérdés helyett hallgatott.

— Kegyednek Komáromot és a szőnyi sánczokat kell számunkra kikémleni.

— Ahhoz én nem értek. Oda tudományos ember kell, ki a hadépítészeti titkaival ismeretes. Mit tudhatom én, melyik sáncz mire való? Rajzolni pedig én nem tudok. Küldjenek önök ily helyre valami mérnököt.

— Megbocsát szép Hermin, az ilyen foglalatossághoz nem mindenkinek van szenvedélye, ehhez saját hivatás kell, saját szerű vakmerőség, és egy kis rezolúció azon esetre, ha az ember tetten kapatik.

— Csak egy kis ügyesség, semmi más, a magyarok nem gyanakodók.

— Megengedem Hermin. Hogy könnyen be lehet jutni a várba és sánczokba, az nagyon hihető. De azzal még semmi sincs megnyerve. Ott minden helyet összejárni, följegyezni — ez a föladat s az ilyesmit kivinni feltűnés nélkül — ehhez kell kimeríthetlen leleményesség, a mi kegyeden kívül senkinek sem sajátja.

— Tehát jőjjön velem valaki, a ki ahhoz ért. Mint a mesében a sánta és a vak, ketten csak teszünk egy emberszámot.

— Parbleu! Kegyednek, madame, ma nagy kedve van elménczkedni; — annak az embernek, ki kegyeddel együtt elindulna kémkedni, fanatikus bizalmának kellene lenni kegyed iránt.

— Nos? És ilyen ember nem volna a világon? Kérdé a nő, csábos hízelgéssel dűlve a tiszt vállára.

— Madame, ön engemet ért? Bizonyomra ez a mesterség nincs ínyem szerint. Nyolczszor voltam már ágyútűz előtt, tudom mit tesz bátornak lenni, de ehhez az egyhez, megvallom, nincs bátorságom.

— Az igaz, szólta a nő gúnyosan, oda a mámor is elég, míg ide józanság kell.

— A halál nevei közt nagyon válogatós vagyok. Mint katona, a csatatéren szeretnék meghalni, az ágyban meghalni unalmas, de a vesztőhelyen, Hermin, ah ott rettenetes a halál képe.

— A halál képe előttem is rettenetes, hanem azért van az embernek esze, hogy őrizkedjék. Azt tudni fogja ön, hogy a magyarok engem saját kémjöknek tartanak, de azért sokszor megesett rajtam, hogy föltartóztattak, azonban soha egy betűnyi tanujelét nem lelték nálam azon foglalatosságnak, mely a vesztőhelyre vitt volna.

— Hogy történhetett az?

— Látja ön nálam ezt az aranyórát? úgy-e sokszor kérdezte ön tőlem, hogy hány az óra? és soha sem jött arra a gondolatra, hogy e kisdéd arany ékszer nem csak az órát mutatja, hanem néha a halál óráját is. Nézzen ide.

S azzal a nő egy észrevétlen rugót megnyomva az óra oldalán, kétfelé vált az s üreges belsejéből egy csomó kerekre vágott vékony papirszelet hullott ki.

— Ebben hordom én a veszélyes jegyzeteket. Kívülem senki sem tudja ez órát kinyitni, de nem is gyanakszik rá.

A tiszt gondolkozni látszék.

— Attól nem tarthat ön, folytatá a hölgy, hogy saját ügyetlenségünk áruljon el bennünket, csupán egy esetben lehet önnek oka a tartózkodásra: ha azt hiszi, hogy én fogom önt elárulni. Ez esetben nem beszélek e tárgyról többet.

— Jó, elmegyek önnel, szolt a tiszt, leggyengébb oldalán támadtatva meg. Gondoskodjék álsruháról.

— Elébb a tábori jelszavakról. Az álruha egyszerű polgári köntös. Ez legkevésbé felöltő.

Félóra múlva az özvegy útban volt azzal az emberrel, ki férjét megölte, a magyar tábor felé.

VI.

Késő este Komárom egyik leégett épületében víg zenészó mellett tánczoltak a honvédek. Valami élelmes ember korcsmát rögtönzött az elpusztult teremből. Ostrom alatti városban nem volt kedve senkinek leégett házát újra fölépíteni. A romok között az lakott, a ki akart.

A borházra nyíló mellékszobában a maszkirozott őrnagy s az özvegy ültek egyedül s halkán beszélgettek egymással.

Az őrnagy jegyzeteket rajzolt írónnal a nyitott óra belsejébe, a nő majd erre, majd amarra figyelmeztette őt írás közben.

— Milyen különös volna, — kérdé egyszer a nő, fölállva helyéről, — ha ezek odakünn megtudnák, hogy ön idebenn mit mivel.

— Abban csak az volna a különös, hogy föbe lőnének, viszonzá az őrnagy, föl sem pillantva írásából.

— S ha én egyszer csak kikiáltanék: ide katonák! ezen ember itt kém! . . .

Az őrnagy boszúsan pattant föl:

— Hermin, kegyed tréfája igen helytelen!

— No hisz azért ne förmedjen rám, — szólt a nő féltréfásan, — hadd lássam, mit írt már? s azzal kezébe vette az órát. — — Ennek az órának még egy más rejteke is van.

— Lássuk.

Egy kis arany-lemez félretolásával az óra belsejében egy férfi arczképe tünt elő finom miniature-festésben. Kék nemzetőri dolmány volt rajta, hosszú ezüst gombokkal.

— Ki ez a férfi?

— S nem ismerné ön? kérde a nő élesen, vadon tekintve a tiszt szemeibe.

— Ez azon férfi! kiáltá ekkor reszkető hangon, vad fenyegető alakká magasulva föl, és arcza kigyuladt: ez azon férfi, kit ön megölt s kinek jegygyűrűjét most is ujján viseli, s a kit én imádtam, imádok még most is, — szerencsétlen férjem! . . .

A tiszt fehér lett, mint a fal. Megmerevedett ez irtó-zatos asszony megölő tekintetétől. Egy hangot nem birt kiejteni száján, csak úgy bámult reá s nézte tétlenül, ellenállás nélkül, mint közeledik a nő az ajtó felé. . . Első lépése szilárd, a második tétovázó . . . a harmadiknál térdre esik, kezét az ajtó kilincsére teszi s reszketve,

halálfehér arczczal tekint vissza áldozatjára, ki még mindig ott ül mozdulatlanul, mint kit a szél ütött meg.

— Csak egy szavam, és meg vagy halva... szól a nő, küzdő léleketétől megszagotott szavakban. Elvesztél... Hónapokon át éjjel-nappal fáradtam rajta, hogy megölhesselek;... most itt vagy... most nem kell halálod többé... menj, fuss, mentsd meg magadat! Elhoztalak a halál küszöbéig, — fordulj vissza, nem kell halálod többé... Add ide azt a gyűrűt ujjadról és menj...

A tiszt fölugrott, el akart távozni az ajtón keresztül.

— Örült, hová akarsz? mindenki megtudja arczodról, hogy ki vagy? ott az ablakon, — ugorj alá, úszszál keresztül a Vágon. Vigyázz — el ne fogjanak. — Nem kell halálod. — Eredj...

A tiszt kiszökött az üres ablakon át s gyorsan sietve tünt el a romok között.

A nő reszketve, láztól gyötörve hallgatta távozó lépteit, s midőn azok elhangzottak, lerogyott térdére, könnyei megeredtek, zokogott, kezeit fölemelte s mintha beszélne látatlan églakókkal, rebegé:

«Meg vagy elégedve velem?»... «Jól tettem-e így?»...
«Helybenhagyod-e?»...

*

Pár nap múlva véres csatát vívott Szőny sánczai alatt a két ellenséges sereg.

Hol ide, hol oda hajlott a diadal, mignem utoljára a magyar vezér maga állt serege élére s bíbordolmányá-

ban, lengő piros tollakkal iszonyú rohamra vezette harczos huszárait.

— Menj, fuss, mentsd meg magadat!

Szembe a császári nehéz lovasság jött vele.

Mint két lávafolyam közelgett egymásra égő harczágyával a két ellensereg. A tisztok mindenütt csapatjaik élén.

Hirtelen a császáriak csapatjából kiválik egy vitéz s előre nyargalva, a magyarok vezére felé tart. Össze-
csapnak, hosszú sebet kap fejére a magyar vezér, a
császári lovag holtan hull a földre.

A következő perczben mindkét sereg egymáshoz
ütődik. Szörnyű roppanással csapnak le egymásra.
Rémes ordításuk eget, földet betölt.

Küzdenek sokáig, elszántan. A magyar vezér megy
elől véres ruhájában, véres kardjával és véres fejével, —
mire visszatér, a csatatér az övé. A holtakat ő temet-
teti el.

Azonban lováról ájultan veszik le, sebe mély, nehéz, —
csak a harcz tartotta fönn lelkét.

Hermin sebeit ápolni siet a vezérnek.

Nemsokára azt is behozzák, a ki megsebesíté. Az
már halva van, éktelen nehéz seb veté le a földre, a
lovak meggázolták.

Hermin megismeri azt is.

Tehát csakugyan nem kerülheté el halálát.

De halála szép volt. A magyar vezér kezétől esett
el, merész viadalban, sebet adva és nyerve.

A nő elmerengő szemmel nézte soká a két szép hal-
vány férfit.

Melyiket szerette! melyiket gyűlölte? Talán egyiket
sem, talán mind a kettőt? Nem tudta meg senki . . .

SZÉKELY ASSZONY.

Országos Széchényi Könyvtár

Országos Széchényi Könyvtár

Sepsi-Szent-György kapuja előtt a domboldalban a temetőben, ott ültek a széckely asszonyok.

Elhallgattak az ágyúk, elhalt a csatazaj, elhullottak a hősök. Csak a távol égen villogott még valami láng, hallatszott a távol égdörgés, szélsohajtás. Tán az elhullottak szellemei kezdtek odafenn új, kérlelhetlen csatát, az ég kapuit védve most azok ellen, kik ellen egy óra előtt a hon kapuit védték.

Sepsi-Szentgyörgy kapuja előtt a domboldalban a temetőben, ott ültek a széckely asszonyok, várva-várva nem a csatából megtérő kedveseiket, hanem a győzelem hírét.

Leültek a sírkövekre, a kizöldült sírhalmokra, s hogyha dördülést hallottak, maguk közt találgatták: ez a mieink ágyúja, ... ez volt mostan Gábor Áron, ... emez volt az ellensége, ... s ez rá az ég mennydörgése. ...

S mikor már nem hallatszott semmi, dobogó szívvel várták, melyik győzött, melyik vesztett.

Székely anyák, székely leányok, menyasszonyok, feleségek egy óhajtást mondtak magukban: «Hogy ha visszajő a kedves, győzelemmel térjen vissza, de ha elveszett a nemzet az eldöntő ütközetben, hírmondó ne jőjjön belőle.»

A kápolna küszöbében, a szellős kriptá ajtajánál ősz, hallgató férfi ül. Vén ember már, nyolczvan éves, szemei világtalanok, két naptalan hold az égen, régóta már csak lelkével lát.

Ide hozatta ki magát, nem nyugatva szobájában. Ide hozatta ki magát a temető kertbe. Miért nem ásatott sírt is magának!

Mellette egy nyomorék ül. Egyik keze, egyik lába összezsugorodva. Pedig a szív minden gondolatja ott jár a véres csatatéren. Keserűen mondja magában: «miért nem lehetek én ottan!»

Az alkonyat kétes világánál térdére fektetett bibliából olvas a nyomorék az öreg embernek. Ők az utolsó két férfi a városban, az egyik vak, a másik sánta, a többi elment a harczba.

A nyomorék olvas az Izrael harczairól, nagy nehéz csatáiról az Isten választott népének, a szent háborúról, hol az Isten ládája mellett, védve, viaskodva harmincz-ezer férfi vesztette el életét.

— Miért nem lehetek én ottan? — nyöszörg felsohajtva a nyomorék és tovább olvas:

«És elnyerék az Isten ládáját és Éli két fia is meghala.»

«Elszaladott pedig egy ember a harczból és ruháját megszagatá és port hinte fejére.»

«És ime Éli ül az útfélen, várakozván, mert az ő szíve nagy rettegésben vala.»

A nyomorék olvas az Izrael harczairól.

«Mihelyt bejutott a hírmondó a városba, megzendüle az nagy jajkiáltással.»

«Micsoda kiáltás az? kérdi Éli, hallván a kiáltást.»

«Vala pedig Éli kilenczvennyolcz esztendő és az ő szemei meghomályosodtak.»

A nyomorék nem birta tovább olvasni, föltalált tekinteni az ősz emberre, és a szíve elfacsarodott, szemei megteltek könnyel.

— Miért nem olvasod tovább? — kérdé az aggastyán?

— Sötét van, nem látom az írást.

— Nem mondtál igazat. A lemenő nap melegét még érzem arczomon. Miért nem olvasod tovább?

A nyomorék kitörülte szemének felhőit, a könnyeket és olvasott:

«Monda az ember Élinek: a harczból jövök, a harczból szaladtam el.»

«Megfutamodék az Izrael, — a te két fiad is megholt, az Isten ládáját is elnyerték.»

A nyomorék nem bírta tovább tartani magát. Hangos zokogásra fakadt s fejét az aggastyán térdeire hajtva, elrejté arcát kezeibe.

Az ősz nem sürgette, hogy olvasson tovább, hanem behunyt szemmel folytatá halk hangon a bibliai vers jól ismert végsorait:

«És mikor Éli az Isten ládáját hallá említeni, hátraesék székéből a kapufélen és meghala.»

— — — — —

A temető árka mellett egy ákácznak támaszkodva egy magas néंबर áll.

Harminczhat éves lehet. Vonásai kemények, szigorúak, de még most is szépek.

Az ég egyik oldalán a lemenő nap lángol, a másik oldalán a fergeg villog. A székelly asszony arcát egyfelől a nap bucsúfénye festi tartós aranyszínre, másfelől a villám vet rá elmuló kékszöld világot.

S mentül jobban hanyatlík alá a nap, a villám fénye annál kékebb, annál sápasztóbb a nő arcán.

Kezét szeme elé tartva, a távolba bámul, alakja nem mozdul, mintha kőből volna faragva.

Ez Judith, a székely asszonyok ős példányképe. Egyike azon soha el nem virágzó alakoknak, kik arczuk kifejezését, nagy fekete szemeik ragyogását, sűrű hajfürteik hollószínét, szavaik átható csengését s természetök életerős karcsuságát megtartják a késő vénység idejéig, kikben a lélek sem vénül meg, hanem az évekkel megerősödik.

Karcsu, büszke termete körül szép fiatal, tizenhat éves leányka fűzi karjait, odasimulva hozzá, mint hizelgő folyondár a sugár jegenyéhez.

E leánykát Arankának híják. Szép, kékszemű gyerek, síma szőke hajjal. Arcza oly fehér, hogy szinte világít az éjben s alakja oly lenge, hogy tán a fuvallat is elvihetné, mint a repülő virágmagvat.

Azon nőnek fia, kinek kebléhez simult, a szőke leánykának jegyese. Most elment a csatába. Az anya és a menyasszony szemei tán őt keresik az alaktalan távol ködeiben.

— Nem látsz ott egy alakot közelíteni? Kérdi Judith a leánytól, kezével a távolba mutatva.

Aranka még közelebb simul hozzá, hogy a mutatott irányt megláthassa. Feje egészen a nő vállán nyugszik. Még nem lát semmit. A kék szem csillagsugára nem bír

magának utat törni odáig a homályban, a hová a fekete szem tűzsugára elhat.

Pillanatok mulva láthatóbbá lesz az alak. A leányka arcán szerelmes hajnalpir ömlik el, az anyáén haragos lángvörösség.

— Ez ő, kedvesem — rebegi Aranka, kis kezeit szívére nyomva, mintha csitítani akarná a kis nyugtalant.

— Nincs fegyvere! — kiált eliszonyodva Judith, s elfordítja az arcát és szemeit kezével eltakarja.

Oly távolból megismeré a szerelmes vőlegényét, oly távolból meglátta az anya fia gyalázatát.

— — — — —

Tántorogva, tétovázva jött a látott alak az úttalan síkon. Feje búsan csüngött alá, lépései alatt inogni látszott a föld.

Térdei olykor megtörtek alatta. Elesett. Meg-megfölkelt s végeröködéssel látszott sietni a város felé.

Majd, hogy észrevette a temető dombjára gyült nőket, arra vette útját. Sáros és véres volt, haja lecsüggött arczába.

Ruhája meg volt szaggatva. Kezével egy nagy szakadást mellén nagyon iparkodott elrejtetni, hogy senki meg ne lássa.

Mindenki rá ismert benne Judith fiára, s a nők körülállták az anyát, a mint a fiút arra látták tartani.

A temetőárok az anya és fiú között volt. Ez nem birt rajta átmenni. Ott lerogyott az árok előtt.

— Hol hagytad fegyveredet? — kiálta rá, előlépve a tömeg közül, kemény elítélő hangon Judith.

A fiú felelni akart. Akarta mondani, hogy fegyverét ott hagyta ellensége szívében benne törve, de nem volt ereje szólani, a hang megfagyott ajkán.

— Szólj, elveszett-e a csata.

— Eredj innen! Ez a temető neked helyet nem ad.

A fiú némán inte és fejét lehajtá.

— Vesztél volna te is ottan, ne maradtál volna meg a gyalázat napjaira. Miért jöttél el?

A fiú hallgatott.

— Miért akarod túlélni hazádat? Temetkezni jöttél haza? Kerestél volna sírt magadnak ottan, hol meghalni dicsőség, a csatamezőn. Eredj innen! Ez a temető neked

helyet nem ad. A mi halálunkban nem osztazol. Eredj tőlünk. Eltagadd, hogy itt születted. Élj, vagy halj, de elfelejts bennünket.

A fiú esdő tekintettel nézett szét a nők arczain. Sehol részvét, sehol egy szánakozó vonás. Kereste szemével menyasszonyát, lelkének legszebbik reményét, a kis szőke leánykát.

Ott térdelt az anya lábai előtt, kedves kis fejét elrejté Judith ruhái közt és el akarta titkolni, hogy zokog.

Az ifju még tétovázott, még várta, hogy valaki tán marasztani fogja. S mikor látta, hogy senki sem szól hozzá, még menyasszonya sem, még az sem marasztja, az sem vigasztalja, felvászorgott a földről szótlanul, kezével keblén szétszakadt ruháját összetartva, tántorogva, ingó léptekkel neki indult az úttalan avarnak, nem nézett egyszer sem vissza, elvadultan a pusztá erdőkbe eltévedt, ott levette kezét elszakadt öltönyéről. Irtózatoss seb látszott meg alatta. Valahol a harasztos völgyben eldült, vére kifolyott, ott meghalt. Soha sem tudta meg senki.

Jöttek aztán a vesztett csatákból még többen a székely ifjak közül. El — kiúzték őket a székely nők egytől egyig.

— Keressetek más hont magatoknak, ha ezt meg nem védelmeztétek.

Elátkozták, elhajtották őket a széles világba. Menjenek a merre látnak.

A székely ifjak elbujdostak. Kimentek idegen hazákba, most is odavannak, nem is jönnek vissza.

— — — — —

Nagy sírása hallatszott a székely asszonyoknak a temetőkertben. Egetverő sírás.

Az ősz ember a kriptaajtóban hallván a sírást, kérdé, mily sírás az?

— Elveszett Székelyország, a te fiaid, a te unokáid mind elhullottak. Gábor Áron is elesett, ágyúí is ott veszték mind. A vezér is sebben elhullt.

Az ősz ember ezt hallva, kezeit és világtalan szemeit fölemelé az égre: «Én Uram, én Istenem!» kiálta s megszűnt világtalan lenni, a mennyei örök napfény megnyilt lelke előtt. Meghalt.

A székely nők felvevék karjaikba az elhunyt aggot, kinek a veszteség híre élte lángját kioltotta, s bevitték őt karjaikon árván maradt városukba, Sepsi-Szent-Györgybe.

Mankójával ment közöttük elmélázva a nyomorék, s keserűen mondogatta magában:

— Miért nem lehettem én ott? Miért nem veszhettem ott el?

*

Nem volt már férfi Sepsi-Szent-Györgyön. A bátrai elhulltak, a gyáváit elhajtották, az utolsót most teszik koporsóba. Az is nyolczvanéves világtalan vak volt.

Csak nők és gyermekek maradtak még a városban.

Özvegy nők és árva gyermekek.

A nyolczvanéves agg koporsója körül ott sírnak az elhagyottak. Isten látja, nem azt a halottat siratják.

Lábtól, a koporsó mellett ül kis zsámolyon a nyomorék. Arczát tenyerébe rejté. Oly rosszul esett neki hallani, hogy a legutolsó férfi meghalt, őt nem tartja senki annak.

Az asszonyok a koporsó körül álltak, tele van az udvar is, mindenki elmegy nézni a halottat. Az utolsó férfi a koporsóban. A kit a legvénebbek sem ismertek fiatalnak. A ki meghalt szívszakadásban.

Rokona volt igen sok, tisztelői mind, a kik ismerték, unokái és unokafiai száma egész népet tett már, és mind-azok, a kikkel életében jót tett, kiknek bajában támasza, tanácsadója volt, oly sokan valának. . . . Ezeknek nagy része nincsen mostan itten. Kinn feküsznek a csatamezőn, kinn futnak az elátkozott világban. Annyi unoka-fiú közül csak az egy nyomorék van jelen és azt senki sem tartja férfinak.

Mindenkinek szerette volt, mindenkinek halottja most, mindenkinek van benne mit siratni. De senkinek anyyi, mint Judithnak, a büszke lelkű nőnek és Dávidnak, a nyomoréknak. És csak ők ketten nem sírnak.

Mindkettő feje ég, lángokkal háborog. A tűzhányó hegy oldalából nem fakad patak. Szemeikből könnyek helyett tán inkább szikrák hullanának.

Judith félrehija a nyomorékot a nősírás közül egy mellékszobába.

Összefont karokkal megáll előtte és beszél.

— Dávid! Szépapád kiterítve fekszik, te ott ülsz a ravatal mellett s egy könnyet sem ejtesz, miről gondolkozol? . . .

A nyomorék lesütötte a fejét és hallgatott.

— — Dávid, ha te ép, erős férfi volnál, ha te neked e mankók helyett kardhoz, szuronyhoz szoktak volna kezeid, Dávid! lesütnéd-e fejedet némán, mint most?

A nyomorék felemelte lángoló arczát az asszony tekintetéhez s nagy, fekete szemei oly bátran, oly hősiezen világotak elé, mintha az erős lélek egy pillanatra elfeledte volna lakháza silányságát.

— És te soha sem leszesz boldog. Folytatá az asszony. Te rád semmi öröm nem vár az életben. Pedig ki tudja, még meddig élhetsz? . . . De szólj, ha megjelenne a halál előtted legdicsőbb arczával ragyogóbban, mint a csatamezőn, s azt mondaná: «vesd el mankóidat, vedd a rombolás szereit a kezedbe, im én kezedbe adom a világból mind azt, a mit szerettél, csinálj magadnak koporsót, csinálj magadnak máglyát belőle, hogy mikor meghalsz, ne maradjon itt utánad semmi, a miért visszagondolj a más világról a földre. . . .»

— Nem értelek.

— Nem akarsz talán . . . Csak mégis szép az élet úgy-e? Még a rongyok között, a gyalázat szennyében, a nyomorék testében is szép az élet . . . Még a mankóért sem kellenek cserébe a szárnyak . . .

— Oh ne mondd. Hányszor adtam volna oda a megutált életet az irigylett halálért — szólt a nyomorék s halkan tev é utána: a dicső halálért.

— S kinek volna dicsőbb halála, mint neked! Egy csatatér felett, hol az elemek maguk is csatáznak, magasan a harczkiáltás közepében ott állanál, vérontó angyalául a halálnak, érczhangon hirdetve halálos ellenállást, mindennek a ki él, s mikor már mindenki elhanyatlott, mikor nincs a ki segítsen többé, kiragadnál az ellen kezéből a biztos győzedelmet, s magaddal vinnéd azt hősiezen meghalni nem a sírba, hanem föl az égbe.

— Oh tehetném bár! sohajta fel a nyomorék. De mi az én hangom? Mik az én karjaim? Szavam nem hallatszik a harczban. Kezem a győzelmet el nem veszi senkitől.

— Figyelj reám. A győztesek ma vagy holnap városunkba jönnek. De nem leszen itt megpihenésük, nem vár reájuk öröm, nem nyugalom. A házak be lesznek előttük zárva. A fegyverre fegyver lesz a válasz, s ha Sepsi-Szent-György férfiai el tudtak esni városuk védelmében, asszonyaik nem lesznek hozzájuk méltatlanok. Mi elveszünk, a nőkar gyenge, bár a szív erősebb. Sem fegyverünk, sem erőnk ellenállani, csak akaratunk. A cél úgy sem a győzelem, hanem a becsületes halál. Te fel fogsz menni a toronyba. Midőn messziről meglátod jönni az ellenséget, a harangot meghúzod, mi akkor a halottat elvisszszük temetni. Sírjánál bevárjuk a nem szeretett ven-

dégeket, s ha erővel akarnak bejönni, akkor jaj nekünk. Minden házat külön fogunk védni. A kétségbeesés megtanít bennünket harczolni, s ha erőt akarna venni a gyöngye sziveken a félelem, a csüggetegség, hallani fogjuk a toronyból a te harangod ércz szavait s új erő fog szállni kebleinkbe. Verni fogod a harangot, míg a csata erőt nem vesz. Akkor találsz ott egy fülkében előre elkészített szurokkoszorúkat, azokat meggyújtod, s ha látod, hogy az ellenség elfoglalta a várost, lehányod azokat a házak tetejére, s visszafoglalod a várost tőle s szikrák özönében, füstnek fellegében fölviszed magaddal a magas mennyországba.

A nyomorék mindig lázasabb reszketéssel hallgatta a rettenetes néember szavait, az utolsó szavaknál kiejté kezéből mankóit, s odarogyott a nő lábaihoz és annak térdeit átölelte és rebegett valami érthetetlen szókat, de ragyogó szemeiből olvasni lehete, hogy lelke már repülni készül a halál képe felé.

— Lesz-e bátorságod?

— Oh örülni, vigadni fogok! Nem leszek béna, nem leszek nyomorék, hős fogok lenni. Rám gyújtom a toronytetőt, úgy fogom húzni a harangot, s mikor már lángolni fog körüle a város, még akkor is verni fogom a tüzes izzó harangot és énekelni, míg a láng meg nem emészt: «szolgáidnak testek, a kik megölettek, adattak a hollóknak!» — Ordíts kapu! kiálts város! Eljött az Úrnak rettenetes napja!...

És a nyomorék alakja, mintegy szent konvulzióban elkezdte erőszakosan reszketni, száraz, elfonnyadt karjai kiterjesztett kezeikkel az égre voltak emelve. Térden állt, mert mankóit elejté. Úgy nézett ki, mintha buzgó megdicsőülésben ihletten imádkoznék.

— Jer velem. Szólt az asszony felemelve őt a földről. Dávid felvette mankóit, s oly sietve, oly élénken haladott az asszony mellett, mintha nem is a földön járna. Mintha a mankók helyett már is szárnyakat viselne.

Hogy átmentek a halottas-termen, odalépett szépapjához, megcsókolá annak hideg arczát, hideg kezeit, s magasztos túlvilági arczczal rebegé: «látjuk egymást nemsokára».

Judith meghagyta a nőknek, hogy ott maradjanak, míg ő visszajő, — maga elment a nyomorékkal, felveszette őt a toronyba. Eddig nem mutatott erővel ment az fel a meredek lépcsőkön, a lélek látszott őt vinni.

Judith megcsókolta a szegény béna homlokát, s azzal ott hagyta őt a toronyban.

Dávid kiült a torony ablakába, honnan messzire el lehet látni, s mikor meglátta Judithot, onnan felülről utána kiáltott.

A nő föltekintett, a béna kihajlott az ablakból s mankóját leveté.

— Nem lesz rá többé szükségem! Bizonyos akarok róla lenni, hogy a kísértet órájában bátran viselem magamat. Azért magamra zártam a torony ajtaját, a kulcsot íme lehajítom.

S levetette a kulcsot a toronyablakból.

És azután a távolba nézett.

★

Judith a halottas házhoz visszatért.

Ott gyűltek össze Sepsi-Szent-György asszonyai magukat kisírni. Pedig sírhatott volna mindenki otthon is, halottja volt minden háznak.

Judith megállt közöttük az udvar közepén. Magas, uralkodó termete, átható szemei, hideg erőteljes arcza mutatá, hogy mikor a fiág kihalt, neki kell a fennmaradtak vezérének lenni.

Inte, hogy ne sírjanak. Mindenki elhallgatott.

S azután szólt hozzájuk, erős, csengő, reszketéstelen hangon.

— Testvéreim! Sepsi-Szent-György özvegyei, árvái, halljátok szómat! Isten nehéz kísértetekkel látogatta meg napjainkat. — Túl kellett élnünk a nálunknál jobbakat, túl mindent, a kit szerettünk. — Városunkban nincsen egy ház, mely valakire ne várna, valakire, a ki vissza nem jó. Akár meddig éljünk, számunkra több öröm nem terem többé. — Megagghatunk, megöszülhetünk szomorú lakházainkban, éltünk jobb fele a föld alá van téve. — De még ez nem legsúlyosabbika a csapásoknak, mik fejünkre mérvék. — Azok helyett, a kiket szerettünk, el fognak jönni azok, a kik őket megölték. — Látni fogjuk őket utczáinkon diadalmas zenével végig vonulni, látni fogjuk őket szobáinkban azon helyen ülve,

mely kedveseink után üresen maradt. — Az ismert hangok helyett hallani fogjuk az idegen szókat s arczaitok özvegy bájait érni fogja az idegen kívánó tekintete. — De én azon időt nem fogom gyáván megérni. A halál mindent visszaad, a mit az élet elvett, s a halált nem veheti el senki, mint az életet. Ha nem tudnám, hogy székely nők közt vagyok, bucsút vennék tőletek, s azt mondanám, egyedül megyek, egyedül cselekszem, egyedül halok meg. — De ismerlek benneteket. — Ott kell lennetek, a hol én leszek, tennetek azt, a mit én, halottjaitokhoz méltóknak lennetek. — Most haza fogtok menni, mindenki hordja fel vagyoni legbecsesebbjét háza padlására, kapuit torlaszolja el szekerekkel, csak az ajtók maradjanak nyitva, rakjon tüzet a kandallóban, a gyermekek forraljanak vizet és olajat az üstben. — Az első harangszóra mind ide fogtok jönni. — A halottat kivisszük a város kapujába, ott az utcza végén, a kapu előtt keresztben egy sírt ásunk neki, s ezzel a sírral be lesz zárva a város. — Innen élve ki nem megy azontúl senki. — Most menjetek, házaikat elrendezni. Az első harangszóra sietve gyűljetek ide.

Az asszonyok szétoszlottak, egy sem sírt többé. Elfásultan, a kétségbeesés némaságával hazament mind. Tette azt, a mi mondvá volt, kapuit eltorlaszolta, vizet és olajat forralt, kést köszörült, fejszét élesített. A kis gyermekek sírtak rítottak a pitvarokban, maguk sem tudták, hogy miért?

Predialó felől a hegyút kanyarulatán a távolban magas porfelleg oszlopai kezdtek támadozni a Sepsi-Szent-Györgyre vezető úton közelegve.

A harang megkondult.

Egyetlen harangja volt ez Sepsi-Szent-Györgynek, a többit mind ágyúnak önték.

Most e harang kondulása jelenté, hogy nem szeretett vendégek jönnek.

— A készülőt húzzák! . . . A temetésre készülő ver-set. . . Kinek temetésére? . . . Az utolsó férfinak.

— A lélekarangot húzzák! . . . A halálra készítő csengetyűt. . . Kinek a halálára? . . . Az egész városnak.

Sepsi-Szent-György kapujához két csapat közelget. Egyik kívülről a másik a városból.

Amazok mind férfiak, fegyveres, kemény vitézek. Emezek mind nők, leányok, gyöngé, fegyvertelen népség.

Amazokkal nehéz ágyúk, a halál diadalszekerei jönnek, hat-hat harczméntől vonatva. Ezekkel is egy szekér jó, az is a halál szekere, hat fekete paripától vonatva, a halottas kocsí, rajta a koporsó gyászfátyollal beterítve.

Amazok riadó harczenével közelítnek, bús méla énekkel ezek, amazok lobogó zászlókkal, emezek lobogó fáklyákkal.

Mindkét csapat a kapu felé tart. Sír van jelölve az úton keresztbe.

Az előtt fognak találkozni mind a ketten.

Egy csapat cserkesz lovag közelg a városhoz. Ruháztajok, arczvonásaik, nyelvök, mind valami eltévedt emlék a rég-rég múlt időkből, — mikor a magyar nép elindult az ismeretlen világba hazát keresni, — üldözte már akkor is a sors, nem maradhatott régi honában, — milliónként elhagyta szülőföldjét, — itt-amott letelepedett, — a sors viharjai onnan is kizaklatták, — egy része odább ment, — a másik elmaradt, — messze Volgán túli földön, — a Kaukasz vad bércei mögött, — az elvált testvérek sohasem hallottak egymásról többet, — összekeveredtek a szomszéd fajokkal, — mindenik nagyot változott — s mikor ezredév múlva a világszellem szeszélye ismét összehozza őket, mint ellenség állanak egymással szemben, nem ismernek egymásra többé; de valami fájdalmas sejtés, valami keserű vonzalom lepi meg a találkozókat, s mindkettő elszorulni érzi szívét, ellankadni karját és nem tudja miért?

A csapat vezére egy szép ifjú herczeg a Kaukasz vidékéről, napbarnította szép ovál arczához oly jól illik az a kis sötét bajusz. Ha dolmányt venne magára, senki sem mondaná, hogy nem magyar.

De az öltözet is, melyet visel, oly különös hatása, az a piros, körül prémes süveg, a kurta virágos szövetű mellény rövid ujjaival, mely alól hosszabb, más színű kaftán látszik elő hosszú ujjakkal, az a görbe kard, maga a kard felkötésének módja, mind oly emlékeztető valami ismerős tárgyra, valakire, kit tán egykor képből

lefestve láttunk s nevét elfeledtük, valami álmokképre, mely többször megjelenik, valami regére a távol gyermekkorból. Az ember felsóhajt s úgy fáj, hogy nem tud vele beszélni, hogy nem tudja megkérdezni tőle, mit csinálnak az otthon maradt rokonok? boldogok-e? Imádják-e még a régi Istent? Szabadok-e még ős pusztáikban, ős bérceik között? Lám mi nem vagyunk boldogok az új földön. Minket elhagyogat a választott Isten. Sokat sírunk, sokat vérzünk, bár ne jöttünk volna ide soha.

Ha meg tudnák érteni szavainkat, s mikor haza mennek elmondanák otthon, hogy az eltávozott testvérek sorsát nincs mit irigyelni s egy-egy köny, egy sóhaj jutna számunkra, s az unokagyermek megtanulná neveinket kimondani. S aztán alkonyatkor kiülnének a magas sziklákra, kunyhóik küszöbére, melyeket még nem rég oly hősiezen védtek és oly hiába, mint távol rokonaik, kiknek feje fölött a nap leáldozik, s mondanák olyankor: így áldoztak le ők is! — — — — —

A csapat a város kapujához ér, — a nők már akkorra megásták a nagy sírt, keresztül az útban, elzárva vele a kijárást, bezárva a várost.

Mivel lehetne jobban bezárni egy várost, mely nem akar magába több lakost fogadni, mint egy sírral, épen a bejövők útjában?

A lovagok csapatja megáll a temetkezők előtt. A nők énekelnek, bús halotti dalt a halálról, a halál után megboldogultakról, vigasztalásait a sírnak, a túlvilág remé-

nyét, az élet semmi voltát; — a nőhang különben is szomorú, a halotti dal reszketve, mint az éjféli óraütés, hangzik el rajta, a zokogás kitölti a hangok időközeit, s belülről a városból a gazdátlan, egyedül maradt házőrző-ebek sejtő vonítása hallik.

A lovagsapat vezetője leszáll harczménjéről, társaik is mind leszállnak. Kezeiket összeteszik, fejökről leveszik a csalmát s a sír oldalára állva, áhitattal imádkoznak, buzgón égre emelt szemmel. Ki hinné, hogy ez ellenség?

A vezető végzett ima után közelíteni akar a nőkhöz, kik a sír tulsó oldalán állnak, ekkor egy közülök előlép. Judith az, bátor, hideg tekintetével, s tiltó mozdulattal visszautasítja a közeledőt.

— Ne közelíts! E sír, határ köztünk és köztetek. Nincs mit keresnetek e városban. Csak nők és gyermekek lakják ezt, kiknek gyámolait már megölték. Ime e sírba most fektetjük az utolsó székely férfit, a ki Sepsi-Szent-Györgyöt lakta. Itten vénült ő meg, szent volt. Nyolczvankilencz évig hagyta élni Isten, hogy vezére, tanácsolója legyen az egész városnak, most elhívta őt magához, mert e városnak nincs szüksége életre többé. Csodálatos volt halála, nem kinlódott, mint más ember, a vesztett csata hírére kirepült a lélek belőle. Vak volt tíz esztendő óta, mert ha nem lett volna az, akkor nem a csata híre ölte volna őt meg, hanem a csaták aczéla, mint megölték a többit mind. Sepsi-

Szent-György hölgyei ide fogják őt elásni, a városnak kapujában, épen a bejárás elé, hogy a ki be akar jönni, elborzadva visszatérjen. Lassankint begyöpösödik majd az út s az utasok nem fognak ide találni többé, a város mellett köröskörül megnő az erdő és a fű. Mi pedig egyenkint elhalunk és nem akarjuk, hogy bennünket valaki megsirasson. Élünk gyászban, meghalunk emléktelenül, mint illik özvegyekhez, kiknek férjeik a csatamezőn maradtak. Azért áldott legyen e sír, mely e várost a világból kizárja, ésátkozott legyen, a ki azt átlépi, élteben és halála után — Amen!

A cserkesz engesztelő arczczal szólt ismeretlen szókat a székely hölgyhöz, s a kebléből kivont fehér kendő, mit feltűzött dárdája hegyére, azt látszék mutatni, hogy békét, engesztelést hozott a városnak. Az asszony elérté a jelt, s megtagadva intett.

— Hiába hozod a békét. A míg itt egy élő lehellet lesz, háború van köztünk és köztetek. Béke nekünk csak a halál. Szomorúság lakik itten. De a szomorúság csak halottainkért él a szívben, rátok nézve gyűlöletnek fészke van ott. Menjetek innen. Nagy a világ, elértetek benne. Nincs tőlünk mit elvennetek. Pihenni se jöhetetek ide. A nyugalom elköltözött e városból örökre. Fényes nappal sírok kisértetei járnak végig az utcán. Kisírt szemű nők, kik kedveseik sírját s a magukét keresik. Boldogtalanok, kiket az örültség kerget s az öngyilkosság vezet. Menjetek innen.

A cserkesz szívében oly különös viszhangot gerjesztettek az ismeretlen ismerős hangok, elmélázva megállt a sír előtt, dárdája nyelére támaszkodott, szétnézett a gyászos asszonyokon, mintha mind ismerősei volnának, nem tudott nekik mit szólni.

Kötelesség gyakorlásban növekedett fel, megszokta a parancsszót latolgatás nélkül teljesíteni és most nem érzett magában erőt arra, hogy a városba bemenjen, mint ez meg volt neki hagyva.

— Vedd le kopjádnek hegyéről, vedd le azt a fehér kendőt! kiált rá az asszony. Döfd e szívbe fegyveredet, mártsd vérébe azt a fehér kendőt, akkor tűzd fel lobogónak: úgy jöhetsz be városunkba.

— Szíveinken, holttesteinken keresztül! — kiáltának mind egy hanggal az elkeseredett asszonyok s odaveték magukat a cserkesz főnök lova elé; a paripa tombolt és ágaskodott.

És a cserkesz arra gondolt, hogy neki is van otthon édes anyja, a kinek szavai oly hasonlók ez asszonyéihoz, és szép hugai s ifjú jegyese, kik szintoly szépek, mint ez ifjú nők lovának lábai előtt, szemeik épen úgy ragyognak, arcaik oly halaványak, hosszúkásak, vonásaik oly szenvedők, termeteik oly délcegek és hajuk olyan fekete; — a szépséges cserkesz nőké, mint e székelly nőké itten.

És szíve erőt vett rajta. Félre fordította fejét, hogy az asszonyok ne lássák a szeméből hulló könnyüt, és

azután lovát sarkantyúba kapta, egyet inte fehér kendőjével a hátrahagyott gyászos asszonyoknak, azután leborult lova nyakára. Társai utána siettek nyargalva, a dárdák süvöltöttek a légben. A porfelleg elnyelte alakjaikat. Sem a székely hölgyek, sem a cserkesz hölgyek nem látták őt többet.

A sereghez visszatérve, hadi törvény elé állíták, a miért a parancsot nem teljesíté, s kit a csaták golyója elkerült, megölte a szigorú hadi törvény, a miért ellene vétett.

Küldtek ezután keményebb szívű embert az asszonyoktól lakott város ellen. Az letapodtatá lova patkójával az utcza közepére ásott sír dombját, s a zárva talált házajtókat kopjákkal ütteté be erőszakosan.

Fáradságos harcza lett ott, a harcz dicsősége nélkül, asszonyokkal, gyermekekkel és gazdájukat védő ebekkel. Egyenkint kellett elfoglalnia minden házat. Ujra kezdeni a harczot minden utcán, ablakokból, házhéjáról kövekkel és forró vízzel küzdött ellene a fanatikus nép.

És a harang egyre kongott. Sikoltás és fegyverzaj közt hallatszott a rémes kongás, kétségbeesésre készítő hangok, mikkel a magas torony, — mint egy tömör óriás, a ki maga nem mozdulhat, — fölemelkedve az egész városon, népét buzdítani tetszék, s ha olykor szünt a nagy zaj, hallatszék a vad, rikácsoló ének onnan fölül:

«Szolgáidnak testek,
A kik megölettek
Adattak a hollóknak.»

Éjszakának idejére küzdett le az ellenállás. A város kezében volt a hódítónak, már erősen hallatszott a diadalének, alig-alig az elhalók kiáltása, midőn hirtelen, mintha az égből szállnának alá, ártó tüzek repültek le az alanti házak tetőire, az égő szurokkanócok egy egy percz alatt felgyújtják a várost, a viharos forgószél segélyül jó a lángoknak, a tüzes zsarátnokot végig futja a város egyik szélétől a másikig. A láng emelkedik, az ég fedele izzadni látszik tőle, s a fekete füstben a szélkavarta repkedő üszköket mintha láthatlan dæmonok vinnék eget ostromló csatába.

Az emberkiáltást túlharsogja a vihar tombolása.

De legmagasabban minden lángok között lobog fenn égvé a torony teteje, mint egy óriási fáklya, és az égő lángtető alatt még mindig hallik a szomorú harangkongás, csatának, tűznek, viharnak és temetésnek hangja. Most egyet hirtelen fordul a szél, a lángokat ismét megfordítja, egy iszonyú roppanás hallik, aztán a harang elnémul, talán épen az esett le.

A két elem ura lett a csataternek, a szél és a láng.

Az emberek elfutottak onnan. Csak két ellenséges harcziáltás hallatszik még, — a vihar üvöltése és a lángok ropogása.

Mintha léggé olvadt nők szellemei hánynák alá égő

szikrák alakjában égnek törekvő lelkeit a harcos férfiaknak, s mentől többet levernek onnan, annál több rohanna utánok a vitatott csillag hazába.

Miért nem vagyunk mi is ottan!

SZENTTAMÁSI GYÖRGY.

Országos Széchényi Könyvtár

GONOSZ ÜNNEP.

Ki hitt téged elő, gonosz szellem?

Aludtál régen a föld alatt, hagytad zöldülni a füvet,
pihenni az embert sírod fölött, ki ébreszt fel újra?

Mely idéző hang költe föl régi álmodból?

Megszomjazál talán a föld alatt, a pokolhoz oly közel,
s feljöttél szomjadat vérben oltani el?

Lesz, lesz elég! folyni fog patakokban, tavankint fog
megállani, hol a föld nem bírja már bevenni. Jer oda,
igyál, mártsd bele rettenetes szájadat.

Igyál! Lakjál jól! Részegülj meg! S menj vissza
sírodba ismét, légy átkozott és aludjál.

Készítsétek a késeket, a rossz szellem szomjazik!...

*

Szent-Tamás fölött fekete volt az éj. Egy csillag sem
ragyogott.

Jó volt nem látni az égnek, mik történtek itt alant
a földön.

Emberek, kik szeretet, barátság közt öszültek meg
egy földél alatt, egy város határán belől, kiket vérség,
rokonság, hála, kötelesség fűze egymáshoz, kik meg-

szoktak együtt érezni bánatot, örömet, egyszerre, mint egy veszett lélek lehelletétől megtévelyedve, elkezdtek egymásnak irtására esküdni össze, s véres gyűlölettel szítták tele lelküket azok iránt, kik nem vétettek ellenük soha.

Szent Eustach napja volt. A ráczok templomba gyülekeztek, mint mondák, Isten tiszteletére. De benn nem hangzott az Isten beszéde, nem szóltak az orgona sípjai, — vad férfihang beszéle nagy kegyetlenül szörnyen eljövendő dolgokat, s hangzott néha-néha rémes rhythmusokban a hadizenő davoria.

A város többi népe nyugton volt. A lakosok, kik látták az itt-ott kivilágított ablakokat, s a templomba siető mogorva népet, mondák magukban: nagy innepök van a ráczoknak ma, s tovább nem törődtek vele, elmentek aludni.

Éjfél felé megkondult a vészharang. A templom ajtaja megnyílt s kezdődött az ünnep.

Vad ordítással rohant a fanatizált nép alvó szomszédjai házára s mintha rég rejtegetett boszút kellene megtorlania, oly elkeseredéssel, oly dühvel gyilkolt le mindenkit, kinek ablakában gyertyavilág nem égett.

Ezzel különböztették meg házaikat a többiektől a ráczok, tartva tőle, hogy tulajdon népök, félreismerésből, fel ne prédálja egymás háza népét kölcsönösen.

Pár óra alatt a magyar lakosság nagy része legyilkoltatott, csak egy kis csapatnak sikerült a mocsárokon

keresztül szekereikre kapaszkodott hozzátartozóikkal megmenekülhetni. A sötét éjben azokat is sokáig üldözték, s mikor már a városban elcsendesedett a zaj, a vijjongatás, a harangszó elnémult, még akkor is lehet hallani a mocsárok körül egyes kétségbeesett sikoltásokat.

Tán egy szekér belemaradt az ingoványba, s a rajta veszett menekvőket fojtogatták egyenként a vízbe.

Elhangzott az is. S azután nem jajgatott senki többé. A kivilágított város több helyein zeneszót lehet hallani s a tánczolóknak vidám kurjantozásait.

Éjfél után két óra felé egy szekér döcögött végig a város fő utcáján. Benne egy férfi ült, köpenyébe húzódva s kíváncsi csodálkozással figyelve a szerte kivilágított ablakokra s a kitörő vigalom hangjaira.

Megáll tulajdon háza előtt szekereivel, s megütközve látja annak ablakait is kivilágítva mind, s benn hallja a zenét, a tánczrobajt, az újjongatást.

Odalopózék ablakához csodás aggodalommal eltelve, benéz kémlő szemekkel s egy csoport ismerős arcot lát meg ottan, kik az ő poharaiból nagy danolás közt isznak, s oly dühvel járnak a tánczot, egy középre állított bórduda körül, mintha mindnyájan örültek volnának. Mind régi ismerősei a városból.

Az ember nem tudva az előzményeket, azt hitte, hogy álmodik.

Majd egy néember kezdett szemébe tünni, ki a leg-

kicsapongóbb jó kedvvel járt kézről-kézre a vad mulatók közt, nevetve, kaczagva és versenyt dalolva valamennyivel.

A jövevény sokáig nem birt rá ismerni az asszonyra. Tulajdon felesége volt.

— Megálljatok! — ordítá belépve az orgiák házába, nem tudva, hogy mit fog tenni, mit fog mondani, de űzvetve valami belső kínos hévtől, melynek számára a düh kevés kifejezés.

— Megálljatok! — kiálta, minden izeiben reszketve, — mit akartok itt?

A meglepett vigadók szétugrottak ijesztő arcza elöl. A legbátrabbak is elsápadtak, midőn közöttük halálfehér arczczal megáll és sokáig nem mert hozzá egy is közeledni.

Bántatlanul ment egész odáig, a hol felesége volt. Egy szép, piros, fekete hajú, fekete szemű asszony, kinek arczán kövé meredt az idéetlen vigalom kifejezése.

A férj megölő tekintettel nézett az asszony szeméibe.

— Le térdre előttem!

Az asszony nem mozdult.

— Térdre, nyomorú! — ordítá a férj s arczul vágta a némbert, hogy az a földre bukott előtte.

— Megállj, kutya! — kiáltának ekkor minden oldalról a reá rohanó ráczok, s egyszerre tíz kéz ragadta meg a férfit.

Tusába eredett velök, egynek közülök megkapta a

torkát s el nem ereszté, míg le nem tiporták a földre, oda is maga után rántotta s csak akkor bocsátá el, mikor már megfojtotta.

Ott megkötözték, egy szögletbe rúgták s azután körüle álltak.

— Mit akartok, mi bajotok velem? — kérdi a férfi vérző szájjal.

— Mit? Nézz körül. Veszed-e észre, hogy a kik itt vannak, egytől-egyig ráczok. — Felelé neki egy magas, összenőtt szemöldökű, fekete képű szerb, hideg, boszantó dühvel állva meg a lekötözöttel szemben.

— Én nem vagyok az. Mi közötök hozzám?

— Kérdezd meg szomszédjaidat, vagy te restelted volna megkérdeni, mikor a kapun bejöttél, hogy mi ünnep van ma? Most tudnád, hogy az a magyarok kiírtásának ünnepe! Te is magyar vagy, utolsó e városban. A többi már meghalt, minthogy te utolsó maradtál, szabadságodban van választani, hogy minő halállal halj meg.

— Hát te hóhér vagy, Basilisk?

— Én nemzetem választotta vagyok.

A megkötött férfi képtelen megvetéssel arczul köpte e szóra a hozzá beszélőt.

— Hah, ember! — ordíta fel dühében a meggyaláztott. — Ezért vért fogsz sírni előttem.

— Én? sírni? Láttál engemet valaha sírni? Megölhetsz. Kínozhatsz, széttéphetsz ízenként, elég sokan

vagytok hozzám, de sírni nem látsz, habár dühödben megvesznél is előttem.

— Én megteszem, hogy sírni fogsz. Tudd meg, hogy én vagyok az, ki nődet elcsábítottam s kiért tégedet elárult.

— Az neked gyalázat, nem nekem.

— Rokonaid halva vannak mind.

— Jobb nekik az utcán halva feküdni, mint veletek egy levegőt színi.

— Vagyonod elpusztult.

— Pusztítsa el Isten, a ki osztozott benne.

— Hm. Te hidegvérű embernek látszol, György, — beszélt tovább Basilisk. — Neked egy szép leányod is volt.

György megrázkódva tekintte rá e szóra.

— Úgy tartom, hogy Linának hitták, — folytatá Basilisk kiszámított kegyetlenséggel vontatva a szót.

— Mit akarsz mondani? — kérdé remegve az apa.

— Igen szép leány volt. Mondhatom. Úgy-e azt magad is elismered, hogy igen szép volt.

— Veszz el! Mit akarsz?

— Olyan fiatal volt még és már hat kérője volt neki... Nem tudott közülök választani, egyik derekabb fiú volt, mint a másik... Mit tehetett szegény?... Feleséged az első asszonytól maradt lány sorsába nem szólhatott bele... utóbb is én állítottam hegyére a Kolumbus tojását... Mind a hathoz férjhez adtam a lányt... Sajnálak, hogy a menyegzőről elkéstél...

— Verjen meg az Isten súlyos balkezevel! — ordíta

fel kétségbeesetten a lekötött apa s arczczal a földre veté magát és zokogott keservesen.

— Emeljétek föl hát, — szólt Basilisk, — hadd lásuk, mint sír az, a ki most próbálja először életében. Sírj, György, te pedig, Gajdos, fújj abba a dudába, zene-kiséret mellett hadd sírjon.

S azzal elkezdték az ittas emberek gúnyos hahotával s csúfoló mozdulatokkal körül tánczolni áldozatjukat, s rugdosták és ütötték, ki hol érte.

Az nem sírt többé. Behúnyta szemeit, egy szót sem szólt. Túrt hallgatva minden bántalmat s egy vonás sem ferdült el arczán.

— Most vigyétek innen, — parancsolá Basilisk, — vessétek a padlásra. Állítsatok őrt elébe, holnap ünne-pélyesen fel fogjuk magasztalni. Ma igyuk meg leánya lakodalmát, holnap megiszszuk az ő torát. Jó éjszakát, György barátom.

Az emberek felvitték a padlásra. Az ajtót rázárták s azzal ott hagyták magára.

Nyugodtan feküdt ott a puszta földön és mozdulatlanul, mint kinek sem lelke, sem teste nem érez többé.

Nemével a boldogság reményének várta halála per-czét, s örült neki, hogy az már nem messze van.

Alatta még sokáig tánczoltak a szerbek, végre azok is aludni mentek, minden elcsöndesült, csak az ő sze-meire nem jöhetett álom. Gondolá, hogy nemsokára úgy is hosszú lesz majd pihenése.

A mint ott elfásultan feküdt, nem gondolva többé sem a múltra, sem jövőre, egyszer úgy tetszék neki, mintha a padlás egyik ablakán valami zörejt hallana.

Az éji félsötétben látá, hogy valami fehér alak ereszkedik le a keskeny nyíláson s tapogatózva közelít felé.

Álom-e vagy vízió? Lépteinek semmi hangja.

Majd lassan kezd susogni, alig hallhatóan pihegé e szót:

— Apám, apám...

— Lina!

Az ember feltekinte, látni akarva a sötétség daczára a közelítő vonásait, az odafutott hozzá, megcsókolá, aztán egy késsel elmetélte a kötelékeket, mikkel György kezei össze voltak hurkolva.

— Gyermekem! — rebegé az apa, átölelve leánya reszkető térdeit. — Édes, egyetlen gyermekem!

— Fussunk innen, — pihege a lány, bágyadt, beteg hangon, — az ablakhoz hágcsó van támasztva. Siessünk, apám.

Az ember ölébe vette gyermekét, kivitte a padlás nyíláson, a hágcsón alá, mindig ölében tartva, mindig csókolgatva.

A fal mellett egy eszközben megbotlott. Mi ez? Egy ásó. Vigyük el.

— Jó lesz fegyvernek, — mondá az apa.

— Jó lesz sírt ásni vele, — mondá a leány.

★

A ház tulsó oldalán egyhangú léptek kopogása halatszék. Az örül állított szerb léptei voltak azok.

— Maradj itt. Húzódjál a fal mellé. — Mondá az apa leányának, s maga az alatt az ásót kezébe fogva a ház szögletéhez lopózott. A léptek mindig közelebb jöttek. György fölemelte az ásót, a szerb kilépett a szöglet mellől s a következő perczben ketté hasított agygyal rogyott össze, egy áruló kiáltás nélkül.

György elvette a szerb öltönyét, fegyvereit s azokat magára rakva, ölébe vette leányát s ment vele ki a városból.

Minden csöndes volt már, csak egy-egy haza botorkáló danája verte föl az utcák csendjét néha. Már a hajnalsillag is fenn ragyogott a kitisztult égen.

Sem az apa, sem leánya nem szóltak egymáshoz.

Reggelre elértek a legközelebbi faluba.

Györgynek sok ismerőse volt ott. Azt hívé, hogy egyikhez oda adja leányát, míg maga sorsa után indul.

Az ismerősök ijedve fogadák mindenütt. Egy sem hagyta őt ajtaján belépni. Egy sem adott neki egy falat kenyeret. Mindnyájan kizárták s kérve-kérték, hogy távozzék el minél előbb falujokból.

Nem rosszak, csak gyávák voltak ezek az emberek, féltek, hogy ha a szent-tamásiak megtudják, miszerint ők egy menekültet befogadtak, őket is legyilkolják vagy elpusztítják.

Keservvel torkig telve vevé fel ölébe ismét a leányt a boldogtalan apa s ment tovább.

Hat napig utazott tarlókon, ugarokon keresztül, éjjel zivatarban, nappal a rekkenő hőség alatt, ölében hordva alélt gyermekét.

Nem kérdezve tőle, hogy mi fáj? és az sem panaszkodott neki.

A hatodik napon meghalt a leány éhség, nyomor és lélekkín miatt.

Az apa érzé, hogy az ölében hordott tetem mindig nehezebb, nehezebb lesz, a karok, melyek nyakát átölelték, nem szorítanak többé, s a fejecske, mely vállára lehajlék, oly hideg!...

Szeged tornyai már látszottak elébe a távolból. Fárasztó sietés után délre beért a nagy, népes városba.

Éppen népgyűlés volt a vár előtti roppant térségen, több mint húszezer ember gyülekezett össze s középen egy emelvényről, népszónok beszélt betanult szózatot a figyelő sokaságnak.

György odafúrta magát a néptömeg közé, a szónok éppen a ráczok dühöngéseiről beszélt hihetetlen dolgokat.

Többen észrevették a fáradt, poros embert, ki egy halvány, csukott szemű gyermekkel karján úgy állt meg közöttük, mint egy tébolyodott.

— Honnét jön? — kérdezők.

— Szent-Tamásról, — felelé György.

— Hah! Fel! fel az emelvényre vele, — kiáltának, a kik hallák feleletét. — Egy ember jött Szent-Tamásról. Álljon fel és beszéljen a népnek!

Pillanatok mulva az utat nyitó tömeg közt az emelvényig vitték a jövevényt s felállíták a nép közé.

A mint meglátták iszonyú dúlt arczát, a kétségbe-

esés szenvedéseinek nyomával minden vonásain, azt az összeroskadt tetemet, s vállain azt az elhervadt, hófehér arcú gyermeket, egy tompa, borzadályos zúgás futott végig a tömegen, hasonlatos ahhoz, minőt a Balaton hallat szélvész közeledte előtt.

És midőn a jövevény átnézte a zúgó néptengert, arca elkezde lángolni, keblét szokatlan tűz hevíté fel, a boszúállás szent lelkét érzé fejére leszállni kettős tüzes nyelvben.

— Magyarok! — kiáltá szét erős férfihangon. — Szent-Tamásról jövök, utolsó azok közül, kik ott magyarul imádták az Istent. Vagyonomat felprédálták, rokonnaimat legyilkolták. Ha volt ismerőstök ott, vegyetek gyászt, mert bizonyára meghalt. Mindenből, a mit birtam, csak egy kincset menthettem meg, nyomorult leányomat. Jőjjetek ide, gyermekes apák, gondoljatok ártatlan szüzeitekre s nézzétek, mivé tették az enyimet.

Ekkor fölemelte karjain a gyermeket a szerencsétlen apa, s midőn rátekinte, csak akkor vette észre, hogy leánya halva van.

Addig azt hívé, hogy csak hallgat, mint hallgatott hat nap óta mindig.

— Meghalt! — ordíta fel kétségbeesetten az ember, a hanyatló tetemet kebléhez öelve. — Meghalt, — fuldoklá, s mint a szélütött, hanyatt-homlok esett le a körüle állókra.

A jelenet drastikus fordulata felháborítá a tömeget.

— Boszú! véres boszú! — ordíta fel egy hang, s a rá feltámadó zaj egy szélvész ordítása volt.

— Fegyverre! a ki férfi! — kiáltozák szétrohanva a piacszől, s végig futva az utczákat.

— Fegyverre! Fegyverre! — hangzék mindenfelé s egy óra alatt tízezer férfi gyült össze fegyveresen, a düh, a vérszomj vonásaival az arcaikon, azon perczen indulandók Szent-Tamás ellen.

Ekkor egy ismeretlen kútforrású eszme kezdett el a felhevült agyak közt terjengeni, először bágyadt sejtelem majd vadító meggyőződés képében.

Valaki azt találta mondani:

— Hátha mi elmegyünk s az itt maradt ráczok az alatt gyermekeinket leöldösik...

A szó szájról szájra ment.

— Haljanak meg! — kezdék itt-ott kiáltozni. — Veszsenek el, mint testvéreink elvesztek Szent-Tamáson! Vért vérért! Atyáfit atyafiért! Haljanak meg!

És a tömeg visszafordult elszörnyedt haraggal önnön városára, s mint a gátat tört folyam, nem hallgatva parancsra, vezérszóra, megrohanta szomszédja hajlékait s kiírta az napon minden ráczot a városból.

Ez történt hat nappal azután, hogy Szent-Tamáson minden magyar leöletett.

Vért vérért!

Igyál, vérszomju szörny!

A RABLÓVEZÉR.

György pedig fölvette ölébe holt gyermekét, kivitte egy nyárfa-erdőbe, ott sírt ásott neki egy fiatal fa tövében s belefektette a halavány gyermeket.

Nem bírta e szép fehér arcot földdel bekeverni, lombokat tépett le a közeli bokrokról, azokkal hinté be előbb halottját, azután takarta rá a fekete hantokat.

Mikor a zöld gyepet kirakta a felhányt sírhalomra, úgy fájt egész lelkében valami érzés, de a mely oltó könny helyett a gyehenna tüzét küldé szemeire.

Azután elővette kését, hogy felmesse a fa kérgére a nevet, mely élő fejfája legyen egyetlen gyermekének.

Vágta, vágta a betűket nagy szorgalommal, nagy elmerüléssel, s mikor készen volt vele, e nevet látta a fára kezei által felvágva: *Basilisk*.

Mert nem leánya volt eszében, hanem annak megölője.

És azzal, hogy még akkor sem leánya volt eszében, hanem annak megrontója, hogy annak nevét véste fel halottja sírfájára, többet mondott, mint mennyit a legiszonyúbb átokeskü ki bírna fejezni.

Fölkelt, ott hagyta a sírt, ment tántorogva odább, be az erdő mélyébe, azután megbánta, hogy oly könnyezetlenül hagyta el gyermeke sírját s visszafordult, fel akarta azt keresni; a fák oly hasonlók egymáshoz, sehol sem talált arra, melynek tövébe leányát elásta, s keresése

közben mindig beljebb tévedt az erdőbe, az éj ott lepte, ment azután is, maga sem tudta hova? miért? de csak ment. Sűrű csalitas buczkák közé jutott, a fészkeről fölvert madár sikoltva rebbent meg előtte. Végre egy fa gyökérben megbotlott, elesett. Nem volt oka miért fölkelni, ha egyszer ott feküdt. Letette fejét a földre, jó éjszakát kívánt a föld alatt alvó gyermekének s elaludt ott és álmodott hosszasan vérben úszó emberekkel és égő városokkal.

Éjfél felé paripák nyerítése veré fel álmából. Magához nem messze két fölnyergelt lovat látott, melyek röhögve látszottak egymást üdvözölni, míg a bokrok mögül síró nőbeszéd és biztató erős férfihang tört elő, olykor egy gyermek csevegésével vegyülve.

A férfi egy alacsony, szikár alak, villogó fekete szemekkel, hosszú bajusza búsan függ le ajkán s fekete nagy haja vállait veri. Arcza sovány, de vonásai erőteljesek, mint szikár természetének aczél izmai.

Egy kis három-négy éves gyermeket tart ölében, komoly nyájassággal enyelegve vele, a gyermek őt apjának nevezi s meg-megölelgeti apró karjaival.

Előtte egy nő áll, kötényével törülve szemeit és sokat zokogva.

— Tudsz-e már imádkozni, kis fiam? — kérdé a férfi, térdére ültetve a gyermeket.

— Hogy ne tudna, — felele érte a nő. — Mindennap elmondja, reggel, este.

— Jó ember legyen belőled, kis fiam, ne olyan mint apádból; jövő esztendőben iskolába add, tanuljon valami jót.

— Megteszem, ha utolsó mindenem ráköltöm is.

— Vidd el innen, majd ha esze megjön, messze földre, hol senki sem ismer, ne tudja meg soha, hogy apja ki volt, tagadd el előtte nevemet, soha se tudja meg, hogy az ő szülője volt Rózsa Sándor, a hírhedett zsványvezér.

— Kérdezd meg, kis fiam, apádtól, hogy mikor jön el újra tégedet meglátogatni.

— Azt, fiam, nem tudom, rám soha sem virrad föl a nap, hogy azt mondhatnám, ez az én napom lesz. Ma itt, holnap tíz mérfölddel odább, s holnapután talán valahol a föld alatt.

— Ugyan ne beszéljen kend olyanokat, nézze, ez a gyerek mindjárt sírva fakad.

— Biz az, fiam, úgy van. A zsványnak nincs kihez imádkozni reggel, este, hogy megőrizze a bajtól.

— De hiszen kend nem zsvány, nem ölt kend embert soha.

— Ne szépítsd biz azt, édes szolgám. Csak a hollók esznek meg engem előbb-utóbb.

A nő ismét elkezdett sírni, a gyermek együtt sírt vele, a rabló összecsókolá mind a kettőt.

— Menjetek haza, édes cselédjeim, legyetek békeségben, ne szóljatok senkinek, hogy itt láttatok, áldjon

meg az . . . , — gondolkozott, hogy kicsoda? — a ki engemet megver.

A nő és a gyermek eltávoztak, a rabló felugrott lovára s kengyelében fölemelkedve sokáig hallgatózott a távozó gyermeki csevegés ismert hangjaira.

Ekkor egy hideg kéz érinté kezét.

Felijedve, de azért egy kiáltás nélkül fordult oda a rabló s egy férfit láta lova mellett állni. A szenttamási menekültet.

— Ne tarts tőlem, Rózsa. Ne nyulj pisztolyodhoz. Nem én vagyok az, kit életedben először megölj — szólt az hozzá nyugodt, szelid hangon. — Nem azért mentett meg téged a sors tizenhét éven át a folytonos üldözéstől, hogy mint közönséges gonosztevő végezd be életedet.

— Te ismeresz engem?

— Híredből. Tudom, hogy üldözve vagy, hogy fejedre jutalom van téve és azt is tudom, hogy neked kedves nőd és szép kis gyermeked van, kiket, hogy esztendőben egyszer megláthass, halálveszélylyel jössz idáig, hol minden gyermek rád ismerhet.

— Ne beszélj arról! Rongyos vagy, látom. Zsivány akarsz lenni nálam? Nesze egy pisztoly, lödd föbe magadat, ha nem tudsz egyebet tenni.

— Tégedet akarlak a rabló névtől megszabadítani.

— Eszeden vagy? Tán nem próbáltam én azt eleget? Nem könyörögtem eleget minden törvény előtt, hogy vegye el fejemről a büntető kezét és én megszünök gazdák pusztulása, utasok félelme lenni. Nem ígertem-e

hogy mindenkinek, kit megkárosítottam, visszafizetem elrablott jószágát, templomot akartam építeniátkozott vagyonomból, csak azt engedjék meg, hogy éltem további napjaira emberek közt élhessek, napszámmal, veritékkel keresve napi kenyereimet. Elfogadták-e valaha? ... Nem volt az az áldozat, a mit meg ne adtam volna törvénynek, embernek, Istennek, nem elhajtottak-e mindenünnen? Meg akarsz csinálni? Kerülj, szerencsétlen. Még nem öltem embert.

— Kell, hogy ezután ölj. Azzal fogod vétkeidet leróni. Mit sem törvény, sem oltár el nem fogadott, elfogadja áldozataidat a haza, a hazának ellenségei vannak. Menj, mosd le azoknak vérében a szennyet nevedről.

— Ne kísérts! — sohajta fel a rabló. — Ha a csataterén lehetne meghalnom szép, becsületes halállal! ...

— És ha dicsőséget lelnél ott halálod helyett ... És ha jönnél vissza, s a nép, mely eddig erdőről-erdőre üldözött, koszorúkkal s örömrivalgással fogadna. S azután nem mondaná senki rólad: «ez a rabló», hanem írva olvasnád neved előtt a «hőst», a «bajnokot» ...

— Hagyd abba, ne bolondíts! ... Oh mennyit tudnék tenni! Egy dandárt állítanék ki magam. Mind oly fiúkat, kik százszor látták már a halált, és százszor legyőzték, kik megtanultak túrni esőt és hideget s le nem szállni a lóról három nap, három éjjel, kiket, ha csatába eresztenének, hősöknek nevezne a világ, most zsványoknak híjja és üldözi.

— Én elmegyek és könyörögni fogok érted.

— Mi közöd neked hozzám? Ki vagy te? Miért akarsz engem megszabadítani?

— Arra nagy okom van. Engem a ráczok kivertek birtokomból, nőmet elcsábíták, atyámfiat leöldösék, házamba beültek, magam szökve szöktem el közülök, leányom az úton kezeim közt halt meg, itt temettem el ez erdőben. És ezt mind a ráczok tették rajtam. Úgy-e, ha téged rájok eresztenének, nem adnál kegyelmet egynek is soha?

— Nem.

— Hiszed-e hát, hogy nem nyugszom meg addig, míg számodra kegyelmet nem hozok, azon föltét alatt, hogy a ráczokra menj minden embereiddel, a kiknek parancsolsz, s úgy légy boldog e világon, a mint azoknak ártani fogsz tűzzel és fegyverrel.

— Házat építek számodra ellenség-fejékből, ha útát csinálsz nekem a csatatérig.

— Megteszem. Esküszöm, hogy megteszem. Fölmegyek Budára, két hét múlva a bocsánatlevél kezében lesz. Hol találkozhatunk?

— Velem sehol. Azt nem szoktam megmondani senkinek, mert hinni nem szokásom. Ha igazat beszéltél, jőjj Félegyházára, ott a vendéglőben ül reggelenként egy ránczos képű öreg szegény legény. Szürke haja két oldalt csimbókba kötözve, fél keze le van vágva, erről rá ismerhetsz. Az majd elvezet hozzám, csak e pisztolyt mutasd neki. Annyit mondhatok, hogy ha erővel akarná

valaki megtudni tőle tartózkodásom helyét, négyfelé hagyná magát vágni, még sem mondaná ki. Ne haragudj érte, hogy őrizkedem. Tizenhét év óta üldöznek engemet. Arra jobbra tarts, ha az országútra ki akarsz jutni, én másfelé megyek.

S azzal sarkantyúba kapta paripáját a rabló, a másikat pányván húzva maga után, hogy ha az egyik ki talál dőlni alóla, amaz kéznél legyen, s nyargalt bámulatos ügyességgel az erdő rendetlen fái s bokrai között, kanyargó futással, minő a fecske repülése, s nem sokára csak a távoli robogás sejteté, merre jár.

*

Két hét még nem telt le, midőn György fáradtan érkezett meg a félegyháza fogadóba.

A sötét mellékszobában mogorván ült félig álló palackja mellett a szürke félkezű szegény legény.

György mutatta neki a pisztolyt, mire az szótlánul fölkel helyéből, kiitta borát, kifizette a korcsmárost s ment György előtt, a nélkül, hogy egy szót szólna hozzá.

Egy rongyos házikó elé értek a város végén, oda bement a szegény legény, intve Györgynek, hogy maradjon kívül, s kis idő múlva két szép fekete paripát hozott ki fölnyergelve, s inte Györgynek, hogy üljön fel az egyikre, míg a másikra az öreg pattant fel, vénsége és félkeze daczára a legbiztosabb ügyességgel.

S azzal nyargaltak ki a pusztákra.

Útközben beszédessé vált az öreg szegény legény,

elmondá Györgynek, hogy ezek Rózsa Sándor paripái. Kedvencz paripája azonban még ezeknél is szebb és jobb. Azt egy hadnagy sem bírja elérni, az nem hagy magára idegen embert felülni, az elnyargal álló nap, a nélkül, hogy etetni vagy itatni kellene, s még sem fárad ki. Az átúsza a Tiszát háromszor egymás után, s ha gazdája alszik, ott vigyáz a feje felett, mint egy hűséges eb, s jelt ad nyerítéssel, hogy ha veszélyt érez.

Késő estig vitte Györgyöt a szegény legény keresztül-kasul a pusztákon. Sehol út, sehol egy ismertető jel nem látszott, itt-ott csenevészett jegenyefákkal benőtt buczkák, miket behordott a sívó homok, néhol egy-egy távoli tanya, honnan a kutyák rekedt ugatása hallik, majd egy puszta cserény, hova csak éjszakára hajtja gulyáját a pásztor, kákás, nádas ingoványok repülő kócsagok fehér falkáival s ismét sivatag, lelegelt avar puszták, ragyássá gázolva mindenféle marhanyomoktól, miket földárja után áthajtottak rajtuk. A messze láthatáron csak itt-ott látszott egy-egy város tornya, vagy valami messzűnven sötétlő erdő, mit újabb idők szorgalma honosított meg, a fát nem ismerő homokban.

Végre leszállt az est. A táj elszürkült, elfeketült. Csak a vén csikós tudta, hogy merre jár.

Iszonyú távolból valami vörös csillám tünt szemeik elé, imitt-amott kigyuladó pásztortüzek között.

— Ott van Rózsa Sándor, — mondá a betyár, ki-mutatva a tüzet mérföldnyi távolból, hol őt találni fogják.

Egy óra mulva értek oda. A közelgő lódobogásra hangosan nyerítettek a paripák a tűz körül s három férfi alakja látszék, kik mindenre elkészülve várták a közelgőket.

Egy sajtáságos, utánozhatlan fütty, a vén betyár szájából tudtul adá, hogy ismerősök jönnek.

Az egyik férfi a három közül Rózsa volt, a vezér.

— Mit hoztatok? — kérdé Rózsa.

— Kegyelmet ti nektek! — kiáltá György, a tajtékozó paripáról leszökve s egy nagy pecsétes iratot adva át a kérdezőnek. — Olvasd és gyönyörködjél benne.

A rabló a tűz világához fordult a szétnyitott irattal, reszketett az kezében, míg végig olvasá, egy-egy könny hullott rá szeméből, térdei lassanként meghajoltak alatta, térdre esett s megcsókolá az írást s azután fölemelé könnyes arcját az égre.

— Én Istenem! én uram Istenem! — kiáltá fuldokló zokogással. — Tizenhét évi üldözés után embernek hagysz lennem ismét!...

Azután társaihoz fordult:

— Üljetek lóra, a csapatot össze kell híni.

Azok felszöktek paripáikra s keresztül-kasul hangzott a pusztában a jeladó füttyentés, mire tíz percz alatt száznyolczvan lovas férfi gyült össze, fegyverrel, paripával legjobban ellátva.

— Atyámfiai! — szólt hozzájuk a vén vezér. — A miről annyiszor álmodtunk, beteljesült. Mi nem vagyunk

rablók többé, a törvény megbocsátotta bűneinket. Meg van engedve nekünk, hogy jóvátehetjük elmúlt életünk vétkeit egy becsületes halállal. Van-e közöttetek egy, ki meg ne bánta volna eddigi életét s ne örülne annak, hogy azt becsülettel végezheti be?

— Nincs! nincs! — kiálták egyszerre mind.

— Eljöttök-e velem a csatába?

— Mindenhova! a halálba!

— Esküdjetek meg erre!

Az eskü rövid volt: «Esküszünk, hogy hazánkért örömmel ontjuk ki vérünket.»

György odahajolt Rózsához:

— Tedd hozzá: és senkinek kegyelmet nem adunk.

Arra is megesküdtek.

— Most szólj, mit kívánsz tőlem? — mondá a vezér Györgynek, — elmondhatod: hogy egyetlen ember vagy, ki Rózsával jót tett az életben. Kivánj bármit, megteszem.

— Ölj, pusztíts, a hova küldve vagy.

— Egyebet nem kívánsz?

— Halottaim véreért gyilkosaikvérét.

— Mondd meg legalább nevedet, hogy elmondhassam nőmnek és gyermekemnek, hogy kit foglaljanak imádásaik közé.

— Nevemet elhagytam. Most Szenttamásinak hivatom magamat, hogy valahányszor megszólítanak, mindannyiszor eszembe jusson, mennyit vesztettem én ott! és hogy azon városnak el kell pusztulnia a föld színéről. Szólít-

satok Szenttamásinak engem, hogy valahányszor nevemet hallom kimondani, felforduljon bennem minden érzés és szomjazza a vért.

— Velünk fogsz-e eljönni?

— Még nem. Még sok utam van nagy messze földekre. Ha átkozott sorsom megtart, a véres napokon, a véres mezőkön találkozni fogunk, addig is a halál angyalai járjanak veled. Senkinek kegyelem! Senkinek!...

S éjnek éjszakáján tovább ment az ember, hidegvérrel táplált bosszújától hajtva, útjait nem vak düh vezette ismeretlen veszélyek örvényébe, kiszámított terv szerinti megtorlás tanította: hova, merre menjen; előidézendő minden vést, melylyel halálos ellene fejére lesujthat.

A HONVÁGY.

A közkatona meghal a honvággy miatt.

Egyszerre csak elkezdett valami szellemi járvány kiütni a külhonban elhelyezett magyar katonaság között.

Valami rejtélyes ember járt városról városra, beült egyenként a korecsmákba, hol a huszárok mulatni szoktak, ott beszédbe elegyedett velük, szavai lassanként szájról-szájra kelve elterjedtek az egész víg körben s az megszűnt víg lenni azonnal. Az idegen ember hazájukban történt dolgokat beszélt a katonáknak, s midőn elhagyá őket, nyomtatott verseket és proklamációkat osztá ki közöttük.

A közkatonák elvitték a verseket és proklamációkat olvasni tudó őrmestereikhez s felolvastatták azokat maguknak, sírtak, káromkodtak és megtanulták könyv nélkül azokat elejétől végig, azt imádkozák reggel-este.

Azután sokan az ágynak feküdtek, nem ettek, nem ittak, elbetegeskedtek, s ha kérdék az orvosok, mi bajuk, szívükre mutattak és mondák: «haza, haza, bocsássanak haza».

Azután sok elhalt, nem tudta senki, mi lelte, mi ölte meg. Elpusztult, elveszett belső baj miatt, a durva, olvasni nem tudó közember elhalt honvágy miatt, mint a földéből átültetett virág.

Megpróbálták az ilyen betegnek megengedni, hogy haza mehessen, és másnap már egészséges volt.

Tudva volt, hogy valaki jár nagy titokban e fájdalmakat oltogatni a magyar katonák szívébe, de nyomára nem birtak akadni.

A katonák közül egy sem árulta el s ő maga igen óvatos volt, kelepcebe soha nem kerülni.

Bujtogatásait soha sem intézte a tisztek, hanem a közkatonák között. Tudta, hogy e körben az árulás nem terem meg.

És az elvetett mag mindenütt kikelt.

A tisztek előtt napról-napra feltünőbb kezdett lenni e búsongás, ez elvadulása a közkatonáknak, kiknek gyakran lehete szokatlan, bús dalaikat hallani, mikor lovaikat csoportosan úsztatni vitték, dalokat, minőket azelőtt nem

énekeltek, miknek versei szerelem és kedves helyett vérről és hazáról beszéltek, keserves, fájdalmas dalok, harczy énekek, mikre különös, megfoghatatlan kedélyből oly dallam van alkalmazva, mely halotti énekhez hasonlít, minden vers végén e szavak: «éljen a magyar!» és azok is oly hangon téve, mintha valami haldokló utolsó kiáltásai volnának, alább-alább hanyatlók, végre mélyen elnyújtott félhangban elenyészők.

Még most is hallani e dalokat énekelve, erdőkben, faluk végén, néma éjszakákon, és most még jobban hasonlítanak a halotti dalokhoz, és a végsor danája úgy halatszik messziről, mint egy a sírból feljövő kiáltás.

*

Galiczia egyik kised városában állomásozott egy osztály huszárság, délczeg, nyalka fiúk, kikért nem egy szép lengyel leány szíve dobogott fel.

És a környék legszebbik leánya is szerelemtől égett a huszárok legdélczegebb hőse, — a kapitányért.

Gróf K * * nszky Anna, szép fiatal lengyel özvegy, már félév óta jegyben járt a délczeg huszárcapitánynyal, menyegzőjük napja is közel volt már, csak még egy éj volt közötté.

Ezen éj estéjén későn elment menyasszonyához a vőlegény... Oly szép volt őket együtt látni.

Magas, karcsú férfi volt a huszár, napbarnította arczán még az ifjúság virított, de homloka már magasan

kopasz volt, «együtt a nap és hold», mint a magyar példabeszéd mondja.

Szép, deli hölgy volt a menyasszony, sötét, fekete hajfürtökkel, halvány, idegzetes arczczal, kék szemeiben azon szokatlan fénynyel, melyet kék szemekben csak lengyel nőknél találni. Midőn hallgatott, halvány arcza, márvány homloka, vékony, finom metszésű ajkai mellett oly szelíd, oly bánatos, oly andalító fénye volt a szemeknek, mint az éjféli holdé, mikor a szélesendes éjben az ég legmagasán megáll. De ha beszéltek előtte hazájáról, vagy ha ő beszélt felőle, reszkettek ajkai, vékony szemöldei redőbe vonultak s a túlvilági érzelem sötétségével arczán, ha akkor fölveté szemeit, mintha egyik ég nézne a másik égre, tele csillagokkal, tele angyalokkal.

És ha vőlegényét látta, ha kezét annak kezében érzé reszketni, akkor arczára a szerelem hajnali rózsái jöttek fel virulni s szemei ragyogtak, mint a fölkelő nap.

Menyegzője előtti estén elment menyasszonyát meglátogatni a vőlegény.

Vidám arczot akart mutatni, de a szerető szeme olvasni tud a vonásokból, a homlok önkénytelen redőiből, a szemek tétova járásából s megismeri, hogy kedvesének bánata van.

Odasímul hozzá, kezeivel lesimítja, ajkaival lecsókolja homlokáról a redőket, ... újra visszajőnek.

— Mi bajod? Valami bánt? Menyegződ napja előtt szomorú vagy.

— Semmi bajom sincs, egy baleset nyugtalanít csupán, melyet nem lehetett elhalasztani. A haditörvénytörvény-szék egy embert halálra ítél, az ítéletet épen most irtam alá, az embert holnap agyonlövik. Miért épen menyegzőm napján? Miért nem jött holnaputánra?

— Az ember tán gonosztevő?

— A haditörvény annak nevezi. Lázított, a katonákat el akarta csábítani, hogy menjenek haza Magyarországra a szerbek ellen küzdeni. E merény büntetése: halál.

— S te aláírhattad az ítéletet? Nem vagy-e te magyar? Nem szereted-e hazádat?

— Mindenek előtt katona vagyok és tisztelem a törvényeket.

— Az lehetetlen, hogy te, ki oly nemesen tudsz szeretni, a szerelem legmagasztosabb nemét, a honszerelmet ne tudd érezni.

— Szeretni tudok, de ábrándozni nem. Én azoknak elveiből, kik a forradalmakat képezik, egy szót sem értek, de annyit tudok, hogy a forradalmaknak soha sem volt jó kimenetele. Sok vér, kevés dicsőség és örökös bánat.

— Ne mondd örökös bánatnak, örökös remény az, mely nem hagyja elfelejteni, hogy kell jönni egy időnek, mely mindent visszafizet, a bánatot annak, a ki adta, a dicsőséget annak, a ki elvesztette.

Ezt mondva a lengyel asszony, felugrott vőlegénye mellől s zongorája elé ülve, lázas lelkesültséggel verte el rajta a «nincs még oda Lengyelország» indulóját.

És e perczen két szeme egy-egy fergeteges felhőnek látszott, melyből a könnyek zápor hullásában a harag villámai lövellnek elő.

A vőlegény odalépett hozzá, elvonta reszkető kezét a zongoráról és megcsókolá.

— Szegény Lengyelország. A lengyel nőknek van miért könnyezni... Egyszer Pesten voltam, valamelyik utczában egy nagy házat építettek, ott a napszámosok között egy némbert vettem észre, a ki köveket hordott fel a fején a kőműveseknek. Kétszer-háromszor elmentem arra, a nő izzadva hordta a köveket, lábai alig birták. Nem volt már fiatal, a munka terhére esett. E nőnek egykor szebb palotája volt Varsóban, mint a minőhöz most a köveket hordta, kapuja fölött herczegi czimer díszlett, gyakran mulattam házánál, sok víg órát töltöttem nála... Mikor a déli harangszóra leült szegényes ebédje mellé, odamentem hozzá és megszólítottam. Sokáig nem akart rám ismerni, azután félrefordult sírni, a többi napszámosok nevettek rajta. Pénzt ajánlottam neki, megköszönte, keveset elvett belőle, — egykor millióknak ura, — kért, hogy a többit küldjem el kis leányának, a kit valamelyik vidéki városban egy gazdag uraságnál hagyott. Megígértem, hogy leányát fel fogom keresni. Szép kis hat éves gyermek volt, mikor utoljára láttam, azóta nyolcz év mult el, most már serdülő korban kell lennie. Elmentem a házhoz, a hol felfogadták. Kérdezősködéseimre egy leány jelent meg, nem az a

szép gyermek, kinek arcza még most is előttem lebeg, egy közönséges teremtés, kemény, durva vonásokkal, elvadult szemekkel. Nem ismere rám, pedig hajdan annyiszor látott, szóltam hozzá lengyelül, egy szót sem értett többé. Kérdezém anyja felől, rám nézett... Oh, rettenetes példát adott a sors a lengyel nemzetben, hogy mit várhat egy kis nép a szomszéd népektől, mit várhat Istenétől, ha nagyobb népekkel eredett tusába, jaj a magyarnak, ha a példából nem tudott tanulni.

— Ah, az nem magyar, ki így tud beszélni!

— Anna! Első férjed menyegzője utáni napon esett el a csatában, ha kívánod, a második a menyegzője előttin esik el.

— Nem kívánom. Töredelmes irtózáttal vallom meg bűnös szenvedélyem: jobban szeretlek, mint hazámat, jobban szeretlek, mint a szabadságot, lengyel nő ezt nem mondta férfinak soha, te vagy az első, a ki ezt hallod. Nem kívánom, hogy magadat feláldozd, sőt, ha akarnád tenni, tán visszatartanálak, mit lengyel nő nem tett férjével soha. Csak azt kérem tőled, hagyd meg életét azon embernek, kinek szenvedélye erősebb volt, mint a tied. Menyegzőnk előestéjén egy ember életét kérem tőled jegyajándékul.

— És egy katona becsületét!

— Büntesd őt másképen.

— Csak két eset van. Az ember lázított, a törvény halált mond fejére. Vagy teljesítenem kell az ítéletet,

vagy együtt mennem a lázítóval Magyarországba. És én tudom jól, bármit mondjanak is a nemzet prófétái, hogy onnét soha sem jönnék többé vissza. A bíró vagy büntet, vagy egyetért a bűnössel. Egyik kezemben a büntetés pallosa, másik kezemben a lázadás zászlója, melyiket emeljem fel?

*

Korán reggel, mikor a hajnal meghasadt, kivitték a vesztőhelyre az elítéltet.

Karét formálva lovagoltak a huszárok végig az utcán, hallgatagon, szótlanul, csak a lovak dobogása hangzott. Középen egy nyitott szekéren ült a tábori pap, keresztet tartva kezében, s mellette fehér ingben, hajadon fővel, meglánczolt kezekkel — Szenttamási György, a halálra ítélt izgató.

Kiérték a mezőre, a nap éppen akkor kelt föl, a reggeli szellő enyelegve játszott a huszárok fényes kócsagjaival s az elítélt öszülő fürteivel, levették a szekérről, hat huszár leszállt lováról, leoldta a karabint a nyeregkapáról, a többiek körülállták az elítéltet.

A kapitány segéde összehajtogatott papirost vett elő s szigorú, könyörtelen hangon olvasá fel a halálítéletet Szenttamási György fejére.

Az elítélt meghajlott fővel, lesütött szemekkel hagyta magát vinni a vesztőhelyig, össze volt roskadva, alig látzott benne élni való erő, úgy hallgatta végig az ítéletet.

A szokásos forma szerint egy katona odalép a had-

biróhoz, egy pálczát ad kezébe s háromszor kéri, hogy adjon kegyelmet az elítéltnak. A hadbíró a harmadik kérésre ketté töri a pálczát s oda veti a halálra ítélt elé, tompán hangoztatva: «Istennél a kegyelem!»

E szavakra fölemelte fejét az elítélt, termete kiegyenesedett, arcza kigyulladt. Végig nézett a körüle álló katonák arczain, azután feljebb az ég biboros felhőin, s fanatikus fohászszal szólt: «Köszönöm, Istenem! És ti nektek is, bajtársak, köszönöm a halált. Teher volt rám nézve az élet, örömmel halok meg. Elvesztettem mindent, vagyont, nőt, gyermeket, csak hazám maradt, még az sem menthettem meg, — örömmel halok meg. Titeket, bajtársak, áldjon meg az Isten, ott túl a bérczeken tán titeket is vár jó édes anya, ősi nyugodalmas házikó, eljegyzett kedves, növendék gyermek, hűséges feleség. Ott túl a bérczeken nektek is van hazátok... Imádjátok Istent, hogy halálotok óráján ti is ily örömmel ne szálljatok a sírba, miként én, kinek semmije sincs többé a földön.»

E szavak után az elítélt leroskadt térdére s termete ismét összeesett.

A katonák mereven álltak, mint a szobor. A végrehajtó bíró intett a kezében levő összehajtott papirral. A hat huszár mogorva arczczal emelte fel karabinját.

A bíró ismét intett az összehajtott papirral, ekkor kiugrik egy fiatal altiszt a karé soraiból, egy szökéssel a bíró előtt terem, annak kiragadja kezéből a halálítéletet s ketté repesztve hajítja a katonák lábai elé.

E perczben kitörő ordítás közepett kétszáz kard röpül ki egyszerre hüvelyéből, az ordításból egy hangot nem lehet kivenni, s tomboló paripák porfelleget vernek a mezőn.

*

A menyegzői vendégek már összegyültek, díszruhájában, aranyzsinórral gazdagon ott volt a vőlegény, habzó fehér csipkeköntösben a szép menyasszony, csak egy pillanat még, s ők férj és nő leendnek.

De a pillanat késni látszék.

A vőlegény segédjét várja vissza a vesztőhelyről, addig nem akar oltár elé lépni.

Megeshetnék, hogy épen midőn e szót «szeretem» ki mondja, akkor hallaná a puskák ropogását, melyek azon ember életét kiolták, a kit ő ítelt halálra.

Megeshetnék, hogy midőn az Isten embere épen áldást mond a kötött szövetségre, ugyanakkor szállna a megölt haragos szelleme Isten színe elé, boszút kiáltva bírása fejére.

A segéd sokáig nem jött a vesztőhelyről vissza.

A vőlegény nyugtalan volt, még inkább a menyasszony.

— Tán el kellene halasztani az ünnepélyt, — sugá a menyasszony a vőlegénynek.

— Vagy inkább siettetni, — viszonzá amaz.

Nyomasztó sejtés fogta el mindkettő szívét.

A segéd még sem jött. Elmúlt két-három óra a várt idő után. A dél közelgett, a perczek örökkévalósággá látszottak nyulni.

Végre lódobogás hallatszék az udvaron. Künn siető

léptek, sarkantyú pengése. Feszülten nézett mindenki az ajtóra. Megnyílt az, a segéd lépett be rajta, fáradtan, porlepte ruhában, halavány arczczal, az izzadság csurgott le homlokán.

— Maradjon künn, — szólt a vőlegény. — Ön halálhírnök, ne lépjen be most.

— Nem vagyok halálhírnök, — szólt elfulladt hangon a segéd, — a mi hirt hozok, százszor rosszabb annál. Az elítélt magával vitte a huszárokat mind a magyar határ felé. Két mérföldnyi távolból bocsátottak vissza, hogy ezt önnek hirül adjam.

— Lovamat! — ordítá a vőlegény, önmagából kikelve, s mint egy örült rohant az ajtónak. Ott meglátta menyasszonyát, halaványabban, mint valaha, megtört szemében az alkonyodó ég.

— *Csak egy pillanatra*, lelkem szerelme, te, — szólt a vőlegény halvány menyasszonyának s megölelte, megcsókolta s azzal felpattant lovára.

A ló ágaskodott vele, nem akart kiindulni az udvarból, sarkantyúba kapta erősen. Még egyszer visszatekintett, meglátta halvány kedvesét menyasszonyi öltözetben ottan állni az erkélyen. Kendőjével intett felé. «Látlak nem sokára!» monda és soha sem látta többet.

★

Nyargalnak a huszárok a kék hegyek felé..., mindig elébb, mindig elébb.

Vadonat erdőkön, úttalan pusztákon keresztül, hegy-

tetőre fel, hegytetőről alá . . . , mindig elébb, mindig elébb a kék hegyek felé.

Tornyos városok tünedeztek el itt-amott mellettük, hallatszott az esti harangszó, a paripák nyerítve ügettek tovább.

Közöttük nyargalt egy vezetéklovon az elitélt, fehér ingben, szürke fővel, az vezette őket ember nem járta ösvényeken, mocsári süppedékeken, hallgatag fenyveseken keresztül, mindig elébb, mindig elébb a kék hegyek felé.

Alkonyatra egy folyam partjához értek. A távol ormokon itt-ott csillámlottak a pásztortüzek piros csillagai, azon ormokon túl már Magyarország fekszik, ez a folyam már az ő bérceiből ered. Ott leszálltak lovaikat megitatni a hazából jövő hullámokból.

Míg a szomjú lovak a hús habot szítták, a délczeg lovagok egy hazai dalt kezdtek el énekelni, a dal oly víg, a dallam oly kedélyes:

«Héj, én is oda való vagyok,
A hol az a három csillag ragyog.»

Ki ment valaha ily vígan a halálba? . . .

A dombtetőre felállított örök hirtelen jelt adtak, hogy valaki közelít.

A távolban egy lovagot lehetne kivenni, paripája versenyt fut a szélllel, hosszú zöld tollai s prémes mentéje hánykódnak a légben, aranyos csákóján az alkony fénye játszik. «A kapitány» mormogja mindenki.

A huszárok felülnek lovaikra, kardjaikat kivonják, csatarendet formálnak, s a mint a kapitány a homlokzat elé ér, mint szokták, tisztelegve hajtják meg előtte kardjaikat.

A kapitány üldöző rohamától eltikkadtan megáll az arcvonal előtt, kivont kardja reszket kezében, látszik, hogy a mit mondani akar, arra nem talál elég öldöklő szavakat.

Mielőtt azonban szóhoz juthatna, kiugrat elébe négy huszár az arcvonalból, a legfiatalabbik, ugyanaz, ki a halálítéletet ketté hasította, csákójához emelt kézzel megszólítja:

— Üdvöz légy, kapitány! Épen jókor jöttél, hogy együtt jöhess velünk Magyarhonba. Nem kell sokáig gondolkoznod rajta, hogy magadat elhatározd; lovad kantárjánál fogva erőszakkal viszünk el magunkkal. Tudjuk, hogy örömetst eljössz, de félsz a gyalázattól, ha veszteni találunk. Azért viszünk el erőnek erejével. Ha merényünk sikerül, legyen tied a dicsőség híre, ha elbukunk, minket vádolj, erővel hozunk el. Nagyobb valószínűség végett tégy úgy, mintha ellenkeznél, vágj le egy-kettőt közülünk, az elsőket, a kik kantárodhoz nyulnak. Akár engem, én vagyok az első, a ki hozzád nyulok. Vágj rajtam egy sebet; ne félj semmit, kapitány.

A huszár megragadta kapitánya lovának zabláját, túlfelől egy vén őrmester ugrott oda, az ragadta meg a lovát, a ló fejét sem mozdította meg.

A kapitány nézett rájuk. Sokáig nézte hol az egyiket, hol a másikat, a kard aláhanyatlott kezében. Mögötte az

elhagyott szerető, előtte a haza bérczhatára, epedve vár reá mind a kettő. Küzdött keblében a két indulatóriás. Már szinte leroskadott, feje aláhanyatlott keblére, midőn hirtelen megharsan a trombita a csapat háta mögött, a riadó hangra megszökken alatta a harczy mén, a kapitány fölemeli fejét, megvillantja a kardot feje fölött s kitörő lelkesültséggel felkiált:

— Előre hát az Isten nevében!

S azzal neki nyargal a folyamnak, a két huszár, a ki paripáját fogja, alig bírja követni, egyszerre ugranak mind a hárman a folyóba, a felszökő hullámok gyöngyívet képeznek fejeik felett.

Előre, előre a kék bérczek felé.

A huszárság hosszú sorban követi vezérét, a paripák prüszkölnek a vízben, a délczeg vitézek messzehangzó karban hazai dalt énekelnek:

«Erdő, erdő, de magas vagy,
Kedves hazám, de messze vagy,
Ha az erdőt levághatnám,
A hazámat megláthatnám.»

Elől lovagol a vezér sötét, fellegzetes arczczal. Arra gondol, hogy örömei tárgyától minden lépéssel messzebb távozik, mátkájának halvány arcza lebeg lelke előtt.

Középett lovagol Szenttamási, kezében egy nemzeti színű zászló, arcza ég, ragyog. Arra gondol, hogy boszúja perczéhez minden lépés közelebb viszi, ellenségeinek véres fejét látja képzeletében.

A felzavart hullám ismét elsimul, a fenyves elnyeli a futókat, lovaik dübörgése elhangzik az éjben.

A távol bérczeken meg-megriad a tárogató, a pásztor-tüzek piros csillagai ragyognak a hegyoldalokban.

Előre, előre ...

A FÉLKEZŐ EMBER.

Egy év mult el.

Szenttamásnak sánczai közt az éjjeli őrtűz körül tizenhárom szerb harczos ült dőzsölve. Keresztbe vetett lábbal ültek a földön, hosszú puskáikat ölükbe fektették, egy közülök a guszliczán búsongó szerb éneket vert, néha valamennyien beleordítottak az énekbe, hogy messze hangzott a sík pusztán, mint a kisértet-kiáltás.

Messziről egy szekér döcögése hallatszott s vidám ujjongatás. Rablott szekeret hajtott egy szerb katona, hordókkal terhelve, pajtásai felé. Csak egy ló volt a szekér elé fogva.

A szerbek messziről ráismertek társukra, s hasonló ujjongással felelgettek neki.

Vigyorgó, szétvont képű legény volt az újonérkezett.

— Mit hoztál, Pável? — kiáltának rá társai.

— Bort, a mennyi elég. Zsivány-magyartól vettem el ingyenképen. Pinczéből jött, el akarta előlünk lopni borát, de útját álltam, ő egyik lovára felkapott, a másikkal ide vontattam a szekeret.

— Miért nem ütötted agyon?

— Félig agyon volt már ütve. Fél pofája le volt vágva, fél szeme hiányzott, még keze is csak egy volt. Csak a fele él még az egész embernek.

A szerbek hangos hahotára fakadtak az ötleten, s egy hordót rögtön leemeltek a szekérről s csapra ütötték az őrtűz mellett.

A hordó fenekére krétával e szavak voltak írva:

«Köszöntet Szenttamási György.»

— Sokáig éljen! — kiáltának a ráczok. — Igyunk egyet az egészségére tulajdon borából, a mit el akart tőlünk lopni.

S ittak, vígan voltak, dalolt mindenki, a hogy torkán kifért.

Éjfél felé az őrszemek egy jövevényt sejtettek meg, Futva jött a sánczok felé, s a hogy oda ért, lerogyott. nem birt tovább menni a fáradságtól.

— Ki vagy? Honnét jösz? — kiáltának rá a harczosok, felugrálva helyeikből.

— Adjatok egy ital bort, hörgé fáradtan a jövevény, szerb harczos vagyok, szökve jövök Szenttamási György sátorából, adjatok innom, mert elveszek.

— Igyál, tartsd a szádat a csap alá, aztán beszélj.

A jövevény fiatal halavány gyerkőcz volt, nagyot ivott a hordóból, azután félénken széttekintve, ismétlé:

— Szenttamási György kezéből menekültem.

— Ki az?

— Nem hallottátok soha Szenttamási György hírét? kérde a szökevény elbámulva.

— Most jöttünk török Szerbiából, nem ismerjük emberedet, ki ördög az?

— Jól nevezted őt ördögnek, nem is lehetett soha ember, veszett volna el, mielőtt született.

— Beszélj róla. Hadd ismerjük meg.

— Nem lehet azt elmondani, a mit ez az ember mível. Nincs egy nyugodalmas óránk, a mióta ennek nevét meghallottuk. Ha egy nap, egy órában két helyen csatánk van, őt mind a két helyen ott lehet látni, és mindenütt ott, hol legnagyobb a tűz, és egy golyó sem találja . . . Ah, borotok erős volt, fejem szédül.

— Igyál többet, majd helyre jössz, beszélj tovább.

— Nem csak nyílt csatákban láthatjátok őt meg. Éjjel belopózik elárkolt falvaitokba s mikor gyermekeitek alusznak, rájuk gyújtja tűz helyen a falvat, mire hazajuttok, házatok falára fekete betűkkel látjátok felírva: «Köszöntet Szenttamási György» . . . Ah, fejemben valami ég. Szomjazom, ne adjatok több bort, vizet szomjazom.

— Szólj, hogy néz ki, minő alakja? Ha meglátjuk egyszer, vége lesz hírének.

— Jarovácznál láttam ötöt az égő város utczáin végig szaladozni, ölvé, a ki menekülni tudott. Ott szemem látára egy égő házfödél rászakadt, azt hittem, hogy végkép eltemette, múlt héten, hogy Szeged előtt táboroztunk, egy csoport magyar átjött a jégen, legelől egy rettenetes

alak, csak a fele élt még, fél arcza, fél szeme, fél karja hiányzott, s megmaradt szemével és karjával még akkor is ölni jött.

«Én vagyok Szenttamási György!» kiálta rettenetes hangon. A vér megfagyott ereimben. Oh, átkozott! bár most is fagyva volnék, mint égek, a pokol van bennem.

A szerbek sáppadozva néztek egymásra, mutatták a beszélőnek a hordó fenekére írt szavakat.

— Oh, gebedjetek meg! Mit adtatok innom! E bor méreggel van telve!

S azzal hanyatt vágta magát s szörnyű görcsök közt kimúlt.

Az életben maradt szerbek dühösen rohantak társukra, ki a bort hozta nekik, egy percz alatt összelapították, azután elvánszorogtak jobbra s balra a sánczok közt, itt-amott eldőltek az árokban, átkozódó arczczal elhaltak egyenként, az erősebb természetűek még reggel is kínlódtak, átkozva életet és halált.

A FIZETŐ NAP.

Egy éve mult már, hogy Szent-Tamás kettős tornyán a szerb zászló lobogott. Sokszor ostromolták a magyar seregek az erős sánczokat és mindig hiába.

Ott veszett a szépe, a java a seregnek a hosszú táborozásban, köröskörül elpusztult a környék, csak Szent-Tamás állt, daczolva az ostromok dühével.

Egy tavaszi reggelen, váratlanul, véletlenül egy kiseded sereg jelent meg a hírhedt sánczok előtt, számra alig kétszerte több a védő seregnél, annak is nagyobb része nemzetőrhad.

A szerbek ujjongva álltak ki a sánczokra. Ismerték korábbi csatákból a nemzetőröket. Azok számára ott kevés része termett a hadi hírnek. Számítottak a bizonyos diadalra.

De ám e nemzetőrök nem azon boldog emberek voltak, kik messze nyugodalmas megyékben ősi tűzhelyüket, szerető családjaikat hagyták el, hogy ide jöjjenek háborút látni, kikre, ha visszatérnek, öröm és hosszú élet várakozik, kiknek a csata előtt ölelő karok, növendék gyermekek ártatlan csevegése jut eszébe.

Ezek a bánáti menekültek voltak, kiknek mindenüket elpusztíták a ráczok, kikre csak üszkők vártak az ősi kunyhók helyén, kínzó emlékek a múlt boldogság helyett. Alig volt közöttük, ki valakit ne gyászolna, némelyik egész népes családjából egyedül maradt meg. Ezek most mind együtt voltak, és azok, kik őket ily boldogtalanná tették, legkeservesebb ellenségeik, velük szemben, egy sánczba bezárva, szinte mind együtt a másik részen.

Ily boszúval átellenben mit érnek a magas sánczok?

Megkezdődik az ütközet, az emberi harag ordítása túlhangzik az ágyúk bömbölésén.

szólító hanghoz sejte, de ez arcot nem volt ember, ki megismerje többé.

A két csapat alig húsz lépésnyire volt egymástól, György és Basilisk alig egy kard hosszára, ekkor mind a két fél egyszerre lőtte ki fegyvereit elleneire, a halál kétélű kaszával vágta most a rendet, a sánczások holttestekkel lett tele, de a sáncztető is, s az elhullottak tetemein át diadallal rohant fel a sánczra a győztes magyar had.

Egyszerre esett el György és Basilisk ellenséges golyóktól találva, Basilisk behúnyt szemmel feküdt ellenségétől nem messze; György fáradtan felvászorgott félkezeivel, s oda vonszolta magát hozzá. A szerb egy kis keresztet vont elő kebléből s ajkaihoz akarta vinni, ajkai mintha imádkoztak volna. György elragadta kezéből a keresztet s elhajította messze, haldokló hangon hörögve: «Ne hallgasson rád az Isten!»

A rácz meghalt. György félkönyökére emelkedve nézte, mint öldösik le a többit. Mikor egy-egy kartács-ágyú a tömegbe szorított ráczok közé tüzelt, egy-egy infernális örömkialtás hagyta el ajkait. Nem sokára égni kezdett a város, György nézte: hogy mikor kap az ő házába a tűz. Végre az is égni kezdett, az ember gyönyörködött benne. Látta, hogy az ablakból egy női alak ugrik ki az égő zsarátnokba.

— Jól van! jól van! — kiáltá, — úgy kell neki, úgy kell neki!...

S még azután sokáig nézte gyönyörűséggel szülőtte városa hamuvá égését, végre a templom is égni kezdett; kik sokáig borzadva néztek a messziről belátszó kettős toronyra, most eléggülten látták, mintha két hosszú fáklya lobogna a láthatáron. Egyszerre egy földrendítő durranás hangja tölté be a messze levegőt. A templom alá több száz mázsa lőpor volt összehordva.

Szent-Tamáson egy kő nem maradt kő felett. A két torony nem látszik többé a messze láthatáron.

*

Menj vissza sírodba vérivó szörnyeteg, menj vissza aludni.

Hadd zöldüljön ki a fű, hol a mező vérrel volt befestve.

Mennyi elmult, mennyi elveszett.

Mennyi jó ember nincs, a ki volt, s mennyi nem bánná, ha nem volna, a ki megmaradt.

Rabló és üldözött lett újra a csaták vitéze, a törvény vaskeze az ország egyik szélétől a másikig hajtja.

Az örültek házában ül a huszárok kapitánya, búsan, mélán mondogatva magában e szavakat: «Csak egy pillanatra!» — Senki sem tudja, mit akar vele.

Csak Szenttamási György boldog. Ő fekszik az óhajtott sír alatt s álmodik oda lenn édes dicsőségről és keserű boszúról.

A BÁRDY CSALÁD.

1850.

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Édes szép hazám. Édes szép paradicsom-kertem.
Mivé lettél! Mi lett belőled! Vagy ne láttalak volna oly
gyönyörűnek egykor, vagy ne látnálak most oly el-
pusztulva.

Vagy ne látnálak most oly elpusztulva, vagy tudnám
remélni: hogy újra felvirulsz.

Édes szép hazám.

Édes szép paradicsom-kertem.

★

Reszket kezemben a toll, szívem elfogódik, sírhatnám.

Sírni fogtok ti is, kik e sorokat olvassátok, mint én
sírtam, midőn azokat leírom.

Boldogok lesztek, ha azt fogjátok hinni: hogy mind
e keserű, nem megtörtént dolog, csak egy költő elme-
szüleménye, ki lázas álmainak szörnyképeit kedvetlen
óráiban le szokta írni.

Vajha magam is el tudnám hinni, hogy mind ez csak
képzelet, hogy azon emlékezet, mely előttem ébren lé-
temben véres árnyakat mutogat, csak egy nehéz kór-
áalomnak utó sejtelme.

Vajha tudnám hinni, hogy annyi boldogtalanság, annyi szenvedés, csak főfájós lelkeknek kínzott teremtménye, és e véres, kínos alakok mind csupán a képzeletvilág papirosra teremtett léttelen ideáljai.

Vajha ne láttam volna a helyeket, mikről szólni fogok, vajha ne ismertem volna azoknak lakóit soha.

Bár mondhatnám azt: ne higgyétek, ne borzadjatok tőle vissza, hisz mind ez csak álom, felébredünk és nem látunk belőle semmit többé.

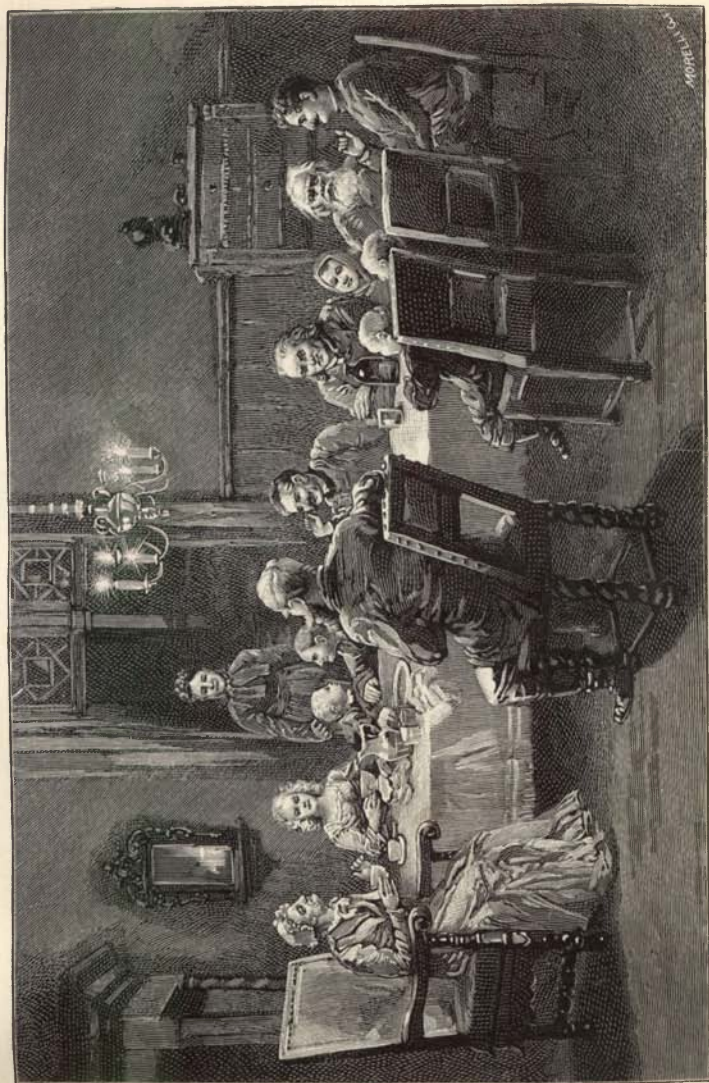
*

Mélyen, benn az erdélyi havasok között vagyunk.

Fölséges táj! A hegytetőről belátni tiszta időben Magyarországra egész a Rézaljáig. Az összecsatolt hegyek, egymás tetejébe hágva, mind sűrű, vad erdővel vannak benőve, mely épen most kezdi tavaszi világoszöld színét felöltetni. Napszállta felé kétes lilaszín ködben mosódnak el a távolabb ormok, csupán széleik maradnak kirajzolva gyöngéd aranszínnel.

Messze egy irtott hegyoldalban egy kastély fehérlik, a leggyönyörűbb kilátás perspektívjébe építve, előtte egy magas kőszikla látszik felnyúlni, melynek tetejébe a távolba messze ellátzó egyszerű kereszt tűzetett. Alant a völgy legfenekén is szétszórt falu látszik, melynek estharangja csodásan zeng szét a hallgató természetben.

Még tovább az erdő közül rongyos háztető látszik ki, a viszhangzó kopogás, s a mellette elfutó mocsos

1848. tavasz elején a kastély ebédlő termében tizenhárman ültek az asztalnál.

Országos Széchényi Könyvtár

— Ti szeretitek egymást ?

Országos Széchényi Könyvtár

sárga patak, mi onnan támad, gyaníttatja alatta az érczúzós malmot.

Mindig messzebb a kilátástalan erdő oldalából páros pőrölykongs ver fel a csendet, s a méla éjszakákon messze elvörösülő izzó tűz fénye kimutatja a vashámor helyét.

Alant a völgy rétjén ezüst tajtékat hány egy kigyózó folyam, minden száz lépésnél zuhatagot képez, s hol hóolvadáskor meg szokott torlani, roppant kődarabokkal teríti be a helyet, miket szerte a hegyekről lehord.

Fel a kastélyhoz a hegyoldalba vágott serpentina vezet a kis völgyi faluból, míg túl rajta a hegy nyerges hajlásán eső-vájta szakadékos út visz el mellette valami távolabb helységbe.

A kastély maga egy ízlésesen épült úri lak, zöld ablakredőnyökkel. A tér, melyen épült, óriási vén gesztenyefákkal van itt beültetve, udvarán szeszélyes alakú tengeri gyepvel szegélyezett virágágyakban kora jáczintok és anemonák nyílnak, s a tavaszi légre kinyitott ablakokon olykor egy-egy vidám gyermekfő tekint ki.

A kastélyt minden oldalról sűrű vas rácskerítés fogja körül, melynek kőoszlopaira a gobea örökzöld levelű folyondár indái vannak felfuttatva . . .

1848. tavasz elején a kastély ebédlőtermében *tizenhárman* ültek az asztalnál.

Mind egy család tagjai. Mind Bárdy név viselői.

Elöl egy agg élemedett asszony, Bárdy Antalné, túl

a nyolczvan éven, egészen ős és igen különösen fésült hajjal, fehér főkötőben. Arczán semmi nyoma már az eleveiségnek, halavány, ránczos, beesett szemű kép, a termet egészen összeesve, szemei szüntelen fölfelé néznek, bárkire tekint, mint szoktak, a kik már nem látnak semmit, keze reszket, hangja még inkább, s valami különös megható van nagy, sűrű hófehér szemöldeiben.

Mellette jobbfelől legidősb fia ül, Bárdy Tamás, ötven és hatvan közt levő férfi. Büszke, tekintélyes arcz, örökké ránczolt homlokával, haja még most is sűrű és alig őszülő, szakálla hosszú fekete, szemei átható, kemény tekintetűek, termete magas, egyenes, daczos. Eleven typusa az ős arisztokrata példányoknak.

Vele szemben ül a család kegyencze, Jolánka, szende, angyalszép, tizenöt éves leány. Nagy kék szemeit hosszú selyem pillák tartják árnyékban, arcza tiszta átlátszó fehér, csak mikor mosolyog, hajnallik át rajta gyöngéd rózsafuvallat, haja sűrű, de finom, mint a selyem, ezüstszőke, mint az árvalányhaj. E kis leány tulajdonképen nem e család ivadéka, csak egy igen távoli rokon árva leánya, kit a Bárdy-család örökbe fogadott, mert az is Bárdy, s mert nem engedheté, hogy a ki e nevet viseli, szükségét szenvedjen. Épen azért lett e kis leány a család kegyencze, mert a rá halmozott kedvezések által a család egyik tagja sem érezheté magát mellőztetve, s viszont mindegyik tartozó adónak hitte azt részéről az atyátlan gyermek irányában.

A család többi tagjai közt még két nő volt.

Egy özvegy asszony, Katalin, a családfő leánya, ki évek óta nem visel egyebet fekete ruhánál, és egy ifjú menyecske, a legifjabb fiúnak felesége, ki mellett kis karszékben gagyogó kisdéd ült, ezüst kanállal kis kövér kezecskéjében hadonázva és sikongatva. Akkor tanult enni és beszélni. A család találgatta: hogy mit mondott és mit szeret legjobban.

Odább két férfi ült egymás mellett, egyik az ifjú anya férje, József. Szép, szabályos arczu, fekete bajuszú férfi, boldog arczatja örök mosolyban él, kis kenyérgolyókkal hajigál hol kis fiára, hol szende feleségére.

Ama zömök, vállas férfi ott a ragyás arczulattal testvére, Barnabás, hirhedt erejű, komor, szótalán ember, szörnyű kezeit felrakja az asztalra, hosszú haját félre szokta fésülni parasztosan, bajuszt, szakállt nem visel a himlőhely miatt, vállalai herkulesiek, különben látszik rajta minden perczben a törekvés, visszataszító külsejét megelőző jóság által megczáfolni.

Mellette egy szegény kis elnyomorodott gyermek ül. Halvány idétlen arczán szenvedő szelidség honol, mely a kinőtteknek oly rendes tulajdona. Ritka haja, csontkezei és félrenőtt válla a szánalmat idézik fel láttára. Ez az agg nő árva unokája, kinek apja s anyja évek előtt meghaltak.

Túlán egymás mellett két egyenlően öltöztetett gyermek ül, legfőlebb öt évesek és annyira hasonlók egy-

máshoz, hogy az ember képes őket szüntelen összetéveszteni. Ezek ikrek, a fiatal nő és férj gyermekei.

Az asztal tulsó végén egy husz éves ifju ül, Bárdy Imre. Szép, életteljes arcz, kifejlett idomos termet, nevelt, kellemes modor, szakálla, bajusza csak most pelyhedzik, fekete haja természetes fürtökbe göndörülve. Ez az asztalfőn ülő majoresko egyetlen fia.

E mellett végül egy öreg ember ül. Fehér, megőszült haja és borvirágos piros képe van. Első ízbeli rokon a családfővel, ki itt őszült meg vele együtt, Bárdy Simon. És mindenik Bárdy arczában van valami közös családi tulajdon, az a magas homlok és azok a nagy, sötét, beszédes kék szemek a sűrű erős szemöldök alatt.

*

Tizenhárman ültek az asztalnál.

— Milyen különös! — szólta a család egyik tagja — most tizenhárman ülünk az asztalnál.

A kis csecsszopót akkor ültették először a sorba.

— Egy közülünk meg fog halni. Válaszolá rá az ősz családfő, reszkető, fáradt hangon, melyben komoly, igen komoly meggyőződés látszott lenni.

— Oh nem annyian, — szólalt fel kedvesen a fiatal asszony. — Csak tizenharmadfele, ezt a kicsinyt még a vasúton is csak fél emberszámba szokták venni. S azzal ölébe vette a kis gyermeket.

Erre többen nevetni kezdtek ez ötleten. A menyecske férje a könybe lábbadásig kaczagott, nevettek a kis

ikrek is, a kis ezüstszőke leány arczára is kiült a mosolygás napfénye, a herculesi férfi tele szájjal nevetett, az asztalszegleti ifju nevette a babonás hitet. Még a kis nyomorék arczán is látszott valami elkésett, elfanyarodott mosolygás . . .

Ha ezeknek valaki akkor azt mondta volna:

«Most tizenhárman ültök az asztalnál. — Tavasz van, a fák zöldülni kezdenek. — Mikor ezek a fák lehullatják utolsó leveleiket, e tizenhárom közül egyetlen egy sem fog élve maradni.»

Ha ezt valaki akkor mondta volna . . .

— — — — —
A fák kezdték hullatni leveleiket.

A Bárdy-kastély egyik termében látjuk a magas arisztokratikus arcú férfit, fiával, a húsz éves ifjúval.

Az apa hevesen járja végig a szobát, a fiú az ablak előtt áll, rajta katonai egyenruha. Szürke dolmány piros zsinórokra, piros csákója a háromszínű rózsával kezében van, oldalán fényes aczélkard. Ez volt a Mátyás-huszárok egyenruhája.

Az ifju bucsúzni jött apjához, mielőtt a csatába menne. Apja akarátja ellen állt be Kolozsvárott az önkéntes lovagsapatba, az apa hevesen jár fel s alá a szobában.

— Eredj, — minél előbb, — ne lássalak — szólt szaggatott mondatokban ott álló fiához. — Ne hidd, hogy harag szól belőlem, — félek tőled, — irtózva te-

kintek rád, — eszemet vesztem, ha rád gondolok. — Egyetlen fiam vagy. — Tudhatod, mennyi reményem volt hozzád kötve, tudhatod, mennyire szerettelek. — De ha könnyeket látsz szememben, ne hidd, hogy azok érted jelentek meg az arczon, mely nem sírt soha. — Mert ha tudnám, hogy az lesz rám nézve a legnagyobb csapás, hogy te elvérzesz, azt mondanám fejemet meghajtva: az Úr adta, az Úr vette el, legyen áldva szent neve érette. — Ha azt tudnám, hogy te és őrvjögő társaid egy dühös csatában siralmasan fogtok felkonczoltatni, elfojtanám a könnyet, mely égő szemem tüzét oltani jó, de a ti véretek átok lesz a földön, melyre kihull! — És a ti halálotok két ország halála lesz.

— Meghalnak és újra fognak születni.

— Az nem igaz! Azzal ámitjátok magatokat, hogy újat építtek, midőn lerontjátok a régít. — Szentségtörők! Ki bízta rátok a haza sorsával Istent kísérteni? — Ki mondta nektek, hogy mindent elvessetek, a mi van, reményben azért, a mi lesz. Századokon át ok nélkül küzdött annyi becsületes ember e régi roskadozó alkotmány mellett? vagy nem voltak azok jó hazafiak, vagy nem voltak bátor, vitéz emberek? Vagy azért, hogy társaid az országgyűléseken lepisszegetik az aggodalmas hazafit, jobban szeretik ők hazájukat, mint mi, kik ivadékról ivadékra vért, vagyont áldoztunk érte, s tűrtük érte, ha kellett, még a gyalázatot is, csakhogy életét megtartsuk. Sorvadott bár kezeink közt a nemzet

élete, de azért élet volt az: ti dicsőséget ígérték neki, de annak a dicsőségnek neve «halál».

— Az meglehet. — Elveszthetjük magunkra nézve e hazát, de tiz millió népnek adunk helyette hont, mely a mi népünk volt eddig, és mégis idegen saját szülötte földén.

— Ábrándok. E nép titeket nem fog megérteni, és az nem is lehet máskép. A mit ti adni akartok neki, arról ő soha nem is álmodott. A szorgalom utáni jóllét az, mire e népnek szüksége van. Kérdezd meg jobbágyaim bármelyikét, van-e közöttük egy, kit éhezni hagytam volna, kinek elhagytam volna pusztulni családját, nem segítettem-e rajtok az inség idején, voltam-e hozzájok igazságtalan valaha? egy panaszt nem fogsz tőlük hallani. S akkor mondd néki, hogy én mégis jogtalanul bánok vele, mert nem hívom őt elő ekéje mellől, megkérdezendő, hogy mi véleménye van törvényhozás, alkotmány, közigazgatás felől? Bámulni fog rád, de azért meglehet, hogy félreértő haraggal egy éjjel rajtam ront s házamat fejemre gyujtja.

— Annak is az idő ferdesége az oka. Hogy a nép nem érti a magasabb eszméket, ez is a mult balgaságainak eredménye. Legyen a nép egyszer szabad, legyen ember, mint más, akkor majd érteni fogja mindazt, mi előtte most idegen gondolat.

— De a szabadság százvezrek életébe fog kerülni.

— Nem tagadom. Sőt hiszem azt, hogy e mozdulat-

nak sem én, sem a mostani ivadék nem fogja aratni gyümölcsseit, hiszem, hogy azok közül, kiknek neveit most a világ emlegeti, pár év múlva tán egy sem fog élni, s azokat, kik elhaltak, nem fogja kísérni köny, nem dicsőség, sőt talán gyalázat és keserű átok alvó poraikra; de megjő az idő, mely fölépíti az általok teremtett alapon a nagy épületet s igazságot szolgáltatand azok neveinek, kik fölálodozták magukat a jövő nemzedék boldogságáért. — Meghalni a hazáért szép; de gyilkolni a hazáért, ezrek átkát vinni a sírba, megvetve, elátkozva halni meg a jövő milliók üdveért, az nagyszerű, az messiási!

— Fiam! egyetlen fiam! — kiáltá sírva az apa, s megtörve roskadt az ifju nyakába, s zokogott keserűen, erőszakosan. — Látod e könnyeket?

— Látom apám. Először életemben látlak sírni. Szívem alig bírja e könnyek terhét. És én mégis elmegyek. Van okod rá, hogy sirass, mert nem hozok fejedre örömet, nem dicsőséget többé, s mégis elmegyek. Egy eszme, mely erősebb a dicsváagnál, erősebb a honszeretetnél, világol lelkemben, s hogy hitem erős, tanúm legyen az, hogy könnyeidet látom, és mégis elmegyek.

— Eredj, -- rebegé az apa lesujtva, megtörve. — Lehet, hogy el fogsz esni s nem látlak többet, lehet, hogy visszajösz s nem fogod találni az ősi házat, nem a sírt, melyben apád fekszik. De akkor is tudd meg, hogy sem halálod óráján, sem halálom óráján — nem

— Eredj, — rebegé az apa lesújtva, megtörve.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

átkoztalak meg. Hagyj magamra! — Ezzel félrefordult, s intett fiának, hogy távozzék.

Szóttalanul hagyá el a szobát, s a mint kilépett, elöntötte a sűrű könny arczát, — hagyta folyni azt keservesen, midőn senki sem látta, de a mint legelső lépténél kardja megcsörrent, e hangra ismét visszatért arczára az előbbeni rideg elszántság, s szemeiben a könnyek helyét lángoló veresség foglalta el.

Innen apja testvéréhez, Józsefhez ment bucsúzni.

Családja körében ült az. Ikerfiai lábainál a földön játszadoztak, ő maga kisdud gyermekével mulatta magát, neje bujósdit játszott a kis csecsemővel, ki hangosan fel-felkaczagott, valahányszor anyja az apja karszéke mellől előbukkant.

Imre kardzörgése verte fel őket családi mulatozásaikból. A két kis fiú odaszaladt hozzá, s összebámulta a bácsi kardját s annak fényes bojtját, míg a kis csecsemő sírni kezdett a katonaruhában meg nem ismert ifju közeledésére.

— Csitt baba! — neszelé őt anyja, kiemelve apja kezéből, — a bácsi háborúba megy, majd hoz onnan neked aranyos paripát.

József férfiasan rázta meg a bucsúzó kezét s mondá neki «Isten vezéreljen!», s halkán tevé hozzá: legkülönb férfi vagy egész családukbán. Jól tevéd.

Azután sorba csokolák valamennyien s víg lárma közt ereszték tovább.

Innen öreganyjához ment. Útközben másik nagybátyjával találkozott, a herkulesi férfival, ki sokáig szótlanul ölelgette őt összevissza, s azután elfutott tőle, egy szó, egy hang nélkül.

Az öreg nő kerekas karszékében ült, mert járni már régóta nem tudott. A kardcsörgésre kérdezé, hogy ki jó?

A kis ezüstszőke lányka mellette ült, s pirulva, szívdobogva felelé: «Imre».

Milyen hévvel, milyen meleg érzellemmel mondatott ki e név!

A leányka érzé, hogy ez neki több, mint rokona, épen azért, mert igen távolról, s hogy ez érzelem, mi őt róla álmodni tanítja, több mint testvéri szeretet.

A szobában volt még kívülök az özvegy gyászruhás nő és a kis nyomorék, ki bágyadt képpel kis zsámolyon a nagyanyja lábainál ült.

— Minek az a kard oldalodon Imre? — kérdé reszketeg hangon az agg. — Nem jó világ ez, nem jó világ. De ha az Isten mérte ránk, ki fordíthatja el? — — Álomban ismét halottaimmal beszéltem. Úgy tetszék, mintha mind fegyveresen jöttek volna hozzám s intettek volna, hogy menjek velök. — Készen vagyok rá, köszönettel teszem le éltetem az Úr kezeibe. Az égen a mult éjjel kétszer egymás után láttam tűzzel kiírva az 1848-dik év számát. Ki tudja, minek kell ránk következní. Nem jó világ ez, nem jó világ. Miért kötöttél kardot Imre? Háború lesz, úgy-e? Az emberek na-

gyon elszaporodtak a földön? Nem fértek el egymástól úgy-e?

Imre szótlánul hajolt le az agg kezéhez, s azt megcsókolá.

— Tehát elmégy? Isten legyen veled utaidban, ha a kereszt alatt elmégy, el ne mulaszd felfohászzkodni az

— Értelek! — szólt a meglepetés lelkesítő örömevel az ifjú.

életnek és halálnak urához; — szólt az öreg nagyanya, s száraz kezét unokája fejére téve, rebegé: áldjon meg a mindenható . . .

— Az én férjem is ilyen szép fiatal volt, mikor elvesztém, — sohajtá a gyászos nő, midőn öcscsét megölelé, — vigyázz magadra!

A kis nyomorék zokogva karolta át bátyja térdeit,

s elkényszeredett hangon kéré: hogy ne legyen oda sokáig, mert ő félni fog idehaza.

Utoljára maradt a bucsúzás Jolánkára.

Szemeit lesütve közeledett ez a bucsúzó ifjuhoz, ki oly szép, oly deli volt egyenruhájában, kis fehér kezeivel egy hímzett kokárdát tűzött föl az ifju szíve fölé, mely ötszínű volt: kék, arany, piros, fehér és zöld.

— Értelek! — szólt a meglepetés lelkesítő örömeivel az ifju, s forrón szorítá keblére a kedves leánykát, — ezek Erdély színei, *egyesítve* Magyarországéival. Becsületére fogok válni színeidnek.

A leányka hagyta magát ölelni s midőn] kifejle az ölelő karokból, édes fájdalommal rebegé:

— Emlékezzél rám.

— Ha megszünök rád emlékezni, akkor halva vagyok.

S ezzel megcsókolá a lányka homlokát, még egyszer istenhozzádot monda rokonainak s piros csákóját fejébe nyomva, eltávozott.

Kardja végig csörgött a lépcsőkön.

A földszinten lakott kis szobában az öreg atyafi, ahhoz is beszólt, attól is elbucszúzó. A jó öreg Simon biztatólag mondá: «no öcsém aztán sok törököt levágj».

— Nem a törökkel lesz bajunk bátya — válaszoló az ifju mosolyogva.

— No hát francziát — igazítá ki magát a mult századbeli férfi.

Alant a kapuban két felnyergelt lóval várt a lovász az ifjura.

— Nincs szükségem rád. Itthon maradhatsz, — monda neki Imre, s azzal az egyik ló kantárát átvevé, felveté magát a nyeregbe, csákóját lecsatolá, s a paripát sarkantyúba kapva, elvágatott.

A mint a kereszt alá ért, nem jutott ugyan eszébe nagyanyja intése, de annál inkább a kis szőkefürtű leány. — Visszatekinte. — Egy ablakból fehér kendő lobogott utána.

— Te vagy ott én lelke gyönyörűsége, ki utánam nézesz, — sohajtá magában az ifjú vitéz, s két csókot vetve vissza kezével, a meredek serpentina kanyarulatain merész robogással nyargalt alá.

— Te vagy ott én lelke gyönyörűsége.

Különös idők voltak az akkoriak.

Egyszer csak elkezdtek a falvak néptelenedni, az emberek elbujdostak, senki sem tudta hová, a házak majd mind zárva voltak, harangszó nem hallatszott esténként, sem a munkáról haza jövő leányok éneke, csak kicsukott gazdátlan ebek csatangoltak a gyepesedni kezdő utczákon.

Bárdy Imre egy lélekkel sem találkozott, a mint a kis völgyi helység utczáján végig nyargalt.

A kémények nem füstöltek, a konyhák ablakain át nem lobogott tűz. Ki tudja hová lett e népség.

Már esteledni kezdett az idő, a völgyre könnyű átlátszó köd szállt alá. Imre még jókor hajnalra Kolozs-várott akart lenni, s útját lóháton egész éjen keresztül folytató.

Éjfél felé feljött a hold a hegyek mögül, az erdők sárguló lombjait most ezüstre festve, az ifjú vitéz holdvilágnál egyedül folytató magányos útját bérczek, sziklák között.

Minden csendes volt, csak a harci mén egyhangú ügetése kopogott végig a sziklai uton. A hámorok pőrölye s az érczúzók kallói hallgattak mindenütt.

Imre mélyen elmerülve ült paripáján, midőn egyszerre megállt vele az okos állat, s fülhegyezve kezdé fejét visszatartani.

— No-no, — szólt hozzá az ifjú, — még itt nincs ágyútűz, már is félsz?

A ló ismét tovább ügetett, de fejét szüntelen nyugtalanul rázta, s félelmesen horkolt és röhögött.

Az út egy helyen két igen közel álló sziklapart között víz keresztül, mik, úgy látszik, mintha a Torda-hasadék mintájára egy sziklának ketté hasadt felei volnának; — e parton innen száraz vízmosási árok vágja ketté az utat, mely fölé dobogó híd van építve, jól-rosszúl összerákolt gerendákkal.

Midőn a lovag a hídhöz ért, lova fölágaskodott vele, visszafordult, s bár mint sarkantyúzta is, nem akart a hídra lépni, hanem toporzékolva állt meg mindannyiszor előtte.

A lovag végre boszúsan átszorítá térdeivel a reszkető állatot, s kantárszijával erősen nyakára vágott, mire a paripa szilajon keresztülszökött egy ugrással a kétöles hídon, s ott ismét megfordult s elkezdett hátrálni.

Azon perczben, hogy a ló a hídon túlszökött, éktelen ordítás hangzék elő a hídalatti árokból, mire tán a visszhang vagy hasonló kiáltás felelt a sziklahasadékból, s a híd alól rögtön tíz, tizenöt piszkos férfi ugrált elő, kezeikben egyenesre ütött kaszákkal.

Ugyane perczben a sziklahasadékból is, melyen az út keresztül vitt, nagy csoport fegyveres nép látszott előtolakodni.

Még ekkor ideje lett volna a lovagnak megfordulni s a háta mögötti kisebb számú tömegén keresztül gázolni magát, de ő tán szégyenlette legelső csatáját is vissza-

vonulással kezdeni meg, vagy lenézte egészen a támadó tömeget, vagy minden áron Kolozsváron akart lenni a kitűzött időre, s a helyett, hogy a hídra visszafordult volna, neki vágatott a sziklatorkolatnak, honnét rajzott ellenébe a vadul kiáltozó nép, kaszákkal és vasvillákkal fegyverezve.

— Tágulj előlem! — ordítá rájuk közelből Imre, mire kettő rögtön bekapaszkodott lova zablájába, a többi pedig kaszáit neki fordítva dühösen rohanta meg.

Két lövés durrant el s Imre kiszabadítá lovát, s az ügyetlenül hadaró kaszák között lehetne látni villogó aczél-kardját, a mint szikrákat hányva és sebeket osztva gyorsan mint a villám szabdalt jobbra balra, s használva egy perczet, melyben a támadók elszánt rohamára tágítani kezdtek körülötte, kiszöktetett a tömeg közül s vágatott előre a sziklatorok felé.

Nem vette észre, hogy fenn a sziklák tetején emberek várnak rá nagy kövekkel, kik, a mint a szorosba jut, védtelenül agyonverhetik.

Már alig néhány ölnyire volt a sziklatoroktól, honnét élve nem szabadulhatott ki, midőn egy magas, óriás termetű férfi a szikláról leszökik elébe, s lova zabláját megkapja erősen s azt ágaskodni kényszeríti.

Az óriás fején római réz-sisak volt, balkezében két lábnyi rövid széles pалlost tartott.

Az ifjú egy csapást tett a támadó fejére, a sisak félig bevágva lehullott arról, de kardja a csapás alatt ketté

Az ifjú egy csapást tett a támadó fejére.

törött, s az óriástól felemelt paripa két hátulsó lábára állva, súlyegyent veszte s lovagját a parthoz vágta, ki az esés alatt elszedülve, végig terült a földön.

E perczben egy lövés esett az ifjú felé a sziklatetőről.

— Ki lőtt ott? — ordítá dörgő hangon az óriás.

A vérszomjas oláhok üvöltve rohantak a lefegyverzett martalékra, ki önmagáról nem érezve, védtelenül hevert a porban.

De a halálüvöltést túldörgé az óriás szava:

— Ki volt az, a ki reám lőtt?

Az oláhok megdöbbenve álltak meg körüle.

— Nem rád akartam löni tribun, hanem a huszárra, — rebegé egy köztük reszketve, kit az óriás éles tekintete már messziről kiszemelt.

— Hazudsz áruló, golyód pánczélomat ütötte, ha vasíngem rajtam nincs, most halva vagyok.

Az ember holt halaványra sápadt.

— Tégedet az ellenség fizetett meg, hogy legyilkolj.

A vádlott szólni akart, de nyelvén megfagyott a hang.

— Akaszszátok fel, ő áruló!

A tömeg dühödten esett neki a vádlottnak s azt a levegőbe kapva, rohant oda valami közel fához, s a sikoltozás bizonyítá, hogy az ítélet végrehajtatik.

A tribun egyedül maradván az elalélt lovaggal, hirtelen felugrott annak lovára, a szédült ifjút keresztben fektette maga előtt, s mielőtt a vérszomjas tömeg visszaérkezett

volna, elvágatott vele, visszafelé az úton, melyen az ifju jött.

A hídnál akkor is állt egy csomó fölkelő, a tribun köpenyével letakarta az ifjút, hogy ne lássák mit visz, s a hogy elhaladt mellettük, futtában kiálta eléjük:

— Jertek utánam Topánfalvára!

S azután mikor már gondolta, hogy nem láthatják többet, hirtelen balra félrekanyarodott egy meredek hegyi úton s befelé törtetett az erdők sűrűjébe.

*

Reggeledett. A nap szétlövellé az őszien vöröslő hegyek felett első sugárait.

A szédült ifjú meg-megmozdult lázas álmában, s hal-kan rebegé e nevet: «Jolánka». A napsugár melegen kezdé sütni arczára, lezárt szemeire s percz mulva felveté azokat az ébredő.

Kis egyszerű szobában lelte magát, melynek egyetlen ablakán besütött a reggeli nap.

Ágya, melyben feküdt, egyszerűen hársból volt fonva s medvebőrrel leterítve, lábához háttal fordulva egy öles termetű férfi támaszkodott, keresztbe font karral s az ablakon kibámult.

Az ébredés neszére megfordult a férfi. A tribun volt.

— Hol vagyok? — kérdé Imre, kábultan keresve emlékét a mult éj eseményeiből.

— Házamnál, — felelé röviden a tribun.

— Ki vagy te?

— Nevem *Numa*, — tribun a román hadseregnél, — ellenséged a csatában, — most gazdád, ki nyughelyet ad és oltalmaz.

— Miért nem hagytál megölni embereidnek?

— Mert a harcz egyenlőtlen volt. Százan egy ellen.

— De nélküled kiszabadultam volna közülök.

— Nélkülem ott vesztél volna. Tíz lépéssel odább védtelenül agyonhajigálnak a hegytetőről.

— S te nem akartad azt?

— Nem, mert gyalázatot hozott volna a romának nevére.

— Te ábrándos embernek látszol, tribun.

— Épen, mint te. Ismerlek Kolozsvárról. A mi téged hevít, az hevít engemet is. Te szereted nemzetedet, én is szeretem az enyémet. A tiéd műveltebb, nagyobb, az enyém elhagyottabb, mostohább; annál keserűbb az én szerelmem hozzá. Téged boldogít a te honszerelmed, engem nyugalamtól foszt meg. Te fegyvert fogtál nemzetedet védni, mielőtt tudnád ellenségeid számát s ismernéd barátid erejét; ezt tettem én is, lehet hogy mi veszünk el, lehet, hogy ti vesztek el, lehet hogy elveszünk mind a ketten; de azért, hogy a fegyvert elássák a földbe, nem emészti meg azt a rozsdá.

— Nem értem fájdalmaidat.

— Nem érted? Hiszed-e azt lovag, hogy bár azóta tizennégyszer folyt le száz esztendő, hogy Diurbanus vitéz seregeit leverte a római sas, ez elbutúlt nép közt

most is vannak családok, kiknél ivadékról-ivadékra származnak át a mult dicsőségnek rémlő hagyományai; hogy itt most is vannak, kik meg tudják mutatni, mely erdő áll mostan Sarmisægethusa helyén, micsoda város épült ott, hol egykor Decebál összetörte a consulok hirhedt seregét. S jaj azon városnak, ha arra kerül a sor, hogy a sírok, melyekre házakat építe, megnyilnak, s ismét csatatér lészen a népes utczák helye! Mivé lett e nép, annyi dicsőségnek örököse, a híres dákok s a világhódító legiók maradványa? Én nem vádolok senkit, hogy miért tette őt azzá, a mi most, de engem se vádoljon senki, ha azzá akarom őt tenni, a mi volt.

— S hiszed-e te hogy itt az idő?

— Nekünk nincsenek prófétáink, de úgy látszik, hogy a tieitek sem látják a jövődőt. Most megkisértjük mi; ha nem sikerül, unokáink; nekünk nincs mit veszteni, néhány emberélet legfőlebb, és az igen olcsó. Ti többet kockáztattok, nektek annyi veszteni valótok van, s mégis gyülekeztek a harczok lobogója körül; hát még ha volnátok, mint mi. Nép, melynek semmije sincs, mely közt nincs egy tehetős ember, nincs egy tudományos fő, melynek minden harmadika pópa nevet visel, s mégis minden századik tud csak olvasni; mely ki van zárva a hivatalokból, mely él tengődve a legkeményebb kézimunka után, melynek még csak egy neves városa sincs a hazában. Minek kérdezné e nép, hogy jelen-e az idő, melyben meg lehet halni, vagy újra születni? Nyomorú-

sága van, egyebe nincs; ha legyőzetik, ezt nem veszi el tőle senki. Rosszul gondoskodtak nyugalmukról, kik egy népet ennyire hagytak sülyedni.

— Mi nem a nemzetiségért fogtunk fegyvert, hanem a világszabadságért.

— Azt rosszul tevétek. Nekem mindegy, akárki legyen felettem, csak igazságos legyen hozzám, s népemet emelje fel; míg te megosztanád néped nagyságát, hatalmát, befolyását, előnyeit, csakhogy uratlan hazában élhess.

Riadozó lárma szakítá félbe a két bajnok párbeszédét. Egy csapat oláhság jött rendetlen tömegben a tribun háza felé, elől egy póznára tűzve diadaljelül hozván a huszár piros csákóját.

— Ha ott hagylak, most fejedet mutogatnák ott kalpagod helyett.

A tömeg megállt a tribun ablaka előtt, s meglátva a vezért, üdvkiáltásokkal rivalga reá.

A tribun rövid beszédet intéze hozzájuk oláh nyelven, mely után többen hevesen kezdtek hozzá felelni, s a póznára tűzött kalpagot nyujtogaták felé.

A tribun zavarodva fordult az ifjuhoz, ki azalatt félre egy szögletbe vonult.

— Neved kalpagodra volt írva? — kérdé tőle elszörnyedve.

— Igen.

— Boldogtalan! A nép dühös, hogy tégedet nem talált s nevedet olvasva, apád házára fog rontani.

— S te megengeded-e azt?

— Ellene nem állhatok neki, mert akkor bizalmát elveszítem. Semmit sem akadályozhatok meg.

— Adj ki nekik. Töltsék rajtam boszújokat.

— Az nem használna semmit. Elárulnám vele, hogy megmentettelek, s családodat még sem szabadíthatnám meg.

— És ha legyilkolják azon védtelen ártatlanokat, kire fog e vér gyalázata szállni?

— Én reám. De módot adok neked e gyalázatot elhárítani rólam. Megteszed-e?

— Szólj.

— Áruhába öltöztetlek, menj sietve Kolozsvárra, gyűjtsd össze ottan társaidat s jöjj kastélyod védelmére. Ott elvárlak s megharczolok veled; — ha sorsom akarja, ott megölhetsz, vagy én tégedet, s a harcz nem lesz gyalázatos többé, férfi férfi ellen leszünk, sereg sereg ellen, nyílt, becsületes csatában.

— Köszönöm, köszönöm, — rebegé az ifju, forrón szorítva meg halálos ellensége kezét.

— Siess, ott egy pórgúnya, vedd magadra, mutasd meg e pazsurát s említsd nevemet, ha kérdenek, az mit sem tesz, hogy oláhul nem tudsz, embereim szokva vannak hozzá, hogy magyar urak áruhában hozzám járdogálnak, s arczodat éjjel látták, rád nem ismernek.

Míg az ifju sietve átöltözködött, addig a tribun népé-

hez beszélt, helybenhagyta azok szándékát, s útba indítá őket a kastély felé, igérve: hogy utánok sietend.

— Fogadd el paripámat emlékül, — szólt az ifju a tribunhoz.

— Elfogadom, a csatában visszaszerezheted tőlem, siess, el ne késsél. Ha elmaradsz, gyász lesz reád, én reám gyalázat.

Percz mulva az ifju lovag, oláh pórkontösben siető léptekkel haladt a hegyeken keresztül vivő gyalogösvényen Kolozsvár felé.

*

Éjfél után járt az idő.

A Bárdy-kastély lakói mélyen aludtak, a rács ajtaja zárva, az ablakok sötétek, midőn egyszerre pokolbeli ordítás riasztja fel álmaikból a szunnyadókat.

— Mi lárma ez? — kiált ágyából felszökve József, s az ablakhoz rohan.

Künn néhány égő fáklya fényénél rémséges néptömeg hullámzását látni, kik kaszákat és fejszékét forgatnak a levegőben, fenyegető ordítással.

— Az oláhok! ordítja egy berohanó lovász, ki a rémitő zajra ijedten futott fel ura szobájába. — Az oláhok! — ordítja egy másik, ki amazt sarkában követi. Minden arcz fehér, miként a fal.

— Be kell zárni az ajtókat, — szól teljes lélekjelettel a férfi; — a főajtót torlaszolja el az ebédülő asztalaival. Hívjátok elő Barnabást és az öreget, az asszo-

nyok vonuljanak az épület hátulsó szobájába. Nem kell zavarba jőni. Ti mindnyájan gyűljetek a rondellás szobába, honnan az egész épület megvédhető.

S ezzel ágya fölül két jó fegyverét leakasztva, sietett bátyja, Tamás szobájába.

Már akkor az fel volt öltözködve. Csodálatos, hogy épen a legpompásabb magyar ruháját vevé fel magára, s oldalára nehéz, kirakott görbe kardját köté fel, különben igen nyugodtan járt fel s alá. Az ő szobájából dőlt ki az udvarra a kérdéses rondella.

— Hallod a zajt? — kérdé belépő öcscse, kinek arca lángolt.

Tamás vállat vont rá. «Előre tudtam ezt», felelé és hideg vérrel járt végig termében.

— S nem készülsz védelemre?

— Minek az? Le fognak bennünket ölni. Készen voltam és most is készen vagyok. Ennek meg kell történni.

— De nem fog meg történni, ha bátran viseljük magunkat. Nyolczan vagyunk itt férfiak, a ház falai erősek, az ostromlók fegyvertelenek és a hely sem védi őket. Itt napokig tarthatjuk magunkat ellenök, míg Kolozsvárról segély érkezhetik.

— El fogunk veszni. — Felelé hidegen Tamás és egy vonás sem mozdult meg arcán.

— Tehát fogom én védeni a házat egyedül ellenök, — nekem nőm, gyermekeim vannak, nekem öreg anyám,

nekem nőtestvérem van itt. Én védeni fogom őket, ha egyedül maradok is.

E pillanatban jött Barnabás és Simon, s velök a gyászruhás özvegy testvér.

Barnabás egy roppant húszfontos vasbuzogányt hozott jobb kezében, fogait csikorgatva szikrázó szemekkel jött, látszott rajta, hogy egy maga képes volna neki menni az egész tömegnek.

Utána jött az özvegy, egy kezében két vontcsövű pisztolyt hozva.

Legutol jött az öreg Simon, sírt, reszketett és könnyörgött, hogy valami erőszakosságot ne tegyenek.

— Bátran viseljétek magatokat, — szólt az özvegy száraz hangon. — Ingyen nem kell adni az életet.

— Jertek ki velem, verjük el őket a pokolba, — harsogá a herkulesi ember, forgatva kezében a nehéz buzogányt, mint egy nádszálat.

— Nem kell hirtelenkedni, — szólt közbe József, — álljunk ide a rondellába, innen minden közelődőt lelövöldözhetünk, s azután ha arra kerül a dolog, a lépcsőkön megvíhatunk velök egyenkint.

— Én tölteni fogom fegyvereiteket, — biztató őket az özvegy.

— Az Istenért! — rikácsolá közbe Simon, — mit akartok tenni?! Ha egyet megöltök, ők mindnyájunkat felkonczolnak. Ne tegyétek azt. Szóljatok hozzájuk békítőleg, ígérjétek nekik bort, vezessétek le a pinczébe.

Adjatok nekik pénzt, engeszteljétek ki. Öcsém Tamás! Szólj te nekik! — liheg az öreg, Tamáshoz fordulva, ki megindulás nélkül járkált a szobában fel s alá.

— Hiába az engesztelés, hiába a védelem, vesztünk bizonyos, — felelé az hidegen.

— Nincs időnk késni, — szólt József türelmetlenül, — szedd le a fegyvereket a falról Barnabás, adj minden cselédnek egyet, ők álljanak a ház hátulsó ablakaira, itt elegen leszünk mi ketten. Hugom állj az ablak közé, hogy valami kő ne találjon. Ha töltesz, a golyókat nagyon le ne verd, hogy bizton lehessen czéloznunk.

— Nem, nem hagylak benneteket lőni, — rikácsolá az ősz, elrángatva Józsefet az ablaktól, — nem szabad lőnötök! maradjatok veszteg.

— Eredj öreg a mennydörgőbe. Szentelt vízzel akarsz tán bennünket védelmezni kőzapor ellen?

E szavakra több kő repült be nagy zajjal az ablakon, törve a szekrényeket, miket ért.

— Csak addig várjatok, — rebegé Simon, — míg én beszélek velök, bizonyosan megengesztelem őket, ismerem, tudok a nyelvökön beszélni. Hiszen mind jó emberek, mind ismerőseim, oda megyek hozzájuk.

— Rossz gondolat. Ha könnyörögsz nekik, megölnek, ha bátorságot mutatsz, meghunyászkodnak; maradj itt és fogj fegyvert.

Az öreg e szavakat már nem hallá, lerohant, a lépcsőn, egy hátulsó ajtón kibocsáttatá magát az udvarra,

mely még akkor nem volt elfoglalva, s elkezdte oláhul beszélni siralmas, zokogó hangon az ostromló tömeghez.

Azok egy kőoszlopát a vasgádor kapujának iparkodtak nagy hámosi pőrölyökkel lerombolni, egy közülök beugrott a már tört résen. Simon ahhoz fordult. Megismeré.

— Fiam Lupuj, mit akartok itten? bántottunk mi titeket valaha? Emlékszel-e rá, mennyi jót tettem veled, feleségedet kigyógyítottam a nagy betegségből, tégedet a katonaságból kiváltottalak; mikor marhád eldöglött, helyette nem adtam-e neked két szép tinót? Nem ismeresz-e engem, fiam Lupuj?

— Nem vagyok én most fiam Lupuj, hanem kurucz! — kiáltá az oláh, s a kezében volt nehéz kalapácsal fejére csapott a könyörgő öregnek.

Irtózatossággal rogyott az össze és meghalt.

E perczben ledől a kapubálvány, a vaskapu kifordult sarkából, s az ostromló tömeg beomlott a résen, rárohanva a legyilkolt tetemére, s fejszével elvágva annak ősz, véres fejét.

Fenn a rondellában mind ezt látták.

Mint egy veszett vad, vérben forgó szemekkel, rohant ki e látványra a szobából Barnabás, míg József óvatosan a falhoz vonva magát, a mint rokona ősz fejét egy karóra szurva fölemelték, azon embert, ki e karót kezébe fogta, lelövée, — egy másik kapta föl, azt is lelőtte. Lőtt, lelőtte egymás után, a melyik a főt felemelte, míg végre nem mertek hozzányulni többé.

A gyászos nő töltötte a kilótt fegyvereket, Tamás nyugalommal ült meg egy karszékben.

Barnabás ezalatt felrohant a padlásra. Ott több néhez darab hevert néhány szétszedett vaskályhából, azokat odahordta egy padlás-ablakhoz, mely éppen a ház kapuja felett volt.

A gyászos nő töltötte a kilótt fegyvereket.

Azután kidugta nagy, lángoló arczát az ablakon, letekintve a tomboló tömegre, s várta, míg nagy csoportban az ajtó körül gyülekeztek s elkezdték azt befelé nyomni, feszegetni.

Ekkor felemelt egy mázsányi darabot a vaskályhából, s két kézzel feje fölé kapva, lezúdítá azt az ostromlók fejére.

Siket ordítás hallatszott fel erre; a kaput ostromlók szétugrottak, négyen vagy öten halva maradtak ott, halálra sujtva a levett vasdarabtól.

Percz mulva újra még dühösebben rohanták meg az ajtót, s a ház ablakait és a padlástetőt egyszerre kőzárpor borította el.

A kapu döngött a vas sulyok ütéseitől.

Barnabás, daczára a repülő köveknek, kiült a padlásablakba, s onnan szórta alá vad erővel a súlyos öntött vasdarabokat, két-három embert ölve meg minden hajítással.

A rondellából ezalatt folyvást egymásra következtek a lövések. Egy sem esett hiába. Az ostromlók igen sokat vesztek, s már-már csüggedni kezdének az ajtó sikertelen döngetése után, midőn egy lovász sápadtan nyargalt fel a pusztító Barnabáshoz, akadozó nyelvvel jelentve, hogy a kastély túlsó oldalát lábtókon kezdik megmászni az oláhok, s a

Ekkor fölemelt egy mázsányi darabot a vaskályhából.

cselédek nem bírják őket visszatartani. Dühödten rohant le Barnabás.

A hátsó teremben egy csatlós halálosan összehajgálva feküdt már, s lehete hallani az ablakhoz közeledő ostromlók kiáltozását, kik oda hágsót támasztottak, s most másztak felfelé.

Barnabás oda ugrott. Láta, hogy a tulsó terem ablakához egy másik lábtó van állítva, melyen át már az oláhok az ablakon kezdenek beugrálni, leküzdvé a csekély ellenállást, míg a másik lábtón közeledő főket lehete kivenni.

— Ide nyomorultak! — ordítá dühösen, s megragadva két kézzel a lábtót, egyet csavarintott rajta s megrázta azt, hogy az emberek mind lehullottak róla, s azután két végénél fogva emberfeletti erővel felemelé azt, mint egy vaserejű gőzgép s a levegőben megcsóválva, rettenetes csapással ejté rá a másik lábtóra.

Közepén ketté törött az az iszonyú csapásra, felső része a rákapaszkodókkal együtt hanyatt esett alá, egy közülök az ablakpárkányon félkézen függve maradt, míg hallatlan erőködések után inaszakadtan zuhant le, s odalenn összetörte magát.

Barnabás ajkai tajtékot túrtak, szemei véres karikákban forogtak, arcza kék volt. Így rohant be a szomszéd szobába.

Egy ostromló odabenn rekedt, ki legelső hágott fel a lábtón. Ezt ott találta.

Az ember elsápadt, kiejté kezéből a fejszét, a mint Barnabást meglátta. A rémület megmerevíté, oly iszonyú volt ez ember tekintete.

Őrült haraggal rohant ez ellenére pusztá kézzel, s megkapva annak mentségül kinyújtott egyik karját, annál fogva magához rántá ellenállhatlan erővel, s azzal kivágta azt a magas ablakon, hogy az ember messze elrepült, bukfencket hányva a levegőben.

Ketté törött az az iszonyú csapásra.

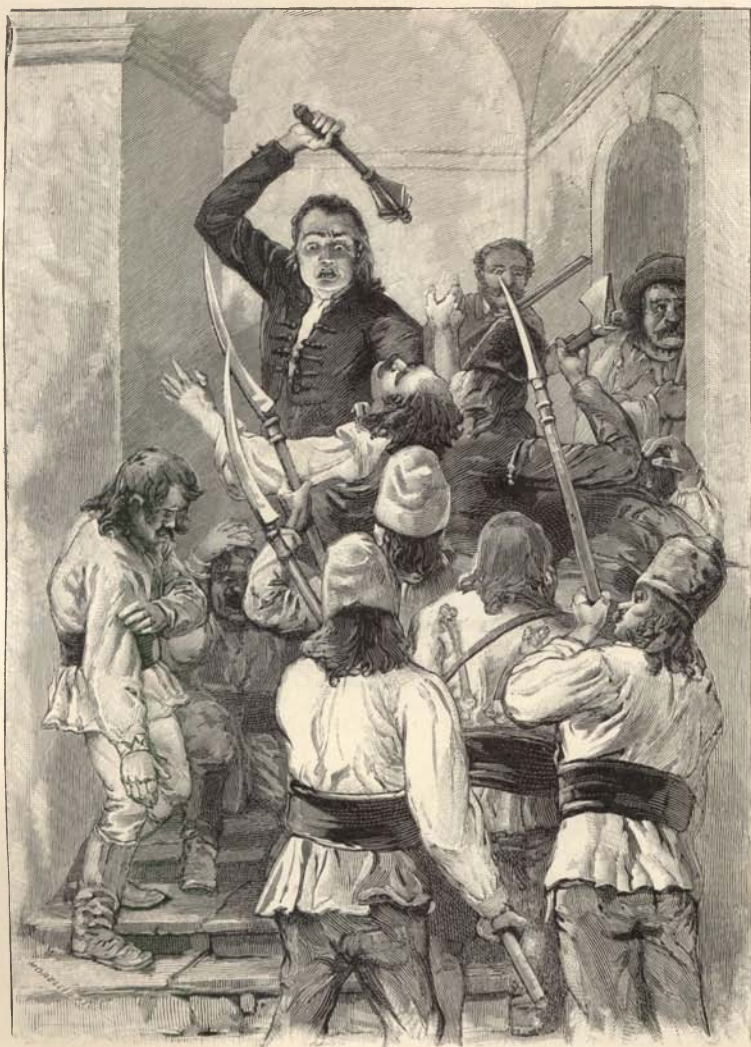
— Ide még a hányan vagytok! — ordítá a vasgyúró.

Szája egy kőütéstől vérzett, úgy nézett ki, mintha vért ivott volna. — Ide valamennyien, ide jőjjön, a ki szörnyű halált akar halni!!!

S azzal kivágta azt a magas ablakon.

E perczen rémes kiáltás hallatszott a ház belsejében. Az oláhok felfedezték a hátulsó kertajtócskát, melyet Simon maga után gondatlanul nyitva hagyott, s azon

— Hah! Ilyen közel szeretlek benneteket!

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

belopózva, már a ház belsejében voltak, midőn egy nő-cseléd észrevette jöttüket, s halálos ijedtében elsikoltá magát, jelt adva a veszélyről az ostromlottaknak.

Barnabás az oláhot az ablakon kidobja.

Azt rögtön leszúrták.

Barnabás elszántan ragadá fel nehéz vasbuzogányát, a mint a kiáltást hallá, s futott a lépcső felé.

A folyóson találkozék testvérével, ki észrevéve a berohanást, felhagyott a kapu védelmével, s kezeiben hozva fegyvereit, jött szintén a lépcsőre, kísérve az özvegy testvértől.

— Eredj hugom az enyéimhez, — szólt József a gyászos nőhöz, — vidd fel mindnyáját a padlásra; mi megpróbáljuk a lépcsőket fokonkint védeni. Nőmet, gyermekeimet csókold helyettem. Ha megölnék bennünket, úgy hiszem egy sírba fognak háyni. Ott találkozunk.

Az özvegy távozott. A két testvér némán kezet szorított, s azután kiálltak a lépcső fokára s várták elleneket.

Nem soká kellett várniok.

Halálos boszúvágygal rohant fel a vért szagolt csapat a szűk lépcsőkön, s megtámadá az oltalmazókat.

— Hah! Ilyen közel szeretlek bennetek! — hörgé Barnabás s két kézre fogta vasbuzogányát, elkezde közükbe sujtani a támadóknak.

Sebesen, mint a szélmalom szárnyai, súlyosan, mint a haragos istennyila, hullottak előre, mindig egy helyre csapásai. Kit egy csapás ért, az többet föl nem kelt. Zúzott fők, betörött mellcsontok, derékban elnyaklott tetemek kezdtek heverni a lépcsőn. A súlyos buzogány iszonyú döngése s a halálordítás rémségesen tölté be a visszhangzó boltozatokat.

A támadók hanyatthomlok rohantak vissza a bestialis

roham elől, bár a hátul jövők tolták előre az előttük állókat. A vaskezű ember fáradatlanul verte őket vissza, rést törve magának a zsufolt férfitömeg közt faldöntő buzogánya csapásaival.

Már szinte a lépcső aljáig verte őket vissza, midőn a támadók egyike, ki egy fülkében elbújt, s kit ő észre nem vett, a mint háttal felé fordult, egy roppant nyársal hátulról keresztül döfte.

Irtózatossal fordult meg a legyilkolt, buzogányát az előtte hátráló tömeg közé hajítva, s a düh mondhatatlan kifejezésével arcán ragadá meg vállainál fogva végső erejével gyilkosát, s vele együtt a földre leest.

A négy elsőt, ki oda rohant a gyilkosnak segíteni, testvére lövései a földre teríték, ki miután fegyvereit mind kilötte, megfordított puskaaggyal rohant testvére védelmére, s rövid küzdés után lefegyvereztetett.

Kivitték a sziklai vaskereszthez, arra fölfeszíték s ott végezték ki rettentő kínok közt.

Midőn a másik testvért el akarták választani az átnyalábolt gyilkostól, már akkor mindkettő halva volt. Utolsó erejével kiszorítá gyilkosából a lelket, karjai úgy merevedtek meg ellensége agyonszorításában.

Le kelle vagdalni kezeit, hogy az oláhot elvehessék tőle — holtan.

Csak Tamás, a legidősb testvér élt még a férfiak közül s nyugodt arcczal várta gyilkosait hálótermében.

Karszékében ült, előtte karos ezüst tartóban két szál viaszgyertya égett, éles árnyékokban tüntetve ki az arisztokrata határozott nemes, büszke vonásait.

Ott ült nyugodtan, — hallá közeledni a zajt ajtajához, — és szíve nem vert hangosabban, nem sebesebben, mint azelőtt.

Kihuzta széles görbe kardját, letette maga elé az asztalra, s azután nagy homlokát tenyerébe hajtva, nézett merően annak ismeretlen betűkkel beírt fekete lapjára.

A lárma mindig közelebb jött. Egy csapás esett ajtajára; megnyílt az, be sem volt zárva.

A nemes felkelt karszékéből, kardját felvette az asztalról s baljával széke támlájára dőlve, némán, hidegen állt meg ellenei előtt.

Szitkot szórva rohantak rá azok, véres fegyvereiket rázva fejük fölött, minden fegyver csepegett a vértől.

A nemes mozdulatlanul állt, mint kőszobor, míg ellenei két lépésnyire jutottak hozzá, akkor megvillant kezében a fényes fekete kard, s a támadók egyike állig ketté hasított koponyával esett lábaihoz, a másiknak vállban csapta el ellene kinyujtott karját.

Egy szót sem szólt. A dühnek egy hangja sem jött ki ajkán. Arcza hideg, fehér maradt, szemei nem forogtak, nem szikráztak, némán mereven néztek előre támadói feje fölött el, büszke megvetéssel, míg villogó kardja egy vímester ügyességével fogott fel minden

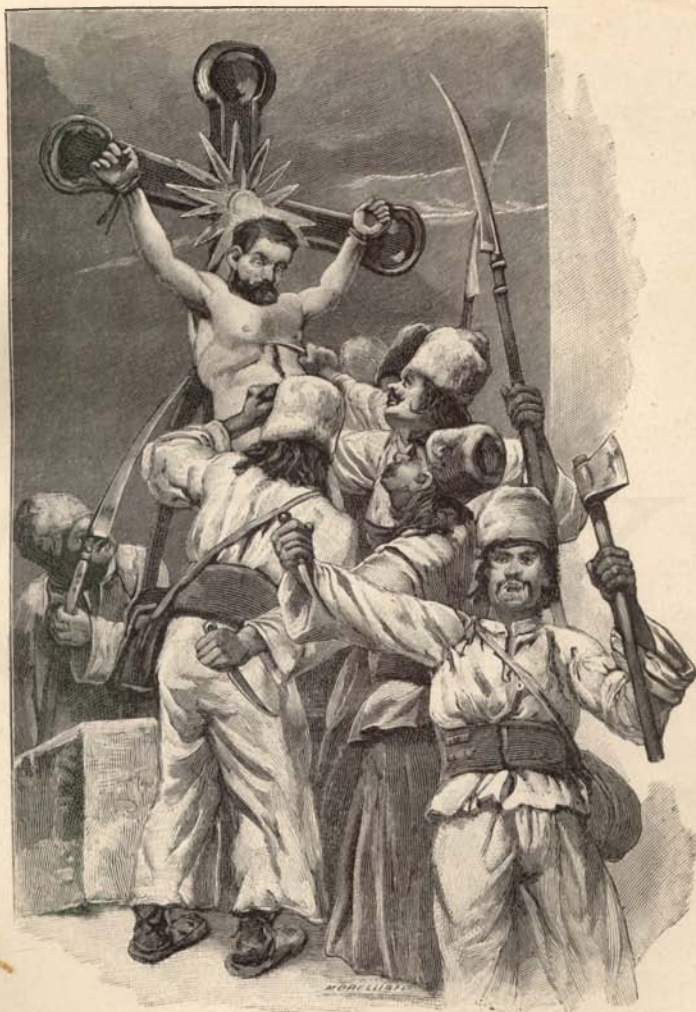

A nemes felkelt karszékéből, kardját felvette az asztalról.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Kivitték a sziklai vaskereszthez s arra fölfeszíték.

ellene intézett csapást, s oszta hideg vérrel kiszámított vágásokat támadói arczára, fejére.

Azok dühösen ordították rá. Mentül többet megsebesíte

közülök, annál dühösebb rohammal ostromolták. Ő hidegen, lenéző arczczal küzdött velök, csak kinyújtott karja mozgott, egész alakja állt mereven, mint a szobor, mereven, mint arcza vonásai.

Míntha mondta volna, hogy még viadalban is tíz paraszttal ér fel egy nemes.

Végre egy ráhajított kasza nehéz sebet ejte kifeszített lábán. A fájdalomnak egy sziszszenezése nélkül csuklott féltérdére a nemes, s küzdött tovább a rádülő tömeg ellen. Kardját feje fölött forgatá. Mindig azon halavány, hideg arcz, azon merev, büszke tekintet.

Hosszas, daczos, fárasztó küzdés után mindig öszébb-öszébb roskadozott, végre hanyatt esett. Egy hangja nélkül a fájdalomnak, egyetlen halálhörgés nélkül.

A tömeg dühének árjai öszcecsaptak holtteste felett, s pillanatok mulva fejét emelék föl, saját kardjára szúrva. Még akkor is mindig azon halavány, hideg, fájdalomtalan arcz, azon merev, büszke, lenéző szemek.

Ő volt az utolsó férfi a családból, kivel meg kelle küzdeni.

Az ő elestével nem maradt egyéb a háznál, csak nők és gyermekek.

De a támadók közül száznál több hevert holtan elterülve az udvaron, ajtók, ablakok előtt, a lépcsőkön, a szobában, s ha szünt a diadalkiáltás, [hallani leheté a haldoklók és sebesültek kínos jajgatását.

Az özvegy rettentő sikoltással szökött vissza.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Csak nők és gyermekek maradtak még a családból.

Ezeket azon pillanatban, midőn a zendülők a kastélyba betörték, a gyászos testvér felvitte mind a padlásra, annak ajtaját nyitva hagyva, hogy ha férfi testvéreik hátrálni kényteleníttetnek, oda menekülhessenek.

Ott várták a család gyöngébb tagjai a harc kimenetelét, remegve, figyelve a csata-ordítás hangjaira, s annak zavaros kiáltásaiból ítélve jót, rosszat.

Végre elhalt a zaj. A támadó ordítás megszűnt. Ezek oda fenn azt hitték, hogy az oláhok vissza vannak verve, s könnyebbült kebellet várták testvéreik közeledtét.

Azok már akkor a túlvilágon voltak.

Lépések hangzottak a padláshoz vezető lépcsőn, nehéz, súlyos lábak léptei.

— Ezek Barnabás lépései! — kiáltá örömmel az özvegy, még mindig kezében tartva a két pisztolyt, s futott a padlás ajtajához.

Egy vértől részeg alak lépett elébe onnan várt testvére helyett, dühtől és győzelemtől izzadó arczczal.

Az özvegy rettentő sikoltással szökött vissza az ajtó elől, s azután a kétségbeesés kimagyarázhatlan bátorságával fogta rá pisztolyát s az embert mellbe lőtte, hogy az hanyatt esett utána jövő társai vállára.

A másik lövéssel az özvegy tulajdon keblét szakította össze.

Most menjünk e helyről. A mik ezután történtek, azt látni nem emberi szemnek való.

Nyomorúan, kikeresett kínzások közt gyilkoltattak le valamennyien, nők és gyermekek, s holt testeik azon padlásablakból szórattak alá, honnét Barnabás hajigálta le az ostromlók fejére a vaslemezeket.

Legutoljára hagyták az öreg nyolczvan éves nagyanyát, hogy lássa kiirtatni egész családját. Szerencséjére az ő szemei régóta nem nyitak meg a napvilágnak, s nemsokára felhozta rájuk az Isten örök mennyei világosságát.

A holttesteknek azután egy közös sírt ástak, mindnyáját abba hányták bele, legfölül odaveték a kis síró csecsemőt rájuk s eltemették holt családja közé.]

A sírás még órákig hallatszott a föld alól.

— Még egy hiányzik, — mondának, a mint a holttesteket megszámlálták. — Csak tizenegyen vannak itt, még egynek valahol élve kell lenni.

S ezzel újra felrohantak az üres szobákba, összetörték minden bútort, széthasgatták a szöveteket, felkeresték a padlások, pinczék minden zúgát és nem találták az egyet sehol.

Végre egy közülök elkezdte a falakat sorba kongatni vaskalapácsával, s midőn egy helyt üres döngés felelt ütéseire, örvendő ordítással ada jelt czimboráinak, hogy ide jöjjenek.

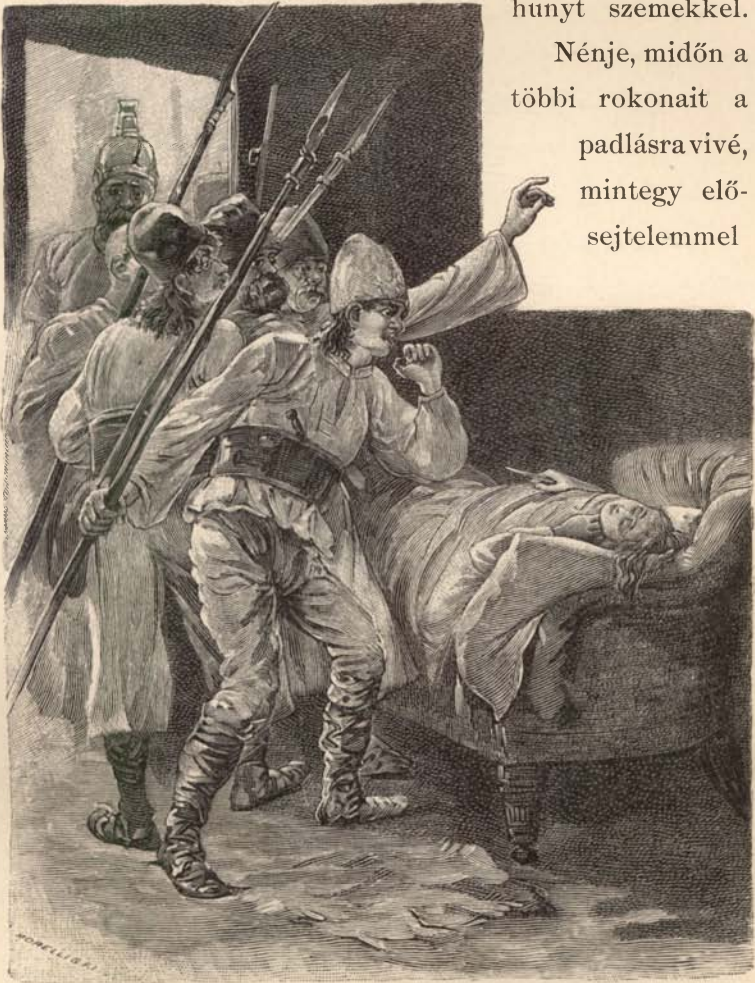
Egy rejtek-ajtó volt ott, mely a falakkal egyenlőre festve, egy tágas fülkét fedett el.

Néhány fejszecsapással be volt törve az ajtó.

— Itt van! itt van! — ordíták a közel állók, míg a többi vérszomjú kíváncsisággal ágaskodott fel, meglátni a martalékokat.

Ott feküdt a kis ezüstszőke árva, halaványan, behunyt szemekkel.

Nénje, midőn a többi rokonait a padlásra vivé, mintegy elő-sejtelemmel

Ott feküdt a kis ezüstszőke árva, halványan, behunyt szemekkel

ide rejté őt e fülkébe, melyet még a házi cselédség sem ismert.

Ájultan feküdt ott, kezében éles kés volt, melylyel meg akarta magát ölni, s midőn gyöngé kezei megtagadák az iszonyú szolgálatot, kétségbeestében elhagyta eszmélete.

— Ah! — ordítanak az oláhok, arczaikon a vérszomj még iszonyúbb eszmék pokoli vigyorgásával vegyülve.

— Ez közös préda! — ordíták többen.

— Egy szép leány! egy úri kisasszony, hahaha! — röhögének, — éppen a rongyos oláhoknak való! — s piszkos, véres kezeikkel ragadták meg a leányka gyöngéd karjait.

— Mi történik itt? — ordítá e pillanatban egy mennydörgő férfias hang. Az oláhok hátra néztek. Egy férfi állt közöttük. Mindnyájuknál egy fejjel magasabb, fején réz-sisak, melyen hosszú vágás nyoma volt látható, bal kezében rövid római kard, arcvonásain ős római jellem.

— A tribun! — mormogának mind s utat nyitottak előtte.

— Mi történik itt? — kérdé, s meglátva az alélt leánykát egy oláh kezében, parancsolá neki, hogy tegye le a földre.

— Ez is ellenségünk, — felelé az daczosan.

— Hallgass nyomorult, ki azt hiszed, hogy román nemzet fiainak asszonyokat kell ellenségül keresni. Tedd le a földre.

— Nem úgy van vezér! — szólt közbe daczosan Lupuj, — ismered törvényeinket, melyek nekünk közös prédát ígérnek. E leány itt nekünk közös zsákmányunk. Ez közosztályra megy a győzelem után.

— Ismerem törvényeinket jobban, mint te, kamasz. Közosztály minden zsákmányból; de ugyanott van, hogy a mi el nem osztható, arra sorsot vetünk.

— Jól van vezér. Egy paripa meg egy tinó persze, hogy el nem osztható, arra sorsot kell vetnünk, de egy leány mindnyájunké lehet.

— Én azt mondtam, hogy nem lehet, s szeretném látni, hogy ki fogja azt mondani, hogy lehet?

Lupuj ismerte már a tribunt, s többé egy szót sem szólt, a többi is hallgatva vonult vissza, a leánytól. Csupán egy hang kiáltá a tömeg közül, hogy: «lehet!»

— Ki mondta azt? álljon elő.

Egy fiatal, befont hajú oláh lépett elő, kissé részeg volt, ostoba vigyorgással állt a tribun elé, s fejével hátrafelé biczczentve, mellére ütögetett öklével: «én mondtam».

Alig ejté ki ez utolsó szavát, midőn a tribun, balkezét felkapva, egyetlen csapással úgy ütötte le az ellenmondó fejét, hogy az annak háta mögé esett, míg a fejetlen test térdre bukva, mindkét karjával átölelte a tribun térdeit.

— Állítja még valaki, hogy lehet? — kérdé az óriás, kegyetlen szigorral.

Az oláhok elcsendesülve vonultak félre.

— A hintó elébe fogjatok lovakat, a leányt bele kell ültetni s azután hozzátok Topánfalvára, bárkinek fogja adni a szerencse, joga van azt kívánni, hogy úgy jusson reá, a mint én most őt rátok bízom. A kinek kedve találna jönni a még senkinek nem ítélt prédát csak egy tekintettel is bántani, arra csak vigyorogva tekinteni is, vagy bántó szót mondani róla, gondoljon erre itt és tanuljon példájából, — szólt a tribun a lábainál heverő holttestet elrugva maga elől, s azzal inte kardjával a tömegnek.

— Most menjetek, pusztítsatok, raboljatok!

A népség ordítva szétrohant, a tribun pedig a hintóba emelteté az alélt szűzet, s azt a család néhány hív jobbágyaira bízva, útnak indítá a hegyek közé.

A kastély fél óra múlva lángokban állott, a tűz az ablakon csapdosott ki, feketére festve a falakat. S mikor minden tűzbe lángba volt borítva, az oláhok lerohantak a pinczébe, felverték a hordók fenekeit, s úsztak a kiömlő bor és pálinka tengerében, vad éneket dalolva, míg fejük fölött égett a ház.

Azután rajostul elvonultak onnan, zsákmánynyal rakottan, ott hagyva szerteszét halottaikat és holtrészegeiket.

*

Az ájult leánykát a tribun házába vitték. Bántani senki sem meré, de azért valóságos jogot tartva hozzá mindenki, jól szemügygyel tarták, hogy meg ne fosztas-

sanak tőle, s ott vártak tömegestől, míg a tribun megérkezett, s azután betolakodtak vele együtt a szobába, tele töltve a pitvart és tornácot is.

A zsákmányt mind lerakták előtte, mert egyenlően kelle abban osztozni mindenkinek.

A vezér elosztotta azt egyenlő részekre, s abból mindenkinek kiszolgáltató a maga osztályrészét.

Csupán neki jutott tíz ember része a ragadományból, a többi egyenlően osztozott fejenként.

Többen a zsákmány kiosztása után haza takarodtak, csupán egy nagy része az oláhoknak osztály után is ott maradt, sovár pillanatokat vetve a legutótl maradt ragadmányra.

Halványan, mozdulatlanul feküdt a medvebőrrel terített hárságyon a szép leány, alig lehetete rajta észrevenni, hogy él.

— Ti koczkát vetni maradtatok itt úgy-e a leány birtoka felett? — kérdé Numa az ott várakozóktól.

— Biz igen, — felelé Lupuj, szemtelen vigyorgással fészkelődve álló helyében. — Koczkát fogunk vetni, a ki legtöbbet vet, azé lesz. Ha ketten, vagy tízen, vagy húszan vetünk egyformát, annyian fogjuk bírni.

— Csak egyé lehet. — Szólt közbe szárazon Numa.

— Tehát akkor azok egymás közt újra koczkát vetnek.

— A koczkavetés nem ér semmit. Lehet, hogy ketten maradunk, s nap-estig egyformán hajítunk.

— Hát kártyázni fogunk rá.

— Azt nem engedem. A kik ravaszabbak, megcsalhatják az együgyűeket.

— Jó, hát írd le neveinket cserepekre, vessük azt egy hordóba mind, a melyiket kihúzod, az vigye el a leányt.

— De hiszen ti olvasni nem tudtok, s én azt a nevet olvashatnám le, a melyik nekem tetszenék.

Az oláh türelmetlenül kezdte vakarni a fejét.

— No hát mondj te valami okosat tribun.

— Fogok mondani. Tegyük próbára, hogy melyikünknek van legnagyobb bátorsága, a melyik legvakmerőbb lesz közöttünk, a melyik legjobban bebizonyítja, hogy semmitől sem fél, azé legyen a leány, az egyuttal meg is fogja érdemelni.

— Nem bánom! — kiáltának valamennyien. — Mondjuk el, melyikünk mit tett? abból ítélj meg aztán, ki a legbátrabb köztünk. Én öltem meg a legelső Bárdyt az udvaron, testvérei szeme láttára.

— Én törtem be az ajtót, mikor legjobban hányta rám a vasdarabokat az a széles ember.

— De én voltam az, ki őt keresztülszúrtam.

— Én kapaszkodtam fel legelől a hágsón.

— Én vittam majd félóráig az aranyruhás nemessel.

És így valamennyi. Mindenik első volt, mindenik legvitézebb, legvakmerőbb volt, mindenik megölt egy nagy csomót az ellenségből.

— Ti mind igen vitézül viseltétek magatokat, de

azzal, a mi megtörtént, most bizonyítani nem lehet. A próbát ezentúl kell kiállanotok, mindnyájatoknak együtt, az én szemem láttára, együtt én velem, elvitázhatlanúl.

— De hát mondjad, miképen? — nyugtalankodék Lupuj, mindig félve, hogy Numa ki akarja játszani.

— Ide nézzetek, — szól Numa, s az ágy alól egy félakós hordót húzott elő. S a mint eközben az ott fekvő leányra tekintett, észrevevé, hogy az szemeit félig kinyitva, reá néz, s azután ismét lezárja pilláit.

Ébren volt és hallott minden kimondott szót.

Numa a hordó után hajoltában lassú, halk hangon sűgá a lánykának: «ne félj», s azután kihengeríté a hordót a szoba közepére.

Az oláhok kíváncsian várták, hogy mit ád nekik.

Ezzel elővett egy fejszét s a hordó fenekét felütötte vele.

— Itt egy mázsa lőpor van. Ide figyeljeteK. Egy szurok-fenyűforgácsot meggyujtunk, azt e hordó közepébe leszurjuk, azután körüle ülünk. A melyikünk legtovább itt mer maradni, az kérdésen kívül legbátrabb közötünk, mert ha ennyi lőpor ellobban, nem csak e házat, hanem az egész falut képes összedönteni.

Az oláhok közül többen elégedetlenül kezdettek morogni.

— A ki fél, nem kénytelen itt maradni. — Felelé nekik szárazon a tribun.

— Jól van, nem bánom, — hetvenkedék Lupuj, — én itt maradok, de vajjon nem mák van-e ebben a hordóban? épen olyan ez, mint a mák.

Numa felelet helyett egy csipetet kivett a hordóból három ujjával, s azt az oláh égő pipájába vetve, a rögtön kilobbanó láng arczul csapá a kételkedőt, hogy az hanyatt tántorodott ijedtében, s a következő pillanatban bajusz és szemöldök nélkül állt feketére festett pofával kaczagó társai előtt.

Ez még inkább dühbe hozta az oláhot.

— Itt maradok! kivárlak! — lármázott, felszedve szájából kiesett pipáját. S midőn a tribun az égő forgácsot a hordóba dugta, odament és pipára gyujtott nála.

E tréfára az oláhok kétharmada odahagyta a szobát.

Az ott maradtak pedig nagy lármával és hetvenkedéssel telepedtek le a hordó körül s esküdtek mennyreföldre, hogy ott fognak maradni, s mentül inkább esküdtek, annál többször tekintgettek az égő forgács felé, melynek lángja lassankint közeledett a lőpor felszínéhez.

Az oláhok eleinte csak nézdegéltek egymásra. Mindenik halaványnak találta a másikat. Egy-kettő megkezdte az odább állást, a többiek is lassankint kipárolgottak a szobából, a nélkül, hogy jó éjszakát kívánnának a gazdának. Némelyik fogcsikorgatva, dühösen távozott el, végre csak ketten maradtak a hordó körül. Numa, ki összefont karokkal, hátát az ágynak vetve állott, s nyugodtan nézte az égő forgácsot és Lupuj, ki

S midőn a tribun az égő forgácsot a hordóba dugta, odament s pipára gyujtott nála.

pipáját erősen szíva, a hordó szélére ült, hátat fordítva a veszedelemnek. A hogy ketten maradtak, hátratekinte az oláh, s látta, hogy a forgács tüze már csak egy ujjnyira van a puskaportól.

— Tribun! Egyet mondok, — szólt felugorva. — Ketten maradtunk, ne bolondozzunk egymással, alkudjunk meg. Legyen kettőnké a leány.

— Ha meguntad a várakozást, lejjebb nyomhatom a kanócot.

— Ne bolondulj Numa! Csak nem vesztél meg. Hogy akarnál egy sápadt néemberért mindkettőnket a pokolba vettetni. Egyet mondok. Arra csak ráállhatsz. Csak azt ígérd meg, hogy ha te ráuntál a leányra, akkor nekem adod.

— Maradj itt és nyerd el tőlem. Akkor először s tied lesz.

— Igen, de én azt nem akarom, — szólt mérges nyugtalansággal, csaknem síró hangon az oláh, s mint egy pákosztos gyermek, elkezdte dühében saját ruháját tépni és toporzékolni.

— A mit mondtam, az áll, — mondá a tribun. — A ki végül itt marad, annak egyedüli joga van a leányhoz.

— Hiszen én itt maradok, de mit nyerek vele? Tudom, hogy te is itt maradsz, s mindkettőnket elvisz aztán az ördög. S én nem magamért, hanem te érted mondom, hogy ezt nem akarom.

— Ha nem akarod, hát szaladj innen.

— Nem bánom, ha adsz egy marék aranyat.

— Egy felet sem, maradj itt.

— Tribun, ne bolondulj! A tűz mindjárt a lőport éri.

— Látom.

— Hát egy tallért sem adsz?

— Egy batkát sem.

— No hát üssön meg a hetvenhét ágú sistergő isten-nyila szent Mihály napján, — ordítá kifakadva az oláh, s az ajtóig ugrott.

Mikor künn volt, még egyszer bedugta fejét.

— Egy huszast sem adsz? Még nem mentem el.

— Még én sem vettem ki a kanóczot, visszajöhetsz.

Az oláh erre becsapta az ajtót, s elkezde nyargalni, futott, a mint tőle kitelt, ereje fogytáig, s mikor aztán lélekszakadtan leesett egy fa alatt, fejére húzta csuháját s fülét tenyereivel eltakarva ott feküdt, fel-felütve fejét és hallgatózva, hogy mikor repül a világ levegőbe?

Az egyedül maradt tribun pedig hidegvérrel kivette az egészen leégett kanóczot s azt a kandaló tüzébe vetve, odalépe a leányhoz és fülébe sugá:

— Meg vagy szabadítva.

Reszketve emelkedett fel a leány fekvőhelyéről, megragadta a tribun nagy ideges kezét két kezével s rebege mondá:

— Légy irgalmas. Tégy jót velem. Ölj meg.

A tribun megsimogatta a leányka kedves kis fürtös fejét s nyájas, szelid hangon mondá: «Szegény kis leány, ne félj, nem bánt többé senki.»

— Hogy azon szörnyektől megszabadítál, azért im kezeidet csókolóm, de most szabadíts meg magadtól, — ölj meg.

— Tőlem ne tarts. — Felelt büszkén erre a dákoromán.

— Én a szabadságért küzdök, s rabszolgának még a nőt sem tartom. Oly bizton lehetsz házam küszöbén belől, mintha az oltár zsámolyánál ülnél. Ha itthon nem

leszek is, ne félj, e ház falai sérthetetlenek, a ki téged csak egy tekintettel bántana meg, bevégezte földi életét, s ha én honn vagyok, se legyen aggodalmad, asszony képe nem lakott az én szivemben soha. Foglald el fekvőhelyemet, édesen alhatol ott, a mult éjet Bárdy Imre szunnyadá azon keresztül.

— Imre? — kérde meglepetve a leányka. — Te látad őt? Hol van? Él-e?

A tribun gondolkozott, nem tudta, mit feleljen.

— Neki nem kellett volna ily soká késnie, — morgó félig magában. — Minden máskép lett volna. Nem így kellett volna végződni, nem így.

— Oh engedj ő hozzá mennem, ha tudod, hol van!

— Azt nem tudom. De arról bizonyos vagyok, hogy ha él, ide fog jönni, ide kell jönnie.

— Miért hiszed azt?

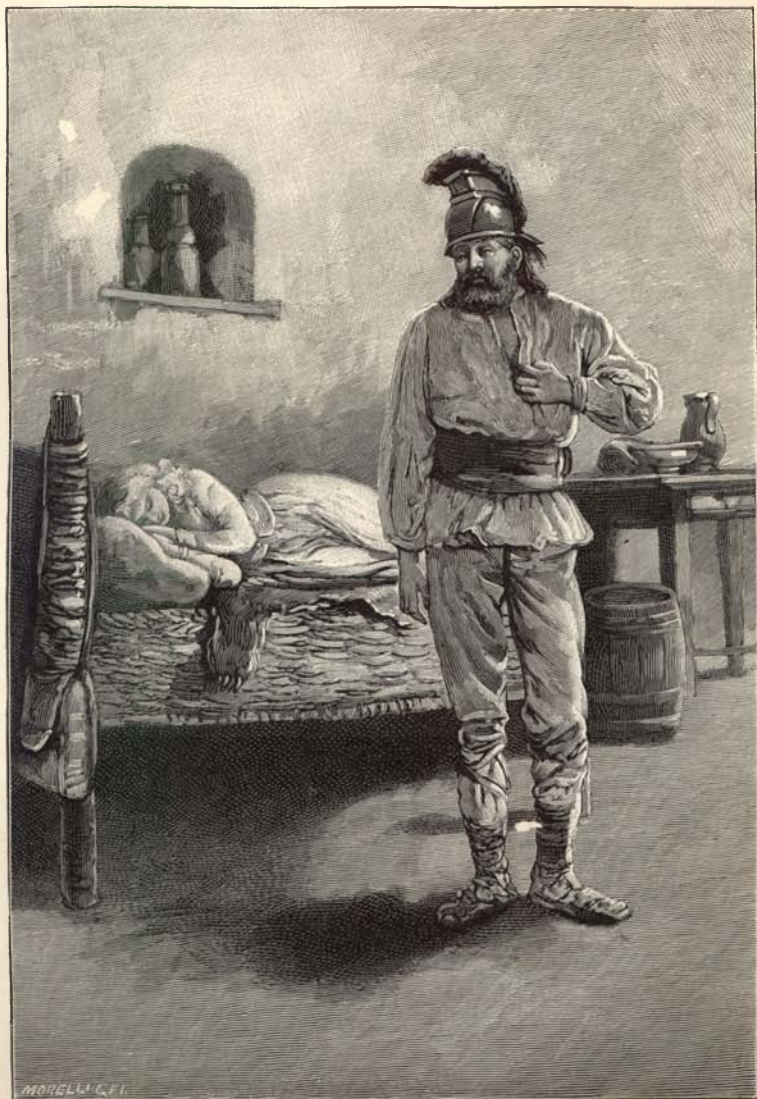
— Mert tégedet fog keresni.

— Említe tán előtted?

— Mikor félholtan feküdt, mikor aludt, álmában, fölébredtében nevedet mondta ki. Nemde te vagy az a Bárdy Jolánka, kit «a vidék angyalának» neveznek? Ezüstszőke hajadról ismertem rád.

A leányka lesüté szemeit, s halkán kérdezé: «tehát hiszed, hogy eljön?»

— Legrövidebb idő alatt. Most nyugodd ki magadat. Rokonaidról ne kérdezősködjél, ők jó helyen vannak már, semmi bajuk sincs — többé.

Lábújjhegyen odalépett ágya fejéhez.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A tribun hozott a leánykának ételt és italt s azok mellé különös gyöngédséggel egy imádságos könyvecskét helyezte, s azzal magára hagyta a kétszeresen árvát.

Néhány falatot evett az szomorúan, azután felnyitá az imádságos könyvet, s nagy könnyeket sírva imádkozott, míg végre eljött a jótékony mentő, az álom szemeire, s annyi rémséges viszály után, mélyen alvá az ártatlan gyermek az igazak álmát.

A tribun félóra mulva bejött. Láta, hogy a gyermek alszik. Lábujjhegyen odalépdelt ágya fejéhez, s azután sokáig elnézte annak ártatlan alvó arcát, míg két szemébe két köny lopózék észrevétlenül.

Hevesen törülte ki az ismeretlen nedvet szemeiből a román, s mintha megijedt volna az érzelemtől, mely szívébe lopta magát, kisietett a szobából, ott künn a tornácban nyitott ajtó mellett egy durva pokróczot teríté le, arra lefeküdt, s éjfélíg elnézte az ég csillagait álmatlanul és merengve.

*

Az elhagyott kastély ezalatt folyvást égett, rémvilágot vetve a távol vidékre.

Körüle nagy némaság, mit alig zavar meg egy-egy haldokló végkiáltása, vagy egy részegségből ocsudó rekedt danája.

Kolozsvár felől egy csapat lovas üget erőltetett sietéssel a kastélyhoz vezető úton.

Imre és társai azok. Szótlanul, komoran haladnak egymás nyomában, a nap már fenn van az égen.

— Elkéztünk! — szól egy, ki Imre mellett lovagolt, az égen megjelenő tűzverességre mutatva. — Ott a te házad ég.

— Talán még nem. — Felelt emez, s még gyorsabb haladásra sarkantyúzta lovát. Társai alig győztek vele haladni.

Egy kanyarulatnál végre kitűnt a völgy. Látszott a kastély, mint egy meggyújtott máglya a hegyoldalban magasan lobogni.

Mint halálra sebzett vad, ordíta fel az ifjú s kardját kirántva, vágatva nyargalt le a hegy lejtőjén, s azután vágatva ismét fel a kigyóúton; egy óranegyed múlva kastélya előtt állott.

A lerombolt kapuhoz támaszkodva egy félrészeg oláhot talált.

— Hol van apám? hol vannak rokonaim? hol van kedvesem? — ordítá az ifju örült kétségbeeséssel, s kardját megforgatá feje felett, hogy az oláhot összevágja vele.

Az térdre esett előtte és könyörgött neki, hogy ne bántsa, nem ő ölte meg az urakat.

— Tehát megöltétek őket! — sikolta fel fájdalmasan a szerencsétlen ifju s fuldokolva zokogott és lova nyakára borúlt. — Jaj nekem, jaj nekem!

Ezalatt társai is oda érkeztek s fel akarták konzolni az ott talált oláhot.

— Tehát megölték őket!

— Ne bántsátok, szólt az ifju. Kelj fel, vezess el, hová temették őket. Mind megölték! egyet sem hagytak élve. Csak egyet sem! oh átkozott a nap, mely ilyen éj után is feljön az égre!!!

Az oláh odavezette őket egy magas földtúráshoz, s remegve beszélt el, mint temeték oda mind a legyilkoltakat.

A boldogtalan család végsarjadéka szótlanul fordult le lováról, mint a kit a szél ütött meg, családja sírja mellett.

Társai felemelték s lefektették a gyepre, a hol legkevésbé volt véres, azután elkezdtek azon helyt tizenkét sírt ásni.

— Ássatok tizenháromat — nyögé Imre. — Ássatok meg az én siromat is!

Azután felbonták a nagy sírt s Imrét erővel elvitték onnan. A mit ott látott volna, attól megőrülendett.

— Mind megölték, — zokogá. — Egy sem maradt élve!

Kevés idő múlva társai közül egy oda lépett és mondá neki, hogy a sírban csak tizenegyen vannak.

— Úgy egynek élni kell! — kiáltá fel Imre a remény egy halvány örömsugarával arczán. — Ki hiányzik? Szólj, nincs-e köztük egy ifjú szőkefürtű leányka?

A kérdezett zavarba jött a felelettel.

— Nem tudom — mondá.

— Nem tudod? — kérdé az ifju csodálkozva. — Eredj oda és nézd meg.

A küldött nem akarta hallani az unszolást.

— Eredj, nézd meg, — unszolá újra az ifjú.

— Egynek sincs feje . . .

— Ah! — ordítá az ifjú, arczára csapva mindkét kezével, s azután sírva veté magát ismét arczczal a földre.

— Minek kérdezted? minek akartad megtudni?

Ekkor az oláhot kezdték el faggatni az ifjak, hogy mit tud a leány felől? Eleinte részegnek tetette az magát s nem akarta érteni, hogy kiről van szó, később azonban, miután ráiasztottak s ígérték, hogy ha igazat mond, élni hagyják, kivallá, hogy egy hintóban elvitték őt be a hegyek közé, s ott koczkát fognak rá vetni, hogy kié legyen?

— Megyek. — Szólt az ifjú, hirtelen elhatározottan kelve fel csüggedt helyzetéből. — Megyek.

— Hová? — kérdezek.

— Őt felkeresni. Vesd le gunyádat, — szólt az oláhhoz fordulva, — vedd az enyémet magadra. — S gyorsan magára vette annak egyszerű vászon csuháját pisztolyait a tüsző alá rejtve.

— Mi követünk. — Biztaták társai, fegyverrel fogjuk őt keresni faluról falura. Kisérni, védeni fogunk.

— Nem jó. Magam megyek. Egyedül könnyebben rá akadok. Isten veletek. Ha vissza nem térek, álljatok boszút értem.

Azután az oláhhhoz fordult: «Ember! tüsződ alatt egy arany medaillont találtam, melyet öreganyám viselt egykor nyakában, s melyről benned gyilkosai egyikére ismerek; de megigérttem, hogy nem hagylak bántani, most vedd kezeimből ajándékban az életet. Csupán addig tartsátok őt fogva, míg én túl leszek a bérczeken, hogy jöttömről társait előre ne értesíthesse.

Ezzel bucsút vőn társaitól, egy tekintetet vetett még a tizenegy új sírhalomra és az égő lerombolt ősi házra, s azután megindult a rengeteg sötét belsejébe, kedvesét, az ezüstszőke leánykát, felkeresni.

*

Az őszi deres éjszakák vörösre festék a fák leveleit, az egész táj úgy nézett ki, mintha vérrel mosdatták volna meg.

Meredek bérczek közt járt az ifjú útja, néhol a sziklafalak közt alig kékllett keresztül a távoli égnek egy-

egy foltja, a meredekről lecsüggő fák mintha minden perczben alá akartak volna bukni. Hosszú, vastag gyökereik szárazon csüggték alá, mint vörös kötelek a síma oldalon, meg-megkapaszkodva egy mohos hasadékban.

Messziről zúgva jött alá a bérczi patak, torlasztva itt-amott az összehordott száraz leveleket; mikor áthaladt keskeny hídján az ifjú, mintha felkiáltott volna rá, hogy térjen vissza és fusson, merre futhat!

Mélyen benn a vadon erdők között, szakadékos völgyben látszik egy elrejtett falu. Az ember alig tudja észrevenni, hogy honnan járnak bele?

A házak csak itt-amott látszanak ki a fák közül, mintha azok, kik itt megtelepedtek, csak akkora helyet irtottak volna mindenütt, a mekkora egy házhelynek elég, a többit erdőnek hagyva.

De magasan a falu felett egy kiálló bérczen van épülve egy kis sziklai lak, nagy kemény kövekből, melyekhez csak egy elrejtett gyalogösvény vezet.

Az ifjú ismerni látszott már ez útat, mert egyenesen arra felé tartott.

Egy szikla előtt szent kép van felállítva. Az előtt egy oláh térdepelt és imádkozott. Süvege és kászája melléje volt letéve.

A mint észrevette a közeledőt, felállt, felvette a kaszát és útját állta a jövőnek.

Imre hidegvérrel mutatta neki a pazsurát.

Az oláh megnézte azt mind a négy oldalról, azután

helybenhagyólag inte fejével: «elmehetsz», s ismét letette kaszáját és süvegét, letérdepelt és imádkozott.

A sziklai lak előtt megállt a jövevény, s elkezdte annak ajtaján zörgetni.

Egy oláh jött oda és mondá neki, hogy nincs otthon a tribun, csak a felesége.

— A tribun neje? — kérdé csodálkozva az ifjú.

— Igen, az a halavány fáta, a ki sors útján neki jutott.

— S az neki felesége?

— Ő maga mondta nekünk, ígérve erősen, hogy a melyikünk szemet mer rá vetni, szent Miklóshoz küldi a paradicsomba.

— Nem lehetne látni azt a némbert?

— Nem tanácslom, hogy nézegesd, mert a tribun ketté hasít, ha megtudja; a ház hátulsó ablakán szokott kinézni. Eredj oda, ha akarsz, de én előbb elfutok innen, hogy velem ne találjanak.

Az ifjú a ház hátuljára kerülve, benéze az ablakon.

Ott ült a kis leány egy nyirgallyakból összerakott karszékben, előtte kisdéd imádságos könyve.

Oly szép, oly halavány volt.

— Jolánka! — rebegé az ifjú szenvedélyes hangon.

A leány felijedt az ismerős hangra. — Oda tekintve, meglátta a várva vártat s örömsikoltással rohant az ablakhoz. «Jer be, kinyitom az ajtót, belül van bezárva», rebegé magán kívül, míg az ifjú, kinyujtott kezét csókjaival halmozá.

Az ajtó megnyílt, az ifjú belépett, a szájtató oláh pedig odalopózkodott az ablakhoz, s hajborzadva látta, hogy a leány nyakába esik a jövevénynek, míg ez hevesen szorítja azt magához s édes szavakkal halmozza el.

Azután futva futott az oláh a tribunt felkeresni, s a mint azt az útban találta, lelkesedve kezdé el neki beszélni, miként egy pór hajlékába törve, az elrabolt fátával szerelmeskedik.

— Hogy tudod ezt? — kérdé hidegvérrel Numa.

— Láttam ablakodon át.

— S hogy mertél ablakomon benézni? nem megtiltottam-e? Térdepelj le imádkozz!

Az oláh elsápadva esett térdre és kezeit összetevé.

— Lázadó! vétetted parancsom ellen. Ezért halál volna büntetésed; ha egy szót szólsz valakinek e felől: azt ki nem kerülöd.

S ezzel ott hagyta a hirnököt, ki sokáig nem bírt ámulatából visszatérni és még a tribun eltávozta után is ott állt térden, összetett kézzel, s az naptól kezdve nem beszélt senkivel, nehogy veszélyes titkát elárulja.

A tribun pedig sietve ment fel lakába, s midőn léptei hangjára a szerelmesek elébe siettek, megállt küszöbén és néma szemrehányással tekintte az ifjúra.

— Mért kelle ily későn jönnöd!

Az ifjú kezét nyújtá neki. A tribun nem fogadta el. — Az én kezemen családod vére van, — sugá neki halkan. — Gyalázatot hagytaál jönni reám, gyászt önmagadra.

Az ifjú feje keblére hanyatlott. Kezei csüggedten estek alá.

— Fogadd el jobbját — szólt édes hangon a leányka a tribunhoz s azután Imréhez, — ő megmente téged, megmente engem is, s meg fogja menteni családunkat is.

Imre csodálkozva tekintte a leányra. A tribun meg-rántá kezénél fogva s félrehuzva dörmögé:

— Nem tudja, hogy meghaltak, másutt volt akkor, nem látta családjá kivesztét, én azzal vigasztalám, hogy mindnyájan élnek, csak fogva vannak. Soha se tudja meg amaz éj borzalmait! Jaj mindkettőnkre, hogy el nem háríthattuk azokat!

— De előbb-utóbb meg fogja tudni.

— Sohasem. Ti nektek el kell mennetek Törökországba.

— Én Magyarhonba akarok menni.

— Ne tedd azt! higyj nekem s ne menj oda, rossz napok várnak az ott lakozókra. A ti profétáitok nem látják azokat, de én látom, én világosan tudom azokat. Menjetek Törökországba, én útlevelet adok nektek, azzal keresztül mehettek Moldván, Oláhországon. Itt egy erszényben pénz van számotokra, melylyel ott összehuzódva, de egymással boldogon, élélhettek. Ne átaljátok ezt elfogadni, családotok kincse volt az, melyből nekem tíz férfi része jutott, azt adom nektek vissza. Igérjétek meg, hogy nem mentek Magyarország felé.

— Nem ígérem, a miről nem tudom, hogy bizonyo-

san meg fogom tartani, de ha jónak látandom, követni fogom tanácsodat.

Numa megfogta a két családtag kezét és sokáig nézve azoknak szemeibe, kérdé mély, érzelmes hangon:

— Ti szeretitek egymást?

Azok némán intének «igent».

— Ti boldogok lesztek?

— Azok.

— Ti el fogjátok felejteni szerencsétlenségtek?

A boldogtalanok sírva állíták, hogy «el».

— Úgy menjetek. Isten kísérjen benneteket útaitokban. Vegyétek e pénzt, ez útleveleket. Menjetek minél előbb, tartsatok egyenesen a szászföld felé, menjetek Brassónak, mindenütt szabadon fognak benneteket bocsátani, s hátra se nézzetek addig, míg a havasok utolsó csúcsát sem fogjátok láthatni többé. Menjetek. Ne búsúzzatok. Egy szót se. Felejtsük el egymást.

A szeretők útra keltek. A tribun nézte őket, míg szemeivel beérheté, s mikor már nem is hallhaták, még akkor is utánok kiáltá:

— Ne menjetek Magyarország felé!

Az éj e közben beállt, a tribun lefeküdt medvebőrrel terített ágyára, hol azelőtti éjen a kis ezüstszőke leány s még azelőttin ifjú kedvese aludt. De mintha elvitték volna álmát. Nem bírta azon helyen szemeit lecsukni.

Kiment. Leterítette a nyílt ajtóban a durva pokrócot, valamit érzett keblében, a mi hasonlatos az öröm-

— Két ellenségeket hoztunk, — szolt Lupuj sötét, bántó tekintetet vetve a tribunra.

höz, a megelégedéshez, valami gyöngéd, nemes érzelmet. És álom nem jött szemére. Éjfélig elnézte fekhelyéről az éj csillagait, mi közül olykor egy-egy lefutott.

A méla éjben távol, igen távol két lövés hallatszott. — Az égen két csillag futott le egyszerre.

A tribun az eltávozottakra gondolt magában, s oly jól esett neki arra gondolni, hogy azok most boldogok.

*

A hold már magasan járt az égen, midőn a tribunt nehéz lépések verték föl álmából.

— Mi baj? — kérdé fektéből fölemelkedve.

Öt vagy hat oláh állt előtte, köztük Lupuj.

— Két ellenségfejet hoztunk — szólt Lupuj sötét, bántó tekintetet vetve a tribunra. — Fizesd ki árukat, s azzal tarisznyájából két fejet tett a tribun pokročára.

Az oláhok éles szemekkel, gyanúsán vizsgálák vezérük arczvonásait.

A holdvilágnál Numa a két főben Imre és Jolánka fejére ismert.

Egy vonás sem mutatta arczán, hogy e pillanatban mit érez belől.

— Ismerheted őket, — szólt az oláh, — a megszőkött úrfi, ki míg otthon nem voltál, a fátáért eljött, s még pénzeidet is ellopta azzal együtt, sőt a mi több a nálad volt pazsurákat is.

A tribun szokott hideg hangján kérdé: «ki ölte meg őket?»

— Egyikünk sem, — felelé az oláh. — A mint rájuk

rohantunk, a frátyme két pisztolyt húzott elő túszejéből, s egyikkel a fátát lőtte agyon, másikkal önmagát.

— Ti mind ott voltatok?

— És még többen is.

— Menjetek vissza. Mondjátok a többieknek is, hogy jöjjenek ide. Azt a pénzt, a mi a szökevényeknél találtatott, ki fogom mindnyájatok közt osztani.

És zokogott ellensége leütött feje felett.

Siessetek, egy se maradjon el; a ki nem jó, annak a része a többire jut.

Az oláhok ujjongva és nagyokat ugrálva távoztak el.

A tribuna bezárta az ajtót, s azután a földre veté magát a két levágott fő mellé, azokat százszor keservesen összecsókolá és sírt, mint a gyermek.

— Megmondtam! hogy ne menjetek Magyarország

felé! — ordítá keserves szemrehányással. Miért nem fogadtátok szavamat, miért nem hallgattatok rám!

És zokogott ellensége leütött feje felett, jobban, mintha édes apjái lett volna.

Azután felkelt. Szemei szikráztak. Kiegyenesedett, mint egy sziklai szálfá, s rettenetes öklét megrázva kiáltá rekedt, dühödt hangon:

— Czine mintye!

Pár óra mulva összegyülekeztek háza előtt az oláhok; ötvenen, hatvanan lehettek. Mind vad, rettenetes arcú népek.

A tribun a két fejet egy kendőbe takarva ágyára helyezé, azután kinyitotta nekik az ajtót.

Lupuj leghátul jött be.

— Zárd be az ajtót, hogy valaki be ne jőjjön, — mondá neki a tribun, azután körbe állítá a sokaságot, s végig nézett rajtok egyenkint.

— Mind itt vagytok?

— Egy sem hiányzik.

— Mindnyájan érdemesnek tartjátok-e magatokat a zsákmányban részt vehetni?

— Mindenikünk.

— Csakugyan te voltál-e az, ki ama vén embert le-sujtottad? — kérdé Lupujhoz fordulva.

— Ugyan én.

— És te, ki ama férfit hátulról keresztül döfted? — szólt, egy másikat véve elő.

— Jól mondtad vezér.

— És te valóban mind legyilkolád azon asszonyokat a kastélyban? — mond egy harmadikhoz.

— Nem hazudok, ha azt állítom.

— S ti mind, mind, a kik itt vagytok, egytől egyig dicsekedhettek vele, hogy öltetek, gyujtogattatok és raboltatok?

— Mind! Mind! — kiáltozák mellüket ütögetve.

— Ne hazudjatok! Nézzétek, feleségeitek az ablakon keresztül hallgatják, hogy mit beszélünk, el fognak árulni benneteket, ha nem szóltok igazat.

— Valót beszélünk.

— Nagyon jól van, szólt erre a vezér, s nyugodtan közeledett ágyához, leült annak szélére, a két fejet eltakarta, rájuk nézett, keblébe nyult, azután kérdezé:

— Hová tettétek ezeknek testét?

— Ízekre téptük s elszórtuk az országúton.

A tribun melle mindig jobban kezdte szorulni.

— Imádkoztatok-e már ma? — kérdezé végre egészen megváltoztatott hangon.

— Nem még vezér, minek az? — felelé Lupuj.

— No hát imádkoztatok, mert ez az utolsó reggel, mely rátok felvirradt!

— Vezér! Eszeden vagy? Mit akarsz tenni?

— Azt akarom tenni, hogy megtisztítom a rablóktól és gyilkosoktól a román nemzetet. Nyomorúk ti! Nem dicsőséget, gyalázatot hoztatok mindenütt fegyvereinkre!

Míg a hős a csatamezön küzdött, addig ti gyilkosok, nőket és gyermekeket fojtogattatok; míg a bátrak az ágyúk előtt álltak, ti az alvók házait rohantátok meg. Ki kell töröltetnetek a román nemzet fiai közül. Hulljatok térdre, a halál rettenetes angyala áll elöttetek. Imádkozzatok!

E szavak már a földrengés zúgó hangján voltak elmondva. A tribun nem volt a hideg, vértelen szobor többé, egy égő tűz alak látszott lenni, mely a népeket lehelletével pusztítani jött le.

Az oláhok megmerevedve állottak körüle. Nejeik künn sikoltozva futottak el az ablaktól.

A tribun egy pisztolyt vont elő kebléből, s a löporos hordóhoz lépett.

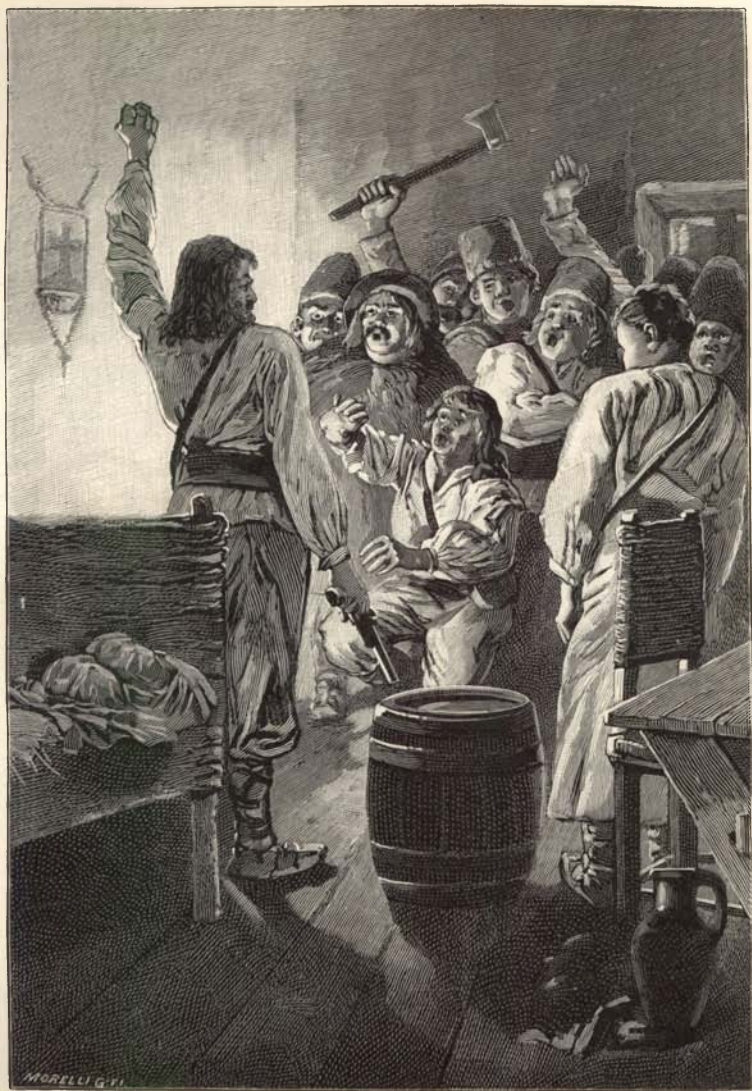
Ordítva rohantak ekkor rá társai, a kétségbeesés rémsikoltása hallatszott egy perczre, azután egy földrengető pukkanás, a havasok megrengtek az iszonyú dördüléstől s az égis lövellő lángban, mely szétesapott percznyi villanattal, omló kövek, gerendák között szétzagatott emberi tetemek repülését látták a felriadt lakók.

A tribun lakának helyén csak egy feltúrt gödör maradt.

.... A nap feljött ismét és végig mosolygott a földön.

.... A fák lehullatták utolsó leveleiket.

.... A Bárdy-család tizenhárom tagja közül egy sem élt többé.

— Hulljatok térdre, a halál rettenetes anyala áll előttetek. Imádkoztatok!

Országos Széchényi Könyvtár

Kihull kezemből a toll, szívem elfogódik.

Vajha tudnám hinni, hogy mindez csak képzelet,
csak egy zaklatott agy lázas álmainak idétlen rémszörnye.

Bár mondhatnám azt: ne higyjétek, a mit elbeszéltem,
ne borzadjatok tőle vissza, hisz mind ez csak költemény,
csak egy nyomasztó álom. Felébredünk és nem látjuk többé.

A ZSOLCZAI HÖS.

Országos Széchényi Könyvtár

Kikből támadt az a vitéz honvédsereg?

Értelmes hazafiak, ügyvédek, iskolaviselt tanuló ifjak, orvosok, kereskedők, mérnökök, iparosok sorakoztak a háromszínű zászló alá a földmivesek fiai közé, s azt mondták: csak puskát adjatok nekünk, azonnal katonák vagyunk.

Hogy nevettek ezen a régi rendszer okos emberei, a kik úgy tudták a dolgot, hogy egy ember, meg egy puská, még nem egy katona; annak elébb két esztendeig kell riktájt állni, négy esztendeig idegen országban lakni, hat esztendeig rapportra járni, nyolcz esztendeig masirozni tanulni, tiz esztendeig német szóhoz szokni, csak azután mondhatni el róla, hogy ez már katona.

Hát még ahhoz, hogy valaki katonatiszt legyen: hadnagy, százados, őrnagy, ezredes. Az kerül még csak nagy időbe, tenger tudományba. Hogy tanulhatná azt meg a jámbor magyar ember, a kit soha sem tanítanak erre.

És azután mégis így lett: a mint annak a magyar fiúnak puskát adtak a kezébe, mindgyárt katona lett

abból; némelyiknek puskát sem adtak, csak kaszát, és azzal is jó katona lett.

Csoda biz ez. De a hazaszeretet tud még a csodatételekhez.

Azok között, kik a nyugalmas polgári életpályát a kard tetteiért elhagyták, egyik legkitűnőbb bajnokunk volt Gózon Lajos.

Ügyvéd volt Pesten. Együtt jártunk iskolába. Ott is, itt is mindenki úgy ismerte, mint nemeskedélyű szelid ifjút.

Midőn a nemzet önvédelmi harcra kényszerült, egy önkéntes csapat vállalkozott pesti értelmes fiatalokból a megtámadott haza védelmére: Gózon is e csapattal ment el.

Nem kalandos, nem új pályát kerestek ők; csak a haza segélykiáltására ragadtak fegyvert, mint a hogy fegyverhez kap minden jó gyermek, a ki apját anyját hallja segélyért sikoltani.

Azonban a sors rendelkezett az eltávozással.

Schwechat alatt rohamra kellett volna menni az ellenféltől megszállt helység ellen, melyet erős ütegek védtek s a halálos vállalat megreszketteté a legelszántabb katonák szívét is.

Ekkor a fiatal ügyvéd, a katonai hírral nem bíró Gózon Lajos kiragadta a zászlótartó kezéből a nemzeti lobogót, «utánam barátaim, éljen a haza!» kiáltá és nekirohant a zászlóval az ellenség ütegének; s a példá-

ján fellelkesült csapatok elszántan vetették magukat bele az ellenfél kartácstüzébe.

Őt minden golyó kikerülte, pedig tudjuk, hogy azok nagyon felszokták keresni azt, a ki zászlóval jár a kezében.

Ilyen férfit nem volt szabad visszabocsátani az íróasztalhoz. A vezérek ott maraszták, tisztí rangra emelték; s ott azután a hány csatában megjelent, annyi érdemet keresett magának; csupa érdemekért, nem pártfoglaltatásból, őrnagya lett egy vitéz zászlóaljnak.

Julius 2-ikán és 11-ikén a háromszor visszafoglalt ácsi erdő tanuskodik Gózon hősi elszántságáról. A hány szál fája van annak az erdőnek, mindenik lehetne egy sírfejfája az ott elhullott magyar és osztrák vitézeknek.

Következett ama hirhedett körvonulása a felső magyar hadseregnek Komáromtól a Tiszáig, mely két világhatalom hadseregei között annyi hősiességgel hajtatott végre.

Alig mult nap csatározás, elő- és utóhadak összeütközése nélkül; ezek voltak a hétköznapiak: néha aztán egy-egy ünnep is jött közbe, teljes ütközet napja.

Ilyen harczi ünnep volt július 26-ika a Sajó vizénél.

Tseodajeff orosz tábornok húsz ezer emberrel, azok között huszonöt század lovas sietett a magyar hadsereg bal szárnyát megtámadni. E balszárnyát a 7-dik hadtest képezte Pöltenberg vezénylete alatt; alig több ötezer embernél. Tehát egy: négy ellen.

A Sajó vize feküdt közöttük.

Az ütközetet jobbára a tüzérség vivta. Tseodajeff negyvennyolcz ágyut vonatott elő a Sajó jobb partján, hol a folyam kigyózó tekerületei, sűrű csalittal borítva, kedvező előnyt nyújtottak neki ütegeit észrevétlenül közelebb tolni a magyar hadálláshoz.

Egy ilyen orosz üteg, két zászlóaljtól és egy szotnia kozáktól fedezve, egész Alsó-Zsolczáig felnyomult a parti berkek oltalma alatt, s onnan egyszerre váratlanul megnyitotta a gyilkos tüzelést a honvédségnek egyik szemközti ütege ellen.

Azon üteg tüzérei csaknem gyermekek voltak még. Csak most váltak meg az iskolától, hol épen annyit tanultak a matematikából, a mennyi elég arra, hogy valaki tüzér legyen vele.

Gózon Lajos, a 66-dik zászlóalj őrnagya, az orosz üteg veszedelmes működését látva, mely a balszárnnyálását tarthatlanná tevő, sietett tábornokát figyelmeztetni, s egyuttal fölkérni, hogy engedje neki az orosz üteget szuronynyal kivetni helyéből.

A tábornok válasza az volt, hogy neki a fővezér parancsa ellenére nem szabad a Sajó jobb partjára hadoszlopokat vezényelni: nem is vállalhatja a felelősséget ily vérontó vállalat áldozataiért magára.

A kis fiuk ütegeből pedig már két ágyú a földön feküdt, a harmadiknak a kerekei sérülve voltak már, szegény kis fiukat egyiket a másik után hurczolták el

holtan, összezuzottan az ágyúk mellől. — Gózon Lajos nem nézhette ezt; átadta a zászlóalj vezényletét a legidősebb századosnak, kijelentve, hogy ő maga saját felelősségére önkényt vállalkozókkal fog támadást intézni az orosz üteg ellen.

Azzal elindult lóháton gázlót keresni a Sajóban. Mikor azon szerencsésen áthatolt, keresztüllovagolta a Sajó partján elterülő erdőt, egész odáig, a honnan az orosz üteg állását kikémlelheté.

Ezzel visszalovagolt zászlóaljához.

— No most fiuk! szólott hozzájuk; a kinek a hazája élete kedvesebb, mint a magáé, az jöjjön velem.

De az ilyen szóra aztán az egész zászlóalj vele akart menni.

— Elég lesz egy század! mondá Gózon: s kiválaszta egy századot, míg a másikat csatárlánczra osztva, a Sajó balpartján elhelyezé.

Egy század két zászlóalj ellen! meg egy lovas kozák szotnia ellen, egy ágyúüteg megtámadására. Nevetnének a hadtudomány vénei, ha valaki tanácsolná nekik.

Nálunk volt, a ki megtette.

A Sajóhoz érve a kis csapat, azt kérdezé: hogy megyünk itt át?

— Hát csak így ni! mondá Gózon, s leugorván lováról, egy beteges fiu kezéből kivette a puskát, s beleugrott a vízbe s a kikeresett gázlónak indult: «itt a híd, fiúk, utánam, a ki magyar és szereti hazáját!»

Percz mulva a kis csapat hónaljig érő vízen át gázolva, eltűnt a jobbparti erdő árnyékában.

És most azután csendesesen, ovatosan előre a bokrok között; nem szól más, csak a nyugtalan szívdobogás, nincs más parancsszó, csak a szemek intése. A kis csapat egyedül áll az ellenség táborának szívében, minden segélytől távol, egyedül saját szuronyára bízva.

Már előtte az ellenség, mely jelenlétét nem is sejti. Gondolni és végrehajtani csak egy percznyi idejük van. Hanem az dicsőséges percz volt.

— Szuronyt szegezz, és előre! hangzott Gózon Lajos szava, s abban a pillanatban, mint martalékára a sas, csapott le az orosz ütegre a maroknyi önkénytes csapat, s abban a perczben le volt ölve minden tüzér, beszegezve minden ágyú, egy sortüzeléssel szétriasztva a fedezet. E percz alatt el volt döntve a nap sorsa.

A mily bátran volt keresztül vive a hősi merénylet, oly nagyszerű lett annak eredménye: az orosz csatarendben nagy zavar támadt; azt hitték, a magyar hadsereg gázlóra találván őket oldalba fogta; s hirtelen megszűntették a tüzelést az egész vonalon s azzal Tseodajeff felhagyott a csatával s távol a Sajótól táborba vonta seregét.

És mind ebben egy maroknyi kis csapaté volt az oroszlánrész, s annak vezetőjeé, ki egy év előtt még ügyvéd volt.

Maguk a vezérek is elismerőleg híresztelék Gózon Lajosnak e bátor tettét! a sikerdús kivitelért a fővezér

ott a hely színén alezredessé emelte őt, s az összes táborokar előtt megölelé, így szólva hozzá: «önben ismét a schwechati és ácsi hősré ismerek».

Néhány nap mulva a nyiradonyi főhadiszálláson augusztus elsején kelt vitézségi bizonyítvány adatott át Gózon Lajosnak.

Ide írom azt egész terjedelmében; más jutalmat úgy sem adhatunk hőseinknek, mint azt, hogy neveiket megkoszorúzzuk.

«Bizonyítvány. — Második rangú érdemjelre ajánlatik Gózon Lajos őrnagy s 66-dik zászlóalj-parancsnok úr, ki hazája iránti buzgó szeretetből és tántoríthatatlan hí ragaszkodásból ösztönözve, f. é. július 2-dik és 11-én Komáromnál az ácsi erdőben, s 26-ikán a Sajóvonalon küzdött csatában, példás és harcziás viselete, hősiessége, és halált megvető kitartása által, vitéz jellemének kitűnő jeleit adá. Legszébb feladatommak és kötelességemnek tartom, — addig is, míg ezen hősré melle érdemrenddel diszesíthetnék, a méltányló haza nevében ezen elismerést nyilvánító vitézségi bizonyítványt kézbesíteni. — Kelt a nyiradonyi főszálláson. Augusztus hó 1-jén 1849. A fővezér Görgei Arthur. (P. H.)»

Ime egy magyar hősré életéből egy lap, mely életpályájában piros betűkkel van nyomtatva.

A harcok ideje alatt a munkás polgárból az lett, a mivé kell tudni átalakulni minden hazafinak: derék katona.

S a harczok lejártával a vitéz katonából ismét az lett, a mivé kell tudnia átalakulni minden katonának: munkás, hasznos polgár.

Akkor tudta fegyverrel szolgálni hazáját, jól, híven önfeláldozólag.

Most tudja szolgálni hazáját észszel, munkával, szintoly jól, szintoly önfeláldozással.

Ez az én eszményképem egy magyar honvédről.

Ez az én eszményképem egy magyar polgárról.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
KOMÁROM.

Országos Széchényi Könyvtár

Romemléke a harczy időknek! Elpusztult, kiszenvedett város! Lakóidnak egy tizedrésze nem talál benned hajlékot, — örömet, vigasztalást senki sem.

Harangszó nem hívja imádkozni a te népedet, zene-szó nem hívja őket vigadni, egy tornyod, egy templomod sincsen, egy mulató házad, egy vendéglőd — sehol; csak romjaid vannak, és ínséged és szomorúságod.

Hajh, nem ilyen voltál te hajdan! A melletted elröppenő gőzösök vendégei hét torony kúpjait látták messziről ragyogni, egyes, kettős keresztet, sasok és aranygombok fénylettek azoknak tetőin. Voltak templomaid, miknek egyike páratlan volt Magyarországon freskofestményeivel, volt szép újonépült dunasorod, mely egészen nagyvárosi tekintetet adott, egy szép főutczád emeletes épületekkel, — nagy megyeházad, mely három utczára feküdt, udvarán példányos dolgozó-intézettel, — iszonyú falakra épült városházad, — pompás kálváriád, nagyszerű köziskolád a reformáltak templomával szemben, regényes angol sétányod a város keblében, — ropant katonai kórházad és igen vig, igen jókedvű néped.

A Duna közepén kis sziget feküdt, a ki azt ismeré, fogalma lehetett a paradicsomról. Kemény dobogó-híd vezetett oda a városból, a sziget egyik végétől a másikig hosszú út ment végig egyenesen, kétfelől óriási pálma-jegenyék soraival beszegélyezve, miknek túlsó végén, ha a nyári nap aláment, arany hálóval szötte be az egész ligetet.

Nyáron itt mulatott a kedélyes népség; a sziget kertekre volt osztva, mik gyümölcsöt termének az egész vidék számára; télen, ha a hideg szobáikba szorítá, vígtársaságok gyültek házról-házra, az ismerősök összeszedték egymást, örültek, vígadtak; a környék ifjai, szépei itt jöttek össze népes tánczvigalmakban, és ha nagy ünnep volt, a reggeli harangszóra komoly, jóképű nép hullámozott a templomok felé, selyemruhákban a nők, nehéz ezüstlánczos mentékben a férfiak, s ha kellett áldozni, ott sem voltak ők fukarok, egy népszerű lelkész egyetlen templomi beszédére leszedték a férfiak ruháikról az ezüstgombokat, a nehéz filigrán lánczokat, s mind lerakták Isten dicsőségére a templom küszöbénél. Ez adakozásból épült a templommal szemben a nagyszerű iskola.

Mind ez volt! Volt és nincs többé.

Rettenetes tűzvész elhamvasztá házaid két harmadát, a legszebb részt; a főutcza, a dunasor, több mint ezer ház porrá, hamuvá égett; elégett három templom, köztük a kéttornyú, a szép fresko-festményekkel, melynek tor-

nyait már egyszer hetven év előtt a földrengés döntötte össze; elégett a nagy városház, a roppant megyeépület, dolgozóház, kórház és a piacz egészen.

A mi még megmaradt, azt a golyók rombolták össze, s a mit az ágyútűz megkimélt, neki jött a jeges árvíz, s mind, mind ledöntötte.

Oda a sziget is, szép fáí kivagdalva, elpusztítva; a híd, mely a várossal összeköté, leégve.

Oda a jókedv, oda a régi öröm, a templomba, a vigalomba járás ideje, — a víg társaságok, az ünnepek harangja, a farsang zenéje elhallgatott, — az utczák üresek, a házak építetlenek, a nép elszegényült.

Most már feljöhet a szivárvány, nincs minek elpusztulni többé.

*

Rémséges éj volt. Fagyott, csikorgott és a népség mégis künn töltötte az éjet a szabad ég alatt.

A város fölött a bombák pattogtak.

Süvöltve repültek a romlás szárnyatlan dæmonai a csillagos égen, fényes tüzes karélyt írva maguk után.

Tűzfarkát csóválva futott kigyózó röpttel a szikrakádó kongrevrakéta, míg a nehéz bomba lomha kanyarulatban emelkedett mindig felebb, mindig felebb, mintegy taszigálva a belől perczenkint kilövellő tűztől, míg egyszerre a magasról sebesen megfordulva csapott alá, nagyot mennydörögve, a hová leesett.

Némelyik fent a levegőben pattant szét, egy perczre

napot gyújtva az éjszakai égen s messze szórva hulló darabjait az alanti háztetőkre.

Mint meggyulladt planéta repült a szurokkoszorús teke, s közben-közben egy-egy izzó golyó, mint haragos vörös vézs csillag, mely a pokolból jő fel.

Úgy tetszék, mintha a pokol fölülkerült volna az égen, s ott csatázna az angyalokkal és csillagokkal, s szórná alá a földre mennydörgő zuhanással a letépett csillagseregeket.

Rémséges éj volt.

A tűzgolyók egyike meggyujta egy épületet, a ház egy perczben lángokban állt, a szél megragadta lángjait, felkapta a szomszéd templom tetejére, mely a nagy tüztől még épen maradt, a szikraözön záporként hullt a templom tetejére, s nemsokára lángok csaptak ki annak oldalán is.

A reformátusok temploma égett.

Föl, föl, ti buzgó hitsorsosok, jőjjetek elő rejtekeitekből, templomtok ég! Egy ember, ha meghal, születik helyette más, de az Isten házat ki fogja felépíteni újra. Elő a fecskendőkkal! Egyetlen szent háza az még város-toknak, hol fogtok imádkozni, ha az is elpusztul. Siesetek! Templomtok ég!

Néhány bátor férfi megkísérli az oltást, de kevesen vannak! — nagy munkával sikerül nekik golyók zápora közt megakadályozni a tűz tovább terjedését; a templomot megmenteni nincs elég kéz, bár a kevesek mindent

megkisérlenek! — a tűz már a torony lépcsőibe kezd elharapózni.

*

Az égő templom fénye messze világít a sötét éjszakában.

Udvard felől az éji tűzvilágnál egy csapat lovas látszik ügetni a megszállt vár felé. A lovasok huszárok, vezérek alacsony zömök férfi, hosszú szőke szakállal és életpiros arczczal, mely most még pirosabb a tűz visszfényétől, s lelke haragjától.

Midőn a parthoz érnek, az őrszem megállítja őket, a vezér egy iratot vesz ki kebléből, melynek olvasta után a helyparancsnok katona-üdvözléssel köszönti az érkezőt, s átszállíttatja a városba. Azon utca végén, mely a Vághoz vezet, s melyet a monostori telepek golyói be nem járnak, nagy csoport kardos férfit talál a jövő idegen, kik ott állnak egy tömegben, s nézik távolról a tüzet.

Nézi őket, — honvédek. Jobban nézi. Látja, hogy csalódott, nem honvédek, csak honvéd tisztek.

Oda lépett hozzájuk.

— Mit keresnek önök itt? — kiált rájuk kemény, parancsoló hangon.

— Kicsoda ön? — kérdi sértett büszkeség hangján egy kövér, szakállas, bajuszos ember, aranyos mentegallérral; képéből kilátszik, hogy valami képviselőből ütött őrnagy, ki féltében állt be katonának.

— Az én nevem Guyon Richard, — felel az érke-

zett, — mától fogva e vár parancsnoka. Mit keresnek önök itt? — E névre néhány hang a tömegeből éljenezni kezdett.

— Nekem nem éljenek kellenek, hanem hőstettek. Miért nincsenek önök a tűznél? miért nem oltanak?

— Engedelmet kérek tisztelt tábornok úr, — szólt meghunyászott hangon a szakállas, termetes őrnagy, parlamentáris pozitúrát véve parancsnoka előtt, — ott oly sűrűen röpkednek a bombák, hogy az oltást megkísérteni csupa vakmerő istenkísértés és életkoczkáztatás lenne.

— Katonának ott a helye, a hol a golyók hullanak! mozduljanak önök!

— Engedelmet kérek, de az ellenség valóban elég illoyalis módon nemcsak bombákkal, melyek közül némelyik százhatvan fontot nyom, nemcsak tüzes golyókkal és röppentyűkkel, miknek végére 6 fontos gránát van ragasztva, de sőt shrapnellal is lövöldöz az égő házak fölé. — Mentegetőzék az aranyyakú táblabíró, s nagyon ki akart magáért tenni egy válogatott diétai dikczióval.

— Tetszik önnek menni, vagy nem? — vágott közbe röviden a kis férfi, s nyeregkápájából egy pisztolyt vont elő, s azt oly hidegvérű képpel irányzá a rezonnirozó homlokának, miszerint az bizonyos leheté felőle, hogy ha még egyet szól ellene, lelövi mint egy tököt.

— Könyörgöm, — hebegé — csak szerény véleményemet akartam kifejezni.

— Én nem szoktam sokat beszélni. Én nem szoktam katonáimnak azt mondani veszély idején, hogy «előre!», hanem azt, hogy «utánam». A ki becsületes ember, halotta, mit mondtam. — S ezzel sarkantyúba kapta lovát a tábornok, s előre nyargalt.

A téren egy férfi sem maradt, mindnyájan követték.

Egy óra mulva tenger nép oltotta a tüzet; legelől a tábornok maga, ki mindenütt ott volt, hol a veszély legfélelmesebbnek mutatta magát. Ott járt a süvöltő ágyúgolyók között, mik sűrűen hullottak a tűzbe és a körül.

— Nem kell félni a golyótól, — biztatá embereit, — a ki nem fél tőle, azt nem éri soha. Minden századik golyó talál csupán! Csak minden ezredik talál!

Azon perczben mel-

— És ha talál, az a legszebb halál.

lette álló segédét üté le a lóról egy huszonnégy fontos teke.

A tábornok meg nem zavarodva a beszédére elég mal à propos jött eseten, mondá:

— És ha talál, az a legszebb halál!

A népség éljent kiálta rá, — égő lángok között, dörgő ágyúgolyók ropogásainál, harsogó éljennel üdvözlé a nép az új várparancsnokot.

Midőn megérkezék, a torony lépcsői már le voltak égve, a harangok megolvadva hullottak alá egyenkint égő állványukról s keresztültörték magukat a templom boltozatán.

— A toronytetőnek nem szabad elégni.

Ő mondta, és a nép reggelig oltotta a tüzet, s a torony ércfedele aranyos gombjával még maig is fennáll.

Igy mutatta be magát a branyiszkói hős új alattvalóinak.

★

Másnap siettek tisztelkedni hozzá táborvezetői, kiket keményen megpirongatott érte, hogy miért engedik a várost lövetni, ostromoltatni oly seregtől, mely a helyőrségnél számra alig nagyobb, hogy miért engedték meg az ostromlóknak, hogy az átelleni hegyen batteriákat állítsanak fel, melyekről a várost keresztül-kasul lőhetni.

A tiszték ígérék, hogy másképp leend ez a tábornok alatt s távozának.

Utánok a város előkelői jöttek tisztelkedni, derék

becsületes parókás férfiak, anno 1790-ből származva, kiket a tábornok igen szívesen fogadott, s közülök legkivált azzal a jeles, kitünő férfúval igen kedélyesen mulatott, a ki arról lőn nevezetessé, hogy egy vele vacsoráló pufók, vereshajú, piros gallérú kortesnek elhitte, hogy ő Kossuth Lajos, s e hitében mind e mai napig szilárdul megfeneklett.

A tábornok mindenkit, ki hozzá tisztelkedni járult, másnapra meghítt magához ebédre, a város előkelőit is megtisztelvé e kitüntetéssel, kik azt méltányló bizalommal fogadák.

— Oh, igen jól fogunk mulatni, — biztatá meghívott vendégeit, törve az igéket.

Megjegyzendő, hogy a tábornok a magyar nyelvvel majd épen oly kegyetlenül bánt, mint a magyar ellenségeivel.

— Csak azok oda által békét hagynának ezúttal, — jegyzé meg az ismerős táblabíró-őrnagy, ki képviselői tekintélyénél fogva bizalmas lábon kívánt állni a parancsnokkal, mely megjegyzés, hogy nem lehetett épen rendén kívül, tanusíták a jelenlevő bizalmas urak helybenhagyó fejbiczczenései.

Az észrevételt tevő *circumspectus* őrnagy a parancsnok komoly arczából azt ítélte, hogy bizonyosan e tárgyról gondolkozik, jónak látta egy irányadó eszmét hozni indítványba, mely ilyenforma tervet tartalmazhatott:

— Vajjon nem lenne-e jó e napra fegyverszünetet

kérni az ostromlóktól, hogy békén lakhatnók el a tisztelt parancsnok úr megérkezésének ünnepét?

A tábornok türelmes, szelid hangon válaszola:

— Az nem érne semmit, mert nem adnák meg.

— Hát azon esetben van itt a kazamátákban egy nagy hosszú terem, melyben tán kétszázan is elférnénk.

— Valóban?

— Sőt még tán egy zenebanda is beférne mellénk.

— S oda nem hatnak be a bombák?

— Oh még a százhatvan fontosak sem. A boltozat erős, s fölötte két ölnyi földsánczolat. Mi ott kényünkre poharazhatnánk, toasztirozhatnánk, díkeziózhatnánk, a zenebanda húzná, az ifjak tánczólnának, és az ellenség még csak egy kis körmünket sem bánthatná.

— Valóban szép gondolat... önök tán máskor is tartottak ott már tánczvigalmakat?

— Oh, a télen majd mindennap. Míg az ellenség oda künn a fagyon sánczokat hányt, mi azalatt a biztos sáncz alatt tánczoltunk, s mikor ők legjobban iparkodtak a bombákat a városra szórni, mi csak neveltük az egészet a lőréseken keresztül. Hahaha!

Az őrnagy úr igen mulattatóan tréfásnak találta ez ötletét, míg a jelen volt városi előkelők kissé savanyú képeket vágtak hozzá, annak emlékében, hogy a tréfa-pohárban a váron kívül maradtak számára a sepreje jutott.

A tábornok nem nevetett, nem is haragudott. Az

egész tervet igen szépnek találta, s a bucsúzó deputációkat azon reménnyel engedé távozni, hogy a jövő napon olyan pompás multságban részelteti őket, a minőt még soha életökben nem kóstoltak.

*

Másnap a tábornok szállásán, a várbeli pavillonban nagyszámú vendégsereg csoportozott össze, ünnepi ruhákban, ünnepi képekkel.

A tábornok szokott udvarias nyájassággal fogadott mindenkit, s miután segédei jelenték, hogy az előkészületek meg vannak téve a bankethoz, felhivta vendégeit, hogy sziveskedjenek vele odáig sétálni.

Gyönyörű meleg tavaszi nap volt, a kaszárnyákból lejött a katonaság, vígan éljenzett egy fényes csoportot, mely a tábornokot körülfogva, kedélyes diskurzus közt kullogott az ó-vár kapuja felé.

A csoport közt a hasas, szakállas őrnagy vette magának a legnagyobb fáradságot, különösen a tábornok mellé furakodni, hozzá szüntelen beszélni, úgy hogy a kik nem hallják, hogy mit beszél, azt képzeljék, miként ő és a tábornok a legintimebb szövetségben élnek és legjobban értik egymást.

— Méltóztatott megtekinteni a sánczot? — kérdé a legnyájasabb hangon, melyet valaha főispáni helyettes korában tanult.

— Minden sánczot megnéztem, még korán reggel. Jó karban vannak.

— Igenis, de specifice azt az egyet, a melyet tegnap méltóztatott általam említettetni hallani?

— Úgy? Helyesen. Ott fogunk ebédelni.

— Hehe. Igenis? — A táblabiró-örnagy majd kibujt a bőréből örömében. — Magamon kívül vagyok, hogy szerény indítványom képes volt parancsnok úr helybenhagyását megnyerhetni.

Eközben az ó-vár udvarára ért a vendégcsoport.

A kérdéses bástya óriási tömör falaival épen a Dunára fekszik, teteje a falaknak magas földhányattal van befedve, mely ismét gyönyörű zöld gyepel kirakva, egyike lehet a legszebb sétányoknak.

A bástya keleti fokán egy kis rondella van építve, hol a hajdani várparancsnok, Bakonyi, szép derült időkben vígan szokott mulatni ifjabb ismerőseivel. Oh akkor az emberek sokkal barátságosabb lábon állottak egymással.

Most e rondella előtt hosszú asztalok voltak megterítve, virágbokrétákkal, süteményekkel és palaczkokkal rakva, a rondella maga, körül volt tüzködve nemzeti lobogócskákkal, kettő-kettő minden oszlop mellett.

A bástyához közeledő vendégek nagy része észrevette a sáncz tetején terített asztalokat, s azoknak láttára furcsa érzések között kezdte találni magát, mik egészen különbözők azoktól, melyeket az ember más körülmények között terített asztalok látására érezni szokott.

Csupán a táblabiró-örnagy úr nem tartá e körül-

ményt komoly aggodalmakra méltónak, s midőn a bástya üregéhez vezető ajtót elérték, kivált a tömeg közül, szolgálatkészen ajánlva magát vezetőül a bástyaterembe, hová ő már legjobban tudja a járást.

— Nem arra, nem — kiálta a parancsnok, — fel a bástyafőre. Látja ön, hogy ott van számunkra terítve.

Az őrnagy mosolyogni akart, de nagyon vaczogtak fogai.

— Tábournok úr tréfálni méltóztatik, hisz itt a teremben sokkal kényelmesebb.

— Mit gondol ön? Ilyen szép tavaszi napon bevenni az embernek magát egy rekedt barlangba, hová csak két arasznyi lőrésen sűt be valami világosság. Ez vétek volna a természet ellen. Itt, itt a szabad levegőn. Itt lehet jól vigadni.

Az őrnagy szépen megköszönte magának az ilyen vigasságot.

— S mi mind oda fenn fogunk ebédelni? — kérdéreszkető állal.

— Természetesen. Természetesen. — S miután látta a tábornok, hogy itt megint az a körülmény forog fenn, a hol neki e helyett «előre!» azt kell mondani «utánam!»: maga indult előre a bástya lépcsőin; vendégei búsan kullogtak utána, s inkább hasonlítottak egy áldozatra vezetett martyrsereghez, mint valami lakodalmas menethez, kik még ma táncolni is akarnak.

A táblabiró őrnagy pedig nem hogy furakodott volna

a tábornok mellé, sőt nagyon is hátul kezde maradozni, világos jeleivel a magát skizzirozni törekvés hajlamának.

Azonban ezuttal a tábornok volt az, ki őt fölkeresé, karon fogta, fölvezette a bástyára s tartotta beszéddel a bizalmas férfiút.

— Minő pompás kilátás! Mint nyalják a habok a bástyák fokait, — a túlparton mind ide látszanak az ostromlók sánczai; amott egy pár réstörő ágyú látszik, szinte bele látni, úgy ide van fordítva; túlnan állnak a taraczkok, egy bombavető mozsár, — gyönyörű tiszta az idő. — Ni most egy tüzér jelenik meg a sánczon, ki lehet venni vörös hajtókáit a távolból. Gyönyörű idő.

Annyi bizonyos, hogy ha e beszéd alatt erősen nem fogta volna a parancsnok a maga emberét, az, — dicsőség ide, dicsőség oda, — de úgy leszaladt volna a bástyáról, a mint csak illik, így azonban nem tehete egyebet, mint hogy sohajtva kérje a jó és rossz idők adóját magában, hogy bárcsak olyan ködöt támasztana az átlátszó levegő helyett hirtelenében, hogy az asztal egyik végén ülők ne látnák a túlsó végén ülőket.

A vendégek azonközben nagy fészkelődés közt helyet foglaltak az asztal mellett, nagyobb rezignációval tán nem fogtak még lakomához az apostolok utolsó vacsorája óta.

A tábornok maga mellé jobbfelől ülteté a bizalmas őrnagyot, mert a haza atyját a katona-öltönyben is ki kelle tüntetni.

Eközben fel kezdték hordani az ételeket. Evés és ivás közben lassankint kiderültek a kedélyek, a bor belső világa elüzé a józan félelem borúját. Az emberek elkezdtek egymással diskurálgatni, majd tréfálni, később kaczagni úgy, hogy az őrnagy úr alig győzte szomszédjait könyökkel taszigálni, s az átellenieket lábbal rugdalni az asztal alatt, hogy lassabban beszéljenek, míg ő maga oly óvatossággal rakta le kését és villáját, valahányszor felvette, hogy azzal legkisebb zörejt ne okozzon, s evés közben szüntelen hátra tekintgetett a tulsó parton álló ágyúk, mozsarak és tüzérek felé, miközben aztán majd a nyakába öntötte a levest, majd a fülének vitte a szájának szánt falatot, majd üresen kapta be villáját, melyről leejtette a pecsenyét, az édes ételbe borsot, paprikát hintett nagy bőséggel, s a salátához feltett eczetet mind egy lábíg megitta — a ráfigyelmezők nem csekély multságára.

Maga a tábornok is csendes benső meglepéssel nézte áldozatját, ámbár ebbeli gyönyörűségét kifejezni nem is volt szokása.

Az őrnagy azonban egész ebéd alatt itta a vizet, hogy egy gödény is megsokalta volna, azt állítva, hogy igen melege van. A mi nem lehetett minden valószínűség nélkül.

Ebéd derekán, mikor már mindenki arcán nyiltak a jókedv rózsái, az őrnagy úr is rávette magát, hogy meg fog szólalni, s jó közel hajolva a parancsnok füléhez, sugva mondá neki :

— Ugyan jó, hogy az ostromlók is most ebédelnek, s nem vehetnek bennünket észre, milyen nagy baj lenne abból!

— Az igaz. Ott kellene szegényeknek hagyni az ebédjüket és bennünket mulattatni.

Az őrnagy úr ismét szépen megköszönte magában az oly mulatságot.

A parancsnok ekkor egy poharat töltetett meg magának igazi tokajival, s azt fölemelve, maga is fölkelt; látszék, hogy valakiért inni akar.

Csak nem lesz oly gondatlan, hogy most toasztozzék? gondolá magában a testes őrnagy, s elszörnyedt magában e vakmerőség lehetőségét felfogva.

— Uraim! — szólt erős, csengő hangon a parancsnok. — E pohár a magyarok hazájáért!

— Éljen! — harsogá e szóra minden ajak, s a vendégek felugráltak helyökről, s poharaikat csengve összezördíték. E névre minden félelem eloszlott. E név hallatára, kik mámorosok sem voltak, azok is megrészegültek, s háromszor ordíták rá rivalgó hangokban az éljent!

A táblabíró őrnagy kétségbeesetten terjeszté ki feléjük kezeit, csitítva a rá nem hallgatókat, mint ki egy kitörni készülő forradalmat iparkodik, de nem bír elfojtani. S hogy kétségbeesése tökéletes legyen, a harmadik éljen szó után a rondellában elrejtett katonai zenekar rákezde harsogtatni a Rákóczy-indulót.

— El vagyunk árulva! — kiálta az ember, s szinte

hanyatt esett székestül együtt. — Az ostromlók észrevettek bennünket, uram! tábornok úr! parancsnok úr! vezér úr! itt az idő, hogy menjünk innen; az ellenség ágyúi mind nekünk vannak szegezve; itt bennünket rögtön bombákkal fognak elárasztani.

— Uraim! — szólt erős, csengő hangon a parancsnok. — E pohár a magyarok hazájáért.

— Az csak nekik fog fáradságot okozni, — felele a tábornok hideg vérell. — Egyébiránt látni akarom, hogy mint tudnak czélozni.

— De én nem akarom, az én életem nem csupán a magamé, az én életem a hazáé is, nekem azt könnyelműen kockáztatnom nem szabad. Azzal még az országgyűlés is parancsol.

— Megtörténhető esetre nézve én a felelősséget magamra vállalom kegyed becses élete miatt az országgyűlés előtt. Egyébiránt parancs van kiadva, hogy a sáncz sorompóin senkinek, míg magam el nem megyek, távozni nem szabad.

Az őrnagy aggodalmai azonban nem voltak minden ok nélkül, mert az ostromágyúk csakugyan, a várfokról jött zenehangok által az ott mulatókra vonatván a figyelem, elkezdtek durrogni, s hánytak mindenféle golyóbisokat a lakmározó társaság felé.

— Azonban mi is erélyesen fogjuk magunkat védeni, — szólt a tábornok, helyéről meg sem mozdulva és segédeinek intett. — Hozzátok elő a batteriákat.

Jégbe hűtött pezsgőspalaczkokból volt e batteria, melynek pukkanásai furcsán paródiázták a túlparti ágyúdörgést, míg a tajtékozó tűznedv nőttön növelte a vigadó társaság szilajult jókedvét.

A zene mindenféle magyar dalokat hangoztatott eközben szakadatlanul, ha egyik banda elhagyta, a másik kezdte rá, a társaság az ismerősebb nótákat együtt énekelte a trombitákkal; úgy tetszék, mintha kétszáz emberi torok és vagy ötven trombita azon vetekednék egymással, hogy melyik birja a másikat elnyomni.

A bombák pedig hullottak jobbra-balra, némelyik a Dunába esett s ott pattant szét a víz fenekén, el nem oltva annak árjaitól, s kétfelé csapta a felzavart hullámot.

Süvöltött, pattogott valamennyi, de még csak közel sem járt egy sem.

A jókedvű nép szinte mulatta magát rajtuk ; a melyik a levegőben pattant szét, annak «fórát» kiáltottak ; a melyik a fejük felett repült el, azt pohárral kínálták, hogy igyék egyet, ha elfáradt ; a melyik a sáncz árkába esett, azt biztatták, hogy majd kötelet eresztenek le neki, azon jőjjön fel ; a rakétát póznának csufolták, a bombát úritőknek és a golyókat fővetlen gombócnak.

Egyszóval az egész társaság kikapott a félelmen, s mit azelőtt szent borzalommal nézett a messzeségből, most a közelben igen mulatságos játéknak találta.

Csak a táblabíró-örnagy úr állt ki ezalatt halálveritékes kínokat. Le-lekapta a fejét minden bomba előtt, mely száz ölnyi magasban repült el a sáncz fölött. Féloldalt fordult a közeledő golyónak, s valahányszor egy bomba szétpattant, mindannyiszor oly mozdulatot tón, mintha igen nagyon hátba ütötték volna.

Ebéd után estefelé, a zene és vígalom hangjai többeket felcsaltak a város szépei közül a veszélyes sánczokra, tán ők már szokva voltak az ostromhoz, jobban mint férfiak, vagy erősebb volt bennök a kíváncsiság a vígalomban részt vehetni, mint a bombák iránti félelem.

A hold is feljött szépen, s holdvilágnál, zenehangnál a tűzrekapott fiatalság tánczra kerekedett a vidék szépeivel, s úgy járták a csárdást, mintha az átelleni

mennydörgés egyéb sem volna, mint a nászvezető vőfély pisztolypuffogatása.

A táncz rendkívül tetszett a tábornoknak, s mint-hogy tetszését eléggé nem bírta elrejtteni, azt nyerte vele, hogy egy eleven kaczkias menyecske kiidézte ülőhelyéből, s úgy megforgatta a tolnai lakodalmason, mint valami villi az úton előtalált gavallért.

A parancsnok mindezt angol phlegmával hagyta magán megtörténni, s miután megérteték vele, hogy a magyar tánczot háromszor szokták újra járni, ugyanezt a manœuvret kétszer hagyta magán ismételni csókolni való hidegvérű képpel.

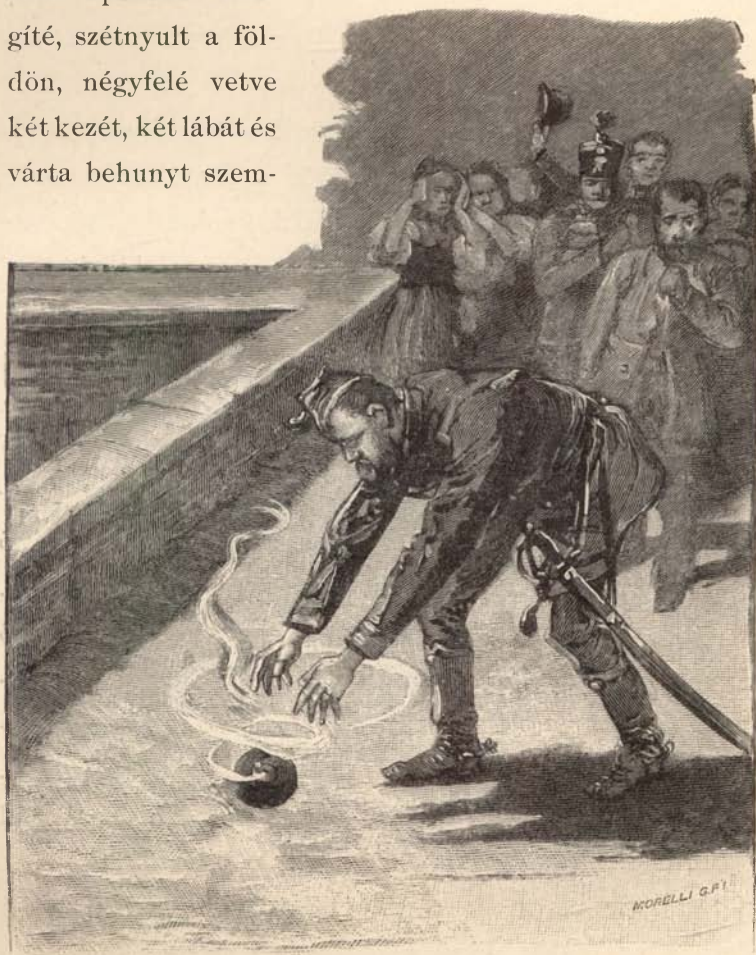
Egy rövidke epizod okozott csak némi intermezzót az általános vigalomban. Valami eltévedt gránát a tánczolók közé talált égve leesni, a félénkebbek félreugrottak, a bátrabbak vízzel akarták leönteni, egy plane kalappal akarta lefülelni, mint valami kergetett ürgefiut.

— Mindenki helyén maradjon! — kiáltá a tábornok.

A katonák a parancsszóra veszteg maradtak, legfelebb is hölgyeiket iparkodtak a veszély elől elfedni, a kik viszont kíváncsian nyujtogatták ki eleven mellvédek mögül kandi fejcskéiket, nem foghatva fel a fenyegető veszélyt a maga nagyságának mivoltában.

De annál inkább fölfogta annak borzalmát a szakállas őrnagy úr. A mint a gránát sisteregve a sánczra esett, ő is megtörte erőszakos bátorsága bilincseit, s ki-törő ordítással, melyben az eddig kiállottakért kárpót-

lást látszott magának venni, nem nézett sem előre, sem hátra, nem kereste, hol alacsonyabb a sáncz, hanem a hol legközelebb érte a szélét, levetette magát az árokba, s midőn a négy ölnyi magasról a különös isteni gondviselés épkezláb lesegíté, szétnyult a földön, négyfelé vetve két kezét, két lábát és várta behunyt szem-

E nyugodt pillanatban hirtelen felszökék helyéről a parancsnok.

mel, hogy mikor fog hát rászakadni az ég? A gránát azonban sebesen pörgött egy helyben, mint egy bűgő csiga, a belőle kijövő rakétaláng fényes tűzkereket hányva maga körül. Mindenki várta, hogy mikor pattan szét s kit fog agyonütni.

Egyszerre megállt a gránát. Megszűnt forogni. A tűzkarika elmúlt.

A kik ismerik az ilyen állatnak a természetét, tudják, hogy azon percz között, midőn a gránát rakétaszerve ellobban, s a között, midőn a belső szikra a lőporhoz érve, az üres golyót szétszakítja, van egy rövid pillanat, melyben a gránát megáll.

E nyugodt pillanatban hirtelen felszökék helyéről a parancsnok, s a gránátot felkapva, hirtelen lehajítja a sánczárókba.

A rögtöni szakadó dördület odalenn bizonyítja, hogy a hajítás jókor történt, ellenben a rákövetkező ordító bögés azt látszott mutatni, hogy tán nem épen jó helyre.

A gránát alig két arasznyira pattant el a hasaló táblabíró-őrnagytól, kinek ugyan — hála instinktusának, — egy porczikája sem sérült meg általa, de ki az-napságtól fogva a jobbik fülére még most is nagyot hall.

E rövid kis bravour után, melynek hitelességéről szemtanuk kezeskednek, a tábornok oszlani engedé a társaságot, mely most sokkal nyugodtabb tekintettel fogadá az érkező tűzgolyókat, mik a félelem nyimbusát e naptól fogva el látszottak veszteni.

A távozóknak nyugodt éjt ígért a tábornok a zajos nap után.

Szavát be is váltá, — még azon éjjel kiűtött egy csapattal a nádorvonal felől, s kényszeríté elhallgatni az ostrom-mozsarakat. . . .

*

Az idő fut, egymásután vesznek a mult napok, s velők a mult dicsőség.

Elmult a jó kedv, a hír ragyogványa, a tündöklő álmak.

Komárom! Romemléke a harzi időknek! Elpusztult, kiszenvedett város!

Mi maradt belőled annyi fényből, annyi hatalomból?

A TARCZALI KÁPOLNA.

Országos Széchényi-Könyvtár

Csatát nyert az osztrák, csatát veszített a magyar.

A magyar tábornok lesütött ősz fővel jelent meg az országgyűlésen: «szeretnék, — úgy mondá, — pinczéből beszélni fel, hogy ne lássék arczom pirulása».

Az osztrák tábornok víg kedvvel mulatott főtisztjei társaságában.

Az asztalon térkép feküdt, keresték rajta a helyet, hol új csata, új győzelem várandja fegyvereiket.

Egyszer jelentik a tábornoknak, hogy egy huszárt fogtak el.

— Hozzák be! — inte a vezér. Épen jó szeszélyben volt. Maga is huszáröltönyt viselt, mint egykori huszár-ezredes, s fegyverét leoldva, kényelembe tette magát, míg tisztjei feszesen, fegyverben álltak, állig begombolkozva, mint a fegyelem rendje hozza magával.

A huszár belépett. Vén, ősz bajuszú veterán volt. Képe fekete még a Schwechat alól elhozott puskaporfüsttől, de bajusza azért kétfelé kifenve.

Széttekintett mogorván, látszott, hogy nem tetszett neki a társaság, de a mint egyszer a tábornokot meg-

pillantá, hirtelen kiderült arcza, mint a felhőből kinéző nap, s csak hogy el nem rikkantá magát.

A tábornok is összecsapta kezeit s nevetett. Hajdani legényére ismert az elfogott huszárbán, ki Szoboszlón öt évig szolgált nála. Már akkor öreg Miskának hitta.

— Ismersz-e még, öreg Miska? — kérde a huszártól jókedvűen.

— Igenis szolgálatjára, ezredes uram! — felele a huszár, kezét csákótlan fejéhez emelve.

— Tábornok úr, nem ezredes! — igazította ki az egyik főtiszt.

A huszár néma lenézéssel mérte végig a közbeszólót, hogy mer egy gyalog ember mukkanni, mikor két huszár beszél egymással, habár kapitány volna is!

— Hát elhagytad magadat fogatni, Miska? — kötődék a tábornok régi szolgájával.

— Mit tehettem, ezredes uram? Sokan voltak ellenem. Megszorítottak.

— De csak lenyomtál közülök vagy kettőt?

— Nem számláltam meg, de maradt ott valaki.

— Ember vagy, Miska. Adass magadnak egy ital pálinkát s aztán eredj lovászaimhoz, ha bántanak, szidd össze.

A huszár megköszönte a jóakaratot, de csak úgy tétovázva settenkedett az ajtó felé.

A tábornok pedig tisztjeihez fordult s a jövő csatatervről kezdte értekezni.

Egyszer érzé, hogy valaki rángatja hátulról menténél fogva. Hátranéz. Miska lopózott oda lábújjhegyen, s szörnyű rejtelmes ábrázattal intett, mutogatott a tábornoknak valamit.

— Ezredes uram, ezredes uram, — suttogá, szüntelen integetve valamit.

A tábornok egy kukkot sem értett a desperátus pantomiából.

— Ezredes uram, adja csak ide a szegletből azt a kardot.

— Mi a patvarnak neked az a kard?

— Csak adja ide. Mindjárt nem lesz itt egy német is a szobában.

Miska azt hitte, hogy ezredese is fogoly vele együtt.

A tábornok rettentően felkaczagott e mondásra s rögtön elmondá tisztjeinek, hogy a huszár milyen jó véleménynyel van felőlük. Lehetetlen volt az egész társaságnak megállani, hogy hahotára ne fakadjon.

Odamentek egyenként a huszárhoz, megveregették vállait s beszéltek hozzá a világ minden nyelvén, a miből a huszár mind egy szót sem értett, hanem csak úgy magában mondott el rá egy hosszú, kiczifrázott, kaeska-ringós szedte-vettét.

— Hát Miska, a mi katonánk leszesz ezután, úgy-é? kérdé a tábornok, s várta, hogy mit felel rá.

— Nincs itten huszárregement, — mondá az öreg, bajszát kétfelé törölve.

— Lesz belőled vasas német. Őrmesternek teszünk.

— Köszönöm, nem veszi be a természetem. Aztán volnék én. most is őrmester, de nem tudok írni.

— Hát mi a kőt szándékozol mívelni? Ingyen akarod itt nézni a napot?

— De bizony majd, parancsolatjára — egyszer megszököm.

A tábornoknak tetszett az őszinte felelet. A huszár észrevette.

— Hát bizony azt csak tudom, hogy egy regement cserepár nem fog engemet strázsálni.

Egyik főtiszt haragosan kérdé ekkor tőle, hogy miért akar ismét visszamenni?

Nem kell hinni, hogy a huszár valami gorombaságot mondott volna rá.

Bajuszán egyet sodorintva felelé:

— Ott van az én regementem. Jó katona csak oda tart, a hol a zászlóját látja.

Ez ellen nem leheté mit mondani.

— No Miska, hát ne hogy elszökj tőlünk, inkább eleresztelek.

— Köszönöm, ezredes uram, — szólta a huszár, kezét ismét füléig emelve.

— Elmehetsz.

A huszár még húzódozott, orrát vakarta és szemöldeit ránczoló.

— Ezredes uram, csak nem kívánhatja, hogy így

huszárruhában végig gyalogoljak az egész táboron, megölné a szégyen, mire kiérnék belőle. Adassa vissza legalább a lovamat.

— Lovadat? A császáré az, fiam.

— Megkövetem, én neveltem azt csikó korától fogva, tíz esztendeje, hogy vele járok, ha füttyentek neki megismer. Az Isten előtt is az enyém az. Az ütközetben is inkább engem érjen a golyóbis, mint azt.

— Jól van, elviheted.

A huszár még mindig látszott valamire várni.

— Ezredes uram. Hát már így szégyenszemre menjek vissza a regementhez, kard nélkül? Még megfarmatringolnának, azt hinnék, hogy beittam.

— Jól van, adasd vissza azt is. — A tábornok inte a jelen volt ordonancznak, a huszár szalutirozott és elment.

Az ajtóban még egyszer visszafordult. Érzékeny szemmel egykori gazdájára tekintett.

— Ezredes uram! — szólt a lehető legnyájasabb tónusból választva a hangot. — Ezredes uram! Jőjjön át mi hozzánk!

S ezzel hirtelen kiugrott a szobából, érezve, hogy most valami hallatlan ostobaságot mondott, de ki kellett mondania, annyira a szívéen feküdt, ha mindjárt a nyakát reszelték volna is le érte.

Mikor visszaadták neki lovát és kardját, a tábornok egyik lovásza, ki mindenkit szeretett boszantani, rá-

hágott a huszár sarkantyújára, s annak pergő taraját letörte s azzal odább ugrott kaczagva.

A vén huszár megrázta öklét fenyegetve: «Megállj talián! visszajövök érted!» kiálta utána, s a tábornok ablaka előtt még egyszer annak rendi szerint megtéve a tisztelgő vágást, elnyargalt.

Azt mondják, hogy a tábornok szemeiben könnyet láttak, midőn kíséretéhez fordulva mondá:

— Ha ezek a mi katonáink volnának!

*

A tábornoknak és kíséretének pompás lakomát készített az ősz magyar gazda, kinek lakában főhadiszállását felüté.

Kivánatára a család együtt ült asztalhoz velök.

A tábornokkal szemben egy szép piros hajadon foglalt helyet, oly friss, oly életvidám arczczal, ragyogó szemeihez, rózsás arczaihoz s teljes piros ajkaihoz oly rosszul illett a titkolhatlan bánat.

Az ősz házigazda unokatestvérének leánya volt, ki a szomszéd T—ból rokonaihoz igen rossz időben talált jönni.

Csata elől, csata színhelyére.

Emma volt a szép piros lányka neve.

A lányka bár keveset tekintgete széjjel, de annál többet jártak hozzá bucsúra a délczeg hadfiak tüzes pillantásai.

A bor tette-e, vagy a szép lány tekintete, ebéd utolján

az egész társaság erősen mámorosnak érzé magát. Ittak sok mindenféle egészségért, közben olyanért is, mire az öreg gazda is fölemelte poharát.

Ittak a háborúért, ittak a békességért, királyért, vezérekért, magyarokért, németekért, katonákért és szép leányokért.

A hadfiak szivéből eloszlott minden harag s miután látták, hogy az öreg házi úrnak jól esik a magyar szót hallani idegen ajakról, előszedte mindenki, a mit itt-ott eltanult belőle s mondta méltánylandó nagy fáradsággal egymásnak közös multságára.

Végre fölemelte poharát a tábornok s tiszta magyar szóval ily módon köszönté el.

— E pohár fegyvereink dicsőségére. Legyenek azok oly ellenállhatlanok, mint szép szomszédnőm szemei, — legyenek oly hódítók, mint az ő tekintete, legyen oly ragyogó diadaluk, mint az ő arczának rózsái és életteljesek és dicsőek, mint ő!

— Éljen! harsogott minden oldalról, a poharak csengtek.

Emma rózsás ujjával fenyegetve mondá:

— Heute roth, Morgen todt. Ma piros, holnap holt.

— Kegyed csak nem akar talán meghalni.

— Ha tudnám, hogy tábornok urat szaván fogja a sors, inkább ma mint holnap. Ha tudnám, hogy arczom halványsága után elhalványuland a dicsőség is.

A tábornokot kellemetlenül érinté a válasz, más

tárgyra vitte át rögtön a beszédet. Ebéd után suitejével együtt felkerekedett s a házi gazdától katonás búcsút véve, még azon este a szomszéd helységbe tette előrehaladó útjában főhadiszállását.

Midőn az ősz magyar ember egyedül maradt, kétszer-háromszor elmormoló magában:

«Quem dies vidit veniens superbum,
Hunc dies vidit fugiens labentem.»
(Kit kevélynek látott a kelő nap,
Azt elesve látta lemenőben.)

*

A harmadnap következő éjet bivouacon tölté a hadsereg.

Künn a szabad ég alatt tüzek rakattak. Ködös, hideg januári éjszaka volt. A seregnek fegyverben kellett maradnia.

A lovak földbevert czövekekhez köttettek, egészen felnyergelve, lovagjaik mellettök feküvének a hótalan fagyon.

Rongyos sátor alatt piros-pozsgás markotányosné oszt a katonáknak pálinkát és bort. Uhlánok, vértések tolakodnak tarka tömegben kétkerekű talyigából rögtönzött sátora körül, melynek hátterében fekete ránczos képű cigányasszony ül, ki a katonáknak fejenként egy ezüst krajczárért olcsó jövendőt mond tenyereikből.

Néha az ezüst krajczár helyett persze hogy ütletet is kap, de tizen kinyeri, a mit a tizenegyediken elveszt.

Lassanként mindig több több nép támad körüle, a virtuóz próféta dodonai háromlábú széke roppant hasznot hajt a markotányosnének.

A tábornok őrszemlét tartott segédtsztei kíséretében s a mint azon lovagolt, megütötte a fülét a víg lárma, mely mindig zajosabb tért kezdett magának elfoglalni az éji némaságból.

A tábornok nem volt az az ember, a ki szerette volna valakinek a mulatságát elrontani, oda fordítá lovát s megállt a sátor előtt.

Kérdezősködésére felelék: hogy egy czigányasszony mond jövendőt a katonáknak.

Ismerte már ezt a fajt alföldön laktából s oda inté.

— *Kurhere dade*, mondj szerencsét itt ezeknek az uraknak, *dikhecz* előre.

— Jaj *asta bitagtále sarmangade biále!* soha sem mondtam én még uraknak szerencsét, csak szegény embereknek.

— *Upre vén sybilla*, vagy a sarkadra verek ezzel a korbácscsal.

— Én nem bánom, de ha aztán *okhets dikecsáre, kokhele tuterone mangyéra*, úgy ne járjak, mint a mi-
nap, hogy jól megkorbácsoltak az urak.

— Ne félj boszorkány. Fogd meg a tenyerét ennek az úrnak.

A segédőrnagy lehúzta keztyűjét s odatartá tenyerét a czigányasszonynak.

Elkezdett az cigányul morogni: «*irgundum gule sardikhecz, csororum sophengyule gágyule,*» ha jól vi-seled magad, még kapitány is lehet belőled.

Az őrnagy szépen megköszönte a szerencsét s egy ezüstpénzt vetett a cigánynőnek.

Azután egy hatgyermekes apa tartotta elébe tenyerét.

— *A csuk hale dade!* Meg fogsz házasodni nem sokára, s egy szép kis magzatod lesz.

Az elnevette magát és egy harmadiknak adott helyet, ki történetesen ezredi törzs-orvos volt, roppant trabalis férfi.

A cigányasszony legkisebb lelkiismeretet sem csinált belőle, ha annak azt jövendőlé, miszerint igen sok embert *meg fog ölni.*

— Neked igazat mondott, — szólt nevetve a tábornok, — most *izkiri* nekem mondj szerencsét. Nézd le tenyeremről, hogy meg fognak-e győzni legközelebbi csatámban, vagy sem?

S azzal odanyujtá kezét.

A cigánynő száraz kezeibe fogta a hadvezér jobbját s váltva hol annak szemeibe, hol tenyerébe pislogatva, fölemelé aszott ujját és mondá:

Mig csak a temető lakosai nem állnak ágyúid eleibe, addig embertől ne félj, senki meg nem győzhet!

A tábornok nevetve fogadá a jóslatban foglalt bókot s néhány darab pénzt adatva a jósnőnek, víg beszéd közt tova robogott kíséretével. A köd elnyelte alakjaikat.

Az őrtüzek átvöröslöttek az éj ködén s szerte a távolban mindig enyészetesebben hallatszott a sorban ment kiáltás.

«Ki vagy? Őrjáró! Tovább!»

*

Másnap délfelé ért a hadsereg dereka Tarczal elébe. A tábornok pej paripán ülve lovagolt táborkara előtt.

Tarczalhoz nem messze, az országút mellett balra, egy kerek halmocskán kiseded kápolna áll.

Régi épület lehet, megfeketült falai és a sajátságos építési modor bizonyítják, hogy az a pallér, a ki építette, nem e században született.

Tornyában elszaporodott galambok fészkelnek, kriptájába e környék földurasága temetkezik bele, a templomába nem igen jár az ember.

A mint a kápolna mellett elhaladt a tábornok csapatjaival s már jól kezdte látni az oszló ködön át Tarczalnak tornyait, a városból egy hosszan nyuló néptömeget lát lassan szemközt közeledni.

Később valami bús, melancholikus ének töredékeit kezdé kivehetni s látta, hogy a néptömeg közt hat fáklya lobog. . .

Végre egy fehér koporsó tünt szemébe.

. . . Temetkezés.

— Ah, minő ostobaság! — kiálta fel a tábornok, bosszantatva az ominosus találkozás által s küldé egy

szárnysegédét, hogy állítsa meg a menetet és kérjje meg, miért jönnek éppen errefelé?

A segéd visszajött s azt a választ hozta, hogy éppen ebbe a kápolnába szándékoznak vinni a halottat.

A tábornok boszúsan lovagolt tovább. Minél közelebb jöttek hozzá a síró melancholikus énekhangok, annál kedvetlenebbül érzé magára hatni a jelenetet.

A katonai harczenet kitért a sokkal szomorúbb előjogú gyászmenetnek. A tábornok megállítá lovát s várta, míg a gyászkiséret elhalad előtte.

Jöttek az énekesek, nyujtott hangon szomorú dalt énekelve a halálról és annak uráról.

Jöttek a lelkészek, egyszerű hosszú talárban, jött a kíséző népség, a fáklyavivők és senki sem látszott figyelni a ragyogó hadfiakra. Mindenki csak az enyészet királya előtt hajtá meg fejét e perczen.

Közepén egy fehér koporsót vittek. Fedelére myr-tuszkoszorú volt tűzve, a rózsás szemfedél kifüggött alóla.

A koporsó egyik oldalára arany szegekkel voltak e szavak kiverve:

«Élt 19 esztendő.»

A túlsó oldalon a holt neve lehetett, de azt a tábornok nem láthatá.

A koporsó után síró atyafiak mentek, talpig gyászba öltözve, köztük arcok, mikről úgy rémlett a tábornoknak, mint ha látta volna már azokat valahol, de azok észre sem látszottak őt most venni.

Midőn a menet végképen elhaladt előtte, egy hátul elmaradttól nyers hangon kérdé a tábornok:

— Ki az, a kit itt temetnek?

— Egy szép szűz leány. Még tegnapelőtt élt, semmi baja sem volt, piros volt, mint a rózsa, ma már halott és eltemetik.

— Hogy hívják?

— B**i Emma. Isten nyugosztalja meg szegényt.

A tábornokot hideg borzadás futotta végig.

Az a szép piros leány, ki tegnapelőtt vele szemben ült, kire ő poharát emelte s ki neki azt mondá:

. . . Heute roth, Morgen todt. Ma piros, holnap holt. . .

Hm. Ha a sors szaván fogná s győzelme fénye sem lenne ragyogóbb, mint e leány szemei — most!

— Fatalis gondolat, — mondá boszúsan a vezér s lovát sarkantyúba kapva, bevágtatott szállására, szótlanul, kedvetlenül.

Az nap alig lehete szavát venni.

— Heute roth, Morgen todt, ma piros, holnap holt, — mormogá több izben el-elgondolkozva.

★

Eljött az éj.

A tábornok egyedül virrasztott szobájában, előtte a térkép feküdt, keze rajta pihent, de szemei nem néztek oda, de lelke nem volt a szobában.

Ma piros, holnap holt!

Mindig e szavak visszhangzottak gondolatai messzeségében.

Mindig az arcz jelent meg előtte. Pirosan, életvidámon, mosolyogva; — percz mulva sápadt, hideg szó-talan halottkép.

Azután eszébe jutott a dicsőség, küzdelmes csaták véres jutalma, a messzeszárnyaló hírnek ragyogványa, lelkében a jövő diadalok képei kezdtek fel-feltünedezni, tündöklő alakok pálmakoszorúkkal, elgázolt hadak, lánczrafűzött ellenség a diadalszekér előtt.

Látta lelkében a győzelmi zászlók lobogását, a vert ellen menekvő hadait, hallá a hurrah! ordítást üldöző csapatjainak ajkán, látta a kiszámított haditerv csalhatlan sikerét és ekkor mint egy futó árnyék repült keresztül eszméi világán:

«Ma piros, holnap holt!»

Végre bosszúsan fölkel, nyergelt lovát előhozatá s néhány kísérői társaságában elindult a szokott éji őrszemlére.

A legszélső őrszem túl volt a kápolnán, s a hogy a tábornok mellette elrobogott, különös hatással tűnt szemébe a mohlepte épület.

Eszébe jutott, hogy tegnapelőtti szomszédnéja most oda van temetve.

A tábornok különös idegható borzadással fogadta e gondolatot mindannyiszor. Daczos, erős természetét bántani kezdé e gyöngeség.

Elhatározá magában, hogy le fogja ezt küzdeni.

Egyik segédét rögtön elküldé a sekrestyés után, hogy hozza elő a kápolna- és a sírbolt kulcsait és gyujtasson fáklyákat.

Kevés idő múlva előjött az egyházi, egy szerény öreg ember, kinyitá a rozsdás sarkaikban csikorgó ajtókat, a temetésről elmaradt fáklyákat meggyújták s azokkal a kísérők néhányai elülmenve, beléptek a kápolnába.

Szűk, sötét kis üreg volt annak belseje. A falakat pókháló lepte mindenütt, az oltár, a székek megfeketültek az időtől, maga az oltárkép festése is egészen fekete volt már, csak a fő körül kivehető szent körfény aranya látszott ki még belőle.

Az ablakok szűk ólomkarikák közé szorítva nagyobb-részt elszivárványosodtak a ragyás verőfénytől, az egész teremben érezhető volt az a nehéz nyomasztó templomszag, mely sokáig csukva tartott szobák tulajdona.

A torony lépcsőzetéből három-négy fok hiányzott, nem is járt oda fel a harangozó, a csengetyűkötél lelógott, csak pajkos suhanczok szoktak oda néha felmászni galambfiakért.

Az oltár mellett baloldalt egy nagy vörös márvány-tábla állt sűrűen beírva latin betűkkel, s nem kevésé összekarczolva.

A sarkantyúk pengése szokatlanul hangzott végig a bánatosan üres egyházban s a fáklyák lobogó fénye tánczoló árnyékokat vetett az elhagyott falakra.

A sekrestyés mutogatni kezdé a kápolna nevezeteségeit, a tábournok azonban félbeszakítá.

— Hagyja abban, nem akarjuk e kápolna archæologiáját ismerni, vezessen le e sírboltba. A tegnap eltemetett szép hölgynek jöttünk végtiszteletünket átadni.

— Úgy gondoltam, — válaszola szerényen a sekrestyés, — hogy a tábournok urat tán érdekelni fogná, megtudni a kápolna építésének eredetét s annak nevét, kinek hamvadó tetemei ebbe legelőször letétettek.

A tábournok egyik kísézőjéhez fordult: «ez az ember, úgy mond, tudósoknak tart bennünket» s azután előretolva a sekrestyést, tréfásan mondá neki:

— Nem akarunk barátom a szentekkel s reliquiákkal ismeretségbe jönni, csak menjünk.

A sírbolt czifra rácsajtaja megnyílt, a kőcsigalépcsőkön eltűntek a fáklyák s a földalatti úr vastag sötétsége lassanként kezdé engedni a betörő világnak; de bár három-négy fáklya égett, a terem egyik végétől a másikig nem leheté világosan látni.

Két oldalt a szűk fülkékbe roskatag koporsók voltak betaszítva, előttük egy-egy síremlék hirdeté az ott porladozó nevét, mindenféle nemesi czímerekkel felczifrázva.

Az egyik előtt egy új alabastrom szobor állott.

Az örök álom angyala, lefelé fordított fáklyával, fején mákkoszorúval.

A szobor talapjára egyszerűen volt felvésve:

... B**i Emma.

— Szegény leány! — monda a tábornok résztvevő arczczal s úgy érzé, mintha a nehéz léleknyomás, mely eddig üldözé, itt a halott koporsójánál elmaradna szívről, mintha a kísértet, visszavezetve hideg fekhelyére, most elmaradna tőle s megnyugodnék.

— Menjünk tovább! — szólt kíséretéhez, midőn a sírbolt háttérébe tekintve, úgy rémlik előtte, mintha nagy arany betűkben kiírva ugyanott *saját nevét* látná csillámlani.

Megdöbbenve lépett közelebb: «egy fáklyát ide!» kiáltá.

Előtte egy magas faragványos ódon síremlék állott; egy csonka pyramid, négy vasgolyón nyugvó. Tetején egy fekvő oroszlán, nyíllal átlőve, lábai alatt babérszoros kard.

És a fölapon nagy arany betűkkel a tábornok nevének hét betűi s a kettős kifaragott pajzson családja czímere.

— Mi ez? — kérdé izgatott kedélylyel a sekrestyéstől.

— A tábornok egyik őse fekszik e kő alatt.

— Nekem egy ősapám? Hogy jött az ide meghalni? Mi más tartományban lakunk.

— Itt esett el egy véres csatában ezelőtt másfél száz esztendővel.

— Itt, ugyan e helyen?

— E helyen.

— S ki ellen küzde itt?

— II. Rákóczi Ferencz ellen.

— Győzött-e?

— Megveretett.

— Az nem lehet.

— Annak emlékére épült e kápolna, hová a tábornokot eltemették.

— Miről gondolják azt?

— Odafenn ama márványtábla világosan elmondja az eseményt, ha tetszik, elolvashatja tábornok úr.

A tábornok felment a templomba kíséretével s a márványon megavult betűkből képes volt leolvasni a rossz latin hexameterekben megírt eseményt, mely a magyarok elleni csatában elesett hadvezér halálát gyász-
emlékben tartja.

— Valóban igaz. E helyen egy ősöm esett el. Szeretném, ha ez eseményt nem tudtam volna meg, mert én is e helyen akarok csatázni. Rossz omen. Igen rossz omen.

— Egy római visszafordulna hadseregével ily előjelenség után. — Szólt egyike kíséretének.

— Én pedig éppen azért is e helyen fogok megütközni. Ha győzök, egy másik márványemlékére felíratom, hogy százötven év múlva az unoka boszút állt elesett őseért, ha pedig elveszek, csak az évszámot lesz szükség megváltoztatni az emlékkövön, nekem is jó leend.

Másnap már korán reggel felöltözködött a tábornok. Nyugtalan éj után igen rosszul nézett ki.

Előszobájában valami zsinat keletkezett, arra ébredt fel. Néhány tisztje kérlelhetetlenül zugolódott és káromkodott odakünn.

— Mi az? — kérde a tábornok.

A tiszték kétszer-háromszor hagyták ismételtetni a kérdést, a nélkül, hogy feleltek volna rá.

— Senki sem fog válaszolni?

— Bagatelle az egész, — felelé végre egyikök. — A varjak ma reggel leverték a toronyból kitéűzött zászlókat.

— Az természetes, ha nem volt odakötte a nyele, — mondá a vezér. — Azon nincs mit szörnyűködni. A varjak szeretnek a tornyokra szállni. Ez harmincz esztendő előtt is így volt.

— Persze, hogy természetes, — erősíté a másik tiszt. — Sokszor az óramutatóra is rászállnak s az óra aztán este mutatja a delet.

— Nagyon természetes! — állíták valamennyien, s nem beszéltek többet a dologról.

— Önök úgy látszik nincsenek minden előítéletek nélkül. Jó katonának, ki az ágyúgolyótól nem fél, megbocsátható az efféle gyöngeség. Az oroszán is fél a kakaskukoríkolástól. Élő embertől még én sem ijedtem meg soha, de lelkekkel kikötni nem hivatásom. Az egész éjjel mindenféle kísértetek nyomtak. Egyébiránt nem

hiszem, hogy azok a jó állatok el akarnának innen bennünket ijeszteni, mert ha mi nem csatázunk, ők éhen maradnak.

E félig tréfás beszéd alatt az utczán hirtelen zaj keletkezett.

Gyors lódobogás, azután egy czifra kacskaringós, huszáros káromkodás, azután egy marhányi ordítás, egy lövés és ismét távozó lódobogás és közeledő ordítás.

A jelenet szemtanúi bosszús szörnyűködéssel mondák el a tábornoknak, hogy a néhány nap előtt elbocsátott vén huszár, a sűrű ködtől segítve, keresztül nyargalt az előőrsökön, be a faluba, ott a tábornok főhadiszállása előtt megállt, az olasz lovásznak, ki a kapuban ült pipázva, az őr szeme láttára levágta a fülét. «Sarkantyúért fület!» szolt nagyot káromkodva, s ismét elnyargalt. Az őr utána lőtt, de hihetőleg nem találta, mert a kik utána nyargaltak, sehol sem akadnak nyomába. Bár megfoghatták volna!

— Megjutalmaztam volna a ficzkót.

— Hogyan?

— Mert ezáltal elárulta, hogy az ellenség közelit és azt is, hogy melyik oldalról fog jőni. Merről jött?

— A k. . . i útról.

— KüldjeteK arra rögtön erős kémcapatot, egy fél üteg ágyúval.

A tábornok sietett megtenni a dispositiókat, s nemsókára hallá megdördülni a kirendelt irányban ágyúit.

— Valahára tehát, — kiálta fel megkönnyebbült szívvel. — A csata kezdődik, ott megmenekszünk a vízióktól és kísértetektől. Azok nem mernek velünk az ágyútűzbe jönni. Fel lóra!

S egészen vidáman ugrott fel lovára, s felkészült kíséretével együtt nyargalt, merre az ágyúkat dörögni hallá. Érzé, hogy a puskaporos levegő a katona atmosphaerája, a kísértetvilág nyomasztó rémei egyetlen szavára a megdördült ágyúnak mind szétröppentek agyából, s elbúvtak félénken hideg koporsóik, penészes templomfalaik mögé.

A köd képtelenül sűrű volt, alig lehetne száz lépésnyire látni.

Csak néha adott irányt egy-egy fellobbanó vörös láng, melyre taszító dördülés következett.

— Erősen fűtenek a mieink, — szólt a tábornok arra tartva kíséretével s nemsokára odaért az ágyúkhöz.

Félüteg erősen dolgozott.

Mintegy három-négyszáz lépésnyi távolban egy dombon csatárláncban szétszórt csapat látszék, erős positiót véve. Az üteg azt lövöldözé.

— Nos hogy viselik magokat a fiúk? nem futnak-e még? — kérdé a tábornok.

A tüzmaster haragos, lőporfüstös pofával felelé:

— Állják a tüzet, mint a kőszál?

A tábornok vevé távcsövét s a mennyire a sűrű ködben kiveheté, a magas, egyenes alakok merően,

mozdulatlanul álltak az ellenök lőtt golyók előtt a dombos állásponton.

— Kartácscsal kell tölteni, annak hatása lesz.

Néhány kidölt az alakok közül, a sűrű golyózápportól elsepertetve, a többi állt, mint a szikla.

— Azon domb háta mögött bizonyosan egy rejtett batteriának kell lenni. Egy osztály lovasság kerülje meg őket, egy zászlóalj ugyanakkor menjen nekik szuronyszegezve s vegye két tűz közé!

A parancsszó gyorsan teljesítettett, néhány percz múlva hallá a tábornok rohanó csapatjai «hurrah!» kiáltását. Látta őket közeledni sebes rohanással a domb felé. Egyszerre megálltak, a hurrah megszűnt, hangos káromkodás állt be helyette, a csapatok megfordultak, s csendesen ballagtak visszafelé.

— Mi lelte ezeket?

A gyalogság zászlóalji parancsnoka s a lovasosztály vezetője hevesen vitázva közeledtek s a mint az üteghez értek, mindketten elkezdték a tüzérparancsnokot szidni, hol azt, hol egymást, a legválogatatlanabb címekkel tisztelve meg.

— Mi baj? Mi lelte önöket? Miért jöttek vissza? — kiálta rájuk a tábornok, egészen kihozatva phlegmájából.

— A patvarba is! az a baj, hogy mi itt egy félóra óta attaquirozzuk a *kálvinista temetőt*.

Erre lehetetlen volt a tábornoknak minden bosszúsága mellett is el nem kaczagnia magát.

— Tehát azok az emberek ott fából vannak?

A kérdezett káromkodott, mint egy pogány és esküdtött szörnyűképen, hogy soha semmi ivadéka sem látott olyan fejfákat, a miknek feje van faragva és dereka és csipeje, hogy az ember ködös időben honvédeknek nézhesse őket.

— No semmi, — felelé a tábornok jó kedvvel, — nem velünk történik ez először, a néhai insurrectio épen így nézte ellenségnek a fűzfákat, mint mi a fejfákat, az ugyan elszaladt tőlük, de mi legalább megágyztuk őket.

E pillanatban valami hideg borzalom futott végig testén. A mosoly megfagyott vonásain. Mi volt ez?

A borzadó lélekérintés újra végig futotta testét, tetőtől talpig.

Eszébe jutott a boszorkány jóslata.

«Míg a temető lakosai nem állnak ágyúid eleibe, addig embertől ne félj, senki meg nem győzhet.»

És a temető lakosai félóráig álltak ágyúi tüze előtt!

★

E perczen oldalt idegen ágyúk dördültek meg.

Harsogó «éljen!» kiáltás jelenté, hogy a forradalmi fiatal sereg megkerülte a császári sereg balszárnyát.

Egy óra mulva általános lett az ütközet.

Az egész napi csatát a puszta vakeset intézte.

A köd oly sűrű volt, hogy tájékozásról szó sem lehet.

Egyik ellenség nem látta a másikat előbb, mint míg fél lövés távolságra állottak szemközt s nem ritkán úgy történt, hogy ugyanazon sereg találkozó csapatjai egymásra lövöldöztek, vagy az ellenséget nézték barátjuknak s csatlakoztak hozzá.

A nyargonczok nem találták a helyeket a hová küldettek s azután meg nem találtak vissza.

A zavar, a tévedés képtelenné tett minden kombinációt. A köd sűrűen, áthatlanul feküdt a csatatéren, mintha valami szellem jött volna alá, nehezítő nyomással védendő választott népét az ellenfél túlnyomó ereje ellen.

Egy izben a tábornok maga is a legnagyobb veszélyben forgott. Egy osztály huszárság alig száz lépésnyire nyargalt el mellette, a mint táborkarával egyedül állott. Ha észreveszik, el vannak veszve.

A csatában végre nem lehetett semmi összefüggést fentartani. Minden csupa félreértés lett. A kiindult csapatok nem értek rendeltetésök helyére, mindenik külön küzdött, egyik előre haladt, a másik hátranyomatott; az elszakadt csapatok keresztútba jöttek. A főerő maszkok ellen operált, míg a kisebb csapatok túlnyomó had ellen víttak eredménytelenül.

A magyarok Istene köd oszlopában járt népe előtt.

Három napig tartott az ütközet. Harmadnapra kistisztult az idő. A magyar sereg a folyam jegén várta ellenségét. Ott ütköztek meg utoljára dühös, elszánt

viadallal, a folyam jegét pirosra festette a kiomlott vér, az eget a felgyújtott város lángja.

A magyarok visszaverték ellenségeiket.

A tábornok kénytelen volt megfordulni s átengedni a véresen vitatott csatát.

Hol azelőtt másfélszáz évvel egy őse elesett s ütközetet veszte nemzetéért küzdő magyar vezér ellen, ugyanott veszté el a késői unoka a csatát, nemzetéért küzdő magyar vezér ellen.

*

Volna-e hát a magyarnak is egy külön istene, mint volt hajdan az Izrael népének, ki azt vezérlé pusztákon, vészeken keresztül, tűznek és ködnek oszlopaiban? . . .

Ki öröködék annak élte fölött egy ezredéven keresztül, hogy el ne veszzen, mint elvesztek a többi vándor népek: a normannok, góthok, longobárdok és hunnok, kiknek csak nevét és tetteit ismeri az utókor?

Kinek jelenlétét nagy keze csodái hirdetik a föld lakóinak. . .

Ki háromszor meghagyta halni népét, meghagyta fúlni önvérében, elveszni, leszállni a sírba s háromszor föltámasztá újra s megnövelé világrendítő erőre? . . .

Voltál! Láttuk nagy kezed munkáit! Reszkettünk lelked hatalma előtt. Csodáid meg vannak írva a hagyományok között. . .

Rejtélyes jóslatokban, sírok szózatában, csaták eredményében, éreztük közel jelenlétedet. . .

Hol vagy? Hová lettél? . . .

Dorgáloed-e népedet még ki nem szenvedett büneiért? . . . Azért sujtod-e, hogy egykor újra fölemeld, vagy az apák és nagyapák vétkeiket rovod le most rajta? . . .

Vagy legyőzetél egy náladnál hatalmasabb erőtől, s kénytelen voltál oda engedni másnak az elfoglalt eget? . . .

Vagy alszol és százados álmodat nem zavarhatja meg a perczeket számláló ephemer portömeg sóhajtása? . . .

Vagy megbántad, hogy teremtéd e népet s akarod, hogy meghaljon az és ne beszéljen róla többé senki? . . .

Vagy meg akarod tisztítani az aranyat, megedzeni a vasat a szenvedések tisztító tüzében? . . .

Vagy elmúltál, elenyésztél, miután oltáraid lerontattak?

Láttunk, éreztük jelenlétedet!

Láttunk üstökös csillag ragyogó fényében, tengerré vált folyam elterült árjában, láttunk csatatérre leszállt köd képében, égő városra leömlő felhőszakadásban, láttuk képedet az égő nap kettős udvarában, emberölő hőség égő sugaraiban. Az elemek mindenik neme beszélt nekünk rólad.

Láttunk és meg fogunk halni. . .

Vajh! Fog-e utánunk még valaki következni, kinek egykor ismét megmutatod fönséges arczodnak dicső ragyogását? . . .

A FEHÉR ANGYAL.

Országos Széchényi Könyvtár

Fehér angyal, fehér angyal! . . . Csillagos éj álomképe . . . Halvány, rezgő ködtünemény holdsütötte távol halmon . . .

Mint ül ott mozdulatlanul . . . Lelke egy magános csillag, mely rajta keresztül ragyog.

Tiszta az éjjeli ég, sem felhő, sem madár nem repül át rajta.

A hold, félig elfogyva, nézi altató világgal a kedves szép ködalakot, s lassan, észrevétlenül merül le az átelleni láthatáron domboruló zöldes halom mögé.

Balról komor, vén vár sötét düledékei feküsznek az erdős pusztaságban, vulkánalaku hegytetőn, félig árnya, félig csontváza egy ledült óriásnak, mely öntudatlanul, holt nyugalomban mered fel az égre.

Jobbról gondolatfárasztó síkság. Avar tér, néhol domb, néhol folyam, itt-ott fa és bokor, s egyes fehér tanya. Az egész aluszik. Az egész néma . . .

Fehér angyal, fehér angyal! . . .

Csak te virradsz még álmatlan.

Egyik csillag lemegy a másik után pihenni. Az egész

ég fordul, csak te ülsz ott, láthatatlan léleknek az égre vetett fehér árnyéka, a halványzöld távol dombjai felett; fehér ködruhádön csillaglelked fényesen átvilágol. Meg-meg-lebbensz, — meg-meglebbensz. Mint a délibábnak éjszakára ott feledt leánya.

Mikor te megjelenesz, ünnepe van a természetnek. A fákon egy levél sem mozdul. A tengeren megállnak a hajók. De a legelső szellő szétlehelli alakod, s csillagod messze megy ragyogni a mérhetetlen égbe.

Fehér angyal, fehér angyal! . . .

Voltál egykor piros rózsa.

Ékes piros földi angyal. Áldva volt, a ki rád nézett, áldva volt, a kire néztél, s bűnbocsátó erő volt ajkaidra ruházva.

Mi szép, mi vonzó vagy még holtod után is; milyen lehettél életedben! . . .

Most is áldás vagy a népen.

Csöndes, tavaszi éjszakán szoktál olykor megjelenni. Lágý harangszó csendül meg ilyenkor szerte a vidéken. A nép Istenét megy dicsérni, ki téged elküldött. Lesz aratás, lesz borszüret, telni fognak a pinczék, vermek, dicsértessék az ég ura, a fehér angyal megjelent . . .

Mi bánat hoz téged tavaszonkint a földre, mikor a fehér rózsa és liliom kezd virulni? Nem nyílhatnak-e azok nálad nélkül? vagy tán látogatni jársz ide valakit, ki sírjából hozzád emelkedni nem bír? . . .

Mult év júliusában Miskolcz felé járt a magyar vezér. Egy nem messze eső faluban hált meg seregével együtt.

Szállását az uradalmi kastélyban vevé, hol a nagyúri családból csak a társalkodónő volt jelen őt elfogadni.

A forradalmi vezér kevés alkalmatlanságot szokott csinálni, a hová szállt; a művelt lelkű hölgy pedig örömet teljesítette minden kívánságát.

Három nap óta nem volt újra bekötve a vezér sebe, féleszméletlenül vették le szekeréből, s midőn lefektették, kitört rajta az erős sebláz, mely eddig folytonos csaták küzdelmei közt nem férhetett hozzá.

A hölgy segíteni kívánt az orvosoknak a sebkötözésnél. Elszörnyedett, midőn meglátta az iszonyú mély vágást, mely hosszan vonult át a szép fön egész a homlokig.

— Istenem, milyen szörnyű seb!

— Volna bár halálos, csak a hon lenne megmentve általa — felelé az, egyetlen jele nélkül a fájdalomnak.

Pár órai nyugodt álom után fölébredt a vezér. Ágya mellett a halvány, szomorú hölgy ült, lesve minden mozdulatát, álma pihegését, szemei felnyíltát.

A vezér segédeit szólítá, — kérdezé, hogy nem érkeztek-e vissza a nyargoncok?

Kielégítő feleletet kapott minden kérdésére. Az elenség mindenünnen hátravonult, seregének minden része között helyre volt állítva az összeköttetés, az út nyitva volt egész a Tiszáig.

— Menjünk tova, kiáltá fekvőhelyéről felemelkedve a vezér. — A seregnek elég volt a pihenés.

— Elég a seregnek, de nem önnek, — szólta orvosa, visszaerőltetve őt vánkosaira, s kényszeríté, hogy ha aludni nem akar is, néhány óráig ne hagyja el fekvőhelyét, s ne gondolkozzék haditerveiről.

A vezér kibámult az ablakon, a csillagos éjbe, a hanyatló holdvilágba, az erdős hegyekre, s a mint tekintetével a horizonra jutott, meglátta ott a halvány fehér ködöt, mely ott ült mozdulatlanul a szélcsendes éjszakában.

— Mi lehet az? — kérdezé. — Olyan, mint valami távoli égés jele, csakhogy inkább fehér, mint vörös. Ha tél volna, éjszaksfénynek tartanám. Mi lehet az?

Az ábrándos hölgy ágyafejénél megszólalt: «Az a fehér angyal».

A vezér kérdőleg tekintte rá.

— Mese van róla, mit a köznép jól ismer. Azt hiszik, hogy ez igen jót jelent.

A vezér kérte a hölgyet, hogy ismertesse meg e mesével, mit igen szívesen fog most hallgatni, miután két óráig haditervekről gondolkoznia nem szabad.

A hölgy mosolyogva engedett a kérelemnek, s viszont kérte, hogy ki ne nevesse, a mit mondani fog, mert hisz az úgylis csak mese.

Egymás vérét ontotta a magyar.

Egyik forrásoknál tisztelte Istenét, másik kereszt előtt, ezért viaskodtak.

A keresztyén király hadat izent azoknak, kik fehér paripákkal áldoztak Hadurnak s hosszú, véres csata után leverte őket, vezéröket elfogta, megöle, seregeiket szétverte, oltáiraikat ledöntögeté.

— Mi lehet az? — kérdezé.

Csupán egy számra nem nagy, de elszántságban erős csapat menekült meg épen a Bükk rengetegeibe, hol kapitányának vára állott magas, meredek vulkánalakú bérczre fölépítve.

A várúr nevét rég kitörölte az emlékekből az idő, de vára még most is áll, csonka falai még küzdenek az idővel és a zivatarokkal, s ha éjféléken a haragos

vihar átsüvölt nyitott ablakain, a völgyben lakó azt hiszi, a pogányok lelkei süvöltenek ottan.

A várúrnak volt egy szép leánya, kit a vidék jóltevő nemtőjének tartott, ki szegényeket ápolni, betegeket gyógyítani eljárt faluról-falura, ki nem alhatott, ha valakit sírni hallott.

Pedig a szép leány nem volt keresztyén. Ő is apái istenét imádta, s míg a vad harczfiak fenn az Örvénykövön mutaták be Hadurnak égő áldozataikat, — hol most is látni a széthányt oltár roppant bemohodzott kődarabjait, míg az ősz táltos a Szentlélekkő alatt most is látható csodás alakú fülkékben bocsátá ki a hófehér mén piros vérét: azalatt az úrleány a környék ifjú szépeivel a Haricza forrásához hordá liliomból és fehér rózsából font koszorúit, virágáldozatúl a nagy szellem mohos oltárára.

A vitézek legjobbika, legszebbike volt a leány kedvese. Nevét annak sem tudja senki, de legjobbnak és legszebbnek kellett lennie, mert hisz a legjobb és legszebb leány volt bele szerelmes.

E várhoz huzódott volt Kupának szétveretése után a megmaradt pogánysereg, remélve, hogy itt sokáig fogja tarthatni magát, s kedvező alkalommal kironthat ismét, s újra kezdheti a harczot oltáráért, ősi isteneért.

A várúr azonban nagyot gondolt. Elképzelé, hogy mi lesz e harcznak vége. Beláthatlan nyomor az egész hazára, soha ki nem alvó lángja a polgárháborúnak,

unokáról unokára szálló fogyhatlan gyűlölet és semmi kilátás a győzelemre, a békére, a boldogságra a hazában.

És megszánta a népet, mely így elveszne a kettős harcz között, s egy napon kezébe adva magát a királynak minden seregeivel, minden hadnagyjaival együtt, kívánva, hogy essék áldozatul ő, legyen kegyelem seregeinek és hadnagyainak.

De megfordítva történt.

Kegyelmet ő kapott, hadnagyait lefejezték.

Azok között leánya vőlegényét is, a legszebbet, a legjobbat minden vitezek közt.

Másnap meghalt a leány is, harmadnap eltemették, negyednapon éjjel megjelent apjának álmában, halvány, halott-arczczal.

Szép hosszú, fekete haja, mely soha befonva nem volt s térdein alul ért, egészen megfehéredett a sírban, ragyogott mint az ezüst, kezei, arcza, halotti ruhája, mindene fehér volt, mint a napsütötte felhő. Homlokán koszorú liliomból és fehér rózsából. Így jelent meg alvó apja előtt.

Nem szólt semmit, csak egy levelet adott neki át, melyben mindazon hadnagyainak neveit olvasá, kiket ő adott kézbe, s kiket miatta lefejeztek.

A várúr megőrült álmában, felugrott ágyából, s a mint futna kifelé, a bástya ormáról hanyatt-homlok a meredek sziklákra lerohant.

A vár azután puszta maradt örökre, minden év le-

bont egy követ ormairól, minden tavasz egy virággal többet tenyészt kipusztult falain.

És ha olykor a babonás pór hallgatag éjszakán végig néz a láthatáron, s lát messzűnben libegő fehér tojásdad fényt: a fehér angyal lelke az ott, suttogja magában, s jó jelnek tekinti és azután egész éjjel tündérekkel álmodik, mosolygó túlvilági arcokkal, kik hosszú ezüsthajjal, fehér arcczal, fehér ruhában, mint napsütötte felleg, kápráznak el álmodó lelke előtt.

*

Így szól a mese. A tábornok megköszönte a hölgy szívességét, s nyugtalan lelke nem hagyva pihenni, indulót veretett azonnal az egész seregnek, s lázban, kimerülten kocsijába viteté magát, szép szőke fejét fantasztikus burkolattal kék selyemkendő födé, oly jól illő halvány, szenvedő arczához.

Mikor jól tova ment, visszatekintett, s még akkor is látta háta mögött, messze, a kék láthatáron a különös halvány légtüneményt, melynek csodálatos neve: fehér angyal.

*

Ősz volt, lehullott minden virág.

Szűk, sötét szobában egyedül feküdt a magyar vezér. Egyedül, nyomorban, betegen, távol honától.

Milyen jó lett volna meghalnia . . .

Ott feküdt beteg, lázas ágyán. A fájó seb nehezen

Kezében egy levelet hozott.

gyógyult fején, de százszor nehezebben gyógyult az, mit szívében viselt és százszor jobban fájt.

Egy éjfélen, mélységes álmában, a mint kórágán fekvék, egy fehér alak jelent meg előtte.

Úgy érzé, mintha régi ismerőse volna az, de nem tudta, honnan?

Hosszú ezüsthaja térdein alul ért, kezei, arcza, ruházata, mindene fehér volt, mint a napsütötte felhő. Homlokán koszorú liliomból és fehér rózsából.

Kezében egy levelet hozott. Letette a beteg asztalára, azután még sokáig ott maradt előtte, szótlánul ott ült egész éjjel, s csak akkor tűnt el előle, mikor az ébredő szemeit fölnyitá.

Még akkor is úgy tetszék neki, mintha a távoztában repülő ezüsthaját látná futtában lebegni.

Reggel volt. Asztalán egy levél hevert, mit azalatt hoztak neki míg aludt.

A levél kelte honából szólt.

Bágyadt reménnyel vevé azt, feltöré és elolvasá.

Azt olvasá benne, hogy tizenhárom tábornokát halálra ítélték, egyedül ő kapott kegyelmet . . .

. . . Fehér angyal, fehér angyal . . .

A KIS SZÜRKE EMBER.

Országos Széchényi Könyvtár

Szegény öreg apó! mintha most is látnám . . . Mikor decemberben hideg, fagyos éjjel lovagolt előttünk, egyszerű szürke köpenyben, feszes kamáslikban; egyik arczán a még fris seb csak imígy-amúgy betapasztva.

A fiatal sereg nagy részének alig volt ruhája, s a kellemetlen téli idő nem nagy szájalommal volt irántunk, éhezünk is, a mennyi belénk fért; de ki mert volna fázni, ki mert volna panaszkodni akkor, midőn a kis szürke ember egyszerű, vékony öltözetben, étlen, álmatlan lovagolt legelől, télben, hóban, zivataros éjszakában.

Nem volt pihenésünk. Alig állottunk meg egy helyen, már hallottuk siettető szavát. Hamis kiejtéssel, de valódi hévvel mondá mindannyiszor: «előre, előre!»

S ki maradt volna el, ki lett volna fáradt, midőn a kis szürke ember nyitott sebeivel, étlen, álmatlan lovagolt legelől, télben, hóban, zivataros éjszakában?

Szegény öreg apó! mintha most is látnám . . .

Mikor januárban elvették ágyúit, — hosszú szikla útban feküdt egy szekere s a túlнан maradt ágyúk mind ott vesztek miatta.

Elöl ellenség, hátul ellenség s csak négy ágyúja maradt és kétezer katonája.

Egész nap, egész éjjel vítt az ellenséggel a kis szürke ember, hol elöl, hol hátul, a hol megtámadtaték.

Négy ágyújával védte magát, hol itt, hol amott ostromolva, s a közben vonult a sereg előre, vérben, tűzben, ellenség országában.

Egy városba értünk, ott körülfogtak bennünket. Éjfél volt.

Éjfélkor követ jött az ellen táborából, feladásra szólítandó a kis szürke embert.

Kijött az hozzánk a piacra, felállítá seregét, végig nézte és kérdezé:

— Akarnak-e önök velem tovább harcolni, vagy leteszik a fegyvert? Jönnek-e, merre vezetni fogom?

S ki ne ment volna vele, midőn őt látta legelől? Egyhangú kiáltás hirdeté, hogy nincs, a ki a fegyvert letegyje!...

— Menjen ön vissza, szólt ekkor a követnek a kis szürke ember, és mondja meg parancsnokának, hogy én tizenkétszer voltam már körülfogva, most vagyok tizenharmadszor. Mind a tizenkétszer kivágtam magamat...

Ekkor reánk gyujtották az ellenséges várost, a kis szürke ember vizes pokróczokkal terítetté le lőporos szekereit s azzal nyargalt előre, utána a kis sereg szuronyt szegezve, — «előre előre!» hangzék kiáltása s ki ne követte volna őt, midőn legelől látta nyargalni vérben, tűzben, ellenség országában.

Egy hídhoz jutottunk.

Itt megállította seregét a kis szürke ember. Tovább nem megyünk! mondá és szemközt fordult a tengernyi ellenségnek.

— Ha e híd elveszett, Erdély is elveszett! szólt csapatait elrendezve a hídon s a mint az ostromtűzben egy ujját lelőtték, hidegvérrel vágatta le a megcsonkúlt tagot, folyvást lovon ülve s ágyúit vezényelve. Az orvos elájult a műtétel után, a kis szürke ember pedig mosolyogva mondá, úgy sem sok hasznát vettem az ujjamnak.

Másfél napig harczolt a kis sereg roppant erő ellen a véres híd fölött, fele elhullott a jó fiúknak, de el nem futott egy is, s a kinek ellőtték kezét vagy lábát, gondolt a kis szürke emberre, ki hidegvérrel amputáltatta magát lovon ülve és aztán nem jajgatott.

Egy hónap mulva Szeben alatt vívott a kis szürke ember. Megverte az ellenséget, bevette a várost, s a midőn bevette, első dolga volt — amnesztiát adni.

— Nem jöttem én hadat viselni fegyvertelen emberek, nők és gyermekek ellen.

S ki ne nyujtotta volna kezét halálos ellenének a békekötésre, midőn a kis szürke ember nyujtá legelőször a magáét, melyen csak négy ujj maradt a legközelebbi csatából?

De még sem volt igaza a kis szürke férfinak.

Alkotmányos országban ilyesmit hadvezérnek tenni nem szabad.

Kegyelmezni a kormány tudta nélkül! Ez valóságos tyrannizmus.

A minél fogva a kis szürke embert, mielőtt megdicsérték volna győzedelmeiért, keményen megrótták az adott amnesztiáért.

A kis szürke ember a mint a pironatoriumot megkapta, azt felelte rá, hogy igen jól van, hanem küldjenek minél előbb pénzt, mert a katonák rongyosak.

Odafenn tehát, hogy e kérelemnek eleget tegyenek, készítettek a kis szürke embernek egy arany rendkeresztet s az országgyűlés színe előtt kinevezték altábornagynak.

Ugyanakkor még kineveztek egynéhány hazafit altábornagynak, a többi táblabíró urakat pedig kit ezredesnek, kit őrnagynak.

Ebből képzelhetni, hogy mily nagy megtiszteltetés lehetett akkor egy katonai rendczím elnyerése.

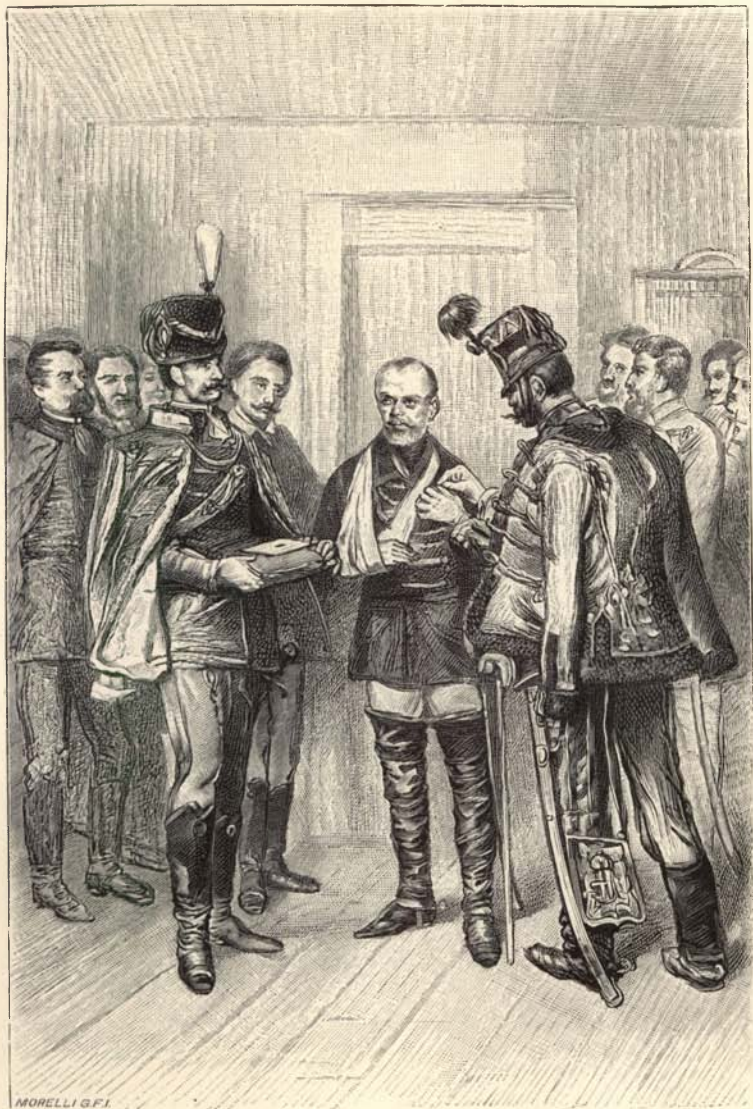
Egy ősz huszárezredes, — a hadügyminiszter segéde, — lőn megbízva a kineveztetés és rendjel kézbesítésével.

A kis szürke ember ekkor Kolozsvárott volt.

A szászok épen százezer ezüst forintot adtak át neki, mit katonái közt egy fillérig kiosztott, az erdélyi hölgyek pedig egy pompás hímzett lótakarót, a mire soha sem mert ráülni, hanem eltette szépen.

Ez mind egy napon történt. Látszott, hogy e nap ajándékok nyelésének napja.

Úgy lőn, az nap jelent meg a hongyűlés követe is a küldött csecsebecsékkel.

— Kérem Önt, fordítsa le nekem németre.

Belép hozzá a vén huszárezredes. Ősz, magas, hetvenbe járó férfi volt.

A mint meglátta a tábornokot, oda lépett hozzá, lehajlott annak csonka kezéhez s ősz, aggott katona léteire megcsókolta azt a csatákban barnúlt kezét.

A kis szürke ember könnyezve szorítá keblére a vén ősz katonát s midőn az érzékeny ölelés véget ért, az öreg huszárezredes egy igen szép beszédet intézett hozzá — valóságos német nyelven.

A jó öreg huszár egy debreczeni születésű magyar ember, ki ama német szavak elmondására egy hétig készült s utoljára is úgy mondta el, hogy a ki magyarul nem tudott, bizvást azt hihette, hogy most magyarul beszél.

A beszédnek voltak igen érzékeny helyei. Azon helyeknél a vén huszár szemei ismét önkénytelenül megteltek könnyekkel. Az ő könnyei a tábornokban is felkölték a rokonérzelmeket, sírt a kis szürke ember, érzékenyen, keservesen, odament a vén huszárhoz, midőn az beszédét elvégezé, megrázta forrón annak elfogódástól reszkető kezét és mondá:

— Valóban ez mind igen szép volt. Sajnálom örökké, hogy magyarul nem tudok s egy szót sem értettem belőle; kérem önt, *fordítsa le nekem németre*, a mit beszélt.

Ez ideig egy sem volt, ki ne könnyezett volna a jelen voltak közül, de e pillanatban lehetetlen volt a jelenet hangulatának a legjovialisabb kaczagásra nem fordulnia. A kis szürke ember az egész izzadsággal fogamzott

német dikceziót azzal a hiszemmel hallgatta végig, hogy most az erőteljes visszhangos magyar szó beszél hozzá.

A vén huszár tehát leírta a papirosra elmondott szavait s úgy mutatá meg a tábornoknak.

Végig olvasá azt s eléggülten bicegett hozzá kis szürke fejével, de a mint azon helyre ért, hol a vén huszár a philhungarok legióit kezdi dicsérgetni, letette az írást:

— Ezt ki kell törülni, monda, csak a magyar és a székely a katona!

Lehet, hogy nem volt igaza, de ő a magyarokat oly nagyon szerette.

Jobban szerette, mint tulajdon nemzetét.

S azután örömmel hagyta magának föltűzni az igénytelen érdemjelet. Azonban minden érzékenyültében, jóltevő örömében sem felejté el a ceremonia végeztével az országgyűlés követéhez azon kérdést intézni, mely annak beléptekor már száján lebegett:

— Hozott-e ön pénzt a katonáknak? . . .

— Most az egyszer semmit.

— Szerettem volna, ha hozott volna, mert sem rabolni, sem szükölködni nem hagyom a fiaimat.

Rájuk költötte volna mind a két Indiát! úgy szerette őket!

Szegény öreg apó! mintha most is látnám . . .

NOMEN ET OMEN.

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Ezer nyolczszáz negyvennyolcz januárban esze ágában sem volt senkinek, hogy még ez idén háborút is lásson.

Az emberséges hazafiak mindenről gondolkoztak a világon, csak a puskaporgyártásról nem, s ha valahol, zajosabb tisztújítás alkalmával egy-egy nemes embernek belyukasztották a fejét, három hétig módja volt a journalisztikának a legérdekesebben elmélkedetni a hallatlan vérengzés fölött pro et contra.

Ez időkbén sokat beszéltek a lapok és nemlapok egy váczí magnetikus álomjáró hölgyről, a ki sok mindenféle csodákat jövendölt előre, a mik közül egyik vagy másik közbámulatra be is teljesedett.

Így megjövendölte, hogy Komárom egy napon el fog süllyedni. Szegény város, jól járt volna, ha egy kis süllyedéssel megmenekedhetett volna bajaitól. A bekövetkezett fátum még a jóslatot is felültetézte inséges következményekkel.

Megjövendölte azt is, hogy a kolera meg fogja látogatni az országot s azok lesznek a legszerencsésebbek, a kiket az elvisz.

Mikor Perczel Mórt követnek megválaszták, Pozsonynak utazván, egy éjet Váczon kénytetett tölteni, s ott néhány ismerőji annyira tele beszéltek a füleit a somnambula mindennemű csodadolgaival, hogy elvégre is kedvet kapott a rejtélyes lényt közelebbről megismerni s elvezetteté magát hozzá.

Halvány lámpa mellett feküdt az idegkóros, egy igen fiatal hajadon, arcza fehérebb, mint minőt valaha láttam, csaknem átlátszó és igen sovány. Szemeit, mik igen nagyok és tiszta kékek voltak, soha nem nyitotta fel egészen, ajkai és kezei szüntelen reszkettek.

Orvosa épen jelen volt. Rettenetes szívgörcsök ellen ajánlák a mágneskurát a szenvedő leánynak, s már hatodik hete volt, hogy a mágnesáalom tart rajta.

Csak igen ritkán volt ébren, még ritkábban aludt, rendes állapotja valami volt az álom és ébrenlét között, egy szünteleni öntudatlan merengés, eleven érzése az idegen örömnök és fájdalomnak, az önérzékek legkisebb tudata nélkül.

Az orvosa oda lépett hozzá. A mint a leány kiterjedt mágneses gözkörébe ért, a sympathetikus összehatás fölnyitá annak szemeit. Merően nézett orvosa szeméibe, pillái nem mozdultak.

A mint az orvos megfogta a leány kezét, fagyos, holdkóros mosoly vonult végig annak fehér arczán s reszketése megszűnt.

Aztán a távolból, alig értetve hozzá ujjai hegyét el-

kezdé az orvos a leány arczát, homlokát, karjait, keblét végig huzogatni, lassan, simán először, azután sebesebben, megszagatva, s eközben szeméit feszülten tartá a leány arczára szegezve.

A leány nem mozdult, csak szempillái látszottak küzdeni az ellenállhatatlan bűverővel, mely mindig nagyobb erőt vett rajta, le-lecsukódva s újra kerekre fölnyilva. A szemcsillag szokatlanul kitágult.

Lassankint egész arcza csodálatosan elváltozott. Valami kimondhatlan édes fájdalomérzet volt vonásaiban kifejezve. Sóhajtott, könnyezett, ajkai meg-megnyiltak, végre nyugodt mosolygás foglalt helyet arczán, feje hátrahanyatlott karszéke vánkósára s elaludt.

Az orvos ekkor Perczel Mórt is oda lépteté a mágneses gőzkörbe.

A leány arcza e pillanatban nehéz, magasztos, sejtelmes tekintetet vőn.

— Ki e férfi? kérdé tőle az orvos halk, ismerős hangon.

A leány vártatva, tétovázva felelt:

— Egyike — a jövő — legnagyobb — hadvezéreinek.

Perczel elmosolyodott és gondolá magában, az országgyűlés táborában mindenesetre.

— Nem az országgyűlésen, felele a leány a ki nem mondott gondolatra. A csatamezőn.

— S milyen sors vár reá ott? kérdezé az orvos.

— *Őrizkedjék tulajdon nevétől...*

Ugyanezen év végén Perczel Mór magyar tábornok volt, csatázott, hadijelentéseket írt, seregeket fogott el és a legvitézebb vezérek egyikének tartatott, a nélkül, hogy a váczi leány valaha eszébe jutott volna.

Deczember 30-ika volt, midőn Mórnál csatát fogadott el, és azt elveszté.

E csata elfogadásával és kimenetével maig sincs tisztában senki.

Elég az, sőt több mint elég, hogy a csata elveszett.

Serege szétveretett, ágyúit elvették, pozícióját elfoglalták. Bajnokai színét, javát, a szép Zrinyi-zászlóaljat, leölték, vagy elfogták.

Mikor vesztett csata után Pesten megjelent, egyike a tréfálni mindig kész táblabiráknak nem kis kárörömmel mondá neki:

— Öcsém Mór, a druszád nem igen jól talált fogadni.

— Valóban — mondá a tábornok — a nélkül, hogy a tréfáért megharagudnék, most jut eszembe, hogy ezt nekem szinte egy év előtt megjövendölé a váczi somnambula. Ha most nem tudnám, hogy Görgei oka, hogy a csatát elvesztettem, azt hinném, boszorkányság van a dologban.

E csatavesztés után el kelle hagyni Pestet. A kormány és a pénzsajtó elment Debreczenbe s Perczelre volt bízva, hogy őket eskortirozza odáig.

Ezt meg is cselekvé s miután Karczagról írt nekik

egy pár levelet, a mit nem tettek ki az ablakjukba, egyet gondolt s visszafordult felkeresni az ellenséget, ki Szolnoknál nagy bölcsen megfeneklett és várta, hogy melegebb legyen.

Egy szép ködös reggelen átront Perczel a Tisza jegén, a hol legközelebb találja az ellenséget, elkezdi püfölni, az visszahuzódik Czeglédre. Perczel utána.

A császári seregek épen egy falu szőlői közt vonultak keresztül; Perczel még látta az utolsó dragonyost eltűnni az akáczfák között s sarkantyúba kapta lovát és seregét előre parancsolá, hogy el ne szalajtsa őket.

Eközben egy kis ősz, sasorrú ember lovagol mellé, civilkaputban s minden bemutatás nélkül megrántja a tábornok mentéjét s megszólítja francziául:

— Arra ne menjen ön!

A tábornok ránéz. El nem tudta gondolni, hogy mi lelte azt a vad ismeretlent, hogy úgy belekapaszkodik a mentéjébe.

— De miért ne mennék?

— Az ellenség önt törbe akarja csalni.

— Azt szeretném csak látni.

— Látni fogja, ott a szőlők háta mögött okvetlenül rejtett batteriáknak kell felállítva lenni, mikből önt kereszttüzbe veszik.

— Miről gondolja ön azt?

— Az a pozíció természetéből következik.

— Ejh, kinek volna mindenre gondja! — kiálta a

tábornok, lerázva nyakáról az alkalmatlan embert, s azzal kirántá kardját és előre nyargalt.

— Utánam!

Már alig voltak mintegy ezer lépésnyire a csalitos szőlőktől, midőn az útfélen egy jajveszékelő svábot találnak, ki szekérével ki akarva tért a rohanó ágyúk elől, azt tartalmával együtt szerencsésen belefördította az árokba s most azután ordított a kára fölött.

— Micsoda falu ez, földi? — kérde a kárvallottat a tábornok, csupa merő kíváncsiságból.

— Perczel! — felelé az, fejét vakarva.

— Az én vagyok. Monda a tábornok. De ezt a falut akarom tudni, hogy hívják.

— Bizony Perczelnek hívják azt nagyságos uram, a világ kezdetétől fogva.

A tábornok megállítá lovát. De most már eszébe jutottak a somnambula szavai.

Hátrafordult, szemeivel az ismeretlen ősz férfit keresve. Ott volt az kísérete közé vegyülve.

— Tehát csakugyan azt hiszi ön, hogy ott a szőlők háta mögött rejtett batteriák vannak?

— Bizonyosnak tartom. Azt a legkisebb taktikai ismeret fölfedezheti.

— Tehát e szerint ez a pozíció elfoglalhatatlan?

Épen nem. Ilyenkor azt meg szokás kerülni.

— Csakhogy ahhoz igen gyors mozdulatok kellenek s gyalogságunk már ki van fárasztva.

— Lehet rajta segíteni, bizzon ön rám egy zászlóalj gyalogságot és két osztály lovast, s várjon itt addig lesben, míg én a vadat fektéből fölverem.

— Tegye ön, mondá a tábornok s várta, hogy mit fog a kis ősz ember kezdeni?

Az a gyalogságot felhágatta a huszárok kengyelébe s maga a legpontosabb vezénylettel vitte őket az erdő háta mögé.

A gondolat olyan természetes volt, mint a Columbus tojása s még sem jött rá azelőtt senki.

Néhány percz mulva már hallatszott a szőlők háta mögött a gyorsan odaért gyalogság sortüzelése s nem-sokára lehete látni, mint vonulnak el onnan a felriasztott ágyú-telepek mind a két oldalról.

Ha Perczel önnevétől vissza nem ijed, ott ismét pogányul szétverik.

Így a vezényletet más kezére bízva, kinek nem volt e névben rossz omene, megnyerte a csatát.

Kiverve helyéből az ellent, visszatért a kis férfi a tábornokhoz, arcza csupa lőporfüst volt, a vele jártak nem győzték magasztalni hidegvérét és bátorságát.

— Önnek én nagy köszönettel tartozom, — szolt Perczel az ősz idegenhez, nem szégyenelve elismerni annak fensőbbiségét maga fölött. Szabad tudnom, hogy kicsoda ön?

— Én, felelé hidegen az ősz ember, én Dembinszki Henrik vagyok.

Perczel szerény elismeréssel nyújtá át neki a tábornoki pálczát:

— Ez önt illeti. Hadd legyek én ezentúl közlegény az ön seregében.

PÁRBAJ A CSATATÉREN.

Országos Széchényi Könyvtár

Babért a multnak!

Ha minden levelére egy hős nevét írjuk, nem koszorú: — erdő lesz a neve!

A tápió-bicskei csata el volt már veszelve; az osztrák hadsereg vitézül küzdött ezen a napon. Rastich veteránjai véres tusa után vetették vissza rohamra vitt fiatal honvédeinket; a visszavonulás feltarthatlan volt.

Hátunk megett pedig a megáradt Tápió volt s annak egyetlen egy hidja, melyhez összetolongva sietett a megzavart sereg.

Az osztrák lovasság üldözésre rohant.

Dipold ágyúi meg-megállíták őket; kartácschal üdvözölve a közeledő báni huszárokat. Végre az ágyúk is ott vesztek.

A hadtest vezérei feladták a csatát, s gázlókon menekültek keresztül, a hidról leszoríttatva.

Elveszett az ütközet, elvesztek az ágyúk, elveszett a nap dicsősége, s még jött egy új csapás, hogy az egész hadtest oda veszszen; az ágyúszóra Nagy-Káta felől elősietett Sternberg dandára, s oldalt fogta a menekülő magyar hadtestet.

Nyolcz század osztrák lovasság jött egy tömegben a homokhalmokról alá; ha ez a felzavart had derekába csap, az egész hadtest veszve van.]

Csak hat század tartalékhuszár volt, a mit ellenük lehetett küldeni: azok is lehangolva, elkedvetlenítve a vesztett csata miatt. De vezérük volt Sebő őrnagy.

Csak egy ember, csak egy kard.]

De egy ember, de egy kard is elég, hogy olyan gondolatjegyet húzzon a történelem folyamába, mely azt mondja: «itt most megállj, más fejezet kezdődik.»

Sebes ügetéssel közeledett az osztrák lovasság, s messze előtte lovagolt vezére, Riedesel ezredes.

Egy athleta, egy óriás; teljes hat láb magasságu férfi, herkulesi vállakkal, száz lépésnyire előre járt ezredének, s kardját villogtatva, messziről hívta ki a magyar huszárokat: van-e közöttük is olyan vitéz, ki a hadsort el meri hagyni, s egyedül előre vágatva a sík közepre, szemébe mer nézni az osztrák hadsereg legdélczegebb lovagjának.

Akadtt olyan vitéz.

A büszke kihívásra a magyar huszárok őrnagya, Sebő előre nyargalt a bajnoki találkozásra.

Kemény vitéz volt ő is, kinek mindig volt bátorsága a halál kaszáját csorbára verni kardjával.

Miként a hajdani hős lovagkorban, a hol a csata előtt a vezérek keltek vitézi párharczra: a Zalán futásának jelenetei látszottak megelevenülni a lovag-torná-

ban, melyre a magyar és osztrák lovasság két legjobb bajnoka egymás ellen rontott.

A két ellenséges hadcsapat közötti szabad téren találkoztak össze, egyedül, ezredeiket elhagyva, s ott szóváltás nélkül összecsaptak.

Csak egyszer villant mind a két kard, s azzal mind a kettő kihullott vitéze kezéből.

Mindketten ugyanazon összecsapással lefegyverző sebet ejtettek egymáson; a magyar vitéz kardja az osztrák óriás kezét csuklóban vágta tönkre, míg ő maga az ellenfél ádáz csapásától hüvelykujját veszíté.

De ez nem volt a párharcz vége.

A mint a két dalia egyszerre egy pillanatban kiejté jobbjaiból a kardot, hirtelen megragadta egymást mind a kettő, s elkezdődött a tusa pusztá kézzel, balog kézzel.

Riedesel magasabb volt, de Sebő ügyesebb; gyorsan torkon ragadta ellenfelét, azzal sarkantyúját paripája oldalába vágta, a két mén megfordult egymásnak feszített oldallal, s azzal mind a két lovag lezuhant a földre.

Erre vágatva rohant a két ellenséges lovasság vezérei segélyére.

Mire oda értek, a földön dulakodó két vitéz közül csak az egyik kelt föl: az Sebő volt; Riedesel halva maradt.

Mint hajdan Góliáth esése Izrael táborát, úgy lelkesíté új hősi elszántságra e hősi jelenet a magyar huszárságot: visszaverték a Sternberg-féle lovas ezredet,

s míg ők az első rohamot felfogták kardjaikkal, azalatt megérkeztek a vörössipkások, a 3-ik és 9-ik zászlóalj törhetlen vitézei; azok aztán megmutatták, hogyan kell szuronyszegezve ellenséget látogatni; délután öt órára vissza lett nyerve az ütközet, az elveszett ágyú, az elhagyott csatatér s a nap dicsősége.

★

Ugyanazon huszárezred augusztus első napjaiban a Berettyó partjain táborozott. Hanyatlóban, lemenőben volt már dicsőségünk napja. Csak az okos paripák érzik talán, mit beszélnek az emberek: kihallgatják az őr-tüzek mellett gazdáik tépelődéseit s tovább adják, a mit hallottak, egymás között. Egy éjszaka, mikor czövekeikhez voltak kötözve, mintegy összebeszélésre, a legcsendesebb időben, elkezdettek nyeríteni, tombolni; összetépték pányváikat, s nekiszilajultan törtek keresztül a táborvonalon, s lovagjaikat elhagyva rohantak el a pusztába. Felét sem sikerült összefogni: nagy része világgá futott.

Talán előre érezték, a mi következik?

A VÖRÖSSIPKÁS.

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Vadul hangzott a véres davoria a bor mellett.

Sarjazni fog a fű, de sarja nem lesz zöld, hanem piros, miként a vér... Fel fog jöni a nap, de sugára nem lesz fehér, hanem piros, miként a vér...

Kiderülend az ég, de boltozatja nem lesz kék, hanem piros, miként a vér...

Megárad a folyam, de habja nem fog szőke lenni, hanem piros, miként a vér...

... Vadul hangzott a véres davoria a bor mellett, a kirántott handzsárok villogtak az éneklők kezeiben, a vörösbor lángolt a poharakban...

— Tölts ma bort e poharakba szép leány! holnap mi piros vérrel fogjuk azokat megtölteni! kiálta egy magas, nekihevült arczu szerb, poharát kinyujtva.

És egy szép leány fogta a korsót és sorba járt és tölte mindenkinek. Nagy, sötét szemei villogtak, sűrű fekete szemöldei árnyéket vetének az alattok égő lángra. Arczai halványak voltak, de ajkai szinte megcsattantak a hőség pirjától.

Karcsu derekára piros öv volt kötve, a piros övben fényes gyilok, hosszú fekete haja két tömött tekercsben

csipején alul lógott, közé szalagok fűzve, miket szerelmes hadfiak csatákban elfoglalt lobogókról hoztak neki ajándékba.

Égő szemeibe, pihegő keblére, piros ajkára s fekete hajára jó volt nem néznie, ki nem akarta, hogy bele ne bolonduljon.

Sorba járt és töltötte a poharakat, s ha megzendült a vad davoria, a nyers éktelen férfiordítás közül ki lehete hallani a csengő-bongó magas nőéneket, mely tiszta volt, mint a tárogató-síp legsímább hangjai.

A szerbek ittasok voltak a bortól, daltól, dicsvágytól és a leány szemeitől.

Fölugráltak táncolni, a kolo toporzékolásai alatt rengett a ház dobogó lábaiktól, a leány kézről-kézre járt, mindenkivel tánczolt, mindenik megcsókolá s aztán még részegebb lett tőle, de egy sem bírta kifárasztani, egy sem bírta arcját pirosabbá tenni.

Ki volt e leány? Mi volt e leány?

Emlékeztek-e azon időkre, mikor a patriotizmus láza oly járatlan régiókba ragadta a lelkeket, mikor különben szemérmes hölgyek a fanatizmus szent örültségével veték magukat nemzetiségük védőinek keblére, kik keblükön a nemzeti kokárdával önként ajánlák bájaikat a nemzetiségért küzdőknek s míg a férfiak éltüket veték oda áldozatul, ők még az életnél is drágább áldozatot vittek az oltárhoz s mint egykor a hit első prozelitái kéjnek nevezték a martyrhalált a végső kín perczeiben

is, úgy ők a gyalázatot tarták dicsőségnek s büszkék voltak reá!

Anisia volt neve a leánynak. Ismerték őt a szerb seregek, fegyvereiket tölté, ha csatáztak, poharaikat, ha vigadtak, s méla éjszakákon körülé gyülekeztek, mikor a lobogó őrtűz mellett guzsliczáját pengetve, ábrándos csatadalt énekelt a hallgató csoportnak.

*

Jobbra-balra dültek már az ittas férfiak, a vad dalok hangja mindinkább rekedtül járta be az éjszakát, künn a kakasok az éjfélutáni első szót kukorikolák.

Felpattant ekkor az ajtó s rajta alacsony, ragyásképű férfi toppant be, honvédöltönyben, fehérpiros sipkával.

— Árulás! kiáltának a szerbek őt meglátva s szögletbe támasztott fegyvereik után ugráltak.

A jövevény nyugodtan állt meg az ajtóban.

— Ismerjetez rám! szóla s fővegét levevé.

— Ah, te vagy Prokóp?! kiáltának a szerbek magukhoz térve.

— Bátyám! sikoltá Anisia s a megismert nyakába rohant s azt magához szorítva, össze-vissza csókolá.

— Mi hírt hozasz a magyar táborból?

— Semmi jót, felele az, vetkőzve átázott ruháiból s a tűzhöz közeledve, adjatok ennem, mert reggel óta éhezem.

— Él-e még Damjanics? kérdezők a szerbek nyugtalanul.

— Él, hogy általunk haljon meg.

Rettenetes ordítás követé szavait jóváhagyó tetszéssel.

— Ha mi nem öljük meg őt, ő fog megölni minket. Holnap ilyenkor itt lesz Jarováczon.

— Esküszünk, hogy nem lesz! kiálták az ittas férfiak.

— Én azt mondom, hogy itt kell lennie. — Hogy innen odább megy-e? már az más kérdés.

— Nem! Mi nem fogjuk neki megengedni, hogy lábát sánczainkon betegye, visszaűzzük.

— Nem tudod, mit beszélsz. A vörössipkások vele vannak.

— Mit akarsz azzal mondani?

— A mit úgyis tudtok. Azt, hogy a hol ők vannak, ott nincs fegyvereitek számára győzelem.

— Megölnélek e szóért, ha magam nem tudnám, hogy igazat mondtál.

— Őket még hátrálni nem látta senki. Előttük egy sáncz sem magas, egy akadály sem legyőzhetetlen. Ők nem számlálják elleneiket soha, egyenkint képesek volnának neki menni egy hadseregnek. Mint a rohanó szél, olyan az ő támadásuk, az ágyúgolyó keresztültör sorai-
kon, de vissza nem tartja őket, mint nem tartaná vissza a vihart. Nyargalva rohannak elleneiknek; mire az kétszer kilőtte fegyverét, már szuronyaik alatt ledől. Vágtatva mennek az ágyútűznek, el nem marad egy is, csak a kit a golyó lesodor. Mint a kőszikla állnak ki a legnehezebb lovasroham ellen, s visszaverik azt szuro-

nyaik hatalmával, mint tenger tajtékát a szirt. Kétszer fogyott el már a zászlóalj, most újra kiegészítették, és a később jövők örökleni látszanak elődeik vitézségét azoknak vörös sipkáival. Nincs köztük egy gyáva, nincs egy, ki megfutamlott volna, még ha elesik is, nem hallod azt jajgatni a halál perceiben. Szégyen volna a vörössipkásnak nyögni, mikor meghal. Ilyen nép az.

— Miért beszélted ezt nekünk? Tán hogy féljünk tőlük?

— Azért beszéltem, hogy megöljük őket!

— Kezdelek érteni.

— Megöljük őket, de nem a csatamezön. Mikor nem is gyanítják, legédesebb álmukban rajtuk rohanunk, még csak azon dicsőségük se legyen, hogy a csatában essenek el! Itt e városban készítjük el számukra a sicíliai éjszakát. Én kémjök vagyok és nem is gyanítják, hogy őket kémlelem. Most is előre jöttem, megtudandó, hogy üres-e e hely? Ti rejtsetek el magatokat a templomokba. Én visszamegyek s azt mondom nekik, hogy ellent nem találtam. Ők be fognak jönni, nem találnak a házaknál, csak nőket és gyermekeket, jól fognak mulatni. Dőzsölés után elpihennek. És nem fognak föl-
ébredni többé.

— A terv jó. De nem gyanakszik-e rád az ezredes?

— Nem természete a gyanu. Egyszer ugyan szinte elárultam magamat. Előörsön valánk, ő odajött örtü-
zünkhöz s pálinkázott velünk. Egy messzely rumot úgy

hajtott fel egy hujjában, mint én ugyanannyi lőrét s meg sem hökkenté torkát utána. Nekem szokásom, ha elandalodom, fütyörészni, s épen akkor az egyszer, bajomra, ama híres gúnydalt kezdtem el fütyülni, mely Zágrábban annyi verekedésre adott alkalmat. Erre az ezredes minden előszó és bevezetés nélkül úgy ütött pofon rettenetes tenyerével, hogy a hány rácz szent van az ó kalendáriomban, mind valamennyit egyszerre megláttam a csillagos égen. Szerencsém, hogy hirtelen magamhoz jöttem s mintha nem tudnám, hogy miért jutottam e kitüntetéshez, kérdezém, hogy mit vétettem? «Tudd meg ficzkó — felelé mennydörgő bassus hangján — hogy a mit most fütyöltél. amaz illír gúnydal, melyért háromszor vittam párbajt.» «Köszönöm a felvilágosítást, ezredes úr, ha még valakinek elmondja ön, azt is hozzá teheti, hogy a melyért egy ütéssel három fogát ütöttem ki egy embernek.» Az én pofám megdagadt, hogy másnap félfejjel magasabb voltam, mint egyébkor; de visszaadom a pofont! és attól ő egy egész fejjel lesz rövidebb!

— Úgy lesz! úgy lesz! ordíták a szerbek, hosszú puskáikat verve a földhöz.

— Most még egy szót. Asszonyaitoknak egyet kell velünk érteni. Mikor mindnyájan elnyugosznak, ők lo-pózzanak be az alvókhoz, — vagy még jobb, készít-senek számukra dús lakomát, adjanak nekik mindent, mit szemük megkíván. S ha elalszanak ölükben, szedjék

el fegyvereiket, s adjanak hírt jeladással az elrejtözötteknek. A boszú annál keserűbb fog lenni.

A szerbek tétovázni látszának.

Anisia közjök lépett, nagy sötét szemöldeit összevonta homlokán s vadul villogó szemekkel állt meg közöttük.

— Min gondolkodtok? Drágábbak a ti nőitek, mint voltam én, midőn magamat közitekbe vetém? Jobban meglátszik a pirulás a ti arcotokon, mint az enyimen? S marad hely a szégyen számára ott, hol a boszúnak, az irtás dühének kell csak lakni? Nézzétek, én nem kérdezem, mivé tesz engem az ölelés, mely fajom ellenétől jó? csak azt, hogy ez ölelés rá nézve halál lesz. S ha nem lehet élni a gyalázat után, öljetek meg minket is azokkal együtt, de kényeskedő asszonyszem könnye meg ne vásárolja a halálnak szánt vért.

Helyeslő ordítás felelt a leány kérdéseire. Bátyja odalépett hozzá s megfogta kezét.

— Anisia! a dicsőség napjai nem messze vannak. Tiéd lesz abból egykor a legnagyobb fény, tiéd most érte a legnagyobb áldozat. Ide fogom hozni te hozzád a sereg legjobbjait, hősöket, kik tizenhét csatából mindig győzelemmel tértek vissza. Igérd meg, hogy boszút fogsz rajtok állni.

— Igérem.

— Igérd meg, hogy nem fogsz könnyörülni egyen is, és ha szép volna és jó hozzád, mint egy oltári szent, nem szánnád meg.

— Igérem.

— Esküdjél meg reá. Ti vonjátok ki handzsártokat, tegyétek keresztbe, e keresztre esküdjél, hogy nem fogsz irgalmazni nekik. El nem árulod haláluk jöttét, elveszed fegyvereiket s el hagyod őket alunni... Esküdjél meg.

— Bennem bízol-e legkevésbé, hogy megesküdtetsz?

— Te rólad akarok legbizonyosabb lenni. Látod, a női szív gyöngé, mikor ott látja maga előtt aludni, nem sejtve balsorsát, a halovány ifjút, könnyen megmozdul benne valami szelidebb érzés, megszánja őt, és te is nő vagy. Esküdjél.

Anisia szikrázó szemekkel rántá ki baljával fivére gyilkát piros övéből s a megbántott büszkeség lángjával arczán emelé fel azt magasra, míg jobbját az éles késekéből alkotott keresztre tévé.

— Esküszöm, csengett hangja, hogy azt, kit álma előttem ér el, e kés gyilkolja le!

Prokóp sötét mosolygással monda neki:

— Esküdet el ne felejtsd; ha éjszaka lesz, én végig járom az utczákat, tamburámat verve az ablakok alatt. Jaj azon szerb nőnek, kit ezen hangok ébren nem találnak, s ha meghallja azt és ellensége fegyvereit el nem rejti. Ti pedig az első harangszóra kirohantok a templomból s mindenik megy a maga házához s legyilkolja, a kit ott talál. Aztán fölvevé kiszáritott öltönyeit s az ónos-esős éjszakában eltávozott.

Egy óra mulva nem maradtak a házaknál, csak nők és gyermekek.

Hanem, ki a bezárt templom előtt elment, hallhatott olyszerű zúgást, minő a forrongó méhkas háborgása, vagy a tengeri csigák rejtélyes bűgása. Ott a férfiak voltak fegyverben.

*

Másnap délben harsogó zenével vonult be Jarovácza a magyar had. A téli hadjárat minden sanyarúságait kiállott hadfiak örültek valahára föld alá juthatni s annyi nélkülözés után megízlelhetni a szépasszony főztét.

Gond nélkül veték le magukat mindannyian szállásaikon, kényelmesebb fekvőhelyükre, mint minőt a röggé fagyott tarlók mezeje ad. A szalma előttük a legpazarabb fényűzési cikk, úgy hogy Damjanics egyszer kivítvott fényes győzelem után a harc jutalmául ily magasztaló szókkal örvendezteté meg katonáit:

— Fiúk, ma megérdemlitek, hogy új szalmát kapjatok!

A rácz nők megelőző arczczal nyujtának nekik ételt, italt, mindent, mit a katona szeme megkívánt. Gondolák, miért ne vígadnának ezek is életükben ezúttal utólszor.

Anisia laka előtt egy vörössipkás hadnagy állott meg öt közlegényével. Prokóp vezette őket odáig, ki ismét honvédöltönyben a többi közé keveredett.

Szép, magas, szőke ifjú volt a honvédhadnagy, széles nagy vállain s karcsu derekán feszesen volt összekap-

csolva a piros-zsinóros mente, napbarnította arczának merész, lovagias kifejezést adott a kicsapott bajusz és a spanyol szakáll. Fején kis piros főveget viselt félrevágva.

A legények minden kérdezősködés nélkül helyet foglaltak a konyhában lobogó tűz körül, míg a hadnagy az átelleni szoba ajtaján zörgetett be.

Anisia kinyitá előtte, a hadnagy belépett.

A mint egymásra néztek, az ifjú az öröm, a leány az ijedtség hangján mondák ki egymás nevét.

«Anisia!» «Nestor!»

Az ifjú hévvel ragadá meg a leányka kezét, te itt édes, édes Anisiám! két év óta nem látott bujdosó csillagom!

A leány reszketett, mint a délibáb s elfehéredve susogá:

— Te Kossuth katonája vagy?

— Nem Kossuthé lelkem. Az országé és a tiéd. S azzal átölelte a leányt és kebléhez szoritá és összecsókolta, mint szokta volt két év előtt.

A leány reszketett, mint a délibáb. Nem mertte az ifjúnak megmondani: Eredj, ne csókolj, én nem vagyok a te kedvesed többé. Eredj, ne csókolj, én nem vagyok amaz epedő, sohajtozó leányka többé. Eredj, ne csókolj, én a te halálođ vagyok.

Titkon átkozta magában egykori szerelmét, — majd az esküt, melyet, a mult éjen adott, és a vak esetet, mely szerelmét és bosszúját egy házba hozta össze.

Futott volna örömet, menekült volna rémülete elől, de a szerelmes ifjú nem bocsátá, s a mult üdv emléke jogot adott neki az új örömökre.

Mondta volna neki örömet, hogy fusson onnan, de esküje megnémítá.

Ha szól, rokonait; ha hallgat, első szerelmesét öli meg.

Átkozott vérbe fogja mártani kezét, akármit tegyen.

És eszébe jutott a dühödt davoria, melynek minden refrainje «vér», és reszketett és gyötrötte kétségbeejtő láz, s míg kedvese özönlő csókjai boríták el arczát és kebleit, belül a szív úgy fájt, úgy reszketett!

Az ifjú ölébe vonta őt szerelmesen, nyaka körül fűzé ideges karjait. . . Künn a tambura hangjai zengtek végig az utczákon házról-házra, s eszébe juttatva a szerb nőknek, hogy az irtás vérengző órája nem messze van.

*

Ne aludjatok!

Leszállt a hosszú téli éj csillagtalan egével; örök éj azoknak, kik most elalusznak. Már ki van vonva a fegyver, mely álmaikat a halállal összekösse.

A honvéd fegyvere mellett, a huszár lova mellett alszik, de orzó kezek földet tömnek a puskába s a lovakat lenyergelik.

Tán így nem veheti majd hasznát azoknak.

A szerelem boldog álmát aluszsza Nestor is kedvese keblén.

A leány néma iszonyattal nézte az alvó arczát.

Oly nyájas volt az, oly mosolygó, oly szelid!

Ha egy vonása lett volna rajta a vad bosszúvágynak, meg hagyta volna őt ölni, de ily mosolyogva, ily boldogan nem nézhette őt azon gondolattal, hogy az ő keblén fogják azt egy percz mulva legyilkolni.

Ha egy hangot ejtett volna ki, mely a csatáról, vagy dicsőségről szól, melyből gyaníthatá, hogy most háborúval álmodik és faja vérében gázol, tán önmaga verte volna szívébe gyilkát; de az ifjú nem szólt egyébről álmában, csak szerelméről, csak kedveséről.

A magyar csak a csatában katona. Otthon szerény munkás polgár, íróasztalánál kedélyes költő, kedvesénél hőszívű szerelmes, borasztalnál vígkedvű czimbora, csak a csatamezőn hős, csak ott oroszlán; kedvese ölében nem jutnak eszébe csatái, de viszont a csatában sem jut eszébe kedvese.

Már közelgett a véráldozatra kitűzött óra, a harmadik guszliczaszó is elhangzott az utczák során, a leány kétségbeesve vonta ki ruhája alól rejtett törét s azon gondolkodott, hogy ne önszívébe verje-e azt?

Elárulja-e az embert, ki őt annyira szereti, vagy elárulja rokonait, kiket annyira szeret?

Azoknak bosszút esküdött, de ennek meg szerelmet.

Ha ezt megmenti, azok vesznek el; ha azok győznek, ennek kell meghalnia.

Hirtelen megkondúlt az éjféli harangszó.

Ne aludjatok!

Egy percz alatt iszonyú lárma támad, vad ordítással rohan a dühödt, vérszomjú nép a mélyen alvó házakra. Az ajtók nyitva.

— Fuss! mentsd magadat! sikolt fel a leány kedvesét felrázva álmából s félőrülten térdre esik, kiejtve az ifjú fegyverét kezéből, melyet még az előbbi perczen el akart rejteni.

Felugrik az, kardja az első, melyet kezébe vesz, a másik a vörös sipkája.

Csókról álmodott s kardzörgésre ébredt.

— Fuss innen! kiált a leány, a földről fölemelkedve, hosszú felbomlott haja a földet seprí. El vagy árulva, fuss innen!

Jókor.

Az ajtó betöretik. Vörös fáklyafénynél dühödt arcok jelennek meg, kardok, handzsárok villogása látszik.

— Ne bántsátok őt, sikolt a leány, örült erőszakkal rohanva a támadók fegyverei közé, s a legdühösebbet köztük, testvérét Prokópot, átöleli könnyörögve.

— Vessz el hitvány esküszegő! kiált az s a leányt eltaszítja magától, hogy az tántorogva rogyik le az ifjú előtt. Vessz el! minden szerb nő megtette kötelességét, csak te árultál el bennünket, ki megesküvél.

— Nem hagyom őt meggyilkolni, sikolt a leány, testével fedve az ifjut, örült voltam, midőn fogadást tettem előttetek, és örült vagyok most, midőn ellent-

állok tinektek. Nem fogjátok őt megölni, mert én őt szeretem.

— Nyomorult! Te akarod őt szeretni, miután lábakapczája voltál az utolsó szerbnek. Takard el arczodat és menj az utból!

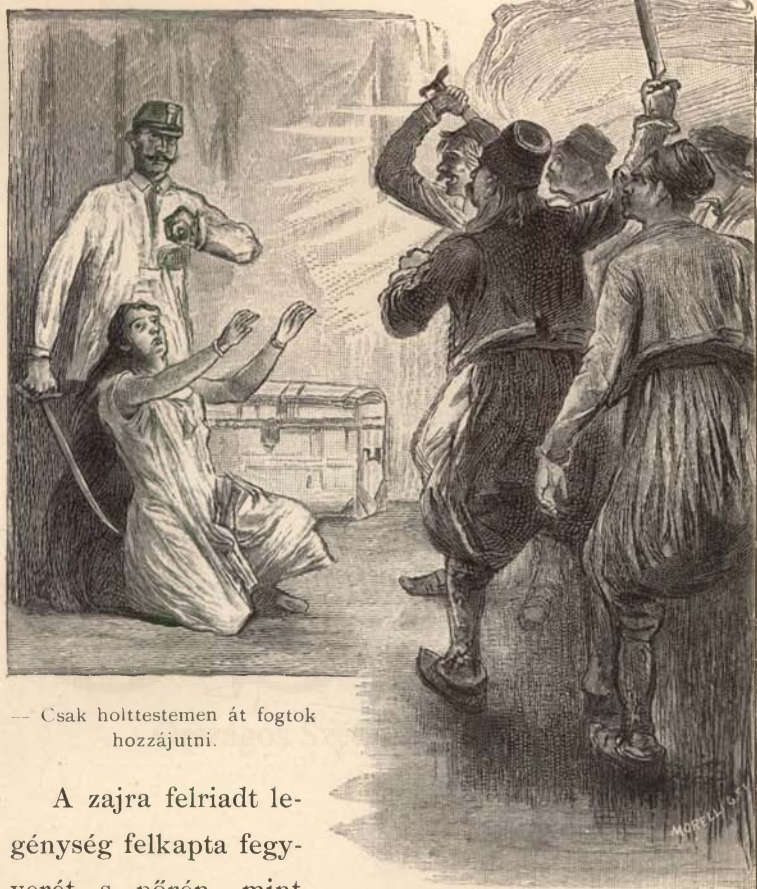
— Csak holttestemen át fogtok hozzájutni, monda a leány, s a mint ott térdepelt, védve nyujtá ki két karját a támadó tömeg ellen.

Az ifjú egy perczre kábultan állott meg érzelmei rohamában. A leány, kit ő annyira szerete, aljas eszköze halálos ellenségeinek! A világ elborult előtte e gondolatra.

— Jertek hát, kiálta elförmedve, nem áll utatokban semmi! s kardját markolatig dőfte a leány keblébe, s azután megforgatta azt feje fölött, hogy a vércseppek a szerbek arczára hullottak róla. Vércseppek akkor, percz mulva nehéz, égető sebek. Az ifju boszúja orosz-láni dühével ronta ellenei közé s már kettő feküdt halva lábainál és még ő sebet sem kapott.

E perczben hangos éljenkiáltás hangzék odakünn. A csatázók közé új viaskodók jöttek, az őt közlegény, kik pőrére vetkezve, de fejükön vörös sipkájokkal jöttek hadnagyukat megmenteni. Iszonyú csapásokat osztva a puska agyával, utat törtek a szerbeken keresztül hadnagyukig, ott azt közrevették, szuronyt szegeztek s egy percz mulva nem volt szerb a szobában.

Az utczákon ekkor már verték a nagy lármadobot.

— Csak holttestemen át fogtok hozzájutni.

A zajra felriadt legénység felkapta fegyverét s pőrén, mint aludt, rohant ki az utczára. A huszárok nyergeletlen lovaikra ugráltak fel. A csoportozók rögtön csataoszlopot formálva rohantak végig az utczákon szuronymszegezve s minden lépten szaporodva új csoportozókkal.

Egy lövés sem esett részükről, csak a szurony dolgozott.

Mint ellenállhatatlan vihar rohant végig a legzajosabb

utczán a pirossipkás sereg, előtte elfogyott az ellen, mögötte megszűnt a csata, élén a szőke ifjú hadnagy, vérengző szavakkal biztatva nálánál nem kevésbé bátor harcztársait.

A ráczok torlaszait elfoglalták, az ellenállókat leöldösék, templomukba üszköt vetettek.

A rémes éjszakában égő város vérpiros fényénél iszonyúan folyt tovább a csata.

A ráczok erejüket terv szerint szétszórva, eleinte urai voltak a csatatérnek, később azonban a magyarok, csapatjaikat összeszedve, rettentően fizették vissza a kölcsönt.

Reggelre a városon kívüli mezőn mind együtt voltak a magyar seregek, rendben sorakozva.

Együtt voltak a ráczok is a városon belül, halva, szétszórva utczákon, udvarokban.

A város szörnyű füsttel égett a megholtak felett.

Kardjára támaszkodva, szomorúan nézett Nestor a vöröslő lángba. Kérdezhették, nem felelt semmi kérdésre.

Az ezredes egy ingben-gatyában jött szemlét tartani az áruló csata után serege felett, csak a mint ágyából lovára vetette magát.

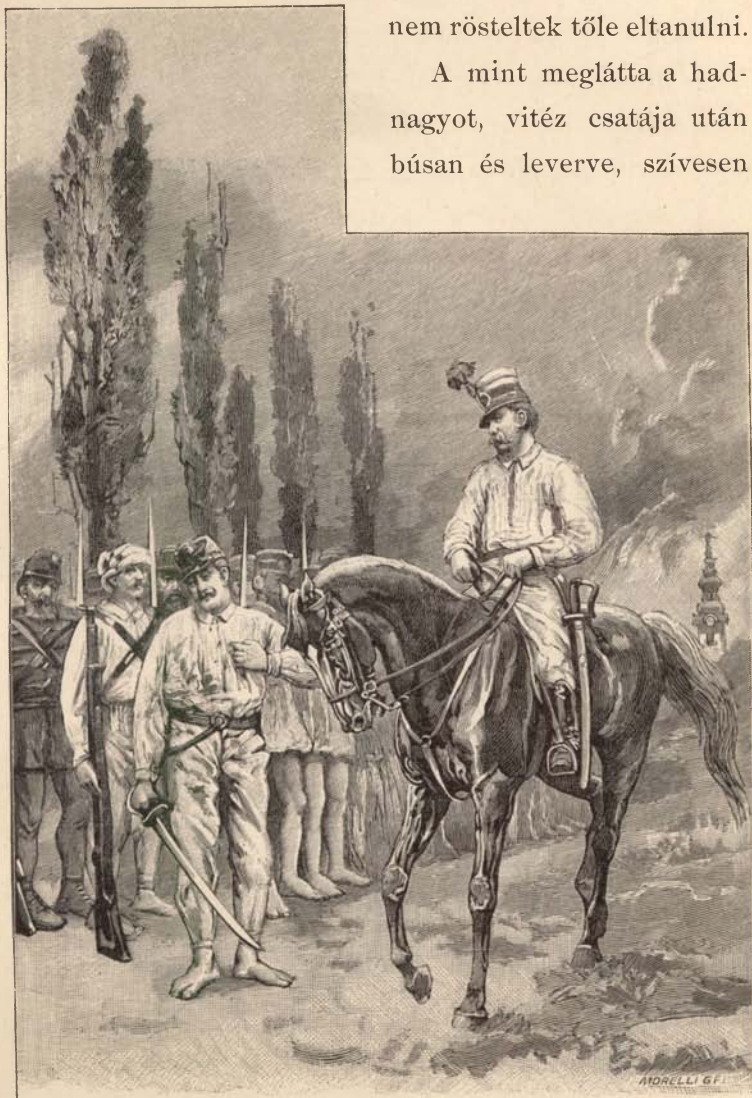
A sereg maga is póre volt nagyrészt, s valamennyi akkor vette észre, hogy fegyvere földdel van befojtva. Csatában a magyar nem igen használja a lövöldözést.

Mikor az ezredes a kilenczedik zászlóalj, a piros-

sipkások zászlóalja elé ért, minden hosszú dikció helyett levette az előtt süvegét, a mit később a diplomaták

nem rösteltek tőle eltanulni.

A mint meglátta a hadnagyot, vitéz csatája után búsán és leverve, szívesen

— Azt, felelé az, s kezét szívére szoritá.

kérdé tőle, «tán sebet kaptál jó fiú, hogy oly halovány vagy?»

— Azt, felelé az, s kezét szívére szorítá.

— Hozd ide sebedet, bekötöm, hadd gyógyuljon meg, szól az ezredes s feltűzé az ifjú szíve fölé a vitézség érdemjelét, piros szalagon az ezüst koszorút.

A szerelem sebére mi adhatna más írt, mint a dicsőség!

Gyógyította is az az ifju sebet, lassan-lassan hegeszteni kezdé; de csak mégis legjobban meggyógyítá azt a halál.

Szónynél elesett.

Egy szó, egy sohajtás nem jött ki ajkáról, de annál több vér jött ki négy sebéből. A dicső harczmezőn lehelte ki lelkét, egy sohaja nélkül a bős fájdalomnak.

Szégyen lett volna egy vörössipkásnak nyögni, mikor meghal.

A
SZERENCSÉTLÉN SZÉLKAKAS.

(FRESKO.)

Országos Széchényi Könyvtár

Némely embert a szerencse a tenyerén hordja, míg a másik számára csak azért tart tenyeret, hogy megpofozza vele.

Egy esetet tudunk, mely mind a két speciesére a sors szeszélyének élő példát fog előnkbe mutatni.

Elmondjuk, a mint hallottuk, egy szót sem téve hozzá.

... Úgy körülbelül 1848 december derekán már meglehetősen kivánta minden ember a háborút s különösen itt Pesten nagyon divaton kívüli tárgy volt a békesség.

A «nagy pipá»-ban szörnyen lármáztak a vendégek a kancsó sör mellett. Jártak a hadizenetek, készült az európai háború.

Csupán egy asztalnál ült két férfi hallgatva, kikre nagyon ráillett az, a mit a német mond:

«Der eine schweigt, der andere hört zu.»

Mert az egyik csakugyan a legnagyobb figyelemmel látszott azon gondolkozni, hogy miért hallgat a másik? s e közben vizsgáló szeméit le nem vette róla.

E figyelmetes férfi senki sem volt egyéb, mint az

emberséges János mester, kiről, ha megmondjuk, hogy már Metternich idejében is drabantkáplár és viczeporkoláb volt nemes Pest városánál, s mindamellett Metternich megbukásával hivatalából ki nem esett, mint ez a megbukott ministeriumok adhærentiáival rendesen megszokott történni, — mindjárt egyelőre gyaníthatóvá tesszük, miként az, kit a szerencse választottainak prototypusául kiszemeltünk, bizonyára ő lesz.

Valamint ha megmondjuk, hogy azon férfi, kire ő oly gyanus szemeket veteget, egy tegnap érkezett bécsi szegkovácslegény, abból is előre sejtheti mindenki, hogy ezt a szerencsének nagyon kell üldözni, nemcsak azért, hogy János mester gyanus szemeket veteget rá, de legkivált azért, hogy Magyarországra jött szegkovács létére, a hol azt a furfangos művészetet minden falu végén en gros úzik az oláhczigányok.

János mester ugyan nem olvasta Lavatert, hanem azért régi tapintatnál fogva rögtön lenézte az embere arczáról, hogy ennek bizonyosan valami kontrarevolucionális merényletben kell törni a fejét.

Közelebb rukkolt hozzá.

— Honnan jött az úr? kérdé furfangos ábrázattal az idegentől.

— Hhaj . . . Bécsből. Sohajtá amaz, kancsója fenekére tekintve.

— Mi ujság ottan?

— Hhaj . . . Semmi jó.

— Hogy hogy? Semmi jó? Hát mi bajuk van?

— Hhaj . . . Nagyon félnek a háborútól.

— Félnék? Ez szemtelenség! Hogy mernek félni?

— Hhaj . . . Uram, harmincz mértföldről én sem félek attól, de már egyszer a pinczéből hallgattam, mint ágyúztak az utczán s nem találtam benne semmi szépet.

János mester mindig több okot talált a gyanúra.

Egyet gondolt, leitatja az embert, még így tán valami veszélyes komplottnak jöhet nyomára.

Mi kell egy szegkovács gyomrának, hogy részeg legyen? A második kancsó sörre már hátravitte a fejét s alig bírta mozgatni nyelvét.

Most rajta! gondolá János mester, «éljen a szabadság!» kiáltá felemelve poharát s várva, hogy a szegkovács koczcintsa össze magát vele.

Az nem soká váratott magára s a mennyire tántorgó nyelve engedé, utána kiáltá az éljent.

— No most már kend igyék valakiért, biztatá rava-szúl kiszemelt áldozatát a viczeporkoláb.

— Tudja Isten, én csak magamért szoktam inni.

— Ne elménczkedjék kend! Hanem igyék azért, a kit a legnagyobb embernek tart a világon!

— Az egész világon? kérdé a szegkovács elgondolva, hogy az egész világ ugyan derekasan nagy, de abból ő szép keveset ismer.

— Igen, az egész világon! Az egész kerek földön. Bizonyítá János mester.

A szegkovács gondolkozott, az orrát vakarta, a fülét vakarta, az egész fejét megvakarta, s utoljára is az sült ki belőle, hogy «éljen Slimák mester!».

A viczeporkoláb elborzadt e nyilatkozaton. Világos volt előtte, hogy az a Slimák mester bizonyosan valami puskaporos összeesküvés fővezére. S ezzel — se tette se vette, — galléron fogá a jámbor szegkovácsot s brevi manu beeskortírozta a városházához.

Ott valami szobába bevezette s egy kövér veres úr előtt talpra állítá az ártatlant.

— Ez az ember gyanus, mondá ott annak a kövér vörös úrnak. Először is elég vakmerő félni a háborútól, másodsor elég szemtelen hét órától fogva fél tízig egy helyben ülni, a nélkül, hogy egy szót szólna s végtére elég istentelen nyilvánosságosan tust inni bizonyos Slimák mester egészségére, a ki szintén valami gyanus ember lehet.

— Ki az a Slimák mester? kérdé szigorúan az a kövér vörös úr.

— Senki sem az, uram, felelt a remegő szegkovács, csak az én volt gazdám, egy emberséges szegkovács, a kinél négy esztendeig szolgáltam, most is ott volnék nála, ha a felesége meg nem vert volna.

— Az nem lehet, felelé a kövér vörös úr. — Olyan személyekért nem szokás nyilvánosságosan poharat emelni.

— De én nem tudom, hogy mi itt a szokás.

— Ha inni akar ön, miért nem ivott így: éljen az alkotmányos szabadság! éljen a felsődunai és az alsődunai hadsereg, éljen a sajtószabadság által garantizált nyilvánosság? s több efféle.

— Hhaj uram, egy hónapig sem tudom én azt mind megtanulni.

— De háromig, úgy hiszem, hogy meg fogja tanulhatni. János mester, vegye oltalma alá ez embert.

Az emberséges János tehát fogta az elítélt delikvenst gallérjánál, uti supra, s vitte az illető hús helyre, a holott is annak elegendő üres ideje lőn gondolkozni arról, hogy miért jutott oda.

*

A három hónap letelt, márczius közepe levén.

Az emberséges János mester pontosan kiereszté a büntetését kiállott szegkovácsot, ki hogy bebizonyítsa, mennyire megjavultak érzelmei a fegyelem által, és hogy János mester előtt is jobb véleménybe állítsa magát, ünnepélyes, még pedig igen nehezebbre eső ünnepélyes hangon ekképen fejezte ki magát:

— Éljen a szabadság, éljenek a magyar katonák!

János mester elszörnyedve esett a falnak e szavakra. A falnak elsőbb, de azután a szegkovács többször tisztelt gallérjának s mielőtt az magához jöhetett volna ijedtéből, már ismét a szűk szobában volt vele.

A kövér vörös úr helyett most egy sovány fekete úr volt ott, ki, a mint megérté a delikvens kihágását, szó-

hoz sem hagyta őt jönni, hanem leszidta tetőtől talpig s tudtára adta, hogy ha azt akarja, hogy ezentúl rosszabbúl ne legyen dolga, jövő alkalommal azt kiáltsa: «éljen a császári hadsereg! éljen az engedményezett alkotmány! Éljen az egy és erős Ausztria!»

Ezúttal egy háromhónapi börtönnel megmenekülhet a gonoszabb következményektől.

A szegkovács tehát, mielőtt hármat lépett volna börtöne ajtajától, ismét visszavitetett és ült újra tisztességes három hónapot.

*

A három hónap megint elmult. Vala ekkor junius nem tudom hányadika.

Az emberséges János mester kiereszté a maga rabját. A nyavalyás még a tömlöczajtóban elkezdé deklamálni a kiengesztelésül betanult igéket:

— Éljen herczeg Windschgrätz! Éljen a dicső Ausztria!

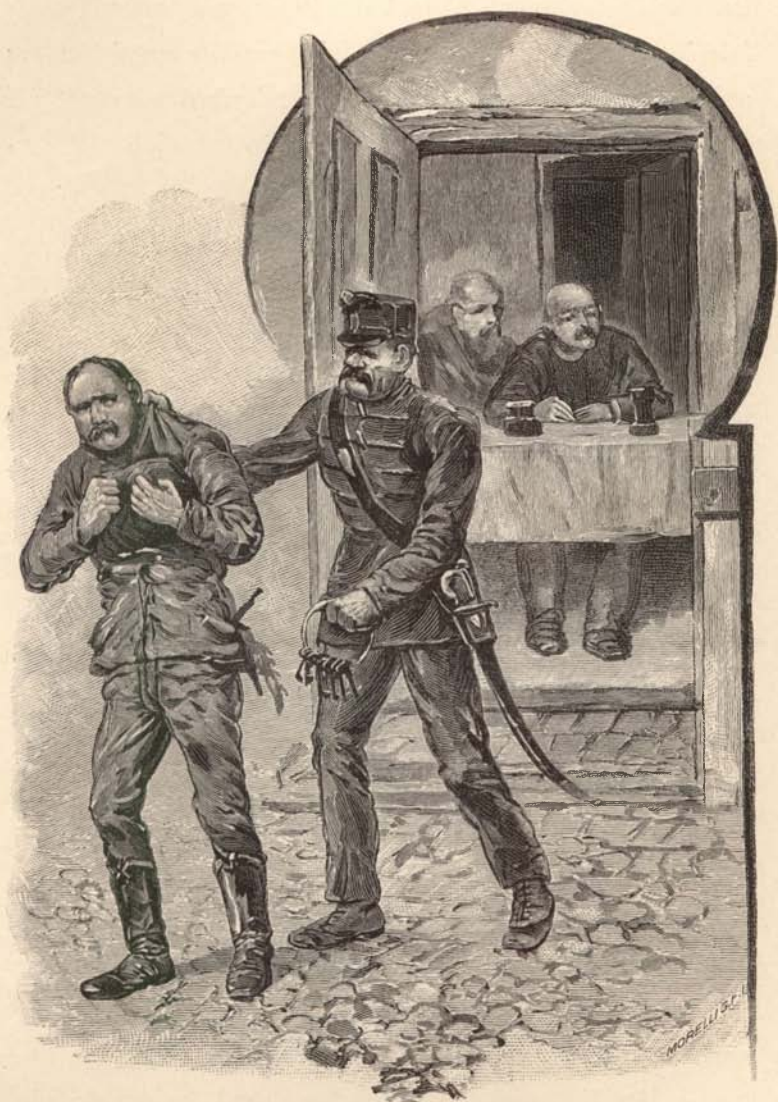
János mester csak azt nézte, hogy miféle fegyver nemével fogja el a megjavíthatatlan embert.

— Hát nem volt elég, hogy kétszer bezártak! még most sem tudod, hogy mit kell mondani? gyere csak odább?

S vitte harmadszor is a szűk szobába.

A fekete sovány úr helyett most ismét a kövér vörös úr vette őt kérdőre.

— Megátalkodott ember! förmedett az reá, megértve vétke nagyszerűségét. Tudod-e, hogy azért, a mit szádon

Az emberséges János tehát fogta az elítélt delikvenst gallyánál.

kieresztél, ha most elég kegyelmes nem volnék saját felelősségemre újabb három hónapra bezáratni, hanem a vésztörvényszéknek átadnálak, négyfelé vágatnál!!!!

Az ember kénytelen volt megörülni az újabb három-hónapi börtönnek, annyira megijedt.

— De hát mégis, mit kellett volna mondanom?

— Azt kellett volna mondanod, hogy «éljen a resz-publika, éljen a demokraczia, éljen a revoluczió».

Az ember még egyszer elmondatta magának a vivátokat s ígerte, hogy meg fogja tanulni s hagyta magát egész rezignációval újra betétetni a sötétség országába.

*

A bekövetkezett három hónap alatt sok minden megváltozott, csak János mester sorsa nem; őt hivatalából semmi balsors ki nem bírta ütni, mint annyi számtalan mást, ő most is viceporkoláb volt, mint hajdan. A szerencse őt tenyerén hordozá.

Szeptember volt az idő.

A szegkovács ideje letelt. János mester előszólítá őt a börtönből.

Már messziről látszott a fogoly arczán, hogy most valami nagyon okosat akar mondani, megfogta János mester kezét s elérékenyültében könnyeket sirva, így kezdé hozzá mondását:

— Mondja meg János mester annak az úrnak odabenn, hogy csókolom a kezeit alázatossággal s kívánom neki tiszta szívemből, hogy «éljen ribillió!»

Mint a veszett farkas a bárányt, úgy kaptá át derékon e szóra János mester a szegkovácsot s nagy ideig tartott, míg annyira magához tudott jőni, hogy mikor a szűk szobába letette, szavakba bírja önteni indulatjának mivoltát.

A szobában a veres kövér úr helyett ismét a sovány fekete úr volt.

János mester elmondá a vádat s igen nagy volt a megbotránkozása, mikor a sovány fekete úr a helyett, hogy mint rendén lett volna, kerékbe töresse a vakmerőt, csupán újabb három hónapra parancsolá azt vissza börtönébe.

★

November harmadikán az apróbb politikai vétségekért elítéltek szabadon bocsáttattak, köztük a szegkovács is.

Mikor János mester kinyitotta neki az ajtót, az ember zsebkendőjével bekötötte a száját, úgy defilírozott el előtte s csak pantomimikájával adta tudtára az emberséges viczeporkolábnak, hogy ezentúl a deviseket magának fogja tartani.

No de vigasztalására szolgáljon az, hogy nem ő az egyedüli a világon, ki rossz időben kiáltotta el magát.

SZEGÉNY ASSZONY ÁLDOZATJA.

Országos Széchényi Könyvtár

Egyetlen fia volt a szegény asszonynak, jó, szerető fiú. És a fiú elment a messze világba. Vitt magával puszta szegénységet, a költészet lelkét és anyai áldást.

Hányódott ezután sokat a világban. Soh' sem volt szerencsés. Szegődött társa lett a balsors. Emberek üldözése és önlelke rémei. Szörnyű nyomorban élt.

De a szegény asszony nyomorúlt sorsában sem szűnt meg jó fiát szeretni. Reggel, este imádkozva költ fel és feküdt le egyetlen fiáért.

S jött az idő, midőn a költészet világteremtő lelke kiragadá az ismeretlen ifjút a köznap homályából s ülteté jobbjára és adott fejére koszorut, melynek búbájos fénye sugárt vetett az egész hazára, — de égeté, de sorvasztá önnön viselőjét.

Beszéltek az ifjúról, és a ki beszélt róla magasztalá.

Első volt az elsők között.

De a szegény ifjú dicsősége nimbusa között sem szűnt meg szeretni édes jó szülőjét. Mindenik falatját megosztotta vele, még dicsőségét is, — annak ragyogványát engedve anyjának, átkait magának tartogatva.

És az ifjú nem volt boldog. Futotta, kerülte az örvendezőket. Míg sorsa kívül oly fényes volt, lelke oly sötét maradt belől.

Neki nem voltak barátai, neki nem volt szeretője. Ő nem ismerte a kéjt, nem a reményeket. Midőn műveit láttuk, mindenik egy lelkéből szakasztott lélek volt, és mindeniken valami sötét, bánatos eszme vonult keresztül, mely ismeretlen, határozatlan busongást oltá be a szemlélő szívébe.

Az ifjú a halálba volt szerelmes . . .

Igen, — midőn arról beszélt, hogy meg fog halni, nem könnyezett, nem mondá azt szomorú hangon, arca szokatlan lángtól gyuladt ki akkor, szemei tündököltek és különben szótlan ajkai beszédessé váltak, mint a hatytűnek végperceiben.

Oh sötét, de örökké nagy a halál poézisa.

Minden megérti e költészetet, a mi születik és meghal. — A virág elsárgul, mikor halálát, az ősz, megérzi. — A pusztai vad, ha e sápadt szellemet érzi közelgeni, megy fölkeresni a legsűrűbb vad erdőt, hol sem napsugár, sem szélzúgás, sem ember szeme csontjára nem talál. — A hatytű búcsudalt mond a csendes tó vizének, midőn annak színén az árnyék, mely elviendi, felé suhan. S az ég akkor öltözik bíborba, rózsákba, mikor a nap meghal.

Ez a költészet a halálban.

Mikor egy halottat a föld alá tesznek s azután

ott hagyják, — s míg otthon a ház, melyben lakott, üres marad és szomorú, künn sírja tele nő szagos virágokkal.

Mikor ábrándos árva gyermek a sírkertbe téved, apja, anyja sírját sorra látogatja s órákig eltérdel egyik-egyik előtt, a sírfát csókolja s míg kezei az «élőké-halóké» szirmait tépdelik, mint fehér lepke virágról virágra, úgy száll árva lelke a multak napjaira vissza.

Mikor özvegy nő férje sírja mellett magának helyt hagyat s látó álmaiban bánatos halottja képével beszélget, — s midőn az elfeledett költő sírján összenő a vad fű s a virágos hangabokorban, mely fejfája helyén nőtt, esténkint oly csodálatos dalt zeng az erdei madár: — ez a költészet a halálban.

Tengerhallgatásban, esti madárdalban, virághervadásban, alkonyat fényében, csillagfutásban és özvegyek könnyében, romok közt suhogó hideg éji szélben, behunyt szempillákban, sápadt holdfényben — mutatja magát a legmagasb költészet, — a halál költészete.

Csoda-e hát, ha a költő lelke a halált megszereti!

Ki megszokta a költészetet keresni napfényben és éj sötétében, — ember örömében és ember fájdalmában, — ki oly gyötrelmeket tanult érezni, minőket más nem ismer.

Az ábrándok országa rejtett tündérvilág.

Kinek csak egy tekintetet hagyott ebbe vetni illő geniusa, meg nem szabadul ennek képeitől soha.

Örök vágyat fog érezni el nem érhető után: méla kint, melynek okát maga sem ismeri; szomjat, mely a kielégítés által nő; gyönyört, melytől az élet elfogy.

Szerelmi epedés ideálképek után, ábrándos rajongás szebb, boldogabb világról, gyönyörködése a halál eszméiben, találkozás a földfölöttiekkel s csalódások a földön levőkben: ezek a költő átkai. Ki a szellemek beszédét meg tudja érteni, oly ritkán talál emberi kebelre, mely őt megértse, s ki lelke röptében lehozza az égből a csillagsugárt, oly gyakran eltéved a föld járt útain.

De a fényes kísértet nem hagyja el őt.

Ott van vele, ha szenvedései ágyán fekszik s fülében sújja: «rút az élet, szép a halál», a halál után nincsen szenvedés; — ha üldözötten bújdosik s lábait az út tövisei vérzik, vele van; — ha küzd az emberprózaiság kolossz tömegével s lerogyik annak terhe alatt, vele van, s mindannyiszor csábítva mondja: «a halál szép, a halál az Isten angyala».

Óriási a fájdalom, mit egy költő lelke tud viselni.

Világ minden balzsama nem képes azt megenyhíteni. Cseppenkint szívja ki vérét, cseppenkint tölt helyébe lelkesítő mérget az üldöző dæmon, a költészet dæmona.

Miként hajdan a mesék rossz szelleme az élet bűnös örömei által kötelezé le vérrel írt szerződésben a lelket az örök kárhozatnak: úgy csábítja ez örök hatalmú szellem túlvilági gyönyörökre, kiket bűvkörébe vont, élet hosszú szenvedések által.

Boldogtalan ő, mint ki egy képbe szeret, melyet álmában látott s azután örökké álmodni szeretne . . .

Pedig az örökké álmodásnak neve: halál.

Önlelkétől gyötörve, mindenütt azt látva csak a világban, a mi sötét, érzéketlenül a mindennapi ember örömei, élvei, reményei iránt, — a mellett az élet apró szenvedéseit kétszeresen érezve, mi vigasztalása lehet az üldözöttnek?

Rokonlélek nem találkozik vele. A földön az emberek egymásnak urai és szolgálói, lekötelezettei, úzerek, élvezők — s az ég nagy, a gondolatok szárnyai két egyenlő lelket ritkán vezetnek ott össze.

Félreérti, félreismeri mindenki.

Keblét, mely minden szépért és nemesért lángol, kénytelen elzárva tartani, mindenki elhagyja, csak üldöző dæmona marad végig vele, hogy megmondja neki:

«Az élet semmi, a halál minden.»

És megmutatja neki a földet és eget. A földet sötét felhőivel, önző embereivel, bűneivel, átkaival, hideg téli arczulatával. És az eget kék boltozatával, arany napjával, ezüst holdjával s gyémántcsillagjaival. A földi népet, kik közt csak üldözőire, bántó szívtelen sáreredetét érző prózai lényekre ismer, és azután az ég lakóit, a vidám, tiszta, gyönyörű szellemeket, kik őt már álmaiban is annyit látogatták s kik várnak reá, kik epednek érte, kik lelkét magukhoz hasonlónak teszik.

..... A lélek elszédül, nem érzi többé magát, repülni akar.....

S ekkor a csillag lehull.....

És ez a halál a költészetben.

Az ifjú meghalt, nem várta be halálát, maga hitta el azt, erőszakos kézzel nyitá meg az ismeretlen hon ajtaját.

A költészet volt élete, a költészet volt halála is.

A csillag lehullott.

Nem a közelgő szürkület fénye sápasztá el őt, de leelő fényében hullott le az égről.

A költőt eltemették, elfeledték.

Csak egy lény maradt még, ki rá emlékezett, — napról napra, éjről éjre róla gondolkozott, ki szomorú halálát nem bírta feledni, — szegény édes anyja.

Napi munkájával kereste kenyerét és mindennap félretevé falatjának felét, keresményének lassan gyűlő filléreit, hogy abból egykor fiának, kedves gyermekének márványemléket készíttessen.

Mert a haza emléktelenül hagyta legkedvesebb fiának sírját. Ott hagyák őt fekiüdni jeltelen domb alatt, — szép lelkének nagyszerű műveit jártak látogatni holta után is, sírját látogatni nem járt senki.

De a mit élvei közt feledékeny nép elmulasztott, gondoskodott róla a szerető anya, s örömmel látta takargatott pénzét, mit fáradság gyűjtött, nélkülözés szaporított, naponkint növekedni.

Milyen szép síremléket fog fiának emelni majdan!...

Oda tev é az oltárra — sírkövének díját.

Jött azonban a küzdelmes év.

Egy mindenkinél szegényebb anya, a haza, járt házról házra halálos napjaiban alamizsnát kérni. A gazdagok, a nagy urak becsukták előtte palotáik kapuit és szíveiket és füleiket.

De a szegény oda adta érte kenyerét, azután oda adta érte vérért. Bár ne adta volna hiába!

Jött a felszólítás, hogy a ki magyar, hozza el áldozatait a hon oltárára, bejárta a segélyt kérő szózat a hont déltől északig és jött az oltárhoz boldog boldogtalan. És a sok kevésből hetek, havak alatt milliók lettek; mit a gazdagság kolossz ereje elmulasztta, a szegénység hangyatömege összehordta.

De annyi áldozat közt, mi az oltárra gyűlt, egy sem volt szentebb, magasztosabb, mint egy szegény asszony fillérekből gyűjtött forintjai, miket szerencsétlenül elhunyt egyetlen fiának, egy nagyhirű költőnek elhagyott sírjához emlékkőre szerzett.

Midőn a nagy segélykiáltás hallaték, egy perczig sem tévőzött a szegény asszony. Ha fia élt volna, azt ajándékozandá a hazának, — most odatevé az oltárra fia sírkövének díját.

Bizony, bizony mondom nektek, ez lehetett azon özvegy asszony, kiről Krisztus azt mondá a templomajtóban: többet adott, mint mások, mert mindenét odaadta.

Fia síremlékének díját! . . .

És a költő sírját letapodták az idők azóta, nem ta-

lálni rá többé, benőtte a vad fű, sírfáját kitörték, elhányták, s ha a kelő tavasz virágokat teremt fájdalmas porából, a gyermek, ki azokat koszorúnak letépi, nem fogja tudni, hogy az fáj annak, ki ott alatt elfeledve nyugszik.

Úgy van . . . Kit még három év előtt ünnepelve emlegetett a hon, kit magasztalással halmozott mindenki, kit fájdalmas részvéttel ölelt, ki közletről ismeré s ki mindezt megérdemelte, annak sírját most nem tudni hová lett . . .

Le van tapodva, benőtte a vad fű, nyoma sincsen . . .

De a szegény asszony áldozatán sem volt áldás.

Hová lett az oltár, melyre utolsó fillérét letevé?

Le van tapodva, el van feledve, benőtte a vad fű, mint egyetlen, boldogtalan fiának elhagyott sírját . . .

Ez a költő Czakó Zsigmond volt.

AZ UTOLSÓ VERS
S AZ UTOLSÓ GOLYÓ.

Országos Széchényi Könyvtár

Julius 29-ikén Marosvásárhelytt két régi ismerős találkozik össze Bem előszobájában. Az egyik egy fiatal, halvány férfi, komoly hallgató ajkáról, lelkehirdető szép magas homlokáról, merész lángszemeiről, ziláltan felfésült hajáról, egész tekintete megkapó kifejezéséről széles e világ ismeri őt, s Petőfinek híja. A másik egy athletai alak, izmos, csontos termet, irtóztató kezekkel s hosszú karokkal; arca sovány, jellemzően hajlott sorsorral. Ez a hadsereg legmerészebb lovagja, Zeyk Domokos; az ősz hadvezér kedvelt galoppinja, a kiről azt mondá, hogy legörömostebb bízta rá izeneteit, mert ez nem kerülgeti az ágyúgolyókat, hanem azt szokta, hogy keresztülnyargal két egymásra ágyúzó üteg között. Hogy a szászrégeni csata és visszavonulás hírével Bem apóhoz jöhessen, egy útját álló muzulmán portyázó csapaton kelle keresztülvágnia magát. Mutatta a kardját, melynek az éle egészen hasznavehetetlenné volt csorbúlva, a cserkesz-dárdák hegyeinek hosszú vasalásán.

Petőfi erre leoldta saját kardját, s megkínálta vele Zeyk Domokost.

«Cseréljük el kardjainkat. Velem úgy is letetette a kardot a belügyminiszter s közkatonának minek a kard! Csak azért, hogy utánam csörömpöljön az utcán, nem viselem.»

Petőfi pedig jó katona volt, nem csupán dilettans, mint eddigi életirói hitték. Tisztjárja, Papp Lajos, tanúsága szerint, a Szegentől a piskii hidig vivott elkeseredett harcban a költő harcvonalban küzdött s vitézül megállta a tüzet.

Hanem azontul Bem apó, ki nagyrabecsülte a költőt s fel tudta fogni szellemi értékét, azt a rendeletet adta tisztjeinek, hogy ne bocsássák őt többé oly veszélyes pontokra, hová lángszenvédélye viszi.

Tiszti rangjáról leköszönése után ő maga is csak önkénytesnek tekinté már magát.

Tehát a vitéz Zeyk Domokos elfogadta a költőtől a cserébe kínált kardot.

Ez a kard párja volt az enyimnek. Két hasonló kardot kaptunk a márcziusi napokban ajándékba egy buzgó hazafitól. Gyönyörű két damascén aczél volt, hegyével markolatáig hajtható széles pengéjü. Én az enyimet ugyanez időben adtam át Földváry ezredesnek, a váczii és isaszegi csaták hősenek.

«Bízd rám te a kard dolgát, barátom, mondta Zeyk Domokos Petőfinek; a te fegyvered hatalmasabb ennél. Majd teszek én még egyszer a te kardoddal valamit, a mit megénekelhetsz!»

«Ott leszek hozzád közel», ígérte a költő.

Másnap megindult Bem Marosvásárhelyről Segesvár felé az orosz hadvezért Lüderst fölkeresni.

Petőfi Bemnél a főhadiszálláson több ízben találkozott egy emberrel, a kinek a nevét nem tudta kimondani. Lengyel volt. Sokféle nyelven beszélt, de mindeniken rosszul. Nem volt katona, s úgy látszott, mintha nagy korhely volna, mert mindig rongyos ruhája volt. A rongyokkal aztán valóságos luxust űzött, minden héten más rongyba volt öltözködve. Petőfi szerette azt az embert, mert látta, hogy Bem is szereti; ez a rejtélyes ember pedig viszont Petőfit becsülte nagyra, nem azért, mert költő, azt ő nem értette; hanem azért, mert látta, hogy Bemnek kedvence — s aztán nem nézi le a szegény embert, a ki rongyos.

Most már tudjuk, hogy az a sajátságos ember ki volt? Bemnek tábori kéme.

Mikor Petőfi a hadvezér szállását elhagyta, ismét találkozott azzal az emberrel. Ez azt súgta neki: «holnap meleg napunk lesz».

Akkor jött Lüders táborából.

A meleg nap csak harmadnap következett be, melyet a vörösbetűs gyászünnepek közé e névvel jegyzett be a történelem: «Segesvári ütközet». (Tévesen, mert fehér-egyházi ütközet volt.)

A harcz elején kedvezett a jó szerencse a magyar fegyvereknek. A jobbszárny kiverte az oroszok balszárnyát Fehéregyházából s a falura támaszkodva kezdé meg a harczot az oroszok ellen.

Itt látták Petőfit még sokan, a leégett falak romjai között.

Nem vegyült a lármás csoportok közé: olyan helyeket keresett, a hol nem háborgatja senki, s a honnan a csata folyamát közelből szemlélheti. Legutoljára látták őt egy elpusztult ház sütőkemenczében állva. Minő piederstál ehhez a szoborhoz! Majd leült a romra s hátát a falhoz támasztotta. Fegyvere már nem volt. Egy tábori távcső volt kezében, melylyel a csata folyamát szemlélte, s térdén kitért jegyzőkönyve feküdt: abba koronkint jegyzett valamit. Volt a ki azt megfigyelte.

A harcz balul ütött ki. A tulnyomó orosz erő, megkerülve a magyarok hadállását, zavarba hozta soraikat. Az élő szobor az agyagtalapzaton látta az orosz lovaság rohama alatt szétbomlani a zászlóaljakat, mik sortűzzel fogadták a támadókat, s aztán a segélyül siető huszársággal összekeveredve tovább hömpölygeni. Egy része a menekülő csapatoknak mellette rohant el. Vágató lovasság, dübörgő ágyúk tüntek el mellette, mint kísértetes álmkép. Talán kiáltottak is rá, hogy ő is meneküljön; azt nem hallotta.

A ki legutoljára látta őt e helyen, azt mondja, hogy egy orosz ágyúgolyó oly közel furódott hozzá a falba,

hogy az agyagot szeme közé szórta. A költő letörülte arczáról a port zubbonya szárnyával és tovább bámulta a látványt, mely lelkét lekötve tartá.

A mit nézett, az egy hősköltemény volt, minőre csak lázalom adhat eszmét. Mese és csoda.

Az ősz hadvezér, ki arról volt nevezetes, hogy mindig utolsó volt a vesztett harctérről menekülésben, a vérengző viadalban lovastul együtt belebukott egy mocsárba s ott maradt eszméletlenül, sebesülten.

Hős kísérői, a mint észrevették, hogy eltűnt, visszafordultak keresésére: megtalálták, lóra ültették ismét és siettek őt megmenteni.

De a csatatér már egészen az ellenségé volt; s arról csak egy mocsáron keresztül lehetett menekülni.

Az ingoványon végig huzódott egy keskeny malomárok, annak mind a két oldalán sűrű nádbozót. E szűk töltésen csak egy lovas számára van tér.

A dzsidások, kiknek rohama a csatát eldönté, sarkában voltak az üldözött magyar vezérnek, kit kísérői a keskeny gáton át igyekeztek megszabadítani. S itt kezdődik a hősköltemény.

Tizenkét vitéz lovag, azok között nyolcz előkelő tiszt, összebeszélt, hogy a keskeny gáton egyenkint fognak szembeszállani az üldöző orosz lovassággal, s harcolni fognak, férfi férfi ellen, hogy a menekülő vezér számára időt nyerjenek.

Az oroszok sem támadhatták meg őket másként, mint

egyeseivel. A mocsár nem engedte a tömeges megrohanást; azon a keskeny gáton kellett karddal kard ellen harczolni.

A védőnek vesznie kellett. Ha egy orosz legyőzött, jött utána a másik, míg a kifáradt hős végre sebeitől aléltan bukott le lováról.

Tizen elhullottak már az egyenkinti harczban. A tizenegyedik volt Pap Lajos (most országos képviselő). Ezt a küzdelemben egy dzsidadöfés letaszítá lováról; de még volt annyi lélekjelenléte, hogy lovát kantárjánál fogva maga után rántsa, s azzal az ingoványban elmenekült. Az oroszok nem gondoltak vele: — nekik Bem kellett.

Most már egyesegyedül állt egy egész üldöző lovas csapat ellenében Zeyk Domokos. És elfogadta a hősrégi harczot. Egy új Bayard volt, «a félelem és megrovás nélküli lovag», ki egyedül harczol a hidnál jó kardjával, a Dürandállal egy egész tábor ellen. S neki is volt olyan jó kardja, s neki is volt olyan költője, ki őt megénekelje. Ott állt az a romház falán és egész lelkét betölté a látvány. Ő nézte ezt és lelkében lánggondolatok gyújtogattak fel egy egész világot.

Mit hallotta ő most, hogy kiáltozzák föl hozzá a mellete elfutók: «menekülj!» Mit hallotta ő a szaladók robogását; mit hallotta ő most saját nevét? Lelke ott volt, a hol az a hős ül tomboló paripáján s oszt az ő kardjával halálcsapásokat. Ha e kard villámlik, ember válik

meg lelkétől, s a kit közelébe visz balsorsa, az vérével fizet meg a megtiprott földnek.

Csákóját már leverték fejről, haja úgy lobog a szélben, arca úgy ég az alkony napsugarában; de még ellenség vérén kívül más nem fénylik rajta. Vasbul van e férfi, nem fog rajta a kard. Már egész búvkör van körülé építve holt tetemekből s még nincs szándéka pihenni; ha jobb karja elfásult, baljába kapja át a kardot; az is csak oly veszedelmesen tud vágni, mint a jobb. Harczol felváltva jobb és bal kézzel.

Őt bámulta a költő oly elbűvölten! Csoda-e, hogy nem tudott a látványtól menekülni? Ah minő lángköltmény volt az, mely e tekintet alatt szívében fogamzott? Ha az meg volna irva, a hogy érezve volt!

De nem csak a költőt igézte meg e dicső jelenet a hős regevilágból; maga az ellenséges hadvezér, Lüders is meg volt általa hatva. Lüders egy dombtetőrül, a Haller-sirbolt mellől nézte a hősi harczot. Egész tömeg nem bir letörni egyetlen férfit!

Az orosz vezér nem dühöngött haragjában. Oda nyargaltatá a harczolókhöz hadsegédét azzal a parancscsal, hogy ezt a nemes hőst nem szabad megölni: ennek élve kell maradnia.

Az orosz tiszt fehér zsebkendőjét kardja hegyére tűzve, vágatott a küzdő csapat közé. Parancsszavára félbehagyták a dzsidások a támadást. Tizenegy halott hevert már a hős előtt. — De ki volt fáradva ő is.

Az orosz hadsegéd odakiáltott hozzá, hogy adja meg magát, kegyelmet fog kapni, a vezér becsüli őt hősi bátorságáért, ne áldozza fel nemes vérért.

Még akkor egy csepp vére sem hullott el a hősnak.

Zeyk Domokos erre a szóra fölemelkedett kengyelében, hátra tekintett. Láta, hogy Bem már oly messze elmenekült az ő harcza alatt, hogy többé utól nem érhetik.

Akkor hirtelen kirántotta nyeregkapájából pisztolyát. Még egy utolsó golyó volt hátra.

Ezt a golyót úgy hitta Zeyk Domokos, hogy «az utolsó szó». Mikor testvére aggodalmát fejezte ki előtte, hogy őt, kit oroszláni vitézsége mellett megölni oly nehéz, elvégre mégis elfoghatják majd, azt mondá neki pisztolyára mutatva: «azt nem tehetik; enyim az utolsó szó!»

«Soha!» kiálta Zeyk Domokos az oroszoknak.

S azzal föbe lőtte magát.

A költőnek kihullott kezéből a távcső, mikor hőségét lebukni látta. Most tért eszméletéhez. Köröskörül temetői csend volt már. Saját tábora rég elfutott. Ő egyedül maradt. Védtelenül. Csak jegyzőkönyvét rejtette el keblébe. Abban voltak utolsó költeményei. Az tán megvédi őt a haláladó vas hegyétől?

Vagy talán nem?

Azt mondja az ég: ha elveszett a nemzet, veszzen el a költő is, ki nagyságáról, honszerelméről énekelt?

Azóta mindig keresik őt.

Legközelebb Kolozsvárott létemben hallottam, hogy a Petőfi végperceiről füzött kutatás mondaköre még néhány pillanatnyival odább vezet.

Ama lengyel, ki vele oly sokszor találkozott, mindig más forma álöltözetben, Bem hajdani hadikéme, most előjött.* (Eddig nem is tudott róla, hogy Petőfit keresi valaki s hogy az, a kiről ő tud, olyan drága ember volt: a magyarok költője; ő csak mint Bem kedvenczét ismeré.) Ez azt állítja, hogy ő megtalálta Petőfit a segesvári úton sebesülten; ő elvitte őt Segesvárra s megnevezi a házat is, a hol ápolás végett elhagyta. Mi történt vele tovább? Hogy meghalt, az bizonyos. S a hős és dalnoka egy sírban nyugosznak.

* Nem zavarandó össze azzal, kinek mesés adatait Petőfi végzetéről a Honban Lengyel József megezáfolta. — *J. M.*

Országos Széchényi Könyvtár

OSZEK

